

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Лариса ТАРАНЕНКО

**АКТУАЛІЗАЦІЯ
АНГЛІЙСЬКИХ ПРОЗОВИХ
ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ
МАЛОЇ ФОРМИ**

Монографія

Київ
«Кафедра»
2014

ББК 811.111'271.16:398
УДК 81.2Англ+82.3(4Вел)
T19

Друкується за рішенням Вченої ради
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
(Протокол № 2 від 10 лютого 2014 р.)

Рецензенти:

Р. В. Болдирєв, доктор філологічних наук, професор (Український гуманітарний інститут);

Н. М. Орехова, доктор філологічних наук, професор (Федеральний державний бюджетний освітній заклад вищої професійної освіти «Глазовський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка», Російська Федерація);

І. С. Шевченко, доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна).

Відповідальний науковий редактор:

А. А. Калита, доктор філологічних наук, професор (Національний технічний університет України «КПІ»)

Тараненко Л.

T19 Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми : монографія / Лариса Тараненко. – К. : Кафедра, 2014. – 288 с.

ISBN 978-966-2705-81-2

У монографії представлено загальнолінгвістичні основи наукового вирішення проблеми усної актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми, здійсненого з використанням сучасних надбань таких суміжних з фонетикою наук, як когнітивістика, психологія та синергетика, шляхом об'єднання існуючого у них знання на ґрунті системного підходу. У межах функціонально-прагматичного підходу автор розкриває теоретичні можливості проведення енергетичного аналізу специфіки функціонування системи просодичних засобів англійських фольклорних текстів малої форми. Обґрунтовано теоретичні передумови й методологічні основи експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми.

Монографія розрахована на науковців-філологів, викладачів, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів університетів.

ББК 811.111'271.16:398
УДК 81.2Англ+82.3(4Вел)

ISBN 978-966-2705-81-2

© Л. Тараненко, 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УСНОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОЗОВИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ	
1.1. Характеристика структурних особливостей та ознак прозових фольклорних текстів малої форми як об'єкта дослідження	8
1.2. Системні аспекти функціонування мовних засобів в актуалізації фольклорних текстів малої форми	28
1.3. Концептосфера змістового насичення фольклорних текстів малої форми	54
1.4. Підходи та напрями комплексного дослідження особливостей актуалізації фольклорних текстів малої форми	66
Висновки	82
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ	
2.1. Аналіз функціональних ознак окремих жанрів англійських фольклорних текстів малої форми	85
2.2. Алгоритмічно-фабульний аналіз структурної побудови англійських фольклорних текстів малої форми	121
2.3. Психолінгвістичні особливості актуалізації та декодування англійських фольклорних текстів малої форми	170

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБІВ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

3.1. Теоретична парадигма дослідження системи просодичних засобів актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми	189
3.2. Енергетичний аспект функціонально-прагматичного підходу до аналізу системи просодичних засобів оформлення англійських фольклорних текстів малої форми	201
3.3. Теоретичні передумови формування методики експериментального дослідження просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми	212
ВИСНОВКИ	226
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	231
ДОВІДКОВІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА	282
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	285

ВСТУП

Науковою реальністю сьогодення стає все ширше проникнення в лінгвістику додаткових знань, здобутих суміжними з нею науками. Особливо інтенсивним стає безпосереднє поширення у фонетиці сучасних знань з психології, соціології, культурології, когнітивістики, синергетики тощо, а також потужних продуктів комп'ютеризації наукових пошуків. Під їхнім впливом і відбуваються природні процеси поступового переосмислення сутності та перегляду шляхів вирішення багатьох класичних проблем самої фонетики. До таких найбільш характерних наслідків, без сумніву, слід відносити проникнення у парадигму фонетичних досліджень найпрогресивніших уявлень синергетики, когнітивістики й енергетичної теорії мовлення.

Проте наукова розробка фонетичних проблем взагалі та проблеми усної актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми зокрема значною мірою стримується внаслідок недостатнього обґрунтування лінгвістами методологічних і теоретичних передумов, зорієнтованих на використання в ній прогресивних надбань суміжних наук.

Такі проблеми можуть, як відомо, бути ефективно вирішеними лише у межах відповідних міждисциплінарних досліджень на основі адекватного комплексного використання у них класичного, системного й синергетичного методів.

За умов, що склалися, і набуло необхідності поглиблення методологічних та теоретичних передумов дослідження особливостей актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми як відкритої нерівновагомої окремо взятої мовленнєвої системи, що саморозвивається.

Вирішення цього питання в обсязі монографії було побудовано нами на основі покрокового системного аналізу закономірностей актуалізації прозових фольклорних текстів малої форми, підходів і напрямів їхнього комплексного дослідження, змістового насичення їхньої концептосфери, функціональних ознак окремих жанрів малої форми, структурної побудови їхніх текстів, психологічних особливостей їхньої актуалізації й декодування тощо.

У результаті виконаного таким чином пошуку на підставі сучасного системного, синергетичного й когнітивного знання в монографії

обґрунтовано нові загальнолінгвістичні засади вивчення специфіки усної актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми та теоретико-методологічні передумови експериментального дослідження особливостей їхньої просодичної організації.

У першому розділі монографії здійснено розгляд і систематизацію множини ознак конкретних жанрів прозових фольклорних текстів малої форми, відповідно до яких визначено їхній максимальний обсяг, сформовано узагальнену модель генезису жанрів художніх текстів та згруповано фольклорні твори малої форми в три класи за їхньою функціонально-прагматичною спрямованістю: духовно-ідеологічні, культурно-побутові й креативно-повчальні. Класифіковано підходи, напрями й аспекти досліджень фольклорних текстів малої форми та розроблено узагальнену графічну модель концептосфери їхнього змістового насичення, зорієнтовану на теоретичне з'ясування особливостей взаємодії семантичних ядер ідей-архетипів фольклорних творів малої форми з різним ступенем інтенсивності їхнього сугестивного впливу на реципієнта. Обґрунтовано також доцільність наукового опису специфіки просодичного оформлення прозових фольклорних текстів малої форми у співвіднесенні із характерними для зазначених текстів засобами інших мовних рівнів.

Другий розділ спрямовано на розробку методологічного підґрунтя експериментального дослідження особливостей просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми. У межах цього розділу вирішено проблему систематизації функціональних ознак окремих жанрів англійських фольклорних текстів малої форми, здійснено алгоритмічно-фабульний аналіз їхньої структурної організації, за результатами якого побудовано типові алгоритмічно-фабульні моделі, а також сформовано креативно-когнітивну модель декодування загадки реципієнтом та синергетичну модель психоенергетичного механізму сугестивного впливу й реакції дитини на озвучену казку.

У третьому розділі виконано обґрунтування теоретичних передумов дослідження взаємодії засобів просодичного оформлення англійських фольклорних текстів малої форми. Викладено логіку розробки універсальної синергетичної моделі саморозвитку в духовній сфері індивіда процесів породження мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування його дій. Запропоновано комплексний метод опису результатів експериментально-фонетичних досліджень на основі побудови енергограми висловлення, до складу якої входять інтонограма,

пиктограма, емоціограма і прагмаграма. Доведено доцільність застосування безрозмірного кількісного критерію (К) диференціації рівнів актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу фольклорних текстів малої форми, який дозволяє отримувати кількісні оцінки результатів інтегральної взаємодії емоційних і прагматичних чинників, що впливають на просодичне оформлення фольклорних текстів малої форми.

Сформовані в обсязі монографії теоретико-методологічні передумови наукового пошуку дають підстави розглядати їх як основу для розробки узагальненої програми й методики експериментального дослідження просодичної організації різних жанрів англійських фольклорних творів малої форми, а обґрунтовані в ній моделі здатні стати тією фундаментальною теоретичною основою, яка забезпечить можливість адекватної реалізації експериментальних завдань з виявлення інваріантних і варіантних інтонаційних моделей оформлення фольклорних текстів малої форми.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УСНОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОЗОВИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

Характеризуючи стан вивчення загальної проблеми мовної та структурної організації творів усної народної творчості, слід зазначити, що внаслідок плідних зусиль багатьох лінгвістів і фольклористів упродовж двох останніх століть сформовано численні альтернативні підходи до її розгляду. Проте невіршеними дотепер лишається низка таких важливих питань, як: виявлення універсальних елементів структур фольклорних текстів малої форми, обґрунтування алгоритмічних моделей їхньої фабульно-змістової побудови, опис закономірностей впливу мовних та позамовних засобів на специфіку просодичної організації текстів малої форми, з'ясування енергетичних механізмів усної актуалізації текстів малої форми. Виходячи з цього, у Розділі 1 узагальнено засади вивчення особливостей усної актуалізації фольклорних текстів малої форми.

1.1. Характеристика структурних особливостей та ознак прозових фольклорних текстів малої форми як об'єкта дослідження

У сучасних лінгвістичних джерелах має місце значне розмаїття термінів на позначення тексту малої форми. Найчастіше дослідниками вживаються поняття “малі жанри” [Бахтин 1986, с. 105; Гридина 2001; Кобякова 2002; Левинтон 1988, с. 148; Санжеева 2011, с. 219; Тарасова 2003], “minor forms” [Dundes 1965, p. 3; Oring 1986a, с. 2], “малі епічні жанри” [Петрова 2005, с. 138, 237; Рыкунова 2012, с. 11; Тимофеев 1971, с. 358-359], “мікрожанри”, “мікроміфи” [Караджаев 1994, с. 283], “афористичні жанри” [Радзієвська 1998, с. 86], “мовленнєві жанри”, “текст-формула”, “фольклор мовленнєвих ситуацій” [Максимов 2003, с. 6–7], “мікротекст” [Абрамова 2006, с. 102–103; Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 84; Москальская 1978, с. 6], “стислі тексти” [Баранов, Крейдлин 1992, с. 84], “короткі тексти” [Іванов 1988, с. 6, 7], “мінімальні тексти” [Тарасова 2003; Чистов 2005, с. 70], “текст малої форми” [Плотникова 2004, с. 4], “текст малого обсягу” [Солошенко 1990, с. 22], “малі жанрові форми” [Беззубікова 2008, с. 23] тощо. Це зумовлено тим, що під час обґрунтування наведених понять у кожному окремому випадку їхні

автори орієнтуються лише на певну сукупність ознак та використовують різні підходи щодо кількісних оцінок обсягу досліджуваних текстів. У зв'язку з цим, виникає необхідність виявлення на підставі аналізу визначених дослідниками провідних ознак фольклорних текстів малої форми особливостей їхніх структурних побудов та диференціювання за обсягом.

До текстів малої форми відносять, як правило, різні за жанровою приналежністю твори, що мають спільну ознаку – невеликий обсяг та які передають “високу концентрацію почуттів та дії” [Соловій 2003, с. 22] (тут і далі переклад наш – Л.Т.). Характерними властивостями таких текстів вважають [Плотникова 2004, с. 4] узагальнений лаконічний виклад фактів, наявність традиційного кола образів і мотивів, алегоричного прихованого смислу, жартівливого чи сатиричного забарвлення, неочікуваної дотепної кінцівки. До специфічних ознак текстів малої форми відносять також їхню підвищену образність і символічність [Тарасова 2003], спрощеність структури, неускладненість засобів образності, лаконізм просторово-часової організації, типовість синтаксичних конструкцій та зворотів, безперервність розвитку дій, лаконізм кінцівки, щільне переплетення фактуальної й концептуальної інформації [Дмитренко 2000, с. 78–79; Шпетный 1998, с. 4–10], стислість, ємність, розмовну спрямованість, використання простих синтаксичних конструкцій [Лушникова, Потапова 2011, с. 192] тощо.

При цьому згідно з [Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 83], тексти малих форм мають певну структурно-інваріантну організацію (наприклад, текст анекдоту складається із заголовку і трьох блоків: інтродуктивний, комплікативний та експлозивний). Варіювання структури здійснюється в них за рахунок використання факультативних елементів (наприклад, заголовок і комплікатив у тексті анекдоту). Крім того, автори вбачають наявність у текстах малої форми зовнішньої організації (структурно-композиційна побудова) та внутрішньої (як специфіку організації змісту повідомлення, його смислового розгортання, взаємодії між окремими частинами тексту).

Розглядаючи ці проблеми, ми дійшли висновку [Тараненко 2001а, с. 74], що у комунікативному аспекті текст малої форми набуває певних специфічних ознак: компактності стилістичних прийомів і виразних засобів, лаконічності й логічності викладу етичної ідеї, відсутності надлишкової інформації, простоти композиційної будови, які й забезпечують його лапідарність.

Більшість авторів є також далекими від одностайної думки про ознаки класифікації обсягу прозових текстів малої форми. Так, О. П. Воробйова, досліджуючи американські художні оповідання, відносить до їхніх коротких різновидів оповідання обсягом 7 000–22 000 слів, а до коротких-коротких – обсягом 1000–2000 слів [Воробьёва 1993, с. 76, 98, 107]. Вангломовній традиції прийнято вважати текст малим, якщо його обсяг сягає 300, 500 або 1500 слів [Малая проза]. У свою чергу, у російськомовній традиції обсяг тексту визначають у знаках або сторінках: у різні часи пропонувалося відносити до малої форми тексти обсягом до 2000 знаків, до 5 400 знаків та до 9 000 знаків. Більше того, з розповсюдженням електронних текстів набула поширення думка, що текст малої форми має вміщуватися “в один екран”. При цьому вважається, що текст є малим, якщо він “сприймається неначебто одночасно, єдиним актом” [AGLT 2009, р. 331].

Дещо інші погляди висловлюють В. А. Дмитренко та Л. М. Григор'єва [Дмитренко 2000, с. 77; Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 83], які, досліджуючи комічний афоризм, анекдот, міні-казку, лимерик, прислів'я та загадку, вказують, що ці тексти відрізняються від більших мовних творів їхнім малим обсягом, який вимірюється в середньому 3–10 рядками тексту, архітектонічним оформленням, що не перевищує 1–2 абзаців, стереотипністю композиційної моделі, простим синтаксисом тощо.

Досить показовими щодо цього питання вбачаються міркування [Лушнікова, Потапова 2011, с. 192] про розкриття поняття “малоформатний текст”. Вони цілком справедливо підкреслюють, що визначити в жорстких рамках поняття “малоформатний текст” неможливо через його неоднозначність у кількісному відношенні. Вказують також, що невстановленою є верхня межа формату такого тексту та вважають його нижньою межею елементарний мовленнєвий акт. Пропонують при цьому розуміти максимальний обсяг тексту малоформатного жанру як такий, що становить декілька елементарних мовленнєвих актів, тобто декілька висловлень у разі малоформатного жанру монологічного типу і декілька висловлень-реплік у малоформатному жанрі діалогічного типу [Лушнікова, Потапова 2011, с. 192].

Аналіз викладених думок дозволяє нам зробити висновок, що в якості інтегруючої ознаки систематизації фольклорних текстів малої форми за їхнім обсягом, відповідно до пропозиції Л. С. Козуб [Козуб 2004, с. 6], доцільно прийняти кількість слів у тексті.

Специфічною ознакою, яка об'єднує фольклорні тексти малої форми, є їхній міфологічний генезис [Агранович, Саморукова 1997, с. 23; Мелетинский 1963, с. 325; Стеблин-Каменский 1976, с. 87-88; Френденберг

1997, с. 14; Bascom 1965, р. 4], завдяки якому вони набули здатності відображати картину світу певного народу. Тому деякі дослідники [Смирнова 2000, с. 50] відносять більшість фольклорних текстів малої форми до так званих “авторитетних текстів”, що найбільш повно вербалізують національну самосвідомість, відображаючи минулий і теперішній побут народу, його дух і характер, звички й звичаї, вірування та забобони, існуючі уявлення про природу й людину тощо.

Характерно, що розглядаючи фольклорні тексти малих форм – прислів’я, приказки, загадки, прикмети, заклинання, клятви тощо – Ф. І. Буслаєв називає їх “розрізненими членами народного епосу” [Буслаєв 1990, с. 60]. Автори літературознавчого словника [CDL 2010, р. 63] зауважують, що народні оповіді (folktales) походять з усної традиції й охоплюють легенди, історії про привидів, казки, байки та анекдоти. Згідно з іншим словником [Folklore 1997, р. 23], слід виокремлювати такі конкретні жанри фольклорних творів, як казка, легенда, балада, прислів’я, загадка, байка та інші. На думку англійських дослідників [Simpson 2000, р. 132], термін “народні оповіді” може бути використаний широко або вузько. У широкому сенсі він позначає всі прозові оповідання, побудовані на традиційних сюжетних лініях та які передаються в усній формі від попередніх поколінь. Таким чином, цей термін охоплює казки, легенди всіх типів, байки, небилиці й анекдоти. Цікавим є також зауваження О. М. Афанасьєва про те, що прислів’я та приказки зливаються з усіма іншими короткими висловами народної мудрості або забобонами: клятвами, прикметами, тлумаченнями сновидінь і лікарськими настановами. До цього різновиду він також додає примовки [Афанасьєв 2008, с. 27].

У свою чергу, О. Б. Христофорова [1998, с. 8] відносить заборони, приписи, прикмети, тлумачення снів і деякі інших види текстів до фольклорних творів малих жанрів, основна прагматична функція яких полягає в моделюванні поведінки людини. За функціональною ознакою до сміхових фольклорних жанрів належать також анекдот і частівка [ЛІЭТП 2001, с. 954]. Окрема увага приділяється так званому материнському фольклору, що охоплює твори, створені дорослими для маленьких дітей (до 5–6 років). Його основні жанри – колискові пісні, пестушки, забавки, примовки, небилиці-перевертні. Подібним чином виокремлюється дитячий фольклор, що складається з творів дорослих та творів, вигаданих самими дітьми: лічилки, ігрові приказки і приспівки, примовки, скоромовки, мовчанки, казки, загадки, страшилки, дражнилки, глузування, мирилки, відмовки [ЛІЭТП 2001, с. 223–224].

Спільною ознакою фольклорних творів малої форми вбачається також [Максимов 2003, с. 15] поєднання прагматичного та естетичного начал, тобто їхнього утилітарно-практичного й художнього призначення. Звертається увага [Виноградова 1993, с. 210] на те, що малі фольклорні тексти виконують повчально-прогностичну функцію. Розглядаючи функціональні особливості короткого комічного фольклорного тексту, автори праці [Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 84] вказують, що він включає два аспекти: денотативний (відображає певний об'єкт дійсності, предметну чи дійову ситуацію) і комунікативно-прагматичний (що модифікує зміст висловлення залежно від комунікативної інтенції автора, прагматичного спрямування тексту та інших позамовних факторів).

За функціональною ознакою пропонують [Культурологія 1998, с. 303] групувати фольклорні жанри у дві єдності, у першій з яких домінує певна позаестетична функція, у другій – естетична: казки, епічні й історичні пісні, балади та деякі інші жанри. При цьому виокремлюються жанри з домінуючою естетичною функцією (казка, епічна пісня, любовна пісня і т.д.) та жанри, у яких домінує позаестетична функція (заклинання, обрядові пісні, так звана “неказкова проза”, духовні вірші і т. ін.).

Розглядаючи це питання, Т. В. Зуєва і Б. П. Кірдан [Зуева, Кірдан 2002, с. 113] вважають, що до малих фольклорних жанрів слід відносити різні за жанровою приналежністю твори, які мають спільну зовнішню ознаку – невеликий обсяг: приспівки, частівки, афористичні жанри, загадки тощо, які вони називають пареміями.

На складність віднесення фольклорних мікротекстів до того чи іншого жанру звертав особливу увагу В. І. Даль [1879]. Так, включаючи до збірки “Пословицы русского народа” (1879) прислів'я, прислівні вислови, приказки, скоромовки, примовки, загадки, повір'я, прикмети, забобони, прості мовленнєві звороти, прокльони, замовляння, побажання, привітання, побутові рекомендації, тости тощо [Даль 1879, с. XXXIII–XXXIV, XLV], багатьом з них він не зміг дати загального жанрового визначення, пояснюючи це тим, що один тип зазначених текстів складним чином переходить в інший [там само, с. XXXV].

З цього приводу зазначають [Максимов 2003, с. 6–7], що не до всіх різновидів текстів малої форми можна застосовувати термін “жанр”. Він є доречним по відношенню до “класичних” мікротекстів – прислів'їв, приказок, загадок та інших творів, наприклад, скоромовок, прикмет, замовлянь. Інші ж різновиди малих форм, такі, як повір'я, побутові рекомендації, прокльони, побажання і т.д. пропонують називати типами мікротекстів, оскільки

вони є досить різними за своєю природою творами і з погляду поетики, і побутування, і функціонального призначення.

Узагальнюючи викладені думки, неважко побачити, що до фольклорних текстів малої форми у їхньому широкому розумінні прийнято відносити [Даль 1879, с. XXXIII–XXXIV; Бахтин 1986, с. 271; Виноградова 1993, с. 210–211; Иванов 1988, с. 7; Левинтон 1988, с. 148; Пропп 1998, с. 28–69; Dundes 1965, р. 3; Folklore 1997, р. 23; Hasan 1997, р. 233–234; Oring 1986a, р. 2] прислів'я, приказки, загадки, формули привітань, погрози й прокляття, обрядові та магичні примовляння, ритуальні заклинання, лічилки, формули, що супроводжують ворожіння, ігрові вербальні кліше, прикмети, побутові рекомендації, тлумачення снів, повір'я. До їхньої множини додають і такі різновиди текстів, як прикмети й замовляння [Максимов 2003, с. 6] та анекдоти, скоромовки й частівки [Муль 2000].

Ці та інші аналізовані нами міркування дослідників щодо доцільного обмеження номенклатури жанрів фольклорних текстів досить часто повторюються у працях різних авторів та містять у собі логічні суперечності. Тому, навіть якщо виходячи з мети започаткованого аналізу, ми й вилучимо з їхньої розглядуваної множини поетичні і так звані мікротексти, то навряд чи отримаємо підстави для їхньої більш-менш чіткої класифікації за жанрами. Так ми доходимо методологічно важливого висновку про назрілу необхідність стислого розгляду ієрархічно більш значущого питання – обґрунтування моделі генезису жанрів прозових художніх текстів як вимушеного теоретичного кроку, що має передувати процедурі безпосередньої жанрової систематизації прозових фольклорних текстів малої форми.

Під час вирішення цього питання нами було встановлено [Калита, Тараненко 2008, с. 77–80], що в лінгвістичних працях приділено достатньо уваги низці питань генезису жанрів художніх текстів. Здебільшого, в них викладаються міркування про походження, зародження, розвиток і стан існування жанрів художніх текстів. Проте вони мають загальний характер та спираються на часткові положення діалектики розвитку мови. У багатьох джерелах достатньо повно розглядаються комплекси питань, пов'язані безпосередньо зі структурною побудовою текстів різних жанрів [Потебня 1990, с. 55–97; Мелетинский 1988; Пропп 2001; Веремчук 2005, с. 6–8; Карпчук 2004, с. 118–120; Binsted, Ritchie 1994, р. 633–637 та ін.] і поглядами щодо диференціації самих літературних жанрів [Бахтин 1986, с. 428–436; Виноградов 1980,

с. 240–249; Давыдова, Пронин 2003, с. 47–147; Иванова 2000, с. 118–120; Ткаченко 2003, с. 55–132; Томашевский 1999 та ін.].

На жаль, поза увагою дослідників лишилася найцікавіша лінгвістична інформація, накопичена поступово в межах перетину полів наукового знання про структурні й жанрові особливості художніх текстів різних типів. Важливість інтегрування вже здобутих теоретичних та емпіричних фактів полягала, на наш погляд, у тому, що вони здатні слугувати надійною базою для створення певної узагальненої моделі генезису жанрів художніх текстів. На цих підставах нами й було реалізовано спробу створення вихідної моделі-образу для узагальненого опису генезису жанрів художніх текстів.

Формування шуканої моделі здійснювалося з позицій відомої синархічної теорії будови всесвіту [Шмаков 1994, с. 25]. Для цього нами було сформульовано такі методологічні умови її обґрунтування:

1) всі без винятку тексти художньої літератури створюються відповідно до всеохоплюючого закону їхньої ієрархічної побудови – закону синархії;

2) закономірності створення художніх текстів підпорядковуються закону автономії загального порядку, внаслідок якого вони, маючи повну самостійність, є зв'язаними єдністю цілого – мовою художньої літератури;

3) будь-яка ідея, покладена в основу літературного твору, безкінечна, тобто є ноуменом, а викладений на її підставі текст як форма її конкретного втілення стає феноменом;

4) ієрархія текстів художньої літератури стверджує зростання їхньої синархічності за розміром, складністю та якістю;

5) у межах можливої синархічно безкінечної диференціації єдності творів художньої літератури виникали й виникатимуть певні ієрархії їхніх множин (наприклад, групи текстів конкретних жанрів, певної спрямованості тощо).

Отже, навіть в узагальненій ієрархії жанрів текстів художньої літератури ми можемо спостерігати реалізацію синархічної антиномії “єдність – множинність”. Сутність зазначеного феномена полягає в тому, що потенційний ідеальний світ творчих задумів автора здатен реалізуватися шляхом синергетичної [Клименюк, Калита 2004, с. 70–71] трансформації архетипової ідеї в антиномію множинності альтернатив конкретного змісту. Таким чином, завдяки індивідуальним здібностям та рівню культури автора з'являється можливість актуальної реалізації конкретного виду літературного твору, який і слугує матеріалізацією вільного об'єктивного прояву потенційної ідеї.

Тут є сенс нагадати про факт феноменальної єдності або спряженості якості викладу ідеї з розміром і складністю структури тексту, який її передає, оскільки найбільш якісні загальні ідеї (наприклад, афоризми, прислів'я тощо) оформлюються, переважно, лапідарністю тексту та простотою його структурної побудови.

Саме на цій тріаді (лаконізм мовних засобів – елементарність структури – рівень загальності ідеї) базуються ті матеріальні форми, які природою мови закладено в механізм еволюції синархічної нескінченості жанрів літературних творів. Образно кажучи, зазначені форми і виконують роль тих “кристалів”, унаслідок синергетичного розвитку яких проростає неповторне древо жанрів та жанрової множини художніх текстів.

На основі описаних закономірностей хаотичне розмаїття різновидів жанрів художніх текстів має неминуче перетворюватися в органічне єдине, яке набуває ознак ієрархічного древа структурованої жанрової організації художніх текстів. Саме завдяки цьому в світі літературного хаосу майже нічим не пов'язана між собою множина окремих художніх творів здатна відтворювати згідно з основним законом синархії весь космогонічний процес. Інакше кажучи, зазначена сукупність певних текстів створює ієрархічні рівні складних організмів зі стійкими структурними, змістовими та функціональними ознаками. При цьому найвищі щаблі зазначених утворень сягають майже космогонічних систем, здатних поєднувати певні звуко-, музико- та відеоряди.

Проте такому розвитку активно протидіє внутрішній закон функціонування літератури – жорстке підпорядкування частин цілому. Когнітивний бік цього явища найвірогідніше має описуватися законом Менделя, який у застосуванні до літературних текстів як продукту розумової діяльності людини, можна переформулювати таким чином: після виникнення кожного нового покоління художніх текстів певного жанру, починаючи з третього покоління, половина текстів повертається до класичного вигляду вихідного жанру.

Оскільки розгляд перспектив такого генезису вочевидь виходить за рамки поставленої в праці мети, то нам залишається нагадати про існування двох видів або напрямів еволюції жанрів художніх текстів. Згідно з першим ієрархічним напрямом, еволюція жанрів літературних текстів конкретного рівня може прагнути до виявлення свого змісту (ідеї) у формах текстів вищого рівня. За другим морфологічним напрямом, еволюція певного жанру прагне у межах того ж самого

ієрархічного рівня до розширення свого змісту (ідеї) за рахунок створення альтернативних різновидів форм літературних текстів.

Утім, якщо б генезис жанрів художніх текстів обмежувався лише згаданими нами закономірностями, то ідея їхньої класифікації виявилася б менш складною. У дійсності елементи еволюціонуючої множини жанрових організацій розглядуваних текстів не лише перетворюються в наступні, ієрархічно складніші, але й намагаються якомога повніше виявити свій власний зміст. Завдяки цьому прагненню кожен текст конкретного літературного жанру може породжувати цілу ієрархію підвидів або його перехідних форм. Отже, сумісний вплив двох зазначених закономірностей і приводить до безмежного різноманіття форм літературних текстів. Зважаючи на це, під час формування синархічної моделі жанрів художніх текстів ми розглядали її як певну робочу гіпотезу, здатну задовольняти вимоги нашого пошуку та придатну для відповідних подальших видозмін.

Сформовану на цих підставах узагальнену модель генезису жанрів художніх текстів представлено на рис. 1.1.

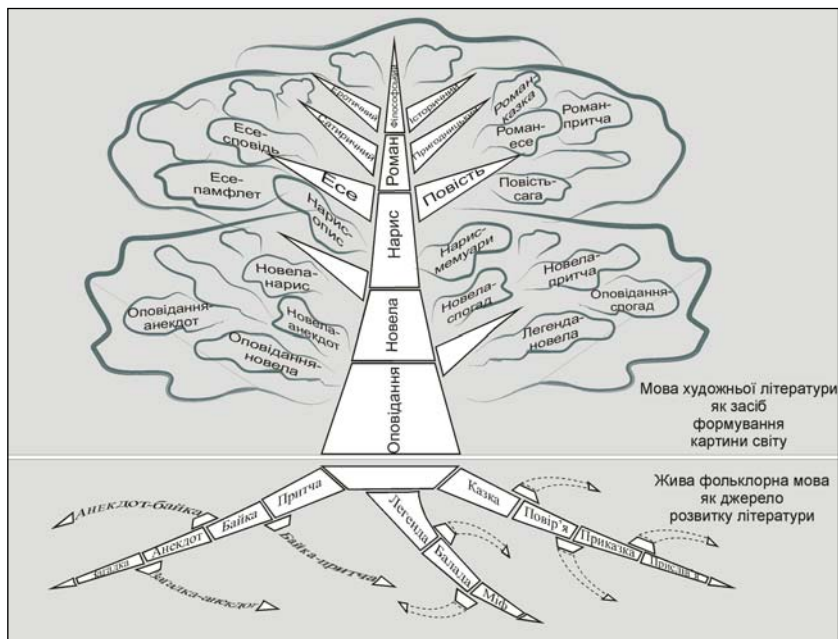

Рис. 1.1. Узагальнена модель генезису жанрів художніх текстів

Для підвищення інтерпретаційних можливостей моделі в її основу було, по-перше, покладено відомий [Клименюк 1998, с. 137–145] принцип дзеркального відображення. Згідно з цим принципом, альтернативні різновиди творів живої фольклорної мови в силу антиномічно-дуальної (тобто ноуменально-феноменальної) природи мислення людини, трансформуються в безмежне віяло різновидів жанрів художньої літератури, спрямованої на формування картини сучасного світу.

По-друге, ми дотримувалися методологічного правила [Клименюк 2006, с. 178–213] розриву класифікаційних рівнів, тобто такого диференціювання груп або множин елементів класифікації, за яким кожен їхній наступний рівень, зберігаючи весь зміст попереднього, виявляє і певне нове іманентно присутнє йому начало. Це начало має складну природу, внутрішня єдність якої зумовлюється динамічною рівновагою складників згаданого вище “кристалу”, а зовнішні ознаки класифікування конкретного твору за його ієрархічним рівнем (жанром, спрямуванням тощо) виникають унаслідок скачкоподібного розгортання ідеї, для якого межі вихідного “кристалу” стають уже замалими. Саме такою і є сутність спонтанної природи хаотичного виникнення перехідних та нових форм літературних творів вищих рівнів.

Звернемо також увагу на те, що на графічній моделі для більш чіткого диференціювання кожна сукупність жанрових різновидів творів художньої літератури (наприклад, оповідання, новела) обмежена відповідними чотири- або трикутниками з чітким позначенням меж їхнього розриву. На відміну від цього, перехідні форми, типу нарис-мемуари, есе-сповідь тощо, окреслені довільною кривою з характерним розривом, який вказує на потенційну можливість виходу за рамки існуючих перехідних жанрів.

Уживання нами прийомів ноуменально-інтерпретаційного моделювання сприяло виникненню низки нових наочних артефактів, забезпечивши тим самим можливість більш широкого трактування природи й механізму генезису жанрів художніх текстів. Тому, аналізуючи модель, ми отримуємо підстави вважати, що, по-перше, жива фольклорна мова здавна була і є джерелом розвитку літератури взагалі та мови художньої літератури зокрема. По-друге, найдревнішими й найважливішими витоками прадавньої усної творчості слугували духовно-ідеологічні (міф – балада – легенда),

культурно-побутові (прислів'я – приказка – повір'я – казка), креативно-повчальні (загадка – анекдот – байка – притча) та ряд інших перехідних форм (наприклад, загадка-анекдот, анекдот-байка, байка-притча тощо) різновидів фольклору, які, будучи зафіксованими засобами писемності, існують в художній літературі до теперішнього часу.

Подальший стрімкий розвиток соціальних відносин і технологічних можливостей людства зумовив, як відомо, виникнення писемності та книгодрукарства. Поступово сформувалася і культура авторської художньої мови. Зрозуміло, що під впливом цих факторів почав відбуватися бурхливий пошук і створення літературних творів нових форм, найбільш адекватною характеристикою яких стало слугувати поняття жанру. Зародившись і розвиваючись таким чином, художня література як мовна єдність розмаїття творів основних жанрів (оповідання, новела, нарис, есе, повість, роман тощо), піджанрів, межижанрів, усіляких перехідних жанрів набула сучасного стану. За механізмом розвитку цей стан слід розуміти як результат творчого пошуку органічного, напіворганічного або еклектичного поєднання елементів, що входять до складу визначеної вище тріади, витоки якої сягають коріння живої фольклорної мови.

Метафорично кажучи, стовбур дерева жанрів художньої літератури приростає і приростатиме в майбутньому за рахунок розширення “гілок” та “крони”, сутність яких становлять альтернативи поєднання відомих і виникаючих уперше елементів структури, засобів мови та поглиблених ідей.

Отже, запропонована модель свідчить про неминучий невпинний приріст жанрових ознак, ідей та спрямованості творів художньої літератури і, таким чином, спростовує тезу про практичну можливість чіткої й вичерпної класифікації всіх жанрів літературних творів. Тому зрозуміло, що будь-які подальші дискусії щодо конкретних жанрів творів художньої літератури здатні призвести лише до розширення понятійного апарату лінгвістичного опису ознак їхнього різноманіття та чіткого диференціювання жанрів на вихідні, класичні й альтернативні.

І, тим не менш, в обсязі подальшого розгляду – а це вкрай важливо – ми отримуємо підстави вважати, що жива фольклорна мова, яка покликана відігравати роль джерела розвитку мови художньої літератури як засобу формування картини світу, може бути чітко поділена на три види текстів: духовно-ідеологічної спрямованості, культурно-побутової спрямованості та креативно-повчальної спрямованості. Вище також

доведено, що в межах трьох означених видів фольклорних текстів має прослідковуватися стійка закономірність їхньої супідрядності не лише за обсягом самого тексту, а й за ступенем ускладнення мовних засобів їхнього створення.

Отримані на основі викладеного результати проведеної нами систематизації ознак конкретних жанрів фольклорних текстів малої форми, яка спирається на закони синархії, відображено у формі відповідної матриці, наведеної в таблиці 1.1.

З матриці видно, що до складу текстів духовно-ідеологічної спрямованості входять, насамперед, легенда, балада та міф. Сукупність текстів культурно-побутової спрямованості складають приказка, прислів'я, повір'я і казка. Тексти креативно-повчальної спрямованості поділяються на загадку, анекдот, байку, притчу. З цього і витікає доцільність обмеження подальшого розгляду найзагальніших ознак фольклорних текстів малої форми відповідно до логіки формування самої матриці.

У силу складнощів об'єкта нашого дослідження з усією очевидністю витікає необхідність попереднього орієнтування в наукових визначеннях конкретних жанрів фольклорних текстів малої форми. Тому, не вдаючись до детального розгляду полеміки з цього питання та чітко усвідомлюючи можливу потребу в подальшому корегуванні визначень конкретних жанрів фольклорних текстів, їхнього функціонального призначення та структурної побудови, зазначимо таке.

Спираючись на інформацію з академічних та найбільш авторитетних наукових джерел, під легендою як текстом духовно-ідеологічної спрямованості ми будемо розуміти народну оповідь про життя певної особи чи незвичайну подію, що оповита фантастикою й казковістю [ЛґТП 2001, с. 432; ЛСД 2007, с. 386]. Незважаючи на фантастичність змісту, легенда часто пов'язується з цілком реальною історичною подією, особою чи місцевістю [Gomme 2012, p. 129], наділеною надприродними властивостями та нерозгаданими таємницями [Dégh 1996, p. 33; Oring 1986, p. 125].

Таблиця 1.1

Зведена матриця ознак фольклорних текстів малої форми

ЖАНРИ ТЕКСТІВ	ОЗНАКИ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ		
	Функціональне призначення	Композиційно- структурна побудова	Обсяг тексту (кількість слів)
Тексти духовно-ідеологічної спрямованості			
ЛЕГЕНДА	соціально- виховне	вільна форма [ЛСД 2007, с. 387]	200–800
БАЛАДА	соціально- виховне	початок, виклад подій, конфлікт, розв'язка [Ковылин 1999, с. 23–28]	250–1100
МІФ	пізнавально- світоглядне	зав'язка, розвиток сюжету, кульмінація, розв'язка	150–3000
Тексти культурно-побутової спрямованості			
ПРИКАЗКА	пізнавально- настановче	частина речення, кліше [Пазяк 1989, с. 36]	2–6
ПРИСЛІВ'Я	асоціативно- виховне	речення (просте або складне) [Вяльцева 1990, с. 9–10]	4–16
ПОВІР'Я	асоціативно- настановне	складне речення [Пазяк 1989, с. 95]	5–20
КАЗКА	соціально- виховне	зав'язка, розвиток сюжету, кульмінація, розв'язка	80–2000
Тексти креативно-повчальної спрямованості			
ЗАГАДКА	розважально- тренувальне	одне-два речення (просте або складне) [Abrahams 1968, с. 149]	4–24
АНЕКДОТ	розважально- виховне	зав'язка і раптова розв'язка [Шмелева 2002, с. 131]	7–50
БАЙКА	асоціативно- повчальне	вступ та зав'язка, розвиток дій та розв'язка, мораль [Тараненко 2008а, с. 21–24]	70–200
ПРИТЧА	повчально- настановне	зав'язка, дія, мораль [Колодій 2000, с. 14]	300–1000

З функціонального погляду легенди мають етичну, моралізуючу або філософсько-релігійну основу [Грушевський 1993] з відповідними застереженнями й повчаннями та викликають у людей віру в можливість реалізації своїх потреб [Тертычный 2003, с. 76], тобто мають яскраво виражене соціально-виховне призначення. Легендам не притаманні традиційні початкові й прикінцеві формули та усталене чергування подій. Проте подекуди в них уживаються формули (наприклад, “жили-були”, “було це давно”, “колись давним-давно” тощо), запозичені у казки [Селиванова 1999, с. 168]. Їхній текст розгортається у формі опису певних подій, вчинків, окремі складові яких об’єднуються причинно-наслідковими зв’язками [Тертычный 2003, с. 77]. Відносна композиційна і сюжетна неусталеність легенд та вільна форма викладу часто зумовлюють імпровізацію оповіді, контамінацію її епізодів і мотивів [ЛСД 2007, с. 387].

Баладу як духовно-ідеологічний текст, що подібно до легенди має соціально-виховне призначення, відносять до ліро-епічних творів, ґрунтованих на фантастичній, історико-героїчній або соціально-побутовій тематиці з драматичним сюжетом [ЛСД 2007, с. 75–76]. Її соціально-виховне призначення, що спирається безпосередньо на відлуння древньої єдності колективного життя, обряду й хорового виконання [Галич та ін. 2005, с. 325], базується на ретроспективній спробі осягнення архетипу усвідомлення буття людини. Структура тексту балади набула канонічних ознак у французькій поезії XIV ст., відповідно до яких вона мала постійні три строфи, сталу схему римування, обов’язковий рефрен та звертання до певної особи. При цьому принципи побудови балади не є суворими, а обсяг тексту може варіювати [Пронин 1999]. Отже, за структурою вона вирізняється непостійною формою та фабульним ланцюжком: початок → виклад подій → конфлікт → розв’язка [Ковылин 1999, с. 23–28].

Міф з його пізнавально-світоглядним призначенням є вигаданим оповіданням, що відбиває абстрактні поняття стародавньої людини про явища природи або історичні події, які зображуються і з’ясовуються в персоніфікованій формі [ЛЭТП 2001, с. 559]. Провідна функція міфу полягає у віддзеркаленні картини світу [Лотман 1999, с. 208] з позицій раціонального знання, яке існувало в давнину, спрямованого на перетворення історії в ідеологію [Мелетинский 1998, с. 56]. Структурна побудова міфу є побідною до побудови казки. Вона складається з таких композиційних елементів: зав’язка → розвиток дій → кульмінація → розв’язка [Лотман 1999, с. 336, 339].

Розглядаючи жанри текстів культурно-побутової спрямованості (див. табл. 1.1), зазначимо, що під приказкою розуміють [Пазяк 1989, с. 9] образний вислів чи мовний зворот, який влучно характеризує людину, її вчинки, явища життя і т. ін. На основі узагальнення та конденсації багатовікового життєвого досвіду вона відбиває найхарактерніші, найтиповіші сторони явищ природи, праці, побуту, родинного й суспільного життя. У зв'язку з відсутністю узагальненого повчання [СЭС 1987, с. 567], пізнавально-світоглядна функція приказки акцентується на загально-настановних аспектах [Языкознание 1998, с. 379]. Її структурна побудова вирізняється оформленням узагальнено-особовими, безособовими чи інфінітивними типами речень. Часто приказки взагалі не складають цілісного речення [там само], вживаючись в усіченій формі [Пазяк 1989, с. 36]. Таким чином, приказка висловлює думку неповно, становить собою вид незамкненого кліше, частину речення, до якого приєднується авторський контекст.

Прислів'ям традиційно називають народний образний вислів або афоризм повчального змісту [ЛЭТП 2001, с. 763; НИЭС 1999, с. 578]. Передаючи від покоління до покоління багатовіковий життєвий досвід, прислів'я у стислій і точній формі узагальнюють спостереження про людську природу, події і явища, відзначаючи в них ті найтиповіші аспекти, які можуть бути застосовані при характеристиці подібних подій чи явищ [Пазяк 1989, с. 9; Crystal 2009, р. 184; Simpson 2000, р. 286; TWBE 1994а, р. 820]. Завдяки цьому прислів'я і набуло здатності виконувати асоціативно-виховну функцію. Залежно від контексту, прислів'я можуть уживатися в повній формі, узагальнюючи відповідні події або явища, а також в усіченій, наближаючись за змістом і побудовою до приказок [Языкознание 1998, с. 389], оформлені граматично як прості або складні (складносурядні та складнопідрядні) речення [Вяльцева 1990, с. 9–10].

Повір'я вважаються особливим жанром, який зберігає довільну манеру вислову й прямі значення [Пазяк 1989, с. 35] у трактуванні прикмет або закономірностей зміни явищ природи чи поведінки людини, що спираються на споконвічний досвід [Афанасьев 1995, с. 12]. Їхнє функціональне призначення має безпосередній асоціативно-настановний характер у сфері культурно-побутової взаємодії і спілкування. З погляду структури повір'я меншою мірою, порівняно з іншими малими фольклорними текстами, зберігають стабільність форми і композиційних елементів, закономірності розгортання сюжету тощо.

Казка належить до епічно-фантастичних прозових оповідань авантюрного чи побутового характеру без виразної моралізуючої ідеї [ЛСД 2007, с. 330], але з чітким морально-етичним підґрунтям. Функціональна палітра казки як унікального твору культурно-побутової спрямованості надзвичайно розмаїта: її естетичні функції доповнюються і взаємопереплітаються з пізнавальними, морально-етичними, соціально-виховними, розважальними та ін. [Культурологія 1998, с. 305; ЛСД 2007, с. 321; Folklore 1997, р. 530]. Для казки характерна традиційність композиційних елементів [ЛСД 2007, с. 321], тому структура її тексту включає зав'язку, розвиток сюжету, кульмінацію й розв'язку [ЛЭТП 2001, с. 990; Наговицын, Пономарева 2011, с. 180, 227; Франц 1998, с. 46–47].

Фольклорні тексти креативно-повчальної спрямованості, як це видно з матриці таблиці 1.1, охоплюють загадку, анекдот, байку та притчу. Загадкою є короткий – в одне-два речення – твір, в основі якого лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього [Афанасьев 1995, с. 12]. Основним її функціональним призначенням як засобу гуртової розваги є активізація пізнавальних можливостей людини [ЛСД 2007, с. 277] у розважально-тренувальній формі.

Під анекдотом розуміється коротке усне гумористичне або сатиричне оповідання про якусь подію, випадок із несподіваним і дотепним фіналом. Анекдот виконує розважально-виховну функцію та має соціальну спрямованість [Карасик 2002, с. 133–134; ЛСД 2007, с. 41–42; ЛЭТП 2001, с. 34–35]. Незалежно від форми викладу, анекдот завжди має двоскладову структуру [Шмелева, Шмелев 2002, с. 131]: зав'язку, або розповідь про певну подію чи діалог персонажів, та раптову розв'язку, яка й створює комічний ефект анекдоту.

Байка – це, здебільшого, комічне або сатиричне алегоричне оповідання, дійовими особами якого поряд з людьми виступають тварини, рослини, неживі предмети, які уособлюють певні ідеї та людські характери [ЛСД 2007, с. 74]. Асоціативно-повчальна функція байки реалізується, незалежно від її змісту, конкретизуючи певні загальнодидактичні виховні ідеї. В основу структури тексту байки покладено ланцюжок таких її функціонально-сміслових блоків: “Вступ та зав'язка” → “Розвиток дії та розв'язка” → “Мораль” [Тараненко 2008а, с. 21–24].

Притчею називають короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру, орієнтований, переважно, на

алегоричну форму доведення змісту етичних цінностей буття [Галич та ін. 2005, с. 281]. Функціонально-змістову основу притчі орієнтовано на опанування людиною світоглядних, філософсько-буттєвих проблем: їй притаманні надсоціальний та надчасовий характер [Веремчук 2005, с. 5]. Як засіб вираження морально-етичних роздумів вона реалізує свою повчально-настановну функцію. Структура традиційної притчі включає тричленну будову: зав'язка → дія → мораль [Колодій 2000, с. 14].

Результати проведеного таким чином системного розгляду зафіксовано у двох відповідних стовпчиках (функціональне призначення та композиційно-структурна побудова) ознак фольклорних текстів малої форми (див. табл. 1.1).

Щодо згадуваної вище систематизації обсягів фольклорних текстів малої форми, то вона здійснювалася нами у такій логічній послідовності. У межах кожного конкретного жанру (легенда, балада, міф, приказка і т.д.) було проаналізовано від 150 до 200 текстів відповідних англомовних видань (див., наприклад, [Английские 1997; Дубенко 2004; Такова 2006; Greek Mythology 1997; English 1890; Handford 1964; Graves 1993; Taylor 1951; TWDP 1995 та ін.]).

Під час аналізу у кожній указаній у табл. 1.1 жанровій групі фольклорних текстів (ідейно-духовної, культурно-побутової та креативно-повчальної спрямованості) визначалися, насамперед, мінімальні та максимальні за кількістю слів тексти. Визначення проводилося шляхом комп'ютерного обрахування електронних текстів. Після цього реалізувалася процедура групування експериментального масиву текстів в окремі кластери за кроком шкали, поділом в 250 слів. Обсяг текстів, які потрапили до кожного кластеру, усереднювався за правилом середньоарифметичного. Усереднені таким чином показники обсягу текстів кожного жанру відображалися в координатах “кількість слів” – “вид жанру”. Специфіка побудови осі “вид жанру” полягала в тому, що отримані усереднені дані розташовувалися за її умовно пропорційною шкалою за принципом зростання фактичного значення обсягу тексту. Завдяки цьому нами було отримано графічні (у вигляді ряду кривих) інтерпретації закономірностей зростання обсягів текстів у межах конкретної жанрової групи, наведені на рис. 1.2.

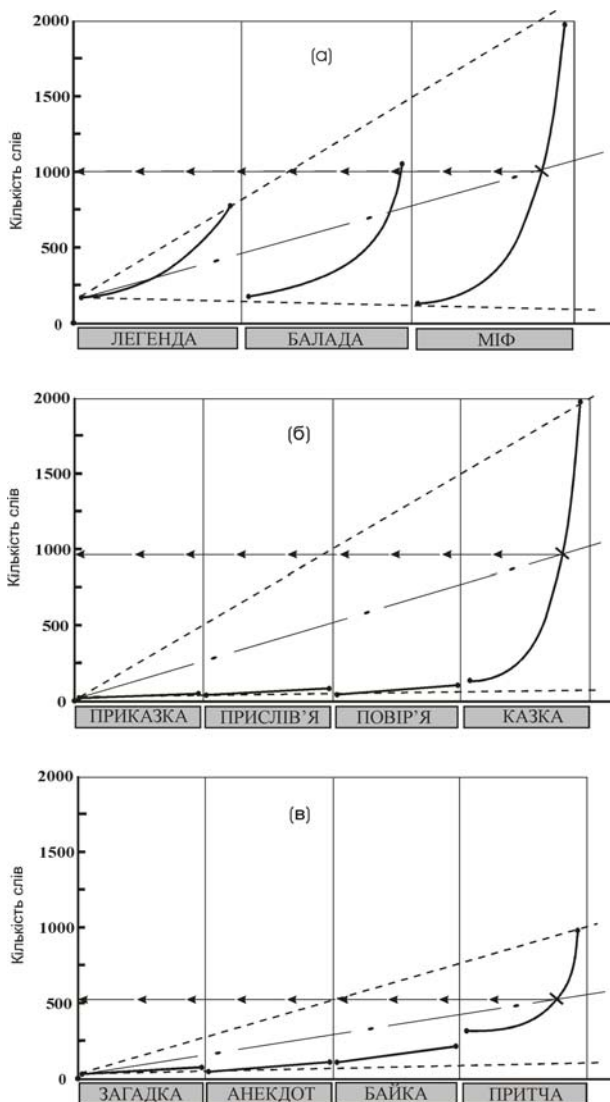

Рис. 1.2. Зміна усереднених показників обсягу фольклорних текстів малої форми: а) духовно-ідеологічної спрямованості; б) культурно-побутової спрямованості; в) креативно-повчальної спрямованості

Для виявлення оптимальних меж розподілу жанрових текстів на малі, середні та великі нами було запропоновано метод охоплюючого кута. Його суть полягала в тому, що через початок координат (див. рис. 1.2) та найбільш віддалені точки наведених кривих проводилися дві штрихові прямі, які створювали максимальний кут охоплення “сімейства” кривих. Усередині цього кута було проведено бісектрису (див. штрих-пунктирну лінію). Точку перетину бісектриси з кривою максимального обсягу слів у кожній жанровій групі текстів (на рис. 1.2 це криві показників обсягу міфів, казок та притч) було спроектовано на вісь ординат.

Подальша логіка міркувань щодо класифікації фольклорних текстів за кількістю слів впливала безпосередньо зі створених нами графічних образів. За цією логікою всі фольклорні тексти, кількість слів у яких варіює в інтервалі 1–1000 слів, можна умовно вважати текстами малої форми. Тексти, що за кількістю слів розташовуються у межах 1000–2000 слів, варто йменувати, відповідно, середніми. Решту фольклорних текстів слід визнавати великими.

Обґрунтована таким чином класифікація задовільно корелює з цитованими вище думками [Малая проза] щодо англомовної традиції розуміння малого тексту (обсяг якого сягає 1500 слів) і цілком відповідає психофізіологічній специфіці сприйняття тексту як малого за умов його розташування не більше, ніж на двох-трьох сторінках, тобто приблизно в межах книжкового розвороту.

Проте на підставі наведеної на рис. 1.2. математичної обробки реально зафіксованих в англомовних збірках обсягів фольклорних творів, для досягнення повноти наукового опису структурних особливостей англомовних фольклорних текстів у межах нашого дослідження доцільно піти на компроміс, прийнявши максимальний обсяг тексту малої форми до 2000 слів. Це необхідно тому, що англомовні міфи та казки дуже часто мають у своїй структурі щонайменше двічі та більше разів повторювані фабули у межах розгортання їхніх сюжетів, просодичне оформлення яких суттєво не відрізняється. Отже, такий компроміс лише сприятиме вичерпному опису альтернатив алгоритмічно-фабульної побудови всього експериментального масиву досліджуваних нами текстів малої форми.

Резюмуючи викладене, ми маємо підстави стверджувати, що, по-перше, загально-дидактична функція фольклорних творів [Loomis 1943, p. 279] може бути членована за спрямованістю на духовно-ідеологічні, культурно-побутові та креативно-повчальні тексти. По-друге, провідними ознаками актуалізації конкретної дидактичної ідеї

фольклорних текстів може слугувати їхнє безпосереднє призначення: пізнавально-світоглядне, пізнавально-настановне, асоціативно-повчальне, повчально-настановне, соціально-виховне, асоціативно-виховне, розважально-виховне та розважально-тренувальне. По-третє, класичну групу текстів духовно-ідеологічної спрямованості створюють легенда, балада та міф; текстів культурно-побутової спрямованості – приказка, прислів'я, повір'я і казка; текстів креативно-повчальної спрямованості – загадка, анекдот, байка, притча. По-четверте, незалежно від дидактичної спрямованості фольклорних творів, ускладнення структури їхньої побудови чітко корелює зі зростанням обсягу тексту.

Продовжуючи на підставі інформації матриці табл. 1.1 аналіз фольклорних текстів малої форми як об'єкта дослідження, ми були змушені з різних причин вилучити з кола наукового розгляду низку предметів дослідження. Так, балади було вилучено нами з розгляду фольклорних текстів малої форми як об'єкта дослідження, оскільки вони не є прозовими творами, а мають поетично-музичну природу, вивчення якої має здійснюватися окремо, тобто поза метою нашого дослідження. Приказки та повір'я, які не існують самостійно, не будучи приєднаними в мовленні до певного контексту, також мають, на наш погляд, розглядатися в єдності з ним. Більше того, актуалізація приказки та повір'я за умов їхнього вилучення з контексту, не може становити для нас інтерес з погляду особливостей їхнього просодичного оформлення.

Завдяки цьому, ми маємо всі підстави у межах пізнання англomовних фольклорних текстів малої форми як об'єкта дослідження розглядати лише такі його предмети: легенду і міф у групі текстів духовно-ідеологічної спрямованості; прислів'я та казку у групі текстів культурно-побутової спрямованості; загадку, анекдот, байку і притчу у групі текстів креативно-повчальної спрямованості.

Обґрунтувавши таким чином об'єкт комплексного багатопредметного дослідження, ми отримуємо можливість переходу до розгляду низки теоретичних питань особливостей взаємодії мовних і позамовних засобів в усній актуалізації прозових фольклорних текстів малої форми, оскільки лише у співвіднесенні з ними можливе здійснення наукового опису специфіки просодичного оформлення зазначених текстів.

1.2. Системні аспекти функціонування мовних засобів в актуалізації фольклорних текстів малої форми

Характеризуючи найзагальніші властивості мови, В. М. Телія цілком справедливо зазначає, що мова через систему своїх значень і їхніх асоціацій забарвлює концептуальну модель світу в національно-культурні кольори. Мова надає їй і власне людську – антропоцентричну – інтерпретацію, в якій суттєву роль відіграє й антропометричність, тобто сумірність універсуму із зрозумілими для людського сприйняття образами і символами, в тому числі й тими, які отримують статус ціннісних стереотипів [Телія 1996, с. 135].

Що ж стосується безпосередньо фольклорних текстів, то цікавим для філології у них є формування певних прийомів образного віддзеркалення навколишнього світу. Завдяки цьому, можна стверджувати, що у всіх фольклорних жанрах століттями зберігається накопичений культурний досвід народу, у тому числі й мовний. Недивно, що лінгвістичні дослідження фольклорних творів показують, що зі словесним втіленням ідейно-художньої спрямованості певного жанру безпосередньо пов'язана необхідність розробки окремих засобів виразності мови [Волкова, Гурін 2010, с. 13].

Проте ця тривала в історичному часі розробка не може розглядатися нами як послідовний і певною мірою простий процес. З одного боку, фольклорні тексти малої форми завжди звернені до одержувача інформації, тому в них, переважно, вживаються прості непоширені речення, рідше – складнопідрядні й складносурядні [Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 87]. З іншого боку, їм, як це відомо [Ягелло 2009, с. 27–28], притаманні гра зі звуком, а саме: римування, повтор, алітерація, асонанс, зближення паронімів (слів, близьких за звучанням), контрепетрія (перестановка звуків) тощо, а також гра зі смислом, тобто неочікуване зближення слів, мистецьке використання синонімів, двозначності, полісемії і стилістичних фігур, трансформація, алюзія і т. ін.

При цьому найуживанішим і найуніверсальнішим тропом визнано метафору, яка слугує “для ураження розуму, найсильнішого позначення предметів, більш наочного уявлення того, про що йдеться” [Жоль 1984, с. 57]. Крім того, метафора як один з найбільш продуктивних засобів формування вторинних найменувань у створенні мовної картини світу більшою мірою, ніж інші тропи, пов'язана з пізнавальною діяльністю людини [Телія 1996, с. 134].

Не менш продуктивними стилістичними засобами мови вбачаються також уживані у фольклорних текстах малої форми епітет, оксюморон, гіпербола, літота, антитеза та порівняння. Епітет, наприклад, як один із маркерів суб'єктивної модальності, передаючи експліцитно оцінне чи емоційне ставлення автора, виконує у фольклорних комічних мікротекстах такі функції: конкретизація ситуації з метою досягнення найбільшого прагматичного ефекту; “підказка” для подальшого вирішення комічної дії; створення комічного ефекту; “уточнення” слова з комічного боку; “вирішення” ситуації на користь створення комічного ефекту; виникнення двозначної комічної ситуації (у разі вживання епітетів в опозиції або ситуативних епітетів); створення каламбуру тощо [Дмитренко, Григор'єва 2000, с. 85–87].

У свою чергу, оксюморон вносить у фольклорний текст парадоксальність, що сприяє створенню прагматичного ефекту, а гіпербола і літота акцентують важливе або незначне, тобто те, що викликає повагу чи пейоративне ставлення мовця [Телия 1988, с. 183]. Досить продуктивним, як згадувалося вище, є і прийом метафоризації, який сприяє отриманню нових знань про світ шляхом вкраплення в нове поняття ознак уже пізнаної дійсності [там само, с. 186].

Як бачимо, таку окреслену нами діалектично суперечливу взаємодію між лапідарністю тексту та множиною потенційно безмежних щодо когнітивних можливостей людини поєднань засобів усіх рівнів мови і слід розглядати як рушійну силу, що слугує створенню та розвитку складної системи функціонування мовних засобів у фольклорних творах малої форми.

Саме це задовольняє, мабуть, прагнення людини в повсякденному мовленні до абстрактного інтерпретування в термінах чуттєвого досвіду, співвідносячи трансцендентне зі своїм життєвим досвідом за допомогою аналогії, що супроводжується використанням “принципу фіктивності”. Особливо наповнена непрямыми зображеннями за аналогією наша звичайна розмовна мова [Жоль 1984, с. 127]. Проте, оскільки кожен жанр фольклору має свої характерні стилістичні прийоми, поетичні тропи, які найбільш точно виражають його сутність [Волкова, Гурин 2010, с. 13], виникає сенс більш ретельного розгляду функціонування засобів усіх рівнів мови у їхньому співвіднесенні з конкретними жанрами фольклорних творів малої форми.

У цьому зв'язку зазначимо, що, досліджуючи вісайські **загадки**, Д. В. Харт [Hart 1964, р. 24] виокремлює низку ознак, які відрізняють

народну загадку від літературної, а саме: народна загадка має форму короткого твердження; у ній відсутня навмисна витонченість; немає конфліктуючих деталей, пов'язаних більше, ніж з одною темою; у ній рідко зустрічається абстрактна тематика; тематика більшості народних загадок широко розповсюджена в різних культурах.

Будучи хитромудрим поетичним виразом, у якому ознаки відгадуваного предмета подано у зашифрованому вигляді, загадка є своєрідною формою відсторонення і будується зазвичай на принципі сповільненої метафори (вірніше – симфори), каламбурного алогізму й паралелізму [Квятковский 1966, с. 110].

Щодо синтаксичної побудови загадки, то вона, зазвичай, складається з одного, двох або трьох речень, іноді неповних [ЛІЭ 1930b, с. 267; Abrahams 1968, р. 149], здебільшого розповідних, які можуть мати і стверджувальну, і заперечну форми [Молошная 1994, с. 229].

Загадки вирізняє справжня й висока художність, яка значною мірою досягається їхньою метафоричністю. Метафори в загадках виконують найрізноманітніші ідейно-художні стилістичні та композиційні функції [Лазутин 1981, с. 94]. Проте під час створення загадок превалюють інтелектуальні завдання (зрозуміти загадуваний предмет через усвідомлення і зіставлення його ознак з іншими, подібними в чомусь предметами), які органічно переплітаються з мовними – створити метафоричний образ реального предмета [Волкова, Гурин 2010, с. 13]. Тому більшість дослідників [Аристотель 2000, с. 117, 172; Гербстман 1968, с. 187–188; Лазутин 1981, с. 93–94; Митрофанова 1966, с. 82–83; Bryant 2007, р. 12–14; Folklore 1997, р. 728–729] однозначно визнають метафору найуживанішим мовним прийомом створення загадок.

Ще Аристотель говорив, що лише за допомогою метафори можлива реалізація ідеї загадки, завдяки якій реально існуюче поєднується з цілком неможливим [Аристотель 2000, с. 172]. Він підкреслював також, що саме метафори містять у собі загадку, тому зрозуміло, що загадку слід сприймати як добре сформульовану метафору [там само, с. 117].

Поділяючи таке бачення, ряд авторів [Лазутин 1981, с. 93–94; Georges, Dundes 1963, р. 111; Bryant 2007, р. 13; Stefanova, р. 141; Tupper 1910, р. xii–xiii] вважають, що метафора характеризує специфіку змісту та форми загадок, лежить в основі їхньої стилістичної і композиційної організації, визначає творчі принципи художнього відображення дійсності. Оскільки метафора, за їхнім визначенням [Лазутин 1981, с. 93], є душею загадки,

то зрозуміти її означає зрозуміти саму загадку, розкрити її суть, визначити її жанрові особливості.

Оцінюючи роль метафори, Ф. А. де Каро уточнює [de Caro 1986, р. 178], що процес метафоризації (тобто поетичне порівняння між описуваною річчю й референтом, який слід відгадати) лежить в основі лише так званих “справжніх загадок” (“true riddle”). Це, на наш погляд, цілком справедливо, оскільки серед мовних засобів саме метафора найбільше відповідає сутності загадки: вона являє собою словесно виражений спосіб порівняння без репрезентації другого предмета. Створити загадку означає замість опису реального предмета чи явища створити його метафоричний образ, і навпаки – розгадати загадку – знайти її метафоричним образами реальні відповідники [Волкова, Гурин 2010, с. 14].

Досліджуючи це питання, В. І. Чичеров вважає, що визначення загадки як метафори має стосуватися лише найдавніших її різновидів – метафоричних та алегоричних загадок, у яких явища природи, навколишньої дійсності часто уподібнюються діям або поведінці людини, чи коли характерні ознаки предмета називаються словами, які зазвичай з ним не вживаються [Чичеров 1959, с. 322].

Убачаючи метафору однією з форм організації загадки, О. М. Ларионова [Ларионова 2010, с. 266–267] зазначає, що її текст частіше за все є розгорнутою метафорою. Вона наголошує, що в кодуєчій частині загадок у центрі опису знаходяться не предмети, а певні дії, стани, ознаки, на яких і будується образ.

Щодо когнітивного аспекту метафоризації загадки, то, на думку [MacCormac 1985], базовою в ній є субстантивна метафора. Це підтверджується тим, що з погляду творця загадок субстантивна метафора є самодостатньою, оскільки в його свідомості існує конкретний двосторонній асоціативний зв'язок між концептуалізуючою й концептуалізованою сутностями. З погляду реципієнта двобічність такого зв'язку порушується, оскільки описуваний денотат йому невідомий, а в його свідомості виникає конкретний образ, вербалізований субстантивною метафорою, який завдяки тісному взаємозв'язку об'єктів реального світу може мати асоціативні зв'язки з безліччю категорій різних концептуальних сфер [там само, р. 2, 9].

Виокремлюють також [Юсупова 2008, с. 75] групу загадок з персоніфікованими метафорами, наприклад, *Little Polly Pickett / Run through the thicket, / Out and in and back again / With one leg tied to the door jamb*

(shuttle) [Bryant 2007, p. 96]; *Arthur Bower has broken his band; / He comes roaring up the land; / The King of Scots, with all his power; / Cannot turn Arthur of the Bower (wing)* [Bryant 2007, p. 104]. Крім метафоричних та алегоричних загадок (або загадок, у своїх витоках пов'язаних з ними), з плином часу з'явилися арифметичні (рахувальні) та жартівливі загадки, які будуються на підкресленій незв'язаності запитання і відповіді [Чичеров 1959, с. 324–325], наприклад, *A priest, and a friar, and a silly auld man, / Went to a pear tree, where three pear hang, / Each one took a pear – how many hang there? (two, as the three men are the same person)* [Bryant 2007, p. 16].

Тут варто зауважити, що метафоричний характер загадки не є обов'язковим [Georges, Dundes 1963, p. 112], оскільки у фольклорі зустрічаються загадки, побудовані у формі прямого запитання, відповідь на яке не потребує звернення до певного образного значення. Такі загадки побудовані, здебільшого, на “виключенні” [Веселовский 1989, с. 143], наближаючись до паралельного заперечення, або на грі омонімів. Іншими не менш частотними зображувальними засобами побудови загадки є вживання власних назв у якості загальних (принципи метонімії), смислова гра двозначності, звукова гра, звуконаслідування, асонанс, алітерація та інші різновиди звукових повторів [ЛЭ 1930b, с. 267; Чичеров 1959, с. 323; Crystal 2009, p. 409], римування [Топоров 1987, с. 235; Ткаченко 2003, с. 367], своєрідна ритмічність [Митрофанова 1966, с. 84; Abrahams 1968, p. 149;], так звана звукова підказка [Гербстман 1968, с. 185–187; Топоров 1987, с. 235], порушення постулату ясності, яке навмисне вводить слухача в оману [Санников 2002, с. 401–402], вживання оказіоналізмів [Титова 2010, с. 122], паралелізму, синекдохи [Чичеров 1959, с. 330], порівняння, епітетів [Митрофанова 1966, с. 83], елементів антитези явного парадоксу, або оксюморона [Лазутин 1981, с. 94; Eugenio 1982, p. XXXV; Stefanova, p. 141].

До сказаного слід додати, що за своєю стилістичною побудовою (алегорична образність, стислість, афористичність) загадки наближуються до прислів'їв і приказок [Abrahams 1968, p. 149; ЛЭ 1930b, с. 267]. Крім того, стосовно поетичності мови та характеру ритміки вони значною мірою співпадають [Чичеров 1959, с. 330].

Як і будь-який фольклорний твір, текст загадки може бути охарактеризований як такий, що відповідає критеріям зв'язності його синтаксичного та змістового рівнів, модальності, предикативності, закодованості, інформативності, членування, завершеності, інтертекстуальності [Лушникова, Потапова 2011, с. 192].

Апелюючи до формальної специфіки, діалогічної форми, відтвореності, гіперорганізації, зв'язності, двоскладовості, семантичної автономності, інтертекстуальності, прагматичного спрямування, описового характеру загадки, наявності системи концептів-символів тощо, автори багатьох праць (див. наприклад, [Головачева 1994, с. 195; Левин 1973, с. 166; Лукин 2005, с. 443–444; Лушникова 2011, с. 192 Молошная 1994, с. 226; Семененко 2009, с. 18; Семененко 2011, с. 133–134; Сендерович 2008, с. 14] та ін.) переконливо доводять, що більшість різновидів загадок мають статус тексту.

Схоже, наведений вище аналіз думок продовжувати недоцільно, оскільки навіть розглянута нами їх найтиповіша частина, свідчить, що в актуалізації текстів загадок, які безумовно мають відношення до фольклорних текстів малої форми, можуть бути задіяні засоби всіх рівнів мови.

Для нашого подальшого розгляду важливо, насамперед, те, що найчастотнішим засобом актуалізації тексту загадки з його креативно-повчальною спрямованістю та розважально-тренувальним призначенням постає метафора, декодування якої потребує когнітивної діяльності психіки реципієнта.

Продовжуючи аналіз, розглянемо особливості функціонування мовних засобів побудови текстів **притчі** та **байки**. Тут, у першу чергу, слід мати на увазі, що, абстрагуючись від стилістичних відмінностей притчі й байки, можна з'ясувати, що слово “притча” частіше застосовується на позначення менш розгорнутого алегорично-дидактичного оповідання, іноді позбавленого сюжетної завершеності, яке часом зводиться лише до розгорнутого порівняння (пор. євангельські притчі про сіяча, про гірчичне зерно і т.п.) [ЛЭ 1935, с. 260]. Тому, щоб не вводити читача в оману, під час подальшого розгляду ми будемо акцентувати увагу винятково на специфіці мовної побудови притчі, оскільки питання, що стосуються основних аспектів явища актуалізації байки, викладено нами ґрунтовно в праці [Тараненко 2008а].

Згідно з енциклопедичним визначенням [СЭС 1987, с. 585], притча як універсальне явище світового фольклору є малим дидактико-алегоричним літературним жанром, що подібно до байки містить у собі моральне або релігійне повчання. Інакше кажучи, притча в будь-якій культурі є алегоричною розповіддю з мораллю у формі настанови чи повчання. Її особливість полягає в тому, що вона містить приховану пораду і тому може розглядатися як недирективний вторинний мовленнєвий акт [Кушнарева 2003, с. 206].

Вплив на свідомість адресата притча здійснює, як відомо [Пихтовникова, Яремчук 2012, с. 264], завдяки непрямій мові, двоплановості, алегоричності, метафоризації, символізації, афоризації, драматизації, тавтології, а також шляхом оптимального вибору лексики (загальноновживаної, абстрактної, тематичної), що має значний семантичний потенціал. Для збудження когнітивних процесів мислення реципієнта в притчах використовується антитеза як стимулюючий засіб осмислення певних істин або здійснення інтелектуального вибору.

Досить частотним стилістичним прийомом у тексті притчі є повтор. Широко використовуючи такі види повтору, як полісиндетон, епіфора, анафора, паралельні синтаксичні конструкції, притчі, здатні збуджувати у свідомості слухача відповідні алюзії, що ґрунтуються на певних історичних, міфологічних, політичних тощо фактах. Важливою особливістю повтору є його ритмотвірна функція [Ильина 1984], унаслідок якої текст притчі набуває яскраво вираженого ритмомелодійного малюнку.

Розглядаючи основні ознаки притчі як жанру, Л. Є. Туміна показує, що їхньою головною ознакою є ідея, настановно-філософська сентенція, тезис, покликані відігравати роль повчання, та зазначає присутність у ній алегоричного начала [Туміна 2008, с. 32–33]. Щодо провідних властивостей притчі, то до них прийнято [Бочаров 1977, с. 67; Лихачев 1979, с. 109, 111; Туміна 2008, с. 33] відносити абстрагування її ідеї, інтелектуалістичність, глибину смислу й повноту його художнього втілення, лаконічність викладу змісту, експресивність, відсутність динаміки в зображенні подій і характерів, зосередження розповіді навколо однієї ідеї. Як типові жанрові ознаки тексту притч згадуються [Бальбуров, Бологова 2011, с. 45] дидактизм з явною або прихованою повчальною інтонацією, метафоричність і словесна гра із сенсом, орієнтована на смислове ущільнення слова, лаконізм сюжетно-образотворчих засобів при високій концентрації змісту. При цьому метафоричні образи притчі створюються за рахунок використання образів-архетипів або образних мотивів [Панченко, Смирнов 1971, с. 36–37].

Особлива увага звертається на інтелектуалістичні й експресивні властивості притчі, художні можливості якої вбачаються [Аверинцев 1971, с. 21] не в повноті зображення, а в безпосередності вираження, не у стрункості форм, а в проникливості інтонацій.

З прагматичної точки зору у межах головної – дидактичної – функції притчі реалізується одночасно з нею і ряд таких підфункцій, як настановна, образотворча, етична, інтелектуалістична, когнітивна та ін. Проте

найважливішою є, мабуть, сугестивна підфункція тексту притчі, спрямована на навіювання певних думок, збудження когнітивно-мисленнєвої діяльності індивіда та стимулювання його до певних реакцій або дій шляхом використання дериваційних, лексичних, синонімічних повторів, однокореневих слів, повторного вживання певних конструкцій, синтаксичного паралелізму і т. ін.

Окреслена важливість пов'язана, насамперед, із подвійною семантикою тексту притчі [Кушнарева 2003, с. 205; Левин 1998, с. 520, 530–531; Притчи 2012], унаслідок якої вона має бути декодована на двох рівнях [Blomberg 1990, р. 15]. Однак слід зазначити, що ряд літературних і герменевтичних шкіл вважають притчі не лише оповідями з повсякденного життя, які ілюструють певну релігійну істину, вони радше сприймають притчу як метафору [Борг 2009, с. 69–70; Blomberg 1990, р. 21–22], яка, розгортаючись упродовж завершеної розповіді, стає алегорією [Boucher 1981, р. 20–21].

Під яким би кутом зору не розглядалася притча, лишається доцільним аналізувати її як гру символів, як віддзеркалення внутрішнього світу людини, як мисленнєвий шлях до глибинної непередметної реальності [Притчи 2012]. Тому, мабуть, не випадкова спроба Т. В. Динилової розглядати притчу як екзистенціально-символічний феномен, межею філософування якого виступає символ, для декодування якого адресат має бути особистістю, а не лише суб'єктом культури [Данилова 1994, с. 64–65].

Серед мовних засобів оформлення притчі виокремлюють [Тумина 2008, с. 65–66] відсутність у ній власних імен дійових осіб. Для номінації персонажів у тексті притчі вживаються слова на позначення родових зв'язків (син, сестра, дітище, батько, дочка, батько, брат і т.д.), так звані “загальні імена” (людина, якийсь чоловік, якась дружина), реляційні імена, які вказують на відношення до іншої особи (друг, пан, раб, суперник), функціональні імена, що можуть сигналізувати про соціальну роль людини, але здебільшого вказують на рід її занять (якийсь лікар, якийсь цар, чернець, рибалка, сіяч, виноградар, пастир, фарисей, митар і т.ін.).

У створенні узагальнення у притчі значну роль відіграють назви абстрактних понять, передусім моральних. Тому для текстів притч властивою є так звана етична лексика для найменування вад і чеснот, серед якої найчастіше використовуються антонімічні протиставлення, епітети та синоніми. Крім того, тексти притч вирізняються лаконічністю

мови персонажів, а також відсутністю розгорнутих описів [Тумина 2008, с. 66–68].

Таким чином, нами розглянуто лише основні мовні засоби організації тексту притчі. Проте, яким би широким не був існуючий перелік цих засобів, можна з повними на те підставами стверджувати, що їхня взаємодія в тексті покликана виконувати роль комплексного інструментарію сугестивно-когнітивного впливу на слухача.

У царині фольклорних творів з притаманною їм поетикою [Пропп 2000, с. 49] особливе місце посідає **казка**, сюжет якої ґрунтується, здебільшого, на вимислі і тому оформлення її тексту потребує застосування відповідних мовних засобів.

Мабуть, не випадково, що саме казки, не втрачаючи своєї актуальності, дійшли до нас через усю історію та не менш широко вживаються і в теперішній час. Особливо це характерно для дитячих казок, які, будучи дивовижними і красивими, залишаються універсальним, нестаріючим, лікувальним [Zipse 2006, p. 1] засобом. Зважаючи на це, слід погодитися з думками В. Я. Проппа про те, що казкар вільний у виборі мовних засобів, а сам стиль казки як унікальне явище має вивчатися ретельно й спеціально [Пропп 2001, с. 86].

Звернення в 60-і й 70-і роки до розгляду на основі лінгвістичного аналізу особливостей “текстури” та мовних ознак казки слід пов’язувати з активним розвитком етнопоетики, завдяки якому вона разом із соціолінгвістикою набула можливості з’ясувати взаємозв’язок між мовою, розповідним твором і культурою [Naase 2008, p. 577–578]. У коло інтересів лінгвістів потрапляють у цей час структура та комунікативні функції казки [Новик 1994; Dundes 1965a], специфіка і засоби її мовного оформлення [Vehvilainen 1970, p. 428], зв’язність її тексту [Ревзин 1975; Структура 2001, с. 220], структурні та семантичні закономірності побудови сюжету [Мелетинский и др. 1969; Мелетинский и др. 1971; Топоров 1967; Тудоровская 1965, 1972; Цивьян 1975; Sydow 1965; Luthi 1976] тощо.

Найхарактернішою ознакою казки є її висока дохідливість і здатність збуджувати когнітивну діяльність психіки слухача під час опанування закладеної в ній ідеї. Проте її простота зовсім не спростовує її принципову семантичну складність, а свідчить лише про те, що людина має відповідний механізм для її розуміння [Цивьян 1975, с. 212]. Саме тому казку, без сумніву, можна вважати маніфестацією, яка моделює діяльність людини, а, отже, слугує цінним путівником, за допомогою

якого людина на ранніх етапах свого розвитку вчиться орієнтуватися у світі [Цивьян 1975, с. 213].

Акцентуємо тут особливу увагу на тому, що казці як вершині фольклорної (позасвідомої й безособової) художньої творчості притаманний стиль викладу тексту, який, з одного боку, охоплює деталізацію способів та засобів виживання героя у скрутних обставинах віртуального буття [Zipes 2006, р. 4]. З іншого боку, завдяки міфологічному світобаченню фольклору, казка персоніфікує сили природи та бачить активні сили поза людиною, приписуючи їх духам [Мелетинский 2005, с. 13]. На цих підставах неважко зробити висновок, що казка, виконуючи роль активного соціально-виховного інструментарію, сприяє формуванню у людини підсвідомого зв'язку між світом її ідеалізованих думок та практично-побутовими навичками виживання в реальних умовах матеріального світу. Іншими словами, виконуючи загальнодидактичну функцію, казка здатна закладати традиційні соціальні навички, за якими і прийнято вирізняти людину серед істот оточуючого світу.

Звідси, мабуть, і випливає відоме розмаїття мовленнєвих засобів побудови тексту казки. Для відчуття цього достатньо, наприклад, звернути увагу на вживані в казках просторово-часові характеристики, закладені, як правило, на її початку [Наговицын, Пономарева 2011, с. 206]. Вивчаючи це питання шляхом аналізу албанських народних казок, Т. В. Цивьян склала і проінтерпретувала словник просторових елементів, що зустрічаються в казках. Вона виокремила такі їхні тематичні групи: 1) елементи ландшафту (незв'язані з водою: на поверхні землі, під землею (отвори в землі) та пов'язані з водою), 2) соціальний поділ світу (види та елементи поселень, громадські установи), 3) будови (види будов; їхні елементи, інтер'єр), 4) орієнтири у просторі [Цивьян 1975, с. 193–196].

Ще до цього, розглядаючи казку у межах концепції єдності її простору, В. Я. Пропп зазначав, що в ньому відбуваються події, які характеризуються концепцією єдності часу. За його спостереженням, час у фольклорі, подібно до простору, не терпить перерв, а зупинки в дії відсутні: якщо дія героя призупиняється, її негайно переймає інший герой [Пропп 1998, с. 313].

У композиційній структурі казки зазвичай має місце чітке протиставлення статичного і динамічного начал в її семантиці [Чистов 2005, с. 175]. Відомо [Структура 2001, с. 108], що всі сюжетні рухи в ній

можуть бути розподілені за двома типами, певною мірою співвіднесеними з двома типами дієслівної семантики: дієслова, що виражають стан і дію. При цьому перший з них відповідає опису казкових ситуацій: вихідних, проміжних і фінальних (або результуючих), а другий пов'язаний з побудовою епізоду як основної динамічної ланки сюжетного розвитку.

Тексти казок містять широкий спектр смислових протиставлень. До них, насамперед, відносять [Структура 2001, с. 36–37; Simonsen 1985, р. 32–35] опозиції, що характеризують взаємодію героя з його антагоністами. Але центральне місце в казці займає опозиція “свій / чужий”, яка начебто заздалегідь моделює протистояння героя з ворогами. Саме ця опозиція і була покладена Т. В. Цивьян [Цивьян 1975, с. 196] в основу формування тематичного словника лексичних одиниць казки, відповідно до якого матеріал його викладу було диференційовано нею на лексеми класу “свій”, лексеми класу “чужий”, амбівалентні лексеми, які входять в обидва класи, лексеми, що переходять із класу в клас, та лексеми, які позначають межу “свого” і “чужого” або перехід з одного світу в інший. При цьому зазначалось, що додатковими смислорозрізнявальними засобами, покликаними переводити амбівалентні лексеми з класу в клас, у казках можуть бути: 1) ситуативне (контекстне) оточення, наприклад, в експозиції або у фіналі, коли присутність героя повідомляє пов'язаним з ним просторовим елементам ознаку “свій” (а в присутності ворога – відповідно ознаку “чужий” і т. ін.), 2) повнозначні лексеми типу *чужий, близький, далекий* та ін. При вертикальному розташуванні світів і царств в якості операторів використовуються лексеми *нижній / верхній, внутрішній / зовнішній* (останні, втім, можуть ставитися і до горизонтального членування світу), 3) позначення власників того чи іншого місця, залежно від їхньої приналежності до свого або чужого світу, 4) займенники і займенникові прислівники: присвійні, наприклад: “*мій дім – його палац*”; вказівні, типу *цей / той, інший, тут / там* тощо [Цивьян 1975, с. 197–198].

Із широко використовуваних у казках інших опозицій (добрий / злий, високий / низький, великий / маленький, сильний / слабкий, істинне / хибне, явне / тасмне, живий / мертвий, цілий / нецілий, простий / вельможа, мудрий / нерозумний, лінивий / працьовитий, чистий / брудний, щедрий / скупий тощо) формуються системи аломотивів, які мають, зазвичай, національно-культурне забарвлення [Структура 2001, с. 133, 136–137].

З цього приводу є сенс поділяти думки про те, що набір семіотичних опозицій у казці виконує функцію віддзеркалення певних постійно діючих у людському соціумі базових архетипових структур колектив-

ного позасвідомого [Franz 1999, р. 75–76] та системи універсальних семіотичних опозицій [Цивьян 1975, с. 210].

Дещо нетрадиційним, певною мірою комплексним, убачається запропонований К. Брето і Н. Заньолі підхід до розгляду актуалізації в казці опозицій. У його основу покладено синтетичну одиницю членування тексту казки (діаду), що відбиває зв'язок між двома персонажами [Брето, Заньолі 1985, с. 169]. При цьому автори постулюють, що в кожній казці є щонайменше одна діада, а кожен персонаж входить в одну або більше діад. За таких умов кожна діада проходить, принаймні, через деякі з таких діадних моментів: 1) конституювання діади, тобто встановлення зв'язку між персонажами (наприклад, син пана заявляє про свій намір одружитися з донькою жебрачки); 2) функціонування діади (наприклад, епізоди, що описують дії подружньої пари: разом їсти, веселитися і т.п.); 3) низка криз: криза конституювання, криза функціонування та загальна криза діади, які розрізняються тим, у який момент виникає напруженість у відносинах між персонажами; 4) руйнування діади, коли зв'язок між персонажами переривається як у результаті кризи, так і за її відсутності (наприклад, у разі смерті одного з персонажів) [там само, с. 182].

Розглядаючи на першому кроці аналізу текст казки як послідовність ситуацій, які визначаються руйнуванням старої діади або конституюванням нової, та реалізуючи на другому емпіричне виділення у межах діад значущих категорій, автори дивовижним чином наближуються до класичного прийому членування алгоритмічно-фабульних елементів структури тексту казки як підґрунтя до подальшої алгоритмізації їхнього змістового насичення. Проте зазначену спробу у кінцевому рахунку можна, на наш погляд, трактувати як наслідок нехтування дослідниками відомого принципу Окама [Структура 2001, с. 206–207].

Мабуть, найбільш важливий аспект казок, підкреслений Е. Фроммом, полягає в тому, що, незважаючи на індивідуальні й місцеві відмінності їхніх текстів, вони написані на мові, універсальній для всіх культур – мові символів і образів – мові нашого підсвідомого, яке об'єднувало індивідуальний досвід з колективним підсвідомим людства протягом століть [Наговицын, Пономарева 2011, с. 94–95]. Недивною тому є наявність у казках багатозначних символічних образів і метафор. У їхніх текстах метафори визначають ставлення до того чи іншого персонажа і місця дії, входять до складу мови героя

[там само, с. 121], забезпечуючи тим самим закріплення змісту або провідної ідеї у підсвідомості реципієнта.

Не менш характерною властивістю тексту казки вважається те, що вона насичена сталими формулами, або кліше [Пропп 2000, с. 225]. До цих формул відносять [Кербелите, Валужис 1980, с. 266; Пименова 2011, с. 53–54; Пропп 1998, с. 213, 254; Чистов 2005, с. 63–64; Folklore 1997, р. 530] вступні та завершальні кліше, ритмізовані прозові фрази, описи портретів, формульні питання-відповіді, описи місця подій, загально фольклорні епітети тощо.

Торкнувшись таких особливостей казки, як наявність словесного орнаменту, приказок, стійких формул тощо, не можна залишити поза увагою одномірно-послідовну манеру зображення в ній подій, що вирізняється прямою, ясністю і практичністю [Zipse 2006, р. 8]. Ці та інші розглянуті вище елементи казки і створюють, на нашу думку, своєрідний стиль казкового епосу. З огляду на це, слід нагадати зауваження В. Я. Проппа [Пропп 2000, с. 226] про те, що вивчення формул недоцільно вести у відриві від вивчення казкових персонажів, для яких ці формули властиві. Так, відоме за стилем казки потроєння (три сини, три дочки, три завдання, три бої, три шляхи, у трьох зміїв по 3, 6, 12 голів і т.д.) достеменно свідчить, що вона належить до одного з древніх фольклорних жанрів, оскільки протягом тривалого часу людство вважало число три вихідною межею того, що охоплює поняття “багато” [Пропп 2000, с. 226–227]. За функціональним призначенням повторення підсилює інтенсивність дії героя або виражає емоційну напругу мовця та може розглядатися як певна форма гіперболізму. Уважаючи, що в основі казкової розповіді знаходиться число, Н.В. Шурик зауважує, що воно безпосереднім чином пов’язане з міфологією та, будучи релевантним певній культурі, є основою вірувань і забобонів. При цьому воно обов’язково входить до національної картини світу [Шурик 2007, с. 147–148].

Звертаючись безпосередньо до англійської народної казки, зазначимо, насамперед, що її стабільні базові концепти відображаються в її лексиконі [Смирнов 2007, с. 9]. У системі лексичних одиниць, що бере участь у формуванні мовної картини англійської народної казки, акумулюються, зазвичай, назви елементів матеріальної і духовної культури, що належать до різних етапів її розвитку. Так, в англійських казках використовується розмаїття лексико-семантичних полів, що містять номінації людини, способу життя і діяльності, а також природно-географічного середовища її існування. Крім того, ономастичний простір англійської казки

проявляється в превалюванні антропонімів і топонімів, порівняно з іншими власними назвами [Плахова 2007, с. 6]. Зазначається також [Смирнов 2007, с. 129] переважання іменників у текстах казок. При цьому прикметник як носій відносин атрибуції суб'єкта (вираженого, здебільшого, іменником) виступає в тексті казки словесним семантичним компонентом системи значень семантично самодостатнього іменника.

До характерних ознак англійської народної казки прийнято відносити також відсутність імен героїв або їхнє абстрактне позначення [Пропп 1998, с. 317] та наявність промовистих прізвиськ героїв і їхніх соціально-маркованих імен [Смирнов 2007, с. 134]. Ця властивість чітко перегукується з особливостями російської народної казки [Дьякова 2006, с. 116], типовими ознаками якої є такі способи іменування героїв: 1) імена, мотивовані характеристиками персонажів (фізичними, психічними, біологічними, моральними, інтелектуальними), 2) онімізовані апелятиви, серед яких важливе місце займають зоопоніми (Котофей, Ластівка), імена, утворені від загальних імен (Мамай Безбожий, Іван-Дурень), 3) вигадані імена для вигаданих істот (Чудо-Юдо, Сивка-Бурка), 4) антропоніми реального іменника (Іван, Оленка).

На фонетичному рівні мови підсиленню сугестивного впливу казки сприяють звукові повтори, стильове варіювання фонем, римована організація тексту [Гуляйкина 2007, с. 11], регулярність і простота її ритмічної організації [Немченко 1982], переважання “світлого” або “темного” тембрального забарвлення голосу при озвученні мовлення позитивних чи негативних персонажів казки та приглушеного тембру для виділення її ключових сегментів [Саенко 1986, с. 90–91], які також можуть бути інтенсифіковані подовженням голосних, підвищенням тонального рівня й гучності та варіюванням темпу їхнього вимовлення [Wennerstrom 2001, p. 228–229]. Взаємодія зазначених засобів, зазвичай, має інваріантний статус, оскільки вона спрямована на маніпулювання позасвідомим слухача й вимушена спиратися на відомі закономірності її психічного буття.

Ми бачимо тепер наскільки складними та чисельними можуть бути наслідки впливів на реципієнта розглянутих вище засобів окремих рівнів мови та їхньої чітко згармонізованої взаємодії в межах тексту казки. Цілком зрозуміло звідси, що казка з її дидактичною функцією і культурно-побутовою спрямованістю має вирізнятися певними

специфічними ознаками взаємодії інтонаційних та інших засобів мови під час її усної актуалізації, доцільність експериментального дослідження якої є безсумнівною.

Вивчаючи далі питання участі мовних засобів в оформленні фольклорних текстів малої форми, зосередимо увагу на особливостях їхнього функціонування в **прислів'ях**. Звертаючись до цієї проблеми, зазначимо, що прислів'я є досить складними утвореннями, які мають декілька різних планів. По-перше, вони належать до мовних явищ, є стійкими сполученнями, багато в чому подібними до фразеологічних зворотів. По-друге, прислів'я є певними логічними одиницями, які виражають те чи інше судження. По-третє, це художні мініатюри, які у яскравій, викарбуваній формі узагальнюють (а точніше моделюють) факти самої дійсності [Пермяков 1988, с. 13–14].

За загальним визначенням, прислів'я являє собою традиційне твердження, що має чітко встановлену форму і передає певні етичні чи філософські істини або інші мудрі спостереження про життя, навколишній світ і людську природу [de Caro 1986, p. 184]. У них знаходить своє відображення все, чим живе і з чим стикається певний етнос протягом століть. Це й етнографічні реалії, всебічні характеристики географічного середовища з його ландшафтами, кліматом, тваринним і рослинним світом; спогади про давно минулі події та видатних історичних осіб; відлуння найдавніших релігійних поглядів і картина сучасної організації суспільства [Пермяков 1988, с. 19]. І не дивно тому, що протягом історичного часу жанр прислів'я поступово збагачувався афористичними уламками народних казок, притч, анекдотів, бувальщин, оповідань, легенд, загадок, пісень тощо [Пазяк 1989, с. 10], що відбивали архетипи реального життя, побуту і творчості людей.

Прислів'я, на відміну від інших паремій, маючи клішовану форму, функціонують у ситуаціях як завершене речення [Abrahams 1982, с. 119], здатне передавати сутність подій, позначати стосунки між людьми, їхнє ставлення до навколишньої дійсності тощо. Отже, вони безсумнівно належать до класу замкнутих фразових паремій, які від початку і до кінця клішовані [Пермяков 1975, с. 262].

Відповідно до академічного трактування [СЭС 1987, с. 578; Языкознание 1998, с. 389], прислів'я є афористично стислим, образним, граматично і логічно завершеним висловом із повчальним змістом, зазвичай в ритмічно організованій формі. У силу цього в загальному плані прислів'я можна розглядати як певною мірою потужно “стислу” фор-

му спілкування, оскільки, будучи готовим для комунікативного вжитку твердженням, вони коротко і влучно передають суть культурно-конвенційних ідей [de Caro 1986, р. 185–186, 187]. За цих умов не викликає заперечень думка О. О. Потебні про те, що прислів'я можуть відігравати роль своєрідних моделей таких складних літературних жанрів, як роман і повість [Потебня 1976, с. 464, 518, 523].

Незважаючи на те, що прислів'я має форму завершеного речення [Taylor 1975, р. 33], їх прийнято розглядати як окремий фольклорний жанр, що може вживатися самостійно, оскільки йому як тексту притаманні три чітко виражені автономні структурні плани: композиційної побудови, семіотичної структури та реалій [Пермяков 1975, с. 250–251].

Щодо специфіки функціонування мовних засобів у тексті прислів'я, то слід зазначити, що прислів'я, як правило, складається з одного речення, яке часто має диподійну структуру – поєднання двох стоп, на одну з яких падає сильніший ритмічний наголос, а друга є ніби підпорядкованою їй, за рахунок чого прислів'я набуває двох збалансованих частин (наприклад, *The early bird catches the worm*) [Abrahams 1982, р. 120]. Завдяки такій ритмічній побудові та використанню поетичних прийомів, прислів'я і привертає увагу слухача [de Caro 1986, р. 184].

Багатьом прислів'ям властива симетрична структура їхньої побудови за принципом синтаксичного паралелізму та пропуски поодиноких членів речення в одній із симетричних частин. Іноді ця симетрія побудована на контрастах значень. З'єднання контрастних образів і створює завершеність прислів'я, частини якого часто поєднуються асоціативним зв'язком у формі психологічного паралелізму (наприклад, *Без сонця не можна бути, без милого не можна жити*) [Пазяк 1989, с. 39].

Крім того, прислів'я, уживане в контексті, набуває певного підтекстового значення, тобто поряд з прямим (буквальним, денотативним) значенням, їм притаманні переносні (конотативні) значення [Леонтєва 2002, с. 97; Пазяк 1989, с. 36–37; Языкознание 1998, с. 389].

Експериментальними дослідженнями встановлено, що прислів'я можуть бути представлені трьома структурними типами речень: розповідними, спонукальними та питальними. При цьому найбільшу групу створюють двоскладові речення [Корень 2000, с. 13].

Характерною властивістю прислів'їв є те, що їхній зміст змушує реципієнта порівнювати реальну соціальну ситуацію з “вигаданою”

або уявною, яка передається завдяки яскравим метафоричним образам [de Caro 1986, p. 185]. Саме тому у прислів'ях можуть функціонувати всі види тропів: порівняння, метафори, метонімії, гіперболи й літоти, антитези тощо [Пазяк 1989, с. 38; Abrahams, Babcock 1994; Yankah 1994, p. 139]. До прийомів архітектонічної побудови прислів'їв відносять, зазвичай, контрасти понять, предметів, дій, ознак тощо. Крім того, для підсилення сугестивного впливу у прислів'ях часто застосовуються такі фонетичні прийоми, як рима, ритм [de Caro 1986, p. 184] (наприклад, *A friend in need is as friend indeed*), асонанс та алітерація [Crystal 2009, p. 184] (наприклад, *The more, the merrier*), подовження приголосних і голосних [Деркач 2010, с. 9] тощо. Специфіка зазначеного впливу зумовлюється також тим, що прислів'я функціонують як усталені автосемантичні концептуалізації і слугують певними фреймовими моделями, які репрезентують колективне знання [Deppertmann 2000, p. 63].

Засобами актуалізації асоціативно-виховного призначення прислів'я слугують риторична (переконання, доведення або підтвердження певної думки зі зверненням до мудрості століть) [de Caro 1986, p. 185] та моделююча (створення в уявленні реципієнта вербальної або мисленнєвої моделі певної життєвої ситуації) функції [Пермяков 1975, с. 257].

Зважаючи на окреслене вище дивовижне розмаїття форм прислів'їв, що різняться за кількістю слів, граматичною повнотою висловлення, конструктивним, синтаксичним і комунікативним типами речення, характером їхнього актуального членування та низкою інших ознак, доцільно, на наш погляд, у разі здійснення експериментального пошуку, очікувати встановлення певних інваріантної та варіантних моделей просодичного оформлення їхніх лапідарних текстів.

Історичними дослідженнями доведено, що **міф** як первинну форму опанування світу в онто- і філогенезі [Галанина 2007, с. 51] слід уважати цілком закономірним створенням людського духу та природним соціальним явищем [Лосев 1994, с. 232].

Будучи результатом духовної діяльності людини, він набув самостійної символічної форми [Галанина 2013, с. 16], придатної для уявного структурування світу та наділення його смислом як підґрунтям для формування загальнолюдської свідомості щодо колективного погляду на світ. Отже, його можна розглядати як когнітивну форму зв'язку людини зі світом, що знаходить своє вираження у вербальній і ритуальній семіотичних іпостасях [Колесник 2011, с. 20]. Завдяки міфу світ розуміється як абсолютно влаштований, зрозумілий і значущий Космос [Еліаде 2010,

с. 22], у межах якого існують певні сутнісні закони природи і соціуму [Мелетинский 2000, с. 9], відповідно до яких цей світ та людина і були створені [Мелетинский 2000, с. 166; Шинкаренко 2005, с. 87].

Розуміючи, що сутність міфу – це не стиль і форма розповіді, а та історія, яка в ньому міститься, К. Леві-Строс уводить у науковий ужиток термін “міфема” як мовленнєву одиницю, що відрізняє міфи від інших форм висловлення [Леві-Строс 2000, с. 258; Энафф 2000, с. 234]. Його послідовники вважають, що кожна міфема як частина мови є елементом більш високого порядку, який охоплює комбінацію певних зв’язків [Рафаева и др. 2001, с. 211]. Його інформаційна структура несе код (знак або символ), який взаємодіє як з раціональним началом, так і з цариною ірраціонального, та виявляється культуротворчим чинником [Колесник 2011, с. 20]. Змістова структура цього коду стає невразливою і непроникною для раціональних аргументів, оскільки вона не може бути спростована силогізмами [Cassirer 1946, p. 296].

Міф, на думку Р. Барта, є вторинною семіологічною системою, в якій можна виокремити позначуване, або концепт, і те, що позначає, чи форму, яка складається зі знаків мови [Барт 1989, с. 76–78]. Абстрагуючись від понять “істинне” та “хибне”, міф вирізняє природність, емоційність, сугестивність, що змушує сприймати його натуралізацію, тобто натуралізацію його концепту [Барт 1989, с. 83, 87–88; Воеводина 2001, с. 124]. Завдяки цьому, міф як вихідний літературний твір містить у собі не лише зародок майбутнього епосу, роману і трагедії [Малиновский 2004, с. 328–329], а також слугує джерелом мотивів і сюжетів для більш пізніх розповідних формацій і застосовуваних у них зображально-поетичних засобів [Неклюдов 2000, с. 28].

Тому не випадково, що більшість дослідників відносять до суттєвих характеристик та ознак міфологічного тексту образну мову його вираження, тяжіння до абсолютного, неперіфорованого, міфологічну логіку викладу, засновану на образах за принципом контрасту, традиціоналізм [Воеводина 2001, с. 27], переплетення образно-символічної та мовної конкретності [Потебня 1976, с. 432–433], метафоричність [Афанасьев 1996, с. 456; Мелетинский 2000, с. 108, 165, 234].

Відомі також думки Ю. М. Лотмана і Б. О. Успенського, згідно з якими метафора як така в міфі неможлива [Лотман 1992, с. 67]. Проте, навіть зважаючи на наведені ними формальні аргументи, важко дійти об’єктивного висновку, оскільки, формальне переміщення та уявна трансформація описуваного міфом об’єкта має неминуче відбуватися

в когніції його автора та реципієнта. Оскільки, тим чи іншим чином текст міфу здатен збуджувати метафорично-когнітивні акти в мисленні людини, то щонайменш він має характеризуватися значним метафоричним потенціалом.

Зрозуміло, що відтворювати архетипові елементи, з яких у первісної людини складалася мовленнєво-розумова картина світу, без використання певного арсеналу образно-поетичних засобів мови, було дуже складно. Тому, мабуть, доцільно поділяти бачення Е. Кассіра, який вважав, що вже сама форма міфологічної думки перетворює всю реальність у метафору [Кассирер 2002, с. 189].

Очевидним є й те, що міфологічна логіка широко оперує бінарними (двійковими) опозиціями чуттєвих якостей, долаючи таким чином, “безперервність” сприйняття навколишнього світу шляхом виділення дискретних “кадрів” з протилежними знаками. Ці контрасти все більше семантизуються й ідеологізуються, стаючи різними способами вираження фундаментальних антиномій типу “життя – смерть” і т. ін. Подолання цих антиномій за допомогою прогресуючого посередництва, тобто послідовного знаходження міфологічних медіаторів (героїв та об’єктів), символічно поєднує ознаки певних концептуальних полюсів [Мелетинский 2000, с. 168–169]. При цьому члени бінарних опозицій (життя – смерть, чоловік – жінка, космос – хаос і т. ін.) мають не лише повну, але в більшості своїй навіть дзеркальну симетрію. Явище медіації здійснюється за рахунок розростання й експансії одного з членів опозиції. Сам момент експансії, точка з’єднання частин бінарної опозиції фіксується у вигляді окремого моменту – з’єднувального ритуалу і з’єднувальної розумової структури. Тому будь-який розглядуваний двочлен має стійку тенденцію до перетворення в тексті міфу в тричлен (тріаду) [Агранович, Саморукова 1997, с. 18].

Здається, що під яким би кутом зору не розглядався міф, неминучо його ознакою стає суперечлива взаємодія тісно пов’язаної з поетичною метафорою [Вико 1994, с. 146] його неусвідомлюваної художності [Аверинцев 1967, с. 876] з побудовою жорстко орієнтованої на реальність міфологічної дійсності, створюваної на підставі безпосереднього відчуття й фантазії [ЛІЭ 1934, с. 355; Столяров 1925, с. 460].

Не буде зайвим, разом з цим, згадати думку Дж. Віко про те, що, поперше, з розвитком раціонального мислення здатні до розумового абстрагування первісні фантастичні образи все менше насичуються уявою та емоціями і поступово редукуються до рівня “маленьких знаків”. По-

друге, міфи з необхідністю перетворюються в алегорії, які містять у собі дві головні ознаки міфу – одухотворення та узагальнення речей і їхніх відношень [Вико1994, с. 87, 145].

Проте у поглядах представників іншого напрямку, Й. Й. Вінкельмана і Й. В. Гете, міф інтерпретується як поезія; згідно з їхнім баченням, міф не є алегорією, він – не прозаїчна істина, представлена в образному порівнянні, і разом з тим він є поезією [Шинкаренко 2005, с. 10]. На користь існування в міфі паростків алегорії свідчить хоча б те, що без наївного “олюднення” навколишнього природного середовища були б немислимі не лише загальна персоналізація в міфах, але й такі первісні вірування, як фетишизм, анімізм, тотемізм (які, у свою чергу, чітко відбилися в міфах, наприклад, анімізм – в образах духів-господарів, тотемізм – в образах родоначальників з двоєдиною антропоморфно-зооморфною природою і т.д.), а також таке метафоричне зіставлення природних і культурних об’єктів, яке призвело до міфологічного символізму, сприйняття космосу в зооантропоморфних термінах, ото-тожнення мікро- і макрокосму (зокрема, ізоморфізму просторових відносин і частин людського тіла) [Мелетинский 2000, с. 165].

Як бачимо, за відсутності широкої варіативності образно-стилістичних елементів у текстах міфів, їхні унікальні мовні властивості можна охарактеризувати, насамперед, тим, що міфи сконцентрували в собі значні архетиповий, метафоричний, алегоричний потенціали та паростки інших образно-поетичних засобів, наслідком історичного розвитку яких стала їхня розгорнута актуалізація в наступних фольклорних і літературних жанрах.

Легенди, маючи міфологічне походження [Костюхин 1987, с. 141; Левинтон 1992, с. 45; Gildersleeve 1909, p. 2; Dégh 2001, p. 5], дидактичну функцію [Русская 1985, с. 173; Dégh 1982, p. 73] та соціально-виховне призначення, значною мірою відрізняються від інших фольклорних жанрів, джерелом виникнення яких також уважається міф [Пропп 1976, с. 51; Пропп 2000, с. 29].

Особливості усної актуалізації легенд породжуються двома причинами. По-перше, у межах загальної дидактичної функції вони покликані реалізувати три головних її підфункції: духовно-ідеологічну [Тараненко 2008, с. 139], соціально-виховну [Чистов 2005, с. 47–48] та інформативну [Чистов 1974, с. 25]. По-друге, вони створюються на ґрунті органічного взаємозв’язку фантастичних образів та уявлень про дива [Липатова 2008, с. 88; ЛЭТП 2001, с. 432–434] з історично відомими героями, подіями,

ситуаціями і наслідками [Курбанов 2008, с. 113; ЛЕ 1932, с. 140; Сырф 2011, с. 217; Simpson 2000, р. 212; Чистов 1967, с. 90–91].

Соціально затребуваним надзавданням легенди стає зведення космогонічних, релігійних, політичних та соціально-виховних уявлень для відображення минулого, теперішнього і майбутнього як єдиного історичного потоку.

Мабуть, не менш важливішим з погляду мовних засобів організації тексту легенди є те, що порівняно з іншими розповідними фольклорними творами, їхні художні форми є нестійкими та характеризуються малою виразністю [Азбелев 1965, с. 20; Dégh 2001, р. 98; Almqvist 1991, р. 1–2] і певною стилістичною аморфністю [Чистов 2005, с. 49, 72]. Адже саме ці обставини змушують оповідача більш широко застосовувати позамовні засоби комунікації [Померанцева 1975, с. 77] з метою досягнення бажаного сугестивного впливу на слухача.

З цього приводу влучною здається думка про те, що текст легенди має передаватися оповідачем та природно доходити до слухача – лише тоді він набуває форми прозового жанру [Вирсаладзе 1973, с. 5]. Фактично, у своїй більшості легенди не виокремлюються з очевидністю з творів побутової прози і не вирізняються структурною самостійністю й завершеністю [Чистов 2005, с. 49].

Щодо стилістичних особливостей легенд, то їм притаманні відсутність нерозривного зв'язку між формою і змістом “у тому сенсі, що художні форми в ній нестійкі й необов'язкові” [Азбель 1975, с. 20], переважання інформативності, засобів розмовного, а не художнього мовлення [Померанцева 1975, с. 77] та настанова на достовірність [Шеваренкова 2003, с. 52]. Насправді ж легендам властива відносно слабка розробленість стилістичних засобів та відсутність зачинів і кінцівок, які формально їх виокремлюють з мовленнєвого потоку [Чистов 2005, с. 49].

Оскільки, як відомо [там само, с. 50], специфіка актуалізації легенди пов'язана, насамперед, з особистістю оповідача, тому під час її імпровізації він може вживати і казкові формули, типу “сказано-зроблено”, “жили-були” та багато ін. [Селиванова 1999, с. 168], а також широко користуватися навичками застосування жестів, міміки й інтонацій [Померанцева 1975, с. 77].

По суті, незавершеність легенди можна вважати стилістичним прийомом, який підкреслює значущість її основної ідеї. Слухачі легенди не прагнуть естетичної насолоди, а радше звертаються до зображуваної в ній загальної проблеми. Легенда може бути короткою або довгою, не

обов'язково, щоб тексти були прикрашені докладним описом ситуацій і діалогів, оскільки це значною мірою залежить від майстерності оповідача [Dégh 2001, p. 99].

Очевидним фактом є й те, що в тексті легенди широко використовується прийом контрасту (наприклад, опозиції “дитина / дорослий”, “маркований персонаж (людина, що носить ім'я святого) / немаркований персонаж”, “чистий / нечистий”, “світський / прилучений до церковного”, “своє / чуже”, “офіційне / неофіційне”, “громадське / приватне”) [Липатова 2008а, с. 12]. Заради справедливості зауважимо, що наявність бінарних опозицій у фольклорі не належить до числа нових ідей, оскільки ще на початку ХХ ст. серед систематизованих у праці [Olrík 1965, p. 135] законів епічного жанру, був зазначений закон контрасту. Більш того, в ній А. Ольрік указував, що опозиція є необхідним елементом організації епічної оповіді, у тому числі й легенди. Не варто лишати поза увагою і притаманний легендам інакомовний (алегоричний) стиль [Аникин 2007, с. 216].

Неменшу значущість в актуалізації тексту легенди відіграє досить частотний [Вирсаладзе 1973, с. 12] прийом повтору, який, зазвичай, проявляється у троїстості, трикратності дії, що, з одного боку, підсилює напругу, з іншого – заповнює тканину розповіді [Olrík 1965, p. 132–133].

Стосовно сюжету легенди, то він починаються, зазвичай, в історичному часі, в тому світі, яким ми його знаємо сьогодні. В них часто йдеться про реальних людей та справжні місця. Однак повний діапазон асоціацій із цими людьми та місцями часто залишається не вираженим прямо. Їхня особистість та історична значущість, зазвичай, не вказуються в легенді, але, загалом, припускається, що ця інформація відома аудиторії [Oring 1986, p. 125]. При цьому показано [Селиванова 1999, с. 170], що на відміну від казки, для легенди сюжет не є настільки важливим, у ній змінюється та частина оповідання, яку можна співвіднести з мораллю. Отже, варіативність легенди залежить від морального правила, покладеного в основу сюжету.

Образно кажучи, легенда, відображаючи дійсність, не лишається байдужою до неї, вона її домислює з метою переконати слухача в правдивості розповіді [Малзурова 2012, с. 153]. В основі своєї легенда інформує слухача про події, явища, випадки, які запам'яталися народу та відіграли певну роль в його історії, та навчає раціональним діям, застерігаючи від необачних вчинків.

Зважаючи на відому думку Е. В. Померанцевої [Померанцева 1975, с. 76], що, незалежно від того, чи має неказкова проза дидактичний, моралізуючий

або патріотичний характер, пріоритет лишається за пізнавальним моментом, слід зазначити, що найважливішою для реалізації легендою її дидактичного призначення [Русская 1985, с. 173] є актуальність переданої нею інформації. Не менш значущим є вдале застосування в легенді як фольклорному творі, що бере духовно-моральну тематику з канонічних джерел, повчальної інтонації [Селиванова 1999, с. 175].

Узагальнюючи викладене, можна з достатніми на це підставами стверджувати, що незначний арсенал лінгвістичних засобів оформлення тексту легенди вдало доповнюється його специфічним інтонаційним супроводом та використанням паралінгвальних засобів сугестивного впливу на слухача.

Звертаючись до специфіки функціонування мовних засобів у тексті **анекдоту**, доцільно, насамперед, згадати про його соціокультурну опосередкованість. З цього приводу влучною вбачається думка М. М. Бахтіна, відповідно до якої природі анекдоту як організованій на сміховому началі формі відповідає притаманне людській культурі бінарне сприйняття світу, яке відбивається в потребі побудови з іншого боку всього офіційного – іншого світу і життя [Бахтин 1965, с. 13–14].

Його думки поділяє також А. В. Карасик, який підкреслює, що двоплановість анекдоту будується на протиставленні дійсності й надуманого, умовного стану справ та акцентує увагу на тому, що дійсність, здебільшого, і висміюється [Карасик 2001, с. 50]. При цьому логіка іншого різновиду анекдотів може бути побудована таким чином, що в основу уявного або “іншого” світу закладається “псевдонорма” або стереотип, відхилення від якого й обговорюється в тексті анекдоту [Тубалова 2007, с. 16].

Бінарна двопланова сутність побудови анекдоту покладена в основу теоретико-гіпотетичної праці В. Г. Раскіна [Raskin 1985]. Виходячи з чіткої настанови щодо орієнтування тексту анекдоту на два різних опозиційних плани відображення дійсності, він виокремлює такі основні типи гумористичних висловлень: висміювання, сміх над собою, загадка, каламбур, протестний гумор тощо [там само, р. 25–26].

Для розгляду процесу та механізмів виникнення тем анекдотів необхідно співвідносити їх з певними ознаками, що характеризують їхню жанрову приналежність. І не випадково, мабуть, що, сфокусувавши увагу на мовній специфіці анекдоту, О. Я. і О. Д. Шмельови виокремили такі його жанрові ознаки: зображувальність як міні-вистава з використанням невербальних засобів, навмисна локанічна зв'язність тексту, спрямована

на те, щоб у певній ситуації розсмішити слухача [Шмелева, Шмелев 2002, с. 24–26]. Торкаючись структури анекдоту, автори цієї праці вказують також на присутність у його тексті трьох мовних шарів: метатекстовий вступ, текст від автора і мова персонажів [там само, с. 26–27].

У процесі розгортання змістовно-прагматичної канви тексту анекдоту використовується прийом зміни способу комунікації, викликаний необхідністю налаштування слухача на його сприйняття за допомогою метатекстового введення. При цьому механізми сміху в цьому жанрі визначаються грою смислів, яка виникає в результаті зіткнення в межах одного короткого тексту двох змістовних реальностей і яка реалізується в когнітивній сфері людини [Евстафьева 2006, с. 179].

Оскільки анекдот будується на основі семантичного контрасту, то вихідна суперечність на початку тексту загострюється до крайності, а потім напруга знімається, викликаючи таким чином сміхову розрядку [Артемова 2006, с. 212–213]. Такий механізм парадоксального зняття опозицій [там само] відхиляє хід розповіді у цілком непередбачуваний бік та за рахунок безлічі певних способів і засобів приводить до цілком несподіваного й вражаючого результату [Oring 1986, p. 125]. Таким чином, невідповідність висновку в анекдоті проявляється як пастка, в яку потрапляє один з персонажів чи адресат, або як висміювання занадто правильних логічних побудов. Тому різновидом невідповідності висновку стає, зазвичай, зниження очікувань персонажа або адресата [Карасик 1997, с. 150].

Отже, в якості сильної позиції тексту анекдоту виступає так званий “пуант” (punchline) – дотепна відповідь, ударна фраза, раптова дотепна кінцівка, базована на грі слів, чи ефект ошуканого очікування, комічний шок, тобто психологічно несподіване вирішення конфлікту [Белоусов 2003, с. 581; Кулинич 1999, с. 158–159; Пропп 2000, с. 47; Санников 2002, с. 21–22; Bauman 1986, p. 55; Folklore 1997, p. 17–19].

З когнітивного погляду, сміх виникає в результаті уявної інтерпретації слухачем навколишньої дійсності й визначається структурами, змістом, організацією репрезентацій знань і процесів, які ними керують [Ортони и др. 1995, с. 318]. Звідси стає очевидним, що гра явного і прихованого смислів знаходиться в основі мовної гри, реалізація якої має принципове значення для функціонування анекдотів [Евстафьева 2006, с. 179].

Для опису двозначних ситуацій у тексті анекдотів використовуються такі лексико-семантичні прийоми й засоби, як полісемія, омонімія та суміжні з нею явища, тропи (метафора, метонімія), частково паронимазія, прагматичні аномалії, гра на рівні пропозицій або обігранні багатозначних й іншомовних слів, прагматичних аномалій, метафор і метонімій [Евстафьева 2006, с. 179; Норман 2006, с. 8, 15, 68–69, 87–89, 154; Санников 2002, с. 68–71, 125–128, 230–275; Attardo, Raskin 1991, с. 301–302; McKay 2000, р. 15–16, 40–47].

Семантична двоплановість анекдоту виявляється в карикатурному зображенні предметів (порушення образів), просторово-часових координат (висміювання звичних фактів), взаємних позицій персонажів, а також в обігранні двозначності або невизначеності ключового поняття анекдоту [Карасик 1997, с. 150].

Прагматична двоплановість анекдоту вбачається більш складною, ніж карикатурне представлення семантики його тексту. Вона спирається на оцінні та умовивідні невідповідності: висміювання персонажів з пониженням їхнього статусу та глузування над стандартною логікою [Карасик 1997, с. 151].

Аксіологічні орієнтири в анекдоті часто створюються засобами стилізації під певний національний акцент, вікову, професійну, жаргонну тощо мову [Тубалова 2007, с. 18]. Різновиди стилізації охоплюють крім акценту, типові граматичні помилки, характерну інтонацію, використання певних етикетних формул і кліше, а також звукову імітацію. За рахунок цього й підвищується соціально-статусна ідентифікація персонажів анекдоту. Отже, найактуальнішим засобом маркування соціального статусу дійових осіб анекдотів стають їхні мовленнєві кліше. При цьому підвищенню виразності анекдоту значною мірою сприяє комплексне використання автором мовленнєвих кліше в органічній єдності з архетиповими позами, жестами, мімікою висміюваних персонажів.

Проте важливо розуміти, що потенційно найбільш значущим для співвіднесення глибинних структур двопланової семантики анекдоту на тлі інших мовних засобів було і лишається просодичне оформлення його тексту.

Узагальнюючи результати проведеного вище розгляду основних мовних засобів організації англійських прозових фольклорних текстів малої форми, можна зробити висновок про те, що, по-перше, в їхніх текстах століттями зберігається загальнокультурний і мовний досвід певних народів, націй, етносів. Тому недивно, що під час словесного

втілення ідейно-художньої спрямованості кожного конкретного жанру фольклорних творів виникала нагальна необхідність розробки окремих засобів виразності мови.

По-друге, стає цілком зрозумілим, що окреслену в цьому розділі діалектично суперечливу взаємодію між лапідарністю тексту та множиною потенційно безмежних щодо когнітивних можливостей людини поєднань засобів усіх рівнів мови слід розглядати як рушійну силу, що сприяє створенню та розвитку складної системи функціонування мовних засобів у фольклорних творах малої форми.

По-третє, очевидно, що, яким би широким не був існуючий перелік цих засобів, їхня функціональна взаємодія в тексті завжди покликана виконувати роль комплексного інструментарію сугестивно-когнітивного впливу на реципієнта. Нами показано також наскільки складними та чисельними можуть бути наслідки впливів на реципієнта розглянутих вище засобів окремих рівнів мови та їхньої чітко згармонізованої взаємодії в межах фольклорних текстів малої форми.

По-четверте, з'ясовано, що до найчастотніших мовних засобів реалізації дидактичної функції, спільної для фольклорних текстів малої форми, слід відносити, насамперед, метафору та алегорію, які покликані збуджувати когнітивну діяльність психіки реципієнта.

По-п'яте, за відсутності широкої варіативності стилістичних елементів у текстах багатьох прозових фольклорних жанрів, їхні унікальні комунікативні властивості пояснюються концентруванням у них значних потенціалів архетипових метафоричних, алегоричних та інших образних засобів мови.

По-шосте, незважаючи на окреслене вище дивовижне розмаїття мовних засобів актуалізації текстів малої форми, які відрізняються за обсягом, граматичною повнотою висловлення, конструктивними, синтаксичними і комунікативними властивостями, характером їхнього актуального членування та низкою інших ознак, а також певними специфічними особливостями взаємодії інтонаційних засобів мови під час їхньої усної реалізації, нами з'ясована доцільність можливості експериментального встановлення певних інваріантної та варіантних моделей їхнього просодичного оформлення.

1.3. Концептосфера змістового насичення фольклорних текстів малої форми

Чисельними працями лінгвістів та фольклористів переконливо доведено, що концептосфера змістового насичення фольклорних текстів малої форми як фундаментальна складова духовної культури людства постає перед сучасним дослідником у вигляді певного багатовекторного когнітивно-мовленнєвого простору, покликаного в умовах розвитку архаїчних етнічних культур виконувати роль системного дидактичного інструментарію, архетипові ідеї якого забезпечували раціональне орієнтування уявлень кожного індивіда щодо його поведінки в соціумі та сприйняття всесвіту.

Розглядаючи це питання, О. С. Новік робить висновок, що в рамках усної культури ситуація міжособистісної комунікації виявляється свого роду ментальною моделлю або парадигмою планування найрізноманітніших видів діяльності, інтерпретації подій та актів автокомунікації і слугує джерелом породження ряду архаїчних вірувань [Новик 1994, с. 123–124].

При цьому архетипові ідеї, на ґрунті яких формується зазначена вище загальна концептосфера змістового насичення фольклорних текстів, мають, здебільшого, прямий або зворотний, тобто векторний характер. Так, вихідною точкою їхнього розгортання може бути, наприклад, минуле, що природно наближається до сьогоденного як кінцевої точки, або в зворотному порядку – від сьогодення до минулого [Oring 1986, p. 123]. Подібно до цього вживаються поєднання прямих та зворотних векторів розгортання архетипових ідей: “особисте → соціальне” [Oring 1986, p. 123] чи “соціальне → особисте”; “часткове → стереотипне” [Taylor 1996] або “стереотипне → часткове”; “історично достовірне → уявне” [Bascom 1965, p. 17] чи “уявне → історично достовірне”; “реальне → фантастичне” [Мелетинский 2000, с. 170; Печёркина, Ибниаминова 2008, с. 129; Dégh 2001, p. 36;] або “фантастичне → реальне”; “добре → погане” [Печёркина, Ибниаминова 2008, с. 129] чи “погане → добре”; “свій → чужий” [Тэрнер 1983, с. 182-183] або “чужий → свій”; “небесне → земне” [Ларионова 2010, с. 267] чи “земне → небесне”; “живе → неживе” [Шеваренкова 2002, с. 21] або “неживе → живе” тощо.

Мабуть особливо цікавою з погляду нашого аналізу постає думка Е. М. Мелетинського про те, що в силу своєї споконвічної символічності

міфологія є зручною мовою опису вічних моделей особистої й суспільної поведінки, а також певних сутнісних законів соціального та природного космосу [Мелетинский 2000, с. 9]. Будучи інтегрованою в обґрунтовану нами концепцією загального генезису жанрів літературних текстів (див. вище с. 3–5), ця думка здатна виступати в ролі ще одного вагомого логічного доказу існування стійкої ієрархічно супідрядної системи, створюваної за рахунок функціональної взаємодії архетипових сюжетів, структурно-фабульних елементів, мовленнєвих та інших засобів побудови відомої множини фольклорних творів.

Таке бачення досить щільно корелює з результатами різноаспектних досліджень, згідно з якими змістове насичення фольклорних текстів малої форми розглядається відносно архетипів людської поведінки [Христофорова 1998, с. 7–8], моделей світу [Христофорова 1998, с. 9], моделей особистісної і суспільної поведінки [Мелетинский 2000, с. 9], моделей дійсності [Шинкаренко 2008, с. 141], ментальних моделей [Новик 2004, с. 296–297], моделей поведінки в світі [Новик 1994, с. 114; Hasan 1997, р. 235–234], образних архетипів та універсалій [Левин 1998, с. 76, 501–502], системи світобачення [Толстой 1995, с. 168, 291–293], соціальних архетипів [Albing 1931, р. 529; Печёркина, Ибниаминова 2008, с. 129], елементарних знань [Жаботинская 1992, с. 266], стереотипів свідомості [Пименова 2011, с. 51], етичних архетипів [Печёркина, Ибниаминова 2008, с. 129] тощо.

Виходячи з цього та зважаючи на обґрунтований вище (див. підрозділ 1.1) поділ спрямованості фольклорних текстів малої форми (культурно-побутовий, креативно-повчальний, духовно-ідеологічний), нами було побудовано умовно-історичну модель діалектичної взаємодії спрямованості їхнього змістового насичення, представлену на рис. 1.3.

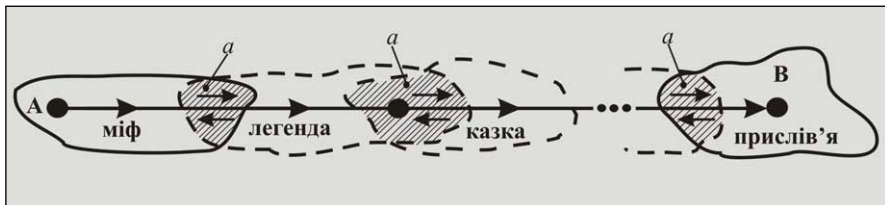

Рис. 1.3. Модель лінійної інтерпретації міграції ідей-архетипу під час формування змістових полів різножанрових фольклорних текстів

Наведена модель показує здатність семантичного ядра конкретно сформованої ідеї-архетипу, зображеного на рис. 1.3 затемненим колом, мігрувати крізь виникаючу з плином історичного часу множину різновидів жанрів відомих нам фольклорних текстів. При цьому прийнято вважати, що, беручи свій початок від певного міфу як зародку прийдешнього епосу [Малиновский 2004, с. 328–329] зазначена міграція розгортається в напрямку до прислів'я, ядра архетипів яких і виступають як вербально-ментальна форма передачі інстинктів-емоцій [Караджаев 1994, с. 283] у ролі сталих автосемантичних концептуалізацій [Derpermann 2000, р. 63] та репрезентують колективне знання щодо різних сфер діяльності людини. Ураховуючи це, на схемі лінійної міграції рух ядра ідеї-архетипу під час формування змістових полів різножанрових фольклорних текстів спрямовано від точки **А** до точки **В** та позначено відповідними стрілками.

Оскільки об'єктом нашого розгляду є реліктові тексти, то відомий феномен зворотного відтворення в сучасних міфах художньої літератури ідей-архетипів, покладених в основу прислів'їв, на схемі не позначено. Проте в моделі знайшли своє місце науково-зафіксовані явища прямого і зворотного переносу сюжетів, мотивів, структурно-фабульних елементів, мовленнєвих та інших засобів побудови множини фольклорних творів, які дійшли до нашого часу [Агранович, Саморукова 1997, с. 42–43; Веселовский 2010, с. 507–518; Костюхин 1987:146–148; Мелетинский 2000, с. 8, 277; Пропп 1998, с. 281; Снегирев 1848, с. 29; Dégh 1982, р. 55, 59; Tupper 1910, р. xv–xvi]. На моделі це відтворено прямими та зворотними стрілками, зображеними у межах заштрихованих зон (**а**) дифузії [Dorson 1982, р. 7–8] змістового насичення суміжних жанрів фольклорних текстів малої форми. Що ж стосується реверсивного руху самих ядер ідей-архетипів від прислів'я до міфу, то ця гіпотеза ще має знайти своє остаточне вирішення.

Отже, з достатнім для нашого дослідження ступенем вірогідності можна констатувати, що внаслідок діалектичної природи саморозвитку народної творчості на тлі загального руху семантичних ядер ідей-архетипів від міфу до прислів'я безумовно мали місце взаємні міграції сюжетів, мотивів, структурних та інших елементів текстів фольклорних жанрів.

Питання структурування елементів концептосфери фольклорних творів є дещо більш складним, оскільки на теперішній час наукові уявлення щодо самого поняття “концептосфера” не є сталими.

Так, за базовим визначенням, уведеним у лінгвістику академіком Д. С. Ліхачовим, під концептосферою розуміється сукупність концептів певної нації, яка, будучи ширшою за семантичну сферу, представлена зі значень слів, створюється усіма потенціями концептів носіїв мови [Ліхачев 1993, с. 4]. При цьому повнота концептосфери визначається рівнем культури нації, її фольклором, літературою, наукою, образотворчим мистецтвом, історичним досвідом та релігією [Селіванова 2010, с. 406].

Розглядаючи структуру концептосфери мови, Д. С. Ліхачов виокремлює в ній такі рівні: власне словниковий склад; словникові значення; деякі замітники значень, притаманні конкретній мовленнєвій культурі. Виходячи з цього, він вважає, що саме за рахунок взаємодії окремих значень слів у межах взаємопов'язаних концептів усіх означених ним рівнів і створюється концептосфера [Ліхачев 1993, с. 6]. У межах цих міркувань підкреслюється безпосередній зв'язок заміників значень з національним, культурним, професійним, віковим та іншим досвідом. Інакше кажучи, вже в його вихідних визначеннях має місце потенційне поширення поняття концептосфери мови до поняття концептосфери культури взагалі.

Природно, що внаслідок поглибленого вивчення цього питання Ю. С. Степанов [Степанов 2004, с. 74] уводить поняття концептуалізованої сфери культури, під якою розуміється простір, що об'єднує в загальне уявлення (культурний концепт) слова, речі, міфологеми й ритуали. Таким чином, працями Д. С. Ліхачова і Ю. С. Степанова було закладено підвалини лінгвокультурного підходу, який, визнаючи концепт як базову одиницю культури [Карасик 2002а, с. 132, 272, 434], передбачає вивчення специфіки національної концептосфери від культури до свідомості [Карасик 2002а, с. 272–274, 346]. Значний внесок у розвиток цього підходу зроблено працями А. Вежбицької [2001], Ю. С. Степанова [2004; 2007], В. І. Карасика [Карасик, Слышкин 2001; Карасик 2002а], В. В. Красних [2002], С. Г. Воркачова [2001], В. А. Маслової [1997; 2001], С. Є. Нікітіної [1991], М. В. Піменової [2011], М. Ф. Алефиренка [2010] та ін.

Дещо в іншому плані, спираючись на ідею лінгвокогнітивного підходу, яка полягає в тому, що в основі знань про світ лежить концепт, через який як одиницю ментальної інформації здійснюється вихід на концептосферу соціуму [Попова, Стернин, 2007, с. 14], виконують дослідження А. П. Бабушкін [1996], О. С. Кубрякова [1999], С. О. Жаботинська [1992],

З. Д. Попова, Й. А. Стернін [2003; 2007], К. В. Рахіліна [2008], М. М. Болдирєв [2001], А. М. Приходько [2008], О. М. Кагановська [2002] та ін.

Проте науковий пошук жодного з цих напрямів не може лишати осторонь питання використовуваного в ньому поняття концептосфери. Тому в більшості праць [Бабушкин 1996, с. 94; Балашова 2005, с. 151; Жаботинская 2009, с. 254; Залевская 2001, с. 39; Карасик 2002а, с. 30–31, 75, 97, 108; Корольова 2010, с. 68, 72–73; Попова, Стернін 2007, с. 35–38, 42, 50, 52–53, 60–63; Приходько 2008, с. 209–238; Прохоров 2005; Хизова 2006, с. 216; Шевченко 2004, с. 205; та ін.] під час формування лінгвістичної категорії “концепт” авторами, представниками лінгвокультурного підходу, використовуються, переважно, такі поняття, як мова, значення, культура, література, мистецтво, етнос, релігія та історичний досвід, а розробники лінгвокогнітивного підходу оперують термінами: соціум, культура, мова, значення, знання, свідомість, мовна картина світу, мислення, інформаційна база, квант інформації, ментальна інформація та її одиниця.

Така диференціація понять, використовуваних в ознаках концептосфери, є досить об’єктивною та раціональною з погляду того, що лінгвокультурний підхід спирається, переважно, на мову й мовлення, а лінгвокогнітивний передбачає розгляд мови як одного із засобів забезпечення перебігу ментальних процесів духовного буття людини. З методологічної точки зору це вбачається цілком виправданим, оскільки в обох випадках принцип наступності наукового знання не порушується.

Зазначений принцип також чітко витримується відносно згаданої вище вихідної ідеї Д. С. Ліхачова щодо можливого розширення концептосфери та її подрібнення на часткові концептосфери та їхні сегменти, площини тощо. Так, наприклад, у ряді праць ідеться про концептосфери: художнього твору [Александрович 2009], національної культури [Степанов 2004, с. 61–68; Никитина 1991], мови [Кашкин 2001, с. 45; Попова, Стернін 2007а; Фролова 2005, с. 238–239], фольклору [Артеменко 2006; Пименова 2011, с. 46–56; Ручина, Горшкова 2003; Смирнов 2007; Цивьян 1973, с. 13], гендерів [Демина 2006, с. 92–95; Слышкин 2002], наукового знання, мистецтва [Маслова 2008, с. 84] тощо. Таке вживання позначень часткових концептосфер в обсязі концептосфери загальнолюдської культури логічне саме тому, що воно повністю співпадає з позначенням часткових картин світу, без розуміння яких розгляд будь-якої концептосфери не має сенсу. За таких умов глобальну концептосферу загальнолюдської культури доцільно членувати в напрямку від національних концептосфер через концептосфери, створювані на базі часткових наукових картин світу, і далі до

професійних і побутових концептосфер з притаманними їм концептами-поняттями та іншими мовними й мовленнєвими концептами нижчого рівня, супроводжувані певним семантичним навантаженням.

За цим самим принципом аналізована в нашій праці часткова концептосфера фольклорних текстів малої форми може поділятися на концептосфери окремих фольклорних жанрів і бути поглибленою до рівня елементарних реліктових архетипових концептів-понять.

При системному підході до глобальної концептосфери загально-людської культури, а, між іншим, і до більшості часткових концептосфер нижчих по відношенню до неї ієрархічних рівнів, є і, зрозуміло, будуть виникати також інші часткові концептосфери, що відіграватимуть роль елементів розглядуваної системи, взаємодія яких створюватиме таке специфічне ціле, що віддзеркалює певну картину світу.

Свідченням необхідності вивчення елементів нижчого ієрархічного рівня (концептів-понять) для опису будь-якої обраної дослідником концептосфери слугує притаманний сьогоденню надзвичайно широкий їх розгляд лінгвістами (див., наприклад, [Алефиренко 2003; Алефиренко 2004; Антология 2005; Балашова 2004; Вежибская 2001, с. 211–247; Воркачев 2002, 2007; Карасик 2008; Лингвокультурный 2007; Маслова 2008а; Пименов 2008; Пименова 2004, 2007; Радзівська 1997; Цивьян 2006, с. 64–104; Эмер 2010 та ін.]). Проте такий розгляд часто, на жаль, відбувається без належного теоретичного зв'язку концептів-понять принаймні з двома ієрархічно вищими частковими концептосферами. Тобто їхня участь у створенні того чи іншого конкретного цілого ігнорується. Образно кажучи, подібні наукові надбання, навіть будучи введеними до відповідних словників, важко визнати результатами системного дослідження. Мабуть відчуваючи це, ряд дослідників у своїх працях (див., наприклад, [Александрович 2009, с. 20; Попова, Стернин 2007, с. 36, 60–61; Приходько 2008, с. 210; Прохоров 2005, с. 78]), приділяють окрему увагу модельній метафоричності поняття концептосфери, говорячи про певний шароподібний простір, у межах якого людина створює матеріальні й духовні цінності у тому числі й засобами мови як своєрідним концентратом культури нації.

Узагальнюючи викладене, ми приходимо до таких визнаних наукою фактів: концептосфера є складною системою відкритого типу, у реалізації загальної функції якої (створення у свідомості людини та представників певних макро- і мікросоціумів відповідної картини світу) беруть участь елементи (концепти) всіх її ієрархічних рівнів; створення зазначених

картин світу як єдиного цілого відбувається шляхом виконання кожним елементом системи своєї конкретної підфункції (наприклад, смисломістке навантаження концептів-понять забезпечує їхню однозначність; певна сукупність елементарних концептів-понять створює більш складні комплексні поняття вищого ієрархічного рівня тощо).

Так зване постійне збагачення концептуальної сфери мови (її розширення чи прирощення) як вузлового інструмента створення в свідомості людини часткових і загальної картин світу відбувається за рахунок внесення нових концептів-понять, породжуваних різними за професією та соціокультурним рівнем носіями мови.

Переходячи безпосередньо до моделювання концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми, акцентуємо, насамперед, увагу на тому, що, по-перше, концептосфера є мисленнєвою сферою. По-друге, засобами створення змістового насичення концептосфери вважаються [Попова, Стернин, 2007, с. 61–62] мисленнєві картинки, схеми, фрейми, поняття, гештальти, сценарії, абстрактні сутності тощо.

Таким чином, ми отримуємо підстави для формулювання таких методологічних умов побудови адекватної моделі концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми, відповідно до яких вона повинна:

- 1) мати чітку системну структуру, змістове насичення елементів якої інтегрується в єдине ціле;
- 2) характеризуватися певною ієрархією жанрів фольклорних текстів, виконуючих роль її комплексних елементів;
- 3) дозволяти наочно віддзеркалювати можливість і логіку прирощення концептосфери;
- 4) відтворювати площинні поля та простори змістового насичення структурних елементів концептосфери;
- 5) відображати історичний генезис концептосфери за моделлю “ядро – периферія”;
- 6) чітко визначати межі можливого розширення концептосфери.

Завдяки цьому стає очевидною доцільність використання шароподібного графічного образу, який, на думку ряду дослідників (див., наприклад, [Александрович 2009, с. 20; Прохоров 2005, с. 74–78; Роль 1998, с. 138]), і мався на увазі Д. С. Ліхачовим як автором терміна “концептосфера”. Проте серед опанованого нами розмаїття вербальних моделей концептосфери лише в праці сучасного філософа О. В. Клименюка [Клименюк 2010, с. 205–234] надано методологічне підґрунтя та

узагальнений графічний образ, здатний задовольнити обґрунтовані нами теоретичні умови побудови моделі концептосфери змістового насичення фольклорних текстів малої форми.

Проте внаслідок високого ступеня узагальнення елементів зазначеної моделі для її використання в якості шуканого нами теоретично-графічного конструкта, виникла необхідність редукування низки її ознак. Тому, створену в ній перетином діалектичних осей “віра – знання” і “думки – факти” координатну екваторіальну площину концептосфери індивіда було з огляду на мету дослідження редуковано нами до більш конкретної площини, позначеної діалектичними осями “релігія – ідеологія” та “ідеалізовані уявлення – реалістичні уявлення”, що, існуючи в соціумі, стають притаманними його представникам.

Таке прийняте нами редукування ознак протилежних полюсів координатних осей дозволило з’ясувати та відобразити в графічній формі топологічне орієнтування площин фольклорних жанрів малої форми у межах їхнього концептуального поля (рис. 1.4).

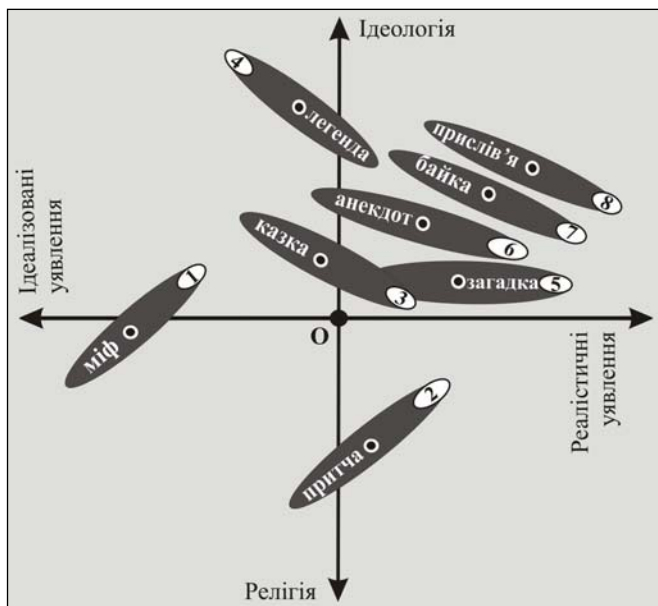

Рис. 1.4. Топологічне орієнтування площин фольклорних жанрів малої форми у межах їхнього концептуального поля

З рисунка видно, що концептуально-змістове насичення міфу (тобто позначена подовженим овалом його концептосфера 1) базується винятково на ідеалізованих уявленнях та чітко орієнтується на ідеологічну настанову соціуму. При цьому ядро (див. точку всередині овалу) ко-цептосфери самого міфу відхиляється в бік осі сакральних уявлень – осі релігії. За таким топологічним орієнтуванням стає зрозумілим, що міфи, які спираються на сакральне підґрунтя, виконують за рахунок використання ідеалізованих уявлень певні ідеологічні функції.

Притча, на відміну від міфу, вирізняється тим, що, зароджуючись у сакрально-ідеалізованій площині, шляхом настанов і сентенцій транслює певний духовний досвід у царину побутових уявлень нащадків.

Специфічно характерним постає також топологічне орієнтування концептуально-змістового насичення легенди, яка, спираючись на реальні події та трансформуючи їх в суто ідеалізовані уявлення, виконує роль найсугестивнішого серед усіх фольклорних жанрів ідеологічного засобу. Тому ядро коцептосфери легенди завжди буде максимально у зіставленні з фольклорними творами інших жанрів віддаленим від точки перетину координат у бік вектора ідеології.

Найбільш сугестивно дієвою [Тараненко 2013а, с. 148–155], покли-каною закладати вихідні уявлення в період формування особистості індивіда, є концептосфера казки, яка, зароджуючись та зберігаючи ядро свого концептуально-змістового насичення винятково в ідеалізовано-ідеологічній площині конкретного етносу, чітко орієнтована на ви-роблення реалістичних, духовних і побутових уявлень, зумовлених його ідеологією.

Що ж стосується усіх інших фольклорних жанрів малої форми (при-слів'я, байка, загадка й анекдот), то їм притаманні дві найхарактерніші спільні ознаки. По-перше, центри їхніх концептосфер зароджуються в площині реалістично-ідеологічних уявлень соціуму, а спрямування їхнього концептуально-змістового насичення покликане [Тараненко 2008, с. 139] з різним ступенем сугестивного впливу виконувати куль-турно-побутові та креативно-повчальні функції.

Методологічною основою виконання другого кроку побудови шу-каної моделі концептосфери змістового насичення фольклорних тек-тів малої форми була процедура формування змісту суперечностей вертикальної осі концептосфери, яка мала проходити крізь точку **О** пер-пендикулярно площині, створюваної осями, що зазначені на рис. 1.4. У якості провідних полярних полюсів такої діалектичної осі було обрано

суперечності, які неминуче та постійно виникали й виникатимуть (див., наприклад, [Вебер 1994, с. 151–152; Дарендорф 1994; Giddens 1986, р. 32–33, 265–267]) між інтересами соціуму та індивіда. Саме це дозволяє нам (рис. 1.5) розглядати кожну конкретно взятую точку простору концептосфери як концептуальну одиницю певного рівня та інтерпретувати будь-яку площинну чи просторову сукупність таких концептів як окремо взятую часткову концептосферу.

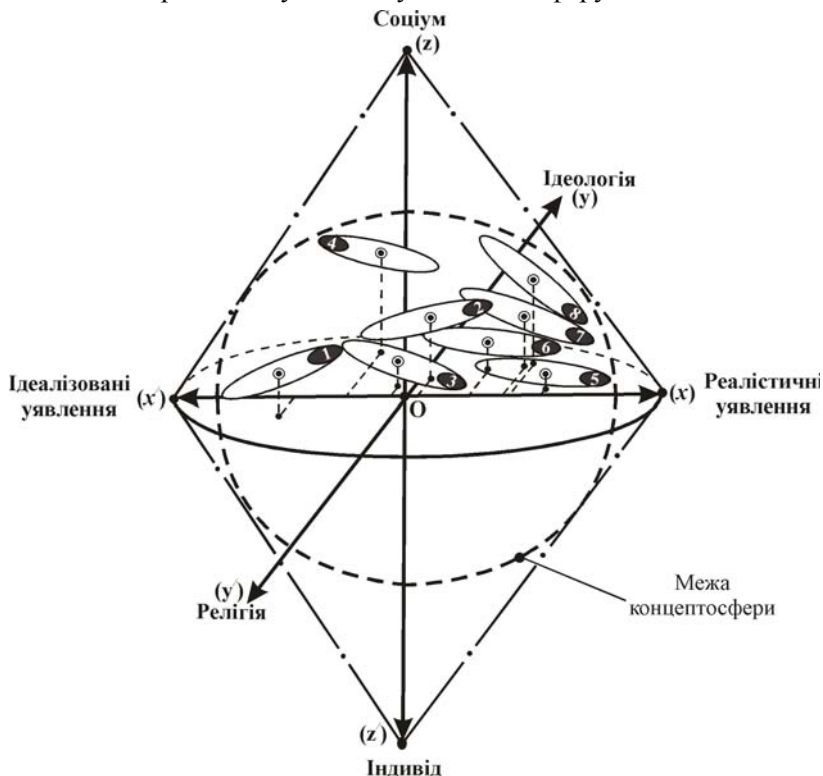

Рис. 1.5. Узагальнена модель концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми

На сформованій таким чином моделі концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми (рис. 1.5) і було розташовано відповідні за нумерацією рис. 1.4 концептосфери досліджуваних нами

жанрів. При цьому під частиною діалектичної осі (**O-z**), полюс якої позначено терміном “соціум”, розуміються вимоги соціуму до індивіда. У свою чергу, друга частина цієї осі (**O-z'**) з полюсом, означеним поняттям “індивід”, указує на спрямованість інтересів самого індивіда. Суперечлива природа описуваної осі полягає в тому, що, з одного боку, соціум через його правлячу верхівку завжди нав'язує індивідові певні вимоги щодо його духовної та побутової поведінки, а з іншого – індивід по мірі розвитку своєї особистості постійно здатен убачати в настановах соціуму певні неприйнятні для нього сентенції. Проте об'єктивна історія існування індивіда в соціумі свідчить, що його безпечне виживання можливе лише до тих пір, доки він не почне грубо порушувати юридично узаконені вимоги соціуму, тобто доки концептуальне ядро його поведінки не виявиться розташованим нижче рівня екваторіальної площини національної концептосфери, позначеної на моделі осями $x-x'$ та $y-y'$. Саме за цією ознакою концептуальні ядра всіх без винятку фольклорних жанрів малої форми розташовані над зазначеною площиною, що зайвий раз свідчить про їхню загальнодидактичну щодо конкретного індивіда функцію, яка забезпечує постійний діалектичний розвиток глобальної суперечності “індивід – соціум”.

Уведення додаткової осі “індивід – соціум” дозволяє зробити зіставлення ступеня інтенсивності та механізмів сугестивного впливу концептуально-змістового насичення кожного жанру фольклорних текстів на уявлення індивіда щодо вимог та інтересів соціуму. З моделі видно, що найвищий ступінь сугестивності (максимальне наближення до точки **z**) притаманний легендам (4) як соціально-виховному засобу [Тараненко 2008, с. 139], концептуальне ядро яких формується із суто ідеалізованих уявлень, нав'язуваних ідеологією конкретного соціуму індивідові, особистість якого вже сформувалася.

Дещо меншим ступенем сугестивності вирізняється змістове насичення прислів'я, ядро концептосфери якого формується у площині (**yOx**) компромісу між реальними обставинами та ідеологією соціуму. Механізм сугестивного впливу і реалізація асоціативно-виховної функції прислів'я [там само] ґрунтується на тому, що його лапідарний зміст знаходить однозначний відгук у царині вже набутого індивідом духовного та побутового досвіду існування в соціумі.

Подібним чином за проєкціями ядер концептосфер інших жанрів фольклорних творів малої форми на екваторіальну площину неважко з'ясувати не лише ступінь наближення їхнього змістового насичення до

вимог соціуму, але й картину взаємодії або синтезу уявлень, на основі яких побудовано їхнє змістове насичення.

Не вдаючись у подальші подробиці, акцентуємо лише увагу на тому, що кожен розглянутий вище фольклорний жанр є комплексним концептом, який вміщує елементарні мовленнєві концепти-поняття, специфічні концепти фольклорної мови (концепти-архетипи), сюжетні кліше (дій, поведінки і т. ін.) тощо. Механізм процесу сприйняття смисломісткого насичення фольклорних творів ґрунтується на тому, що комплексний концепт через його складові елементи збуджує в когнітивній сфері реципієнта відповідні концепти-прототипи [КСКТ 1997, с. 74, 141–143] (гештальти, пропозиції, фрейми, сценарії або скрипти і т.п. [Болдырев 2001, с. 36–38]), за рахунок мисленнєвого синтезу яких і складається в його уявленні часткова картина світу, явища чи події, що і стає новою частиною існуючої в його свідомості загальної умовивідної картини світу.

Оскільки в межах концептосфери змістового насичення фольклорних творів нами шляхом абстрагування від конкретних елементарних концептів-понять було побудовано лише проекції часткових концептосфер фольклорних жанрів, то вважаємо за доцільне нагадати, що нижче по вертикальній осі (див. рис. 1.5) усіх без винятку концептуальних площин фольклорних жанрів у межах узагальненої моделі концептосфери і знаходить своє місце непозначене на моделі розмаїття інших відмінних за природою та ступенем елементарності концептів.

Зважаючи на зауваження О. В. Клименюка [Клименюк 2010, с. 219], що прирощення будь-якої концептосфери змістового насичення фольклорних текстів завжди буде обмежуватися прийнятими в моделі полюсами-поняттями, ми маємо підстави стверджувати таке. Оскільки, згідно з баченням автора праці, межа концептосфери ніколи не може охоплювати істинний (максимально абстрагований) зміст самих полюсів, то цілком зрозумілим стає те, що історичне розширення модельованої нами концептосфери змістового насичення фольклорних текстів мало відбуватися завдяки поступовому напруженню суперечностей між реалістичними й ідеалізованими уявленнями людини (вісь $x-x'$), що виникали внаслідок збагачення практичного та духовного досвіду представників соціуму.

Цікаво також зазначити, що навіть із простого зіставлення образів рис. 1.4 та 1.5 проглядається потенційна можливість здійснення свого

роду кластерного аналізу за показниками відстаней ядер концептосфер окремих жанрів від осей просторових координат.

Перспективним шляхом використання обґрунтованої нами узагальненої моделі концептосфери змістового насичення фольклорних текстів в експериментальних дослідженнях убачається можливість проведення на її основі якісно-кількісного аналізу суттєвого впливу різних фольклорних творів за умови традиційного поділу ступеня інтенсивності на низький, середній та високий при їхньому додатковому членуванні на три відповідні зони.

1.4. Підходи та напрями комплексного дослідження особливостей актуалізації фольклорних текстів малої форми

Проведений нами огляд стану формування підходів і напрямів комплексного дослідження особливостей взаємодії засобів актуалізації текстів малої форми засвідчив, насамперед, що міфи як вихідна базова складова скарбниці усної народної творчості містили в собі багатомірний потенціал ідей, сюжетів, мотивів тощо, здатних виконувати роль архетипових зародків структурних і смисломістких елементів майже усіх фольклорних творів, які виникали з плином історичного часу та продовжують виникати дещо в іншій формі і в теперішній час. Тому з методологічної точки зору є безсумнівний сенс розпочати попереднє стратифікування простору результатів дослідження міфів, на базі якого й доцільно, на наш погляд, здійснювати подальшу систематизацію підходів і напрямів комплексного вивчення особливостей взаємодії засобів актуалізації всієї множини фольклорних текстів малої форми.

За цих умов варто нагадати, що міфологія як наука, що розвивається протягом двох з половиною тисячоліть, накопичила і продовжує активно збільшувати багаж уже існуючого в ній широкоаспектного знання. І, тим не менш, до теперішнього часу в її межах не синтезовано, як це справедливо зазначалося [Найдыш 2010, с. 18], єдиної переконливої теорії, оскільки створенню такої теорії має передувати вирішення низки непростих філософсько-методологічних проблем. Однією з них у нашій роботі і стала необхідність систематизації результатів міфологічних досліджень, відсутність якої не лише стримує створення єдиної теорії, але навіть не дає можливості трансформувати існуюче наукове знання в певний простий логічно несуперечливий елемент загальноосвітнього знання.

Навіть побіжний несуворо ретроспективний аналіз дозволяє переконатися в тому, що власне дослідження міфів почалося ще в античні часи. Так, наприклад, у силу того, що застарілі міфи вимагали свого пояснення, ще Гесіод (VIII–VII століття до н. е.) в “Теогонії” систематизує окремі міфи гомерівської епохи та надає їм морально-богословського колориту [ЛЭ 1934, с. 363]. У свою чергу, в поезії Стесихора (VII–VI століття до н. е.) і Піндара (VI–V століття до н. е.), в трагедіях Есхіла (525 р. до н. е.–456 р. до н. е.) з’являється раціоналістичне та етичне тлумачення міфів. З часом, займаючись вивченням міфів, Платон (V ст. до н. е.) зазначав марність їхнього раціоналістичного тлумачення на користь філософсько-символічної інтерпретації [Мелетинский 2000, с. 12]. Відомо також [ФЭС 1983, с. 377], що перипатетики і стоїки активно збирали і тлумачили міфи. При цьому вони використовували в основному два методи: або йшли шляхом довільної етимології, в результаті якої сутність міфу виводилася із загального значення імені божества (Гера – повітря, Деметра – хліб і т.п.), або пояснювали походження богів обожнюванням видатних осіб чи людей, які особливо вирізнялися. На основі узагальнення поглядів попередніх мислителів, Евгемер (IV–III ст. до н. е.) прагнув довести, що в міфічних образах обожнюються історичні діячі. З цим і пов’язано відоме поняття “евгемеричного” тлумачення міфів [Segal 2004, p. 19].

Основи абстрактно-раціонального аналізу подієвого аспекту міфу вперше були закладені Аристотелем, який розглядав його як сюжет, що розповідає про певні події [Аристотель 1983, с. 652], та підкреслював його соціонормативну функцію [Аристотель 1976, с. 97, 315]. Убачається, що ці дві обставини відіграли надалі значну роль у розвитку сучасної міфології.

Цілком симптоматично, що в середовищі середньовічного богослов’я тексти більшості міфів прирівнювалися до гріховної омани, внаслідок якої язичники зійшли зі шляху істинного і викривили притаманну людині від її створення “істинну віру” [ЛЭ 1934, с. 364]. Спроби повернення до наукового трактування міфів відроджуються лише наприкінці середньовіччя. Це відбувається зокрема і завдяки роботі Дж. Бокаччо “*De Genealogia Deorum Gentilium*” (“Генеалогія поганських богів”, 1350–1372 рр.), що розглядала грецькі та римські релігію й міфи як запозичені вигадки східних жерців [Веселовский 1894, с. 323, 376–449].

Закладаючи філософсько-історичні основи розуміння природи й сутності міфів, Дж. Віко (XVIII ст.), неначебто передбачаючи напрями майбутніх досліджень, висловлює свою думку про те, що при урахуванні своєрідності міфологічного відображення дійсності доцільно використовувати міф як свого роду історичне джерело для того, щоб зрозуміти, яким чином певним історичним особам приписувалися за законами міфу родові якості й діяння, як формувалися на реальній основі міфічна географія та космографія і т.ін. [Романовская 2009, с. 96]. При цьому він виходить із доцільності пошуку аналогії між своєрідністю міфу і нерозвиненими специфічними формами мислення, властивими дитячій психіці (наприклад, конкретність, тілесність, емоційність, проекція людських якостей на предмети навколишнього світу) [Віко 1994, с. 149, 261, 340, 354–355].

Різка зміна ставлення до міфу виникає в епоху просвітництва, такі представники якої, як Вольтер, Б. Фонтенель, Дідро, Монтеск'є оголосили міф продуктом невігластва, обману і забобою [ФЭС 1983, с. 378]. Перехідною сходинкою від просвітницького погляду на міф до романтичного прийнято вважати [Прошина 2002, с. 198] концепцію Й. Г. Гердера, який запропонував розглядати його у площині духу свого часу. Захоплений природністю, емоційністю, поетичністю й національною своєрідністю міфів різних народів [Мелетинский 2000, с. 17], він уважав, що носієм справжнього мистецтва є якраз не культивована, а “природна”, близька до природи людина – людина великих, нестримуваних розумом пристрастей, полум'яного і природженого, а не культивованого генія, та рекомендував у зв'язку з цим звертатися до більш ранніх (молодих) періодів національної історії, оскільки завдяки її знанню можна долучитися до найбільш потужного й чистого вираження духу нації [Гердер 1959, с. 120, 233–234, 322–323].

Романтична філософія міфу, що виникла на цьому ґрунті, будучи підготовленою роботами Хр. Г. Гейне, К. Ф. Моріца, науковими і теоретико-літературними виступами братів Шлегелів та інших авторів, і яка отримала, нарешті, завершення у працях Ф. В. Шеллінга [Шеллинг 2013, с. 513–515], розглядала міф як естетичний феномен, що займає проміжне положення між природою і мистецтвом та містить символізацію природи [ФЭС 1983, с. 378]. Важливо тут, мабуть, те, що її представники надавали значення міфу як прототипу художньої творчості, яке має глибоке символічне значення, і реалізували перші спроби історичного підходу до його дослідження [Мелетинский 2000, с. 17].

У науковому середовищі німецьких романтиків (початок XIX ст.), які акцентували увагу на творчому художньому боці міфу, завдяки працям Ф. В. Шеллінга і братів Я. і В. Грімм, зародилася міфологічна школа, представники якої бачили в міфі відображення народного духу, одну з найдавніших форм творчості. Розвиток здійснюваних ними досліджень проводився у двох напрямках: етимологічному (лінгвістична реконструкція міфу за допомогою “палеолітичної” методології – А. Кун, М. Мюллер, Ф. Буслаєв та ін.) і порівняльному (порівняння подібних за змістом міфів – В. Шварц, О. Афанасьєв та ін.) [ЛСД 2007, с. 452]. Незважаючи на те, що з часом указані напрями самовичерпалися, методологія і теорія міфологічної школи сприяли активному вивченню фольклору і заклали основи порівняльної міфології, поставивши перед фольклористикою низку суттєвих теоретичних проблем [ЛЭТП 2001, с. 565–566].

У межах існування міфологічної школи виникла також відносно автономна солярно-метеорологічна теорія М. Мюллера [Мелетинский 2000, с. 22–23], представники якої, поділяючи думки М. Мюллера, убачали сутнісний зміст міфу в тлумаченні вітру, погоди, кольорів неба і т.п. [Dorson 1965, р. 63]. Розвиток цього напрямку завершився формуванням ряду часткових досить близьких за своєю суттю наукових шкіл, названих згодом “натуралістичною”, “метеорологічною” та “етимологічною” [ЛСД 2007, с. 452; ЛЭТП 2001, с. 565].

Важливим моментом у кінцевому рахунку тут є те, що в другій половині XIX ст. уже мало місце протистояння двох магістральних шкіл тлумачення міфу [ЛЭТП 2001, с. 565–566; ФЭС 1983, с. 378; Luyster 1966]: 1) лінгвістичної, що спиралася на досягнення наукового порівняльно-історичного мовознавства (А. Кун, В. Шварц, М. Мюллер, Ф. І. Буслаєв, О. М. Афанасьєв, О. О. Потебня) і 2) антропологічної (або еволюціоністської), яка розвивала свої ідеї на основі зіставлення соціокультурних особливостей розвитку архаїчних племен з реаліями функціонування цивілізованих людських спільнот (Е. Тайлор, Е. Ленг, Г. Спенсер та ін.).

Характерно при цьому, що представники антропологічної школи в якості перших спроб здійснення порівняльної етнографії зводили сутність міфів до анімізму, до певного уявлення про душу, що виникло у дикуна з роздумів про смерть, сні, хвороби тощо [Мелетинский 2000, с. 24; Тайлор 1989, с. 32, 504–55].

Цій концепції протистояла теорія Дж. Фрезера про міф як залишкове явище ритуалу [Frazer 1981, р. 296–301], під впливом якої і отримала

свій розвиток кембриджська школа класичної філології (Д. Харрісон, А. Кук, Г. Маррі, Ф. М. Корнфорд, С. Хук, Т. Гестер), яка домінувала в 30–40 рр. XX ст. [ФЭС 1983, с. 378]. У сфері ідей цієї школи сформувалося також бачення російського філолога О. М. Веселовського, творця теорії “бродячих сюжетів”, або міграційної теорії [Веселовский 1989, с. 205, 300–306; Веселовский 2009, с. 336], суть якої полягала в тому, що принципова біологічна подібність функціонуючих людських циклів веде до подібності ритуалів у представників різних етнічних утворень. Проте в другій половині XX століття ритуалістична школа, яка відіграла значну роль в історії міфології як науки [Мелетинский 2000, с. 35–37], зазнала серйозної критики за її крайній ритуалізм (див., наприклад, праці [Bascom 1957; Fontenrose 1966]).

Щодо особливостей розвитку функціональної школи, в основу суджень представників якої було покладено тезу про те, що суспільство минулого і суспільство теперішнього завжди потребують механізмів, які об’єднують їх у єдине ціле, то є, мабуть, сенс нагадати таке. Заснована англійським етнографом і соціологом Б. Малиновським (1884–1942), ця школа розглядала міф як певну священну силу, яка впливає на долю світу й людини та виконує суто практичні функції з підтримки традицій і забезпечення безперервності розвитку культури етносу [Малиновский 1998, с. 94, 105].

Дещо іншим напрямом досліджень міфів характеризується соціологічна школа (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль), що виникла на рубежі XIX–XX ст. у Франції [ФЭС 1983, с. 378], у межах якої міфологія оцінювалася як результат, що виражає соціальну реальність колективних уявлень, якими керує закон причетності: між тотемічною групою і стороною світу, стороною світу і міфічними тваринами, певним періодом часу й міфічним світом і т. д. [Леві-Брюль 1937, с. 262, 296, 301–306].

Паралельно з цим розвивалася, сформована німецьким філософом Е. Кассирером (1847–1945), символічна теорія міфу, згідно з якою весь космос побудований за єдиною моделлю і представлений як опозиції сакрального (священного) і профанного (емпіричного, поточного) [Кассирер 2002, с. 92–96, 100, 109, 130, 261], а міфічна свідомість є кодом, для розкриття якого потрібен ключ, оскільки в міфі конкретні предмети можуть ставати знаками інших предметів і явищ, тобто символічно їх замінювати [Аверинцев 1967, с. 867; Мелетинский 1998, с. 57]. Цілком природно при цьому вбачати вплив його ідей на спроби пов’язати міфологію з позасвідомим або афективним началом, започатковані В. Вундтом [Dorson 1982, р. 31] і так конструктивно розвинені в дещо автономних аспектах З. Фрейдом [Freud 1958] і К. Юнгом [Jung 1916].

Схоже, що воістину потужний поштовх розвитку сучасних фольклористичних і лінгвістичних досліджень дала запропонована А. Дандесом (1934–2005) неофрейдистська [Folklore 1997, p. 579] концепція аналізу міфів. Відповідно до цієї концепції, міфи є нічим іншим, як проєктивними системами психіки дорослих людей, базованими на архетипах, що характеризуються стабільною схожістю в усіх етнічних групах [Dundes 1962, p. 1043, 1047–1048].

Не менш значущим убачається активний розвиток ідей структуралістичної теорії міфу К. Леві-Строса (1908–2009), що вийшов, як відомо [Dorson 1982, p. 35], з французької соціологічної школи. Квінтесенція його теорії полягає в тому, що, незалежно від походження, всі міфи мають спільну бінарну структуру побудови, закономірність якої описується математично в силу того, що взаємодія протилежностей у міфах є відображенням процесу мислення, однакового для всіх націй світу [Lévi-Strauss 1955; Folklore 1997, p. 579].

Залишаючи за рамками ретроспекції сучасні дослідження міфів, зазначимо, насамперед, те, що найбільш активний розвиток пошуків у сфері міфології охоплює тепер такі аспекти: етнографічний, релігійнознавчий, структурний, культурологічний, соціокультурний, філософський, історичний, семантичний, сугестивний, психологічний, психо-генетичний, естетичний та інші.

Тепер ми бачимо, що представлена вище картина результатів досліджень міфів надзвичайно історично заплутана і складна для її цілісного сприйняття. Це зайвий раз свідчить, що назріла необхідність вирішення проблеми систематизації підходів, напрямів, а також аспектів дослідження закономірностей та особливостей функціонування міфів як мовного феномена, що має місце в соціокультурних середовищах далекого минулого і сьогодення, цілком очевидна. Труднощі такої систематизації пов'язані, насамперед, з тим, що в жодній із відомих нам робіт, які містять огляд доктрин, ідей, теорій, концепцій, підходів, методів і т.ін., тобто методологічного інструментарію, застосовуваного при дослідженні міфів представниками широко розгалужених наукових шкіл, не запропоновано чіткої системи розмежування вже сформованих у міфології підходів, напрямів і аспектів, здійснюваних у межах її наукових пошуків. Це цілком природно, оскільки вирішенню такого глобального завдання повинен в якості першого кроку передувати більш-менш повний системний опис так званої узагальненої картини результатів досліджень міфів.

Повернувшись до проведеного вище умовно-ретроспективного огляду, неважко переконатися, що, з одного боку, існуюче в міфології знання можна розглядати як безсистемну сукупність часткових наукових картин результатів досліджень міфів. З іншого – цілком очевидно, що смислове насичення цього знання є достатнім для стратифікації елементів простору певної узагальненої картини досліджень міфів.

Тому в результаті системного аналізу всіх труднощів і потенційних можливостей такої стратифікації нами з використанням відомої методології українського філософа [Клименюк 2006, с. 204–206] була синтезована відповідна модель, графічна інтерпретація якої представлена на рис. 1.6.

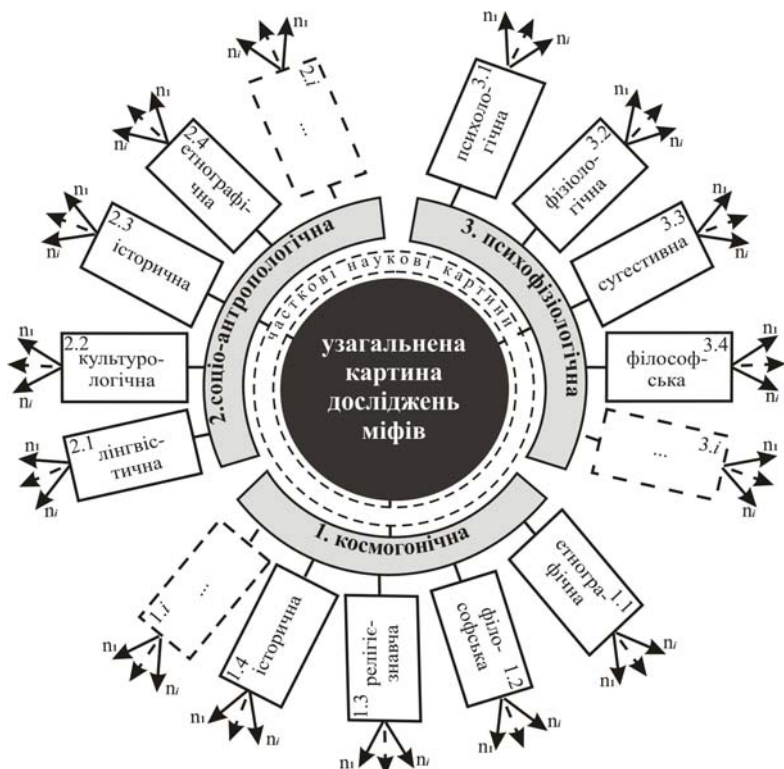

Рис. 1.6. Фрагмент моделі стратифікації простору узагальненої картини досліджень міфів

В основу диференціації узагальненої картини досліджень міфів на її більш конкретні часткові наукові картини нами була покладена ідея відображення логіки реального функціонування міфів у соціумі. Ця логіка передбачала, що в силу характерної особливості їхнього функціонування, дослідження міфів може здійснюватися лише у просторі, обмеженому психофізіологічними особливостями людини, що забезпечують сходження його пізнання через соціокультурне середовище до космогонічних уявлень.

Саме тому на моделі зазначено, що узагальнена картина досліджень міфів включає в себе три часткові наукові картини: космогонічну, соціо-антропологічну і психофізіологічну. Слід при цьому зазначити, що залежно від інтенцій дослідників реверсивний вектор пізнання може бути орієнтований як від космогонічних уявлень через соціо-антропологічні до психофізіологічних особливостей людини, так і в зворотному напрямку.

Не варто, мабуть, додатково доводити, що будь-який зі згаданих у проведеному вище ретроспективному огляді елементів добутого в міфології знання, не може за визначенням існувати автономно за межами трьох диференційованих на рис. 1.6 часткових картин (елементів системи, позначених цифрами 1, 2, 3).

У той самий час, доцільно нагадати, що в силу комплексної природи впливу факторів, які забезпечують продукування і сприйняття змісту міфів, а також його трансформації психічними сферами відправників та адресантів, часткові картини результатів досліджень, розташовані на другому ієрархічному рівні розглянутої системи (її елементи: 1.1-1.і; 2.1-2.і; 3.1-3.і), можуть і реально дублюються в межах космогонічної (1), соціо-антропологічної (2) та психофізіологічної (3) картин. Не менш важливо й те, що, по-перше, фрагменти наукових уявлень, з яких утворюються елементи 1.1-1.і, 2.1-2.і та 3.1-3.і, можуть повторюватися, а, по-друге, порядок вивчення віяла утворюваних ними альтернатив часто має довільну реверсивну спрямованість, яка обирається дослідником. Образно кажучи, логіка послідовного пізнання будь-якої сукупності фрагментів може брати свій початок від вектора (n) як вихідного наукового питання і розвиватися з прийнятим дослідником ступенем деталізації в напрямку вектора (n/), а також – реалізуватися у зворотному порядку.

Спираючись на результати авторської асоціативної рефлексії, базованої на парадигматичній схемі супідрядності напрямів і аспектів

досліджень у межах функціонального підходу, запропонованої А. А. Калитою [Калита 2007, с. 29], ми отримуємо можливість стверджувати, що в міфології має місце три основних наукових підходи: психофізіологічний, соціо-антропологічний і космологічний. У межах будь-якого з них реалізується альтернативна множина напрямів досліджень (наприклад, історичний, культурологічний, психологічний тощо), характерною особливістю яких є їхнє дублювання в обсязі кожного із зазначених підходів. У свою чергу, будь-який напрям досліджень чітко диференціюється на конкретні аспекти розгляду міфу як об'єкта пізнання. При цьому аспекти дослідження часто мають хаотичну спрямованість, зумовлену прагненням заповнити в першому наближенні прогалини в уже існуючому знанні з погляду одного з двох суміжних напрямів міфологічних досліджень. Тому найчастіше аспекти дефінуються складними термінами, як наприклад, соціо-космогонічний, антропо-космогонічний, психо-антропологічний, соціо-фізіологічний тощо. Крім того, саме в назвах аспектів чітко відбивається причинно-наслідкова реверсивність природи процесів пізнання індивіда, наприклад: історико-лінгвістичний, лінгво-історичний, психо-генетичний, генетико-психологічний, психо-прагматичний, прагма-психологічний аспекти і т. ін. Така їхня широка варіативність є безпосереднім наслідком специфічної природи відображення свідомістю людини різноманіття тісно пов'язаних між собою проявів оточуючих її матеріального і духовного світів.

Резюмуючи викладене, зазначимо, що, по-перше, зусією визначеністю, яку може внести логічне прогнозування, слід припускати, що найбільш ефективним шляхом пошуку центральної ланки узагальнюючої теорії в міфології в її широкому сучасному розумінні доцільно вважати формування системних уявлень про міф як фокусуєчий елемент, що лежить в основі віяла проблем когнітивного мислення індивіда.

По-друге, факт адекватності структур узагальненої картини результатів вивчення міфів і класифікації підходів, напрямів і аспектів їхніх досліджень, а також максимально можлива відповідність смисломісткого й термінологічного насичення їхніх елементів свідчить про ефективність використання обґрунтованої нами методології переходу від стратифікації простору результатів досліджень інших мовних феноменів до систематизації відповідних підходів, напрямів і аспектів досліджень особливостей взаємодії засобів актуалізації фольклорних текстів малої форми.

Що ж стосується безпосередньо фольклористики як науки, існуючої понад ста років, то її зародження прийнято пов'язувати з широким

напрямом у царині філософії, науки та мистецтва початку XIX ст., яке отримало назву романтизм. В ідеалістичній романтичній філософії того часу великої популярності набуло твердження, що історія народу визначається не волею окремих особистостей, а є проявом його духу як колективного творця [ЛТ 1939, с. 777; ЭК 1988, с. 304].

Існує думка [Forster 2008; Simpson 1987, р. 9–10], що Йоганн Готфрід Гердер (1744–1803) першим розробив концепцію народної сутності, сповненої захоплення і красномовства, та висловив ідею, що фольклор є її істинним відтворенням. Згідно з Й. Г. Гердером, фольклор слугує відображенням нації та віддзеркалює її “душу” настільки точно, що “войовнича нація оспівує подвиги, чуйна нація – любов. Кмітливі люди складають загадки, люди із уявленням придумують алегорії, символи, яскраві картини, нація, яка страждає, створює жорстоких богів” [Гердер 1959, с. 68–69].

Дещо інший погляд викладено у праці [Kongas Maranda 1963]. У ній стверджується, що у послідовників романтичної концепції була гіпотетична, занадто відірвана від дійсності ідея про народ, яка полягала в романтично надмірно високій оцінці творчих здібностей людей. І тим не менш, авторка визнає, що концепція фольклору, яка була характерною для романтизму, полягала в тому, що фольклор є продуктом колективно створеної народної душі [Köngäs-Maranda 1963, р. 72–73].

Так чи інакше в дев’ятнадцятому столітті, коли антиквари в Англії і філологи в Німеччині почали звертати особливу увагу на життя нижчих класів, фольклор став новою галуззю знання. У 1812 р. брати Яків та Вільгельм Грімм опублікували декілька томів зібрання усних народних оповідей та інтерпретацій німецької міфології. При цьому терміном, який вони використали на позначення цієї тематики, був “фольклор” (Folkskunde) [Dorson 1982, р. 1]. Тоді, 22 серпня 1846 р., англійський антиктвар Вільям Джон Томс направив лист до журналу *Атенеум*, повідомляючи про нове слово “фольклор”, яке доречно застосовувати замість громіздкого “популярні старожитності” [Dorson 1965, р. 59]. Термін прижився і довів свою цінність у визначенні нової галузі знання, але це також викликало плутанину й суперечки.

Взагалі наприкінці XVIII ст. і протягом перших десятиріч XIX ст. у багатьох європейських країнах проводилось активне збирання фольклорного матеріалу та були опубліковані численні зібрання народних казок і пісень: у Швеції Ер. Густав Гейєр (Er. Gustav Geijer) та Арвід Август Афцеліус (Arv. Aug. Afzelius) опублікували у 1814 р. свою

працю “Шведські народні пісні зі стародавніх часів” (*Svenska Folk-från Forntiden*) [Geijer, Afzelius 1814]; у Данії в 1817 р. Юст Матіас Тиле (Just Mathias Thiele) опублікував першу збірку датських казок “Зразки датських народних легенд” (*Prøver af Danske Folsagn*) [Thiele 1823]; брати Грімм зібрали колекції “Дитячих і сімейних казок” (*Kinder- und Hausmärchen*) (1812 р.) [ЛТ 1930а, с. 15] та “Німецьких легенд” (*Deutsche Sagen*) (1816 р.) [Grimm 1905] тощо. Приклади можна взяти з історії майже кожної європейської країни. Навіть були засновані фольклорні товариства: Товариство фінської літератури в 1831 р., Естонське наукове товариство в 1838 р., Естонське літературне товариство в 1842 р. [Köngäs-Maranda 1963, р. 72].

З огляду на висловлене вище, природно, що однією з перших наукових шкіл фольклористики була міфологічна, яка оголосила фольклор результатом позасвідомої колективної творчості “народної душі” (брати В. і Я. Грімм у Німеччині, О. М. Афанасьєв, Ф. І. Буслаєв у Росії) [Зуєва, Кирдан 2002, с. 32; ЛиЯ 2006]. Отже, одним із напрямів розвитку романтичних ідей стала так звана міфологічна школа, яка протягом декількох десятиріч мала особливий вплив на фольклористику країн Центральної Європи. Одним з провідних представників міфологічної школи був філолог Макс Мюллер, який розробив “дивну” [Köngäs-Maranda 1963, р. 74] теорію походження міфів. Теорія ґрунтувалась на ідеї розвитку людської думки і мови. Він виокремлював чотири етапи в цьому розвитку: тематичний (період формування основ і граматичних форм мови), діалектичний (формування основних родин мов – арійської, семітської, тюркської), міфологічний (формування міфів) та народний (формування національних мов) [Мюллер 1863, с. 9-13, 45]. Поява міфів пов’язувалась з явищем, яке він назвав “розлад мови” (*disease of language*), пояснюючи таким чином процес поступового затуманення первісного значення слова та набуття міфологічного [Мюллер 1863, с. 16-17, 64-67].

Недивно також, що наприкінці XIX ст. у фольклористиці з’явилися нові теорії. У другій половині XIX ст. в європейській фольклористиці сформувався окремий напрям досліджень, концептуальною базою якого слугувала теорія самозародження сюжетів, або антропологічна теорія, яка пояснювала сюжетну подібність у фольклорі різних націй біологічною єдністю людського роду [Simpson 1987, р. 12]. У 1871 р. її відомий представник Е. Б. Тайлор опублікував свою працю “Первісна культура” (*Primitive Culture*) [Тайлор 1989]. У багатьох відношеннях його книга вплинула на європейську фольклористику, оскільки,

наприклад, і на теперішній час анімістична теорія Е.Б. Тайлора ще не забута. Теоретично більш важливою та дієвою була його концепція виживання, яка розкривала особливості культур, що втратили свою первісну функцію. Теорія виживання мала велику кількість видатних представників в Англії, зокрема Е. Ланга [Lang 1887], Е. С. Хартленда [Hartland 1891], Е. Клода [Clodd 1891] і Дж. Фрейзера [Frazer 1981], та здійснювала тривалий вплив на англійське тлумачення терміна “фольклор” [ЛЭТП 2001, с. 562; Köngäs-Maranda 1963, p. 74; Simpson 1987, p. 12–14]. Оскільки антропологічна теорія пояснювала схожість елементів (тем, мотивів, сюжетів) у фольклорі різних етносів безпосереднім наслідком подібності їхнього побуту та спільністю психічних законів духовної творчості людства, то ряд її провідних положень покладено в основу сучасних уявлень фольклорної типології [Зуева, Кирдан 2002, с. 43].

У другій половині ХІХ ст. сферу дослідження міфів розширили представники школи порівняльної міфології, які на основі зіставлення результатів вивчення фольклору та мови індоєвропейських народів запропонували ряд специфічних методів їхнього вивчення. У відповідності з цими методами дослідження школи набули ряду автономних напрямів. Так, метеорологічна (або “грозова”) теорія пов’язувала походження міфів з атмосферними явищами. Солярна – вбачала в основі міфів первісні уявлення про небо, сонце і т. ін. При цьому вони виходили з переконання, що прадавньою релігією була релігія природи та обожнення її сил [ЛЭТП 2001, с. 565–566]. Загальна солярно-метеорологічна концепція представників школи порівняльної міфології, що в російських наукових колах отримала назву історичної школи [Dorson 1978, p. 18], була розроблена В. Ф. Міллером, який виокремив у епосі різні за древністю шари та відокремив історичні й побутові елементи від міфологічних [Зуева, Кирдан 2002, с. 38–39].

Наприкінці ХІХ ст. (50–70 рр.) виник також науковий напрям, названий пізніше теорією запозичення, або теорією міграції чи бродячих сюжетів [Веселовский 1989, с. 205, 300–306]. В її основу була покладена ідея схожості багатьох фольклорних творів споріднених і неспоріднених народів Сходу й Заходу, яка підтверджувала можливість прямого або непрямого їхнього запозичення чи розповсюдження з одного або декількох витоків за рахунок поступового розвитку культурно-історичних зв’язків [Зуева, Кирдан 2002, с. 34]. Особливо

продуктивною теорія запозичення спрацювала під час вивчення казок, у результаті використання якої Т. Бенфей вперше окреслив картину культурного впливу Сходу на Захід [Folklore 1997, p. 643]. З часом на ґрунті поглиблення зазначеної теорії, що відбулося внаслідок дискусії, учасниками якої були Ф. І. Буслаєв, П. О. Бессонов, В. Ф. Міллер, О. М. Веселовський, виявилось, що автономно вона існувати не може, оскільки має враховувати національний і конкретно-історичний контексти [Зуева, Кирдан 2002, с. 36].

У цьому напрямку і продовжив розробку теорії міграції російський філолог О. М. Веселовський, який сформулював положення про виникнення фольклорних творів по причині схожості фольклорних творів різних етносів. Інакше кажучи, було з'ясовано, що розвиток фольклору доцільно розглядати як наслідок подібних спрямувань мислення представників різних етносів та безпосереднього запозичення [Веселовський 1989, с. 155–165, 230, 246].

Першим кроком формалізації методів дослідження фольклорних творів, зробленим фінською школою на початку ХХ ст., слугував обґрунтований її представниками (Ю. Крон, К. Крон, А. Аарне та ін.) історико-географічний метод [Goldberg 1984, p. 2], науковим інструментарієм якого слугували хронологічні діаграми і географічні карти з позначеними на них шляхами міграції досліджуваних творів [Dorson 1982, p. 7–8]. Природним розвитком цього наукового напрямку стало виникнення в ХХ ст. таких нових методів формалізації результатів дослідження, як структурно-типологічний, історико-типологічний, структурно-семіотичний, логіко-семіотичний та ін. Важливим здобутком багатьох дослідників, які поділяли та поглиблювали концепції фінської школи, стало точне документування, класифікація та індексація ними опрацьованого фольклорного матеріалу [Köngäs-Maranda 1963, p. 78], що само по собі можна вважати підґрунтям подальшого системного розгляду фольклорних творів.

Особливої уваги заслуговує той факт, що в 50–60-х рр. ХХ ст. у фольклорних школах Західної і Східної Європи та Америки почав формуватися ряд провідних сучасних напрямів досліджень у фольклористиці. Серед них, насамперед, слід згадати структурний (В. Я. Пропп [2001], А. Дандес [Dundes 1975; 1986], Е. Кьонгес-Маранда [Köngäs-Maranda 1971a; 1971b], А. Греймас [1985], Г. Л. Пермяков [1988], Ю. І. Левін [Левин 1973; 1978] та ін.) і функціональний (У. Баском [Bascom 1965a], Б. Малиновський [Малиновский 1998], М. Грушевський

[1993, с. 54–55] та ін.) підходи, а також виникнення психоаналітичного підходу, ядром якого слугує актуальна і на сьогодні ідея існування архетипів (К. Г. Юнг [Юнг 1998, с. 86]).

Унаслідок цього й розгорнулося притаманне для теперішнього часу інтенсивне системне опрацювання існуючого розмаїття проблем і питань пошуку зв'язків і закономірностей взаємодії елементів фольклорних творів окремих жанрів та між архетипами цих елементів у царині фольклорних творів.

Різноаспектність зазначеного наукового пізнання і стимулює відоме виникнення сучасних більш конкретних, зазвичай міждисциплінарних досліджень фольклорних творів як значущого явища людської культури. Завдяки цьому виникають соціологічна, історико-культурна, естетична, філологічна й теоретико-комунікативна концепції фольклорних досліджень, які набувають найбільшого поширення [ЭК 1988, с. 302]. Формується також наукова лінгвофольклористична школа, представники якої (Є. Б. Артеменко [1997; 2001; 2006], С. Є. Нікітіна [Никитина 1991, 1993], О. Т. Хроленко [1992; 2005; 2010] та ін.) вивчають специфіку мови фольклору, аспекти синтаксичної та композиційної організації фольклорних текстів, особливості функціонування в них граматичних категорій, питання формування художніх засобів народно-поетичної мови і мовних (семантичних) констант фольклорного тексту, проблеми тлумачення значення фольклорного слова, виявлення його специфіки, складання словника мови фольклору тощо. Оформлюється та поглиблюється комунікативний підхід до вивчення фольклору (С. Ю. Неклюдов [2000], Б. М. Путілов [Путилов 1994], К. В. Чистов [2005], Л. Дех [Dégh 2001] та ін.), у межах якого його твори розглядаються не лише як особлива концептуальна й художня системи, але і як комунікативний процес [Сердюк 2009, с. 42–43]. Стає реальністю те, що сучасна лінгвофольклористика найтіснішим чином пов'язується з когнітивною лінгвістикою, лінгвокультурологією, лінгвоконцептологією, теорією тексту, прагматикою, герменевтикою, теорією мовної комунікації тощо. При цьому ядро синтезу знань фольклористики складається, переважно, із надбань філології, етнографії та мистецтвознавства.

Проведений нами системно-методологічний аналіз засвідчив, що при всій здавалося б висвітленій вище неоднорідності аспектів системних пошуків нового, більш об'ємного знання щодо особливостей структурної побудови, функціонування та взаємодії засобів актуалізації

існуючого різноманіття фольклорних творів представниками наук, які вивчають специфіку усної народної творчості, підходи, напрями й аспекти досліджень фольклорних текстів малої форми можуть бути чітко структуровані. У результаті започаткованого нами у зв'язку з цим топологічного аналізу була сформована відповідна їхня класифікація, наведена на рис. 1.7.

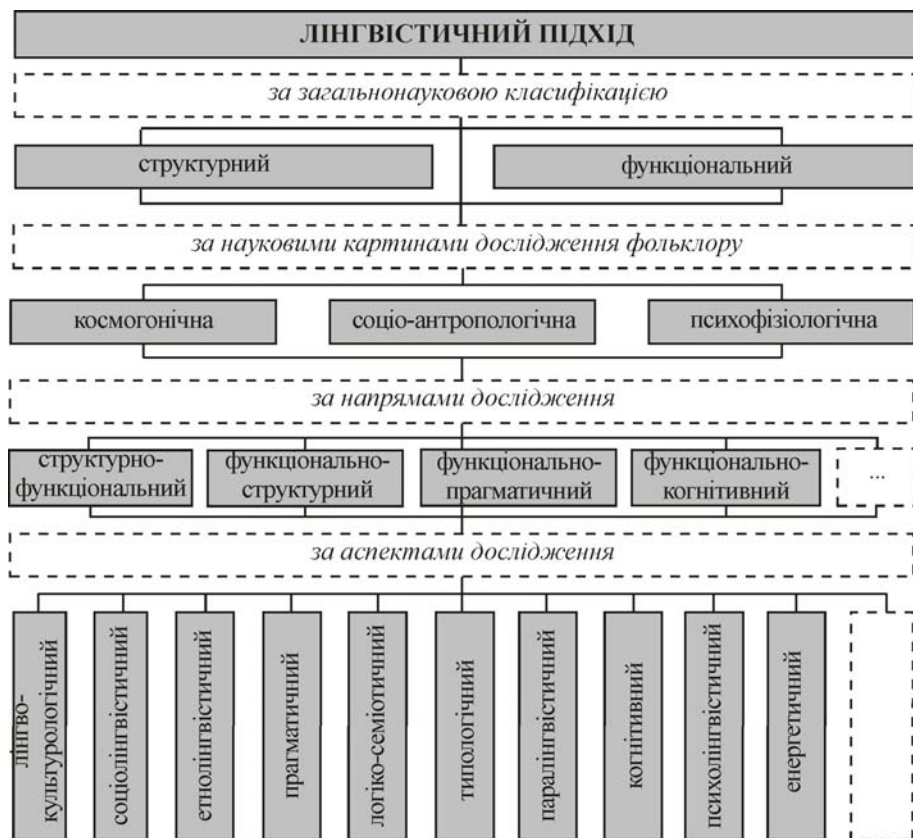

Рис. 1.7. Фрагмент загальної класифікації підходів, напрямів та аспектів досліджень фольклорних текстів малої форми

З класифікації видно, що будь-який відомий на теперішній час лінгвістичний підхід ґрунтується, зазвичай, на переважанні концептуальних положень структурного або функціонального загальнонаукових підходів. При цьому, як зазначалося вище, під час аналізу узагальненої картини результатів досліджень міфів (див. рис. 1.6) як вихідних фольклорних творів, простір їхнього смисломісткого насичення доцільно стратифікувати у вигляді трьох відповідних наукових картин: космогонічної, соціо-антропологічної та психофізіологічної. Зважаючи на це та на відомий феномен функціонування у фольклорних творах різних за природою архетипових елементів (мотивів, ідей, фавул тощо), на другому ієрархічному рівні розглядуваної класифікації нами розташовано ці картини.

Третій ієрархічний рівень охоплює розмаїття таких напрямів сучасних досліджень фольклорних текстів малої форми, як структурно-функціональний, функціонально-структурний, функціонально-когнітивний, функціонально-прагматичний, функціонально-енергетичний, структурно-семантичний, структурно-типологічний, структурно-морфологічний тощо. Знання, здобуте у межах реалізації цих напрямів, і трансформується науковцями в ту чи іншу картину світу. Розширення наукових уявлень, а отже, й відповідних картин світу, відбувається шляхом поглиблення пошуку, забезпечуваного постійним прирошенням поля альтернативних аспектів дослідження, до яких слід віднести культурологічний, соціокультурний, етнолінгвістичний, когнітивний, типологічний, семантичний, прагматичний, енергетичний, сугестивний, психолінгвістичний, логіко-семіотичний, теоретико-комунікативний, герменевтичний, психо-енергетичний та ін.

Таке бачення відповідає відомій методологічній логіці [Клименюк 2006, с. 91–93] генезису наукового пізнання взагалі та прирошення лінгвістичного знання зокрема. Оскільки, як це видно з класифікації (рис. 1.7), найбільш опрацьовані на сьогоднішній день аспекти дослідження особливостей актуалізації фольклорних текстів малої форми можуть з часом поповнювати зазначені в ній напрями та відігравати роль підґрунтя виникнення нових наук лінгвістичного спрямування.

ВИСНОВКИ

В обсязі викладу отриманих у цьому розділі результатів розгляду загальнолінгвістичних засад вивчення особливостей усної актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми встановлено таке.

У комунікативному аспекті текст малої форми набуває певних специфічних ознак: компактності стилістичних прийомів і виразних засобів, лаконічності й логічності викладу етичної ідеї, відсутності надлишкової інформації, простоти композиційної будови, які й забезпечують його лапідарність.

До фольклорних текстів малої форми у їхньому широкому розумінні слід відносити прислів'я, приказки, загадки, погрози й прокляття, ритуальні заклики, лічилки, прикмети, повір'я, скоромовки, заговори, анекдоти і частівки.

Із узагальненої моделі генезису жанрів художніх текстів стає очевидним неминучий невпинний приріст жанрових ознак, ідей та альтернатив спрямованості творів художньої літератури та практична неможливість їхньої чіткої й вичерпної класифікації. Разом з тим, її структура свідчить, по-перше, про доцільність однозначного диференціювання згадуваних жанрів на вихідні, класичні й альтернативні, а також про те, що жива фольклорна мова, яка покликана відігравати роль джерела розвитку мови художньої літератури як засобу формування картини світу, може бути чітко поділена на три різновиди спрямованостей текстів: духовно-ідеологічну, культурно-побутову та креативно-повчальну.

У межах існуючих різновидів фольклорних текстів простежується стійка закономірність їхньої супідрядності не лише за обсягом самого тексту, а й за ступенем ускладнення мовних засобів їхнього створення.

Аналітично-графічним методом доведено, що в межах експериментально-фонетичного дослідження доцільно визнати максимальним обсяг тексту малої форми, який містить до 2000 слів, та на підставі цього включити в об'єктну сферу нашого дослідження ті тексти легенд, міфів, казок, байок і притч, що відповідають зазначеному критерію.

Шляхом вилучення з кола дослідження текстів неprozових фольклорних жанрів поетично-музичної природи та текстів, що не існують самостійно, не будучи приєднаними в мовленні до контексту, до обсягу виконуваного нами розгляду включено тексти: духовно-ідеологічної спрямованості (легенда та міф), культурно-побутової спрямованості

(прислів'я і казка), креативно-повчальної спрямованості (загадка, анекдот, байка, притча).

Показано, що тексти англійських прозових фольклорних творів століттями зберігають загальнокультурний і мовний досвід певних народів, націй, етносів.

З'ясовано, що рушійною силою створення та розвитку складної системи функціонування мовних засобів в англійських фольклорних творах малої форми слід уважати діалектично суперечливу взаємодію між лапідарністю тексту та множиною потенційно безмежних щодо когнітивних можливостей людини поєднань засобів усіх рівнів мови.

Встановлено, що найтиповішими мовними засобами реалізації спільної для фольклорних текстів малої форми дидактичної функції, слугують метафора та алегорія, покликані активізувати когнітивну діяльність психіки реципієнта.

На тлі відсутності широкої варіативності стилістичних прийомів у текстах прозових фольклорних жанрів, їхні унікальні комунікативні властивості забезпечуються за рахунок використання потенціалів архетипових метафоричних, алегоричних та інших образних засобів мови.

Обґрунтована нами модель лінійної інтерпретації міграції ідей-архетипу під час формування змістових полів різножанрових фольклорних текстів свідчить про здатність будь-якого вихідного семантичного ядра певного міфу мігрувати крізь виникаючу з плином історичного часу множину різновидів інших жанрів фольклорних текстів. На її підставі констатовано достатню вірогідність подібної взаємної векторно-різноспрямованої міграції сюжетів, мотивів, структурних та інших елементів між текстами фольклорних жанрів.

У процесі моделювання узагальненої концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми продемонстровано, що вона є складною системою відкритого типу, у реалізації загальної функції якої беруть участь елементи (концепти) всіх її ієрархічних рівнів. При цьому з'ясовано, що розширення або прирощення концептуальної сфери адресата внаслідок створення в його свідомості часткових і загальної картин світу відбувається значною мірою за рахунок внесення нових концептів-понять, породжуваних різними за соціокультурним рівнем оповідачами фольклорних творів.

Обґрунтована логіка побудови моделі стратифікації простору узагальненої картини наукових досліджень міфів та доведена ефективність її використання в якості вихідного теоретичного підґрунтя

у процесі формування загальної класифікації підходів, напрямів та аспектів досліджень фольклорних текстів малої форми.

Проведений у цьому розділі загальнолінгвістичний аналіз засад вивчення особливостей усної актуалізації прозових фольклорних творів дозволив здійснити постановку подальших завдань поглибленого опрацювання низки теоретико-методологічних питань, спрямованої на досягнення мети нашого дослідження: розробка концептуально-теоретичних передумов експериментального встановлення закономірностей функціонування системи просодичних засобів актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми; обґрунтування теоретичних та методологічних положень для дослідження психолінгвістичних особливостей усної реалізації мовцем англійських фольклорних текстів малої форми; з'ясування у межах функціонально-прагматичного підходу теоретичних можливостей енергетичного аналізу специфіки функціонування системи просодичних засобів англійських фольклорних текстів малої форми; здійснення систематизації англійських фольклорних творів малої форми за їхнім функціональним призначенням; виконання системного алгоритмічно-фабульного аналізу структурної побудови фольклорних текстів малої форми; розробка загальної методики експериментального дослідження просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

2.1. Аналіз функціональних ознак окремих жанрів англійських фольклорних текстів малої форми

Відома думка [Чистов 2005, с. 47–48] про те, що певне поєднання функцій того чи іншого жанру ще не пояснює його специфіки, оскільки воно не має прямих відповідностей у художній структурі твору. У той самий час будь-яка функція зумовлює вибір тематики, коло ідей і тип героїв, принципи побудови сюжету, добору й поєднання певних художніх засобів тощо.

Ці та інші розглянуті в попередньому розділі міркування щодо характеристики структурних особливостей та ознак прозових фольклорних текстів малої форми, придатних для їхньої функціонально-жанрової систематизації, супроводжуються виникненням суттєвих труднощів. З методологічної точки зору причинами їхнього виникнення стають, зазвичай, не лише специфічні цілі конкретних досліджень, але й те, що впорядкування такої складної системи, якою постає сукупність фольклорних текстів малої форми, потребує використання відповідної до мети дослідження системи класифікаційних ознак або їхніх певних комплексів.

Загальним результатом вирішенням дослідниками проблеми систематизації англійських фольклорних текстів малої форми за їхнім функціональним призначенням стає, зазвичай, визнання їхньої дидактичної функції. Проте, як показано в підрозділі 1.1 (див. табл. 1.1, с. 20), мінімально дієвою щодо функціонального призначення фольклорних текстів є система ознак, ієрархія яких має вигляд: загальна функція → функціонально-прагматичне спрямування → конкретне функціональне призначення. Застосування такої системи ознак дозволяє уникнути ускладнень під час формулювання й уточнення дефініції кожного конкретного жанру фольклорних текстів малої форми та використовувати їх у якості засобу або елемента логічного переходу до моделей структурно-фабульної побудови сюжетів цих творів з подальшим розглядом смисломісткого насичення тексту.

Тому, враховуючи зазначену поліфункціональність англійських фольклорних текстів малої форми, подальший виклад спрямовано нами на розгляд функціональних ознак їхніх найтиповіших жанрів та уточнення за необхідності дефініцій самих жанрів.

Функціональні особливості тексту міфу. Існування в багатьох суспільно-гуманітарних науках дивовижно плідного розмаїття уявлень про характерні ознаки та особливості міфів до останнього часу не привело, на жаль, до зведення отриманих знань у чітку концептуально-наукову парадигму. Невидно, мабуть, і те, що навіть в академічних словниках відсутнє вичерпне визначення міфу, здатне висвітлити його походження, сутність, функціональне призначення та найхарактерніші ознаки.

Цілком зрозуміло, що відсутність відповідних результатів ускладнює вирішення принаймні таких нагальних питань, як систематизація типових смисломістких і структурних ознак міфів, без яких спроби їхнього подальшого дослідження вбачаються малопродуктивними.

Для полегшення сприйняття системних кроків започаткованого нами обґрунтування упередимо його загальною логіко-методологічною сукупністю аналітичних процедур, покладених в основу виконання завдань теоретичного дослідження. Під час їхньої реалізації відносно міфу як інтелегібельного об'єкта вирішувалися такі питання: його визначення як мовленнєвого феномена, функціональне призначення та типові ознаки.

Перш, ніж розпочати аналіз, зауважимо, що міф є однією з надзвичайно складних реальностей культури. Тому його можна вивчати й інтерпретувати в найчисленніших і взаємодоповнюючих аспектах [Елиаде 2010, с. 15]. Термін “міф” у цілому ряді галузей гуманітарного пізнання, що вивчають історію, культуру, мову, мистецтво, релігію, філософію, мораль та інші компоненти духовної культури, належить до числа широкоживаних понять [Найдыш 2010, с. 11]. Хоча він міцно увійшов до політичної й повсякденної лексики, науково-популярної й художньої літератури, різноманітність підходів до тлумачення поняття “міф” викликала таку розмитість його значення, унаслідок якої воно стало застосовуватися для опису різних за своєю природою явищ.

Навіть побіжний огляд численних робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених різним аспектам функціонування міфу, виконаних у межах філософії (К. Хюбнер, Ф. Ніцше, В. Соловйов, О. Ф. Лосєв, О. М. Пятигорський), філології (М. І. Стеблін-Каменський, Ж. Дюмезиль, О.С. Колесник), фольклористики (Є. М. Мелетинський,

О. М. Фрейнденберг, В. М. Топоров, В. В. Иванов, М. М. Маковський, М. Еліаде), етнології (Дж. Фрезер, Л. Леві-Брюль, Е. Кассирер, К. Леві-Строс), літературознавства (М. Бодкін, Н. Фрай), психології (З. Фрейд, К. Г. Юнг), антропології (Ф. Вовк, Б. Малиновський), культурології (М. Еліаде, О. Ф. Лосєв, Ю.М. Лотман) тощо, переконує у правомірності формулювання їхніми авторами кількох десятків різних визначень міфу [ЛЭТП 2001, с. 559-561], у яких він трактується як жанр словесності, система первісної культури або навіть науки, ідеології, початкової філософії і т. ін.

Певна парадоксальність неначебо закладена ще в етимології поняття міф, яке, за свідченням праці [Найдыш 2010, с. 12], у різні часи означало думку, наказ, пораду, призначення, намір, мету, повідомлення, обіцянку, прохання, погрозу, докір, хвальбу і навіть правдиву оповідь, що протиставлялась вигадці. Проте з плином часу в давньогрецькій культурі термін “міф” почав застосовуватися на позначення мовлення, думки, напівлегендарного переказу про життя предків, богонатхненної істини, помсти вбитого убивці, вигадки, уяви, розповідної манери взагалі, чогось розумного, але в той самий час незрозумілого, химерного, неправдивого, обману, чуток і т. ін. [там само, с. 13].

Подібна багатогранність знайшла своє відображення у формулюваннях поняття міфу сучасними фольклористами та літературознавцями. Так, згідно з відомою енциклопедією [Культурология 1998, с. 52–53], міф розглядається як перша форма раціонального осягнення світу, його образно-символічного відтворення і пояснення як розпорядження до дій. Міф перетворює хаос у космос, створює можливість розуміння світу як певне організоване ціле, виражає його у простій і доступній схемі, яка могла втілюватися в магічну дію як підкорення незбагненого. Інтерпретація універсуму міфу антропоморфна: він наділяється тими якостями, які забарвлюють буття індивіда в його взаємозв'язку з іншими людьми.

Літературознавчий словник-довідник трактує міф як розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили та ін., які брали участь у створенні світу. Міф розглядається як витвір наївної віри, який складає філософсько-естетичний комплекс давньої епохи, що ґрунтується на заміні об'єктивності сприймання суб'єктивним апіорним переконанням [ЛСД 2007, с. 451–452]. При цьому наголошується, що міф зумовлював створення національного фольклору і літератури. Підкреслюється також, що міф як узагальнено-цілісне сприймання

дійсності характеризується нерозчленованістю реального й ідеального та виявляється на рівні підсвідомості. Йому як способу мислення притаманна апіорність, що існує у формі як індивідуального, так і колективного підсвідомого.

Специфіку функціональних властивостей міфів об'єктивно окреслено в довіднику [Аверинцев 1967, с. 876–881]. У ньому міфи трактують як створення колективної загальнонародної фантазії, що узагальнено відображає дійсність у вигляді чуттєво-конкретних персоніфікацій істот, які мисляться первісною свідомістю цілком реальними. Більше того, показано, що в первісній культурі міфи являють собою еквівалент науки, цільну систему, в термінах якої сприймається й описується весь світ. Акцентується увага і на високому потенціалі міфу щодо його трансформації в сучасній літературній творчості.

Космогонічні та інші мотиви міфів розглядаються в загальних рисах у праці [Елиаде 2010, с. 15–16], яка визначає міф як сакральну історію, що оповідає про події, які сталися в достопам'ятні часи “початку всіх початків”.

Не вдаючись у деталі, зазначимо, що певний інтерес становить також розуміння міфу як енергійного самоствердження особистості [Лосев 1991, с. 94] або як вираження найважливішої психологічної ситуації і реалізації парадоксальних сексуальних потягів [Мелетинский 1998, с. 58] чи як мову, що працює на найвищому рівні, на якому смислу вдається відокремитися від мовної основи, на якій вони склалися [Леви-Строс 1985, с. 187]. Так чи інакше, зазначені властивості міфів сягають кола когнітивно-психологічних проблем сприйняття людиною ідей та смисломісткого насичення текстів самих міфів.

Мабуть, авторам словникової статті [Миф] належить найбільш лапідарне узагальнене визначення літературної сутності міфу як оповіді, що передає уявлення людей про світ, місце людини в ньому, про походження всього суцього, про богів і героїв. Зважаючи на це, низку аналізованих нами праць [ЛІЭТП 2001, с. 559–561; Малиновский 2004, с. 296; Найдыш 2010, с. 11–14, 64; Столяров 1925, с. 452–459; Vascom 1965, р. 4–16; CDL 2010, с. 104; Fraser 1981; Simpson 1987 та ін.] можна кваліфікувати як науковий матеріал, що декодує на основі історичних, культурно-етнографічних, духовно-релігійних, філософських, психологічних та інших міркувань і фактів зміст наведеного визначення.

На жаль, вікіпедійний варіант визначення міфу ми не можемо вважати академічною дефініцією, оскільки в ньому відсутня загальна

інформація щодо функціональних особливостей міфу, його типових ознак, природи виникнення та специфіки розвитку як вихідної форми багатьох літературних жанрів і творів.

Це дає нам підстави сформулювати більш повну дефініцію міфу, згідно з якою *міф* є надзвичайно стійким первородним жанром усної народної творчості, у якому віддзеркалюється емоційно-афективний бік мислення представників певної спільноти, та який з часів зародження людської культури виконує пізнавально-світоглядну та духовно-ідеологічну функції через вигадані оповіді, що містять абстрактно-метафоричні уявлення про богів, явища природи та події.

Виконаний нами подальший аналіз дозволяє говорити про поліфункціональну роль міфів у загальнолюдській культурі. Переважна більшість дослідників вважають, що міф по відношенню до людини є, насамперед, прикладом або моделлю для наслідування [МС 1990, с. 635; Еліаде 2010, с. 12, 16] у суспільній та особистісній поведінці [Армстронг 2005, с. 12; Мелетинский 1998, с. 57–59; Мелетинский 2000, с. 169–170] як засіб зняття соціокультурних протиріч [Культурология 1998, с. 53; Леви-Строс 1994, с. 186, 368].

Не менш часто зустрічається розуміння міфу як соціокультурного засобу, здатного надавати ясний образ і чітку форму тій реальності, яку людина відчувала інтуїтивно [Армстронг 2005, с. 13–14; Simpson 1987, р. 20], надавати смисл світу та людському екзистенціальному існуванню [Еліаде 2010, с. 22], впливати на свідомість індивіда [Армстронг 2005, с. 19; Леви-Строс 1999, с. 20–21; Шинкаренко 2005, с. 7], підтримувати традиції забезпечення соціального порядку й наступності щодо моральних цінностей [Малиновский 2004, с. 330–331; Неклюдов 2000, с. 30]. Окрема роль відводиться міфу у пізнанні оточуючої дійсності як певним чином організованого цілого [Культурология 1998, с. 52; Фрейденберг 1998, с. 34], формуванні картини світу у свідомості індивіда [Лотман 1999, с. 208; Мелетинский 1998, с. 57], кодифікації його віри [Малиновский 2004, с. 290–291] та його правовому [Малиновский 2004, с. 329] й естетичному вихованні [Неклюдов 2000].

Отже, цілком очевидно, що найважливішими ознаками міфу є його духовно-ідеологічна спрямованість та пізнавально-світоглядна функція [Тараненко 2008, с. 139], що реалізується через систему відповідних підфункцій: пізнавальна, світоглядна, навчально-сугестивна, ідеологічна, правова, етична, естетична, духовна тощо.

Функціональне призначення та трактування змісту притчі.

Характерною особливістю притчі є те, що багаторівневу систему реалізовуваних нею функцій доцільно впорядковувати лише на тлі розгляду її смисломісткого насичення, оскільки їхня органічна сукупність і здійснює суттєвий вплив на слухача.

Тексти притч, зазнавши за тривалий період історичного часу певних трансформацій, дійшли до нас у канонічному писанні Нового Заповіту. Сьогодні вже важко судити про реальну кількість початкових притч, оскільки з Нового Заповіту відомі лише тексти від трьох євангелістів: Марка, Матвія і Луки. Прийнято вважати [Борг 2009, с. 46], що Євангеліє від Марка було створено першим, а два останніх, будучи, по суті, переказом Євангеліє від Марка (на 90% і 60% відповідно [Борг 2009, с. 46]), були створені на одне-два десятиліття пізніше. Схожість низки сюжетів і тлумачень 30-60 відомих у наш час притч [Борг 2009, с. 186; Parable] дає дослідникам об'єктивні підстави розглядати в якості оригінальних лише 31 з них [БЭ 2006, с. 527–528; Parable]. При цьому притчі Євангеліє розглядаються, зазвичай, як інваріантні тексти, що містять закодовані ознаки фольклорних творів [Льина 1984; Blomberg 1990, р. 19, 76].

Непідвладна часу актуальність вивчення канонічних притч зумовлена, на наш погляд, їхньою дидактичною спрямованістю й високим ступенем абстракції закладених у них етичних ідей. Проте у відомих нам роботах, що приділяють значну увагу культурологічному генезису [Бальбуров, Бологова 2011, с. 45; Кушнарева 2002] і трактуванню змісту притч [Кушнарева 2008; Мухелишвили, Шрейдер 1989, с. 103; Рыкунова 2012, с. 11; Левин 1998, с. 522; Huelin 2006], по-перше, недостатньо акцентно висвітлено їхнє функціональне призначення, а, по-друге, не систематизовано етичні ідеї, закладені у змісті прямих і непрямих настанов.

Важливою характеристикою притчі як засобу непрямой комунікації є її здатність передавати духовний та життєвий досвід у їхньому прямому або алегоричному декодуванні, яке потребує від реципієнта специфічних мисленнєвих дій.

Загальний розгляд притчі з філософської і культурологічної точок зору дозволяє розкрити її значимість як особливого типу комунікації й виокремити її відмінності від таких близьких до притчі форм фольклорних творів, як байка, ідеологеми, анекдот тощо [Богачевська 2011, с. 4].

За результатами аналізу історії вивчення християнської притчі К. Бломберг показує [Blomberg 1990, р. 15, 30–32], що провідний метод алегоричного інтерпретування притчі, ігноруючи її реалізм, ясність і

простоту, з'явився ще на початку історії церкви під впливом грецької філософії та проіснував майже дев'ятнадцять століть. Але мають місце і протилежні бачення притчі, які відхиляють її алегоричну інтерпретацію на користь однозначного прочитання. Прихильники цього підходу вважають, що замість того, щоб алегоризувати окремі деталі притчі, слід шукати єдине послання викладеної в ній історії [Борг 2009, с. 67; Blomberg 1990, р. 15]. Інші дослідники категорично заперечували алегоричний підхід до інтерпретування притчі: спираючись на класичне аристотелівське розмежування порівняння й метафори, вони кваліфікували притчу як розгорнуте порівняння, далеке від алегорії [Jülicher 1899, р. 126–173].

Відображення у притчі контрастів між хорошим і поганим (як, наприклад, священник і левіт протиставляються самарянину, нерозумні діви – мудрим, невірний слуга – вірному тощо) передає її дуальну спрямованість, пропонуючи моделі поведінки на прикладі позитивних героїв та засуджуючи їх на прикладі негативних [Blomberg 1990, р. 76].

Отже, з одного боку, Євангельські притчі слід розглядати як комплексний засіб сугестивного впливу на моральність людини через взаємодію логічного та емоційного начал її духовного буття. З іншого, більш загального погляду, вони, без сумніву, виконують головну – дидактичну функцію, спрямовану на формування у реципієнта навичок його етичної поведінки у життєвих ситуаціях, що виникають під час вибору між добром і злом, оцінки вад і чеснот тощо.

Саме означена досить непроста за функціональним навантаженням та відомою дворівневою – прямою й непрямою – імперативністю природа притчі ускладнила формулювання її лінгвістичної дефініції.

Так, у роботах з теорії й історії літератури, естетики та філософії під притчею інколи маються на увазі досить несхожі між собою явища. В одних випадках терміном “притча” позначається жанр, в інших – оповідання, у третіх – опис, зображення, спосіб комунікації або форма (див., наприклад, [Богачевська 2011, с. 3]). Авторка цієї праці робить висновок, що універсальне визначення притчі можливе лише з погляду її онтологічної сутності, а не поетичних ознак, які можуть варіюватися [там само, с. 4]. Отже, оскільки потреба в уточненні лінгвістичної дефініції притчі лишається і досі актуальною, виникає сенс більш ретельного розгляду цього питання.

Мабуть, серед мовознавців, О. О. Потебня першим називає притчею форму параболи або порівняння, в якій спільне представлене постійно

повторюваним всезагальним явищем [Потебня 1976, с. 483]. Таке визначення охоплює найважливіші властивості притчі, а саме: типовість та повторюваність описуваного нею явища, тобто високий ступінь його узагальнення.

Відповідно до словника літературних термінів, притча – це моральне повчання в алегоричній формі, яке черпає поетичний матеріал з людського життя [ЛЭ 1925, с. 47]. Тут характеризується її алегоричність та зв'язок з реальним життям людини. Подібним чином, у праці [McFague TeSelle 1974, р. 630] під притчею розуміється розгорнута метафора, тобто історія про звичайних людей і буденні події, які створюють контекст для розуміння дивовижного й надзвичайного, а біблійна енциклопедія визначає її суть як розгорнуту алегорію чи порівняння, які є короткими розповідями, уживаними з дидактичною метою [НБС 2001, с. 651–652]. Це цілком зрозуміло, оскільки традиційно термін “притча” вживається, переважно, відносно біблійних сюжетів [ЛЭС 1987, с. 305].

“Літературна енциклопедія термінів і понять” подає притчу як малий жанр дидактичної літератури, що реалізується в алегорично-дидактичній розповіді, часто не маючи сюжетної завершеності й іноді зводячись лише до розгорнутого порівняння [ЛЭ 1939, с. 26]. У праці Л. Є. Туміної вона розглядається як коротке оповідання, що містить повчання в інакомовній формі, але без моралі та прямої настанови [Тумина 2008, с. 7]. Про дидактичну спрямованість притчі йдеться також у працях, що тлумачать її як повчання в прикладі [Даль 2007, с. 52], характеризують як інакомовну оповідь з моральною чи релігійною настановою [СЭС 1987, с. 585; Кушнарева 2003, с. 206], визначають як короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру, орієнтований переважно на алегоричну форму доведення змісту етичних цінностей буття [Галич та ін. 2005, с. 281] і т. ін. У зазначених джерелах акцентується увага на повчально-прагматичному аспекті використання притчі в комунікації та її алегоричній сутності.

Начебто повертаючись до відомого визначення О. О. Потебні, автор праці [Прокофьев 1988, с. 4] звертає увагу на наявність у притчі абстрагованого узагальнення, яке має настановний характер. Більш конкретно всеохоплюючий характер притчі підкреслено в роботі [Данилова 1994, с. 70–71], де вона трактується як жанр, що виражає філософію народу в найбільш теоретичній і загальній формі та є найдоступнішим способом викладу “найвищих” істин. Сучасною мовою ця властивість притчі позначається, зазвичай, поняттям високого ступеня абстрагування.

Природно, що окреслена картина лінгвістичних трактувань потребувала певного їхнього аналізу, результатом якого вирізняється праця [Тумина 2008, с. 32–33]. Її автором серед ознак притч виокремлюються настановна та дидактичність, алегоричне начало, абстрагування, а також окреслюються засадничі ознаки притчі: інтелектуалістичність, глибина змісту та повнота його художнього втілення, експресивність, відсутність динаміки подій і характерів, зосередженість розповіді на одній ідеї, лаконічність.

Розмірковуючи над результатами такого аналізу, неважко переконатися, що практично всі розглянуті нами вище провідні диференційні ознаки притчі висвітлені у праці [Тумина 2008]. Разом з тим, що стосується засадничих, відповідно до цієї праці, ознак притчі, то вони, на наш погляд, не можуть слугувати важливими диференційними критеріями виокремлення її серед фольклорних творів малої форми, оскільки більшість із них є спільними для згаданих творів. Тому постає необхідність більш ретельного аналізу переліку найхарактерніших диференційних ознак канонічних притч.

Результати проведеного нами відповідного аналізу показали, що до провідних ознак канонічної притчі доцільно відносити: 1) особливий тип непрямой комунікації; 2) дидактичність; 3) експліцитну або імпліцитну імперативну настанову щодо поведінки в життєвих ситуаціях; 4) сугестивний вплив на свідомість та підсвідоме реципієнта; 5) високий ступінь абстракції етичних ідей, закодованих у моделюванні соціальних стосунків; 6) алегоричність.

На підставі цього нами і була сформульована розгорнута лінгвістична дефініція, відповідно до якої ***притчу** слід розглядати як особливий різновид непрямой дидактичної комунікації з експліцитною або імпліцитною імперативною настановою щодо поведінки людини в побутових і соціальних стосунках, здатний здійснювати сугестивний вплив на свідомість та підсвідоме реципієнта завдяки алегоричному вербальному моделюванню етичних ідей високого ступеня узагальнення.*

Але при всьому цьому природно, що в межах проблеми лишається ще декілька недостатньо повно вирішених наукових питань. Це, насамперед, питання співвіднесення канонічного і сучасного інтерпретувань змісту притч та систематизації їхніх етичних ідей.

З цього приводу важливо зазначити, що взагалі мова епічної сюжеттики, елементами якої є мотиви, базується на певному культурному кодові, що, у свою чергу, пов'язаний з формами свідомості спільноти,

який створює й зберігає епос [Лотман 1967, с. 31, 33]. Стосовно цього досить вичерпно встановлено, що в епічному сюжеті відбувається безперервне чергування мотивів-ситуацій, мотивів-епізодів, мотивів-промов, мотивів-описів та мотивів-характеристик [Путилов 1975, с. 147].

При цьому в текстах притч, зазвичай, повторюються певні теми-образи, що передають конкретну ідею в суто метафоричному вигляді [Левин 1998, с. 529–530]. Такі образи можна, на думку Л. Є. Туміної [Тумина 2008, с. 69], умовно поділити на дві групи: ядерні образи-архетипи, тобто далі неподільні образні одиниці-двочлени, та образні мотиви, тобто трансформаційні варіанти найпростіших ядерних образів, у яких трансформація реалізується або шляхом розгортання й збагачення деталями елементів ядерного двочлена, або поєднанням декількох ядерних образів [Панченко, Смирнов 1971, с. 36–37].

Розглянувши основні типи метафор-символів, які зустрічаються у притчі, автор праці [Адрианова-Перетц 1947, с. 124] робить висновок, що матеріал притч черпався зі сфер життя, добре знайомих їхнім адресатам. У притчі функціонують також традиційні метафори, які виділяють у характеристики людини або іншого об'єкта типові риси і підсилюють їх до рівня певного ідеалу. Так, наприклад, у притчах образи будь-яких плодів символізують людські чесноти, а пастир може означати не лише духовного учителя, але й главу держави. Дидактична функція та креативно-повчальна спрямованість притч викликають необхідність у метафоричних образах, що символізують процес просвіти душі й розуму людини, поширення знань, вчення тощо (наприклад, образи “сіяча”, “пастиря”, “садівника” тощо) [Тумина 2008, с. 74–75].

Щодо систематизації притч за змістом, то автор роботи [Lithgow 1914, р. 43] стверджує, що притчі від Матвія розміщені в п'яти послідовних тріадах. На його думку, перша тріада притч (Про сіяча, Про добре сім'я і кукіль, Про невода) показує різницю між добром і злом; друга тріада (Про зростання насіння, Про гірчичне зерно, Про розчину) зображає духовне зростання; третя (Про захований скарб, Про коштовну перлину, Про немилосердного боржника) – божественну милість та її умови; четверта тріада (Про робітників у винограднику, Про двох синів, Про злочинних винарів) демонструє божественні вимоги до душі; п'ята тріада (Про багату вечерю, Про мудрих і нерозумних дів, Про таланти) присвячена божій карі й долі. Оскільки такі вживані автором поняття, як “показує”, “зображає” тощо є неоднозначними для розуміння того, що декларується цими притчами, то, на наш погляд, їхню смислову

спрямованість більш раціонально систематизувати за конкретними настановами.

Для цього у співвіднесенні з існуючою реальністю, про-аналізуємо настанови Євангельських притч, по-різному інтерпретовані тлумачниками Біблії, філологами та іншими її дослідниками. Для зручності проведення такого аналізу назви кожної або декількох розглядуваних притч супроводжені нами посиланням на Новий Заповіт як використане джерело.

Притча про сіяча (Мв. 13:1–9). **Її відомі трактування:** віра в те, що, незважаючи на невдачі й протистояння, безнадійні починання, Господь принесе обіцяне триумфальне завершення [Blomberg 1990, р. 16–18]; вчить розрізняти добро й зло [Lithgow 1914, р. 43]; Христос збуджував до розпитувань про те, що здавалося загадковим [Толкование 1887, с. 82–83, 99]; Христос пропонував учення своє всім без винятку. Подібно до того, як сіяч не розрізняє ниви, що знаходиться перед ним, так і Він не розрізняє ні багатого, ні бідного, ні мудрого, ні невігласа, ні безпечного, ні турботливого, ні мужнього, ні боязкого; але всім проповідував, виконуючи Свою справу, хоча й знав наперед, які від цього будуть плоди [Златоуст 2010, с. 307]. **Можливе узагальнене трактування:** *Сій духовну благодать усюди і вона знайде добрий ґрунт.*

Притча про немилосердного боржника (Мв. 13:23–35). **Її відомі трактування:** показує божественну милість та умови її отримання [Lithgow 1914, р. 43]; якщо ми, будучи такими великими боржниками у Бога, не зробимо милосердя по відношенню до своїх боржників, то знищимо й те пробачення, яке раніше отримали завдяки своїм молитвам, і після вже без жодного співчуття понесемо покарання за все [Толкование 1887, с. 139]; багато винні Господові, проте Він чекає і довго терпить; не стяжає нас, як ми своїх побратимів. Змиримось і будемо поблажливі до боржників своїх; через них маємо нагоду, якщо тільки ми розсудливі, отримати пробачення у великих боргах своїх і за мале придбати багато [Златоуст 2010, с. 111]; чеснота співчуття дорогого коштує. Якщо ви не жалісливі, Боже співчуття стане вогнем [Борг 2009, с. 214–215]. **Можливе узагальнене трактування:** *прощений Божою милістю, але не здатний прощати боржникам своїм, заслуговує на кару.*

Притча про добре сім'я і кукіль (Мв. 13:24–30). **Її відомі трактування:** вчить розрізняти добро і зло [Lithgow 1914, р. 43]; ідея розподілу і нагороди або покарання [Левин 1998, с. 529–530]; Христос заборонив знищувати

еретиків, щоб разом з ними не були знищені і правовірні [Толкование 1887, с. 102]. **Можливе узагальнене трактування:** *Не поспішай відокремлювати добро від зла, допоки останнє не проявить себе.*

Притча про невода (Мв. 13:47–50). **Її відомі трактування:** Лицеміри будуть відокремлені від істинних християн, усе добре буде зібраним як щось цінне і буде ретельно зберігатися, все погане буде викинутим як непотрібне сміття. Поки невід знаходиться в морі, невідомо, що потрапило туди, тому і витягають його на берег обережно, заради того доброго, що є в ньому. Такою є турбота Бога про церкву, так і служителі повинні піклуватися про тих, хто довірений їхньому піклуванню, хоча серед них можуть знаходитися різні люди [Генри 2002, с. 226]; притча показує, що якщо ми і маємо віру, але не ведемо доброго життя, вкинуті будемо у вогонь. Невід означає вчення віри, яке переплетено знаменнями і пророчими свідченнями. Саме цей невід зібрав від усякого роду – варварів, еллінів, іудеїв, розпусників, митарів, розбійників. Коли ж буде він повний, тобто коли скінчиться світ, тоді ті, хто перебувають у неводі, будуть розділені. Так, хоча ми і вірували, але якщо опинимося без добрих справ, повикидані будемо, і навпаки, ті, які мають добрі справи, складені будуть у посудину, тобто у вічні оселі [Благовестник 2005, с. 71]. **Можливе узагальнене трактування:** *Не поспішай відокремлювати добро від зла, допоки останнє не проявить себе.*

Притча про злочинних винарів (Мв. 21:33–41). **Її відомі трактування:** демонструє божественні вимоги до душі [Lithgow 1914]; місце виноградника віддав єпископам християнським, які в часи свої, тобто коли процвітало християнство, принесли як плоди різні чесноти [Толкование 1887, с. 159]; Христос передрікає неприйняття іудеїв і прийняття язичників [Златоуст 2010а, с. 149]. **Можливе узагальнене трактування:** *Жадібність та зло у кінцевому рахунку караються.*

Притча про гірчичне зерня (Мв. 13:31–32) та притча про розчину (Мв. 13:33). **Їхні відомі трактування:** демонструють духовне зростання [Lithgow 1914, р. 43]; притчею про зерня гірчичне Христос передбачив зростання віри через щоденне приснавання вірян, а притчею про розчину сповістив її силу [Толкование 1887, с. 103]. **Можливе узагальнене трактування:** *Малий початок здатен приводити до великого блага.*

Притча про захований скарб (Мв. 13:44) та притча про коштовну перлину (Мв. 13:45–46). **Їхні відомі трактування:** показують божественну милість та умови її отримання [Lithgow 1914, р. 43]; ці притчі навчають усіх не лише не засмучуватися, відкидаючи заради

віри все, що вони мають, але й робити це з радістю і відкидання вважати найбільшим надбанням; той, хто не відкидає цього, або відкидає не з радістю, не може придбати скарби віри. Христос показав цими двома притчами багатство і перевагу віри [Толкование 1887, с. 105]; хто бажає отримати спасіння через Христа, той повинен бути готовий залишити все, що має [Генри 2002, с. 226]. **Можливе узагальнене трактування:** *Надавай перевагу духовним скарбам над матеріальними.*

Притча про нерозумного багача (Лк. 12:16–21). **Її відомі трактування:** життя людини не стає тривалішим від достатку. Хто збирає для себе, той по справедливості називається божевільним і не встигає привести у виконання свої наміри, але саме в час складання планів рішуче викидається з-поміж живих. Тому будемо намагатися “багатіти в Бога”, тобто на Нього сподіватися, Його вважати нашим багатством і сховищем багатства [Благовестник 2005, с. 66–67]; невимовне божевільня більшої частини людства – прагнути до скарбів цього світу більше, ніж до скарбів іншого світу; думати, що все тимчасове, необхідне для плоті, важливіше того, що необхідне для душі вічного життя. Суть притчі зводиться до того, щоб показати божевільня мирських людей, яке вони проявляють за життя, і загибель, яка очікує їх після смерті; притча призначена для посилення застереження – берегтися зажерливості [Генри 2002, с. 276–278]. **Можливе узагальнене трактування:** *Надавай перевагу духовним скарбам над матеріальними.*

Притча про зростання насіння (Мк. 4:26–29). **Її відомі трактування:** демонструє духовне зростання [Lithgow 1914, р. 43]; добре насіння Євангелія, посіяне в світі і посіяне в серці, здійснює чудову дію поступово [Генри 2002, с. 31]; притча про терпіння: все відбувається поступово, якщо робити все правильно, прийде винагорода [Barclay 1999, р. 32]. **Можливе узагальнене трактування:** *Благодатний плід з духовного зерна зростає поступово.*

Притча про двох синів (Мв. 21:28–31). **Її відомі трактування:** демонструє божественні вимоги до душі [Lithgow 1914, р. 43]; язичники не обіцяли коритися Богу, та, проте, згодом скорилися, увірувавши в Бога і Христа; а іудеї обіцяли, однак згодом не послухалися, опинившись невірними Христу і Богу [Толкование 1887, с. 157]; Христос викриває іудеїв, натякаючи як на їхню непокору, так і на покірність знедолених раніше язичників [Златоуст 2010а, с. 145]. **Можливе узагальнене трактування:** *Грішник, що кається, Богу угодний.*

Притча про блудного сина (Лк. 15:11–32). **Її відомі трактування:** притча показує безмежну радість божого прощення [Blomberg 1990, р. 16]; притча заохочує замислитися про характер Бога [Борг 2009, с. 210]; цією притчею Господь наставляє фарисеїв, щоб вони не заздрили на прийняття грішників, хоча б самі і були праведні і дотримувалися всіх заповідей Божих. І зовсім недивно, якщо ми засмучуємося прийняттям тих, що здаються негідними. Людинолюбство Боже таке велике і так рясно подає нам свої блага, що звідси і ремствування може народитися [Благовестник 2005, с. 87–92]. Основна ідея – показати, як Бог радіє наверненню грішників, донести Його готовність прийняти грішників після їхнього покаяння [Генри 2002, с. 309]. **Можливе узагальнене трактування:** *Грішник, що кається, Богу угодний.*

Притча про митника і фарисея (Лк. 18:9–14). **Її відомі трактування:** зарозумілість є відкидання Бога. Бо коли той, хто приписує досконалості не Богу, а собі, робить не що інше, як заперечує Бога і повстає проти Нього. Цю богопротивну пристрасть, проти якої Господь озброюється, як той ворог проти ворога, Господь обіцяє вилікувати справжньою притчею [Благовестник 2005, с. 104–107]. **Можливе узагальнене трактування:** *Грішник, що кається, Богу угодний.*

Притча про загублену вівцю (Лк. 15:4–7) та притча про загублену драхму (Лк. 15:8–10). **Їхні відомі трактування:** Ми не стільки радіємо з того, чим володіємо безпечно, скільки тому, що ми придбали після втрати [Толкование 1887, с. 136]. Притча, очевидно, під дев'яносто дев'ятьма вівцями розуміє праведників, а під однією вівцею – павшого грішника. Деякі ж під сотнею овець розуміють усі розумні створіння, а під однією вівцею – людину розумної природи, яку, коли вона заблукала, знайшов добрий пастир. І під “жінкою” розумій мудрість та силу Бога й Отця, Його Сина, який втратив одну драхму зі словесних і за образом Його створених тварюк, тобто людину, і засвічує світильник – Свою плоть. Бо як світильник, будучи від землі, світлом, який він приймає, освітлює покрите темрявою; так і плоть Господа, земна і подібна до нашої, засяла світлом Божества, яким вона сприйнята [Благовестник 2005, с. 87–92]. На небі більше радості буває про язичників, коли вони починають поклонятися істинному Богу, ніж про іудеїв, що роблять це протягом усього свого життя. Також про митників і грішників, що звертаються до правильного способу життя, на небі радіють більше, ніж про книжників і фарисеїв, які продовжують таке життя [Генри 2002, с. 307]. **Можли-**

ве узагальнене трактування: *Блукаючою душею Бог переймається більше, ніж іншими, які потреби в каятті не мають.*

Притча про мудрих і нерозумних дів (Мв. 25:1–13). **Її відомі трактування:** притча показує божу кару й долю [Lithgow 1914, р. 43]; заклик бути пильними та чекати другого пришествя Христа [Blomberg 1990, р. 71]; унаслідок невідомості останнього дня й години надзвичайно важливо постійно пам'ятати про це [Толкование 1887, с. 184]; дівоцтво, позбавлене справ милосердя, засуджується нарівні з перелюбством [Златоуст 2010а, с. 211]. **Можливе узагальнене трактування:** *Розумно готуйтеся до отримання благого результату.*

Притча про таланти (Мв. 25:14–30). **Її відомі трактування:** притча показує божу кару й долю [Lithgow 1914, р. 43]; схвалення віри в усе, що надано [Blomberg 1990, р. 18]; карається не тому, що зробив зло, але тому, що не зробив добра [Толкование 1887, с. 186]; хто отримав дар слова і вчення для користі інших і не користується ним, той погубить сам дар [Златоуст 2010а, с. 213]; притча говорить про те, як діє система панування – багаті збагачуються, а у незаможних віднімають і останні крихти, якими вони володіли [Борг 2009, с. 293]. **Можливе узагальнене трактування:** *Використовуй свій природний дар для збагачення душі.*

Притча про неплідне фігове дерево (Лк. 13:6–9). **Її відомі трактування:** ця притча призначена для посилення попередження “якщо не покається, то загинете всі так само”, якщо не впорається, то будете знищені подібно до того, як зрубується сухе дерево, що не приносить плоду [Генри 2002, с. 287]. **Можливе узагальнене трактування:** *Докладаєш зусиль – отримаєш благо.*

Притча про двох боржників (Лк. 7:41–43). **Її відомі трактування:** Гріх – це борг, а грішники – боржники Всемогутнього Бога. Ми знаходимося в боргу перед ним як його творіння і наш обов'язок – послух заповідям закону; через несплату нашого боргу ми як грішники підлягаємо покаранню. Ті, чиї гріхи прощені, повинні любити Того, Хто пробачив, і чим більше прощено їм, тим більше повинні вони любити Його [Генри 2002, с. 218–219]. **Можливе узагальнене трактування:** *Велика милість породжує велику любов.*

Притча про доброго самарянина (Лк. 10:25–37). **Її відомі трактування:** це не милосердя до людини, яка скоїла поганий вчинок, але співчуття до жертви [Борг 2009, с. 214]; якщо самарянин чинить добре, допомагаючи іудеєві, що бідує, то іудей чинить недобре, відмовляючи в такій самій допомозі самарянину, бідує. Це добре служіння має

бути обопільним. Обов'язок кожного з нас, кожного на своєму місці, відповідно до своїх можливостей, надавати підтримку і допомогу всім нужденним і бідуючим, намагаючись перевершити в цьому всіх, хто пишається своїм званням священника і левіта [Генри 2002, с. 253]. **Можливе узагальнене трактування:** *Проявляй милість до тих, з ким зводиш доля.*

Притча про благаючого приятеля (Лк. 11:5–7). **Її відомі трактування:** коли хто знаходиться в середині спокусу, той приходить до люблячого нас Бога і каже: “дай мені три хліби”, тобто порятунок тіла, душі і духу. Той, хто впав у спокуси, будучи не в силах сам протистояти їм і надати прийом Господу, не має, що запропонувати Йому [Благовестник 2005, с. 56–57]. **Можливе узагальнене трактування:** *Проси і молись наполегливо.*

Притча про вдовицю та несправедливого суддю (Лк. 18:1–8). **Її відомі трактування:** Над цією вдовою, над душею, яка постійно просить у Бога захисту від суперника її – диявола, Бог умилюється, позаяк надокучливість її перемагає Його. Отже, Господь, прийшовши на хмарах, не знайде віри на землі, за винятком лише небагатьох. Але Він справить тоді віру [Благовестник 2005, с. 104–107]. **Можливе узагальнене трактування:** *Проси і молись наполегливо.*

Притча про багача і Лазаря (Лк. 16:19–31). **Її відомі трактування:** той, хто не думав ніколи ні про що високе та небесне, гідний найнижчого місця. Будучи багатим злом, не лишай розум твій терпіти голод і, коли він створений для прагнення до неба, не кидай його до долу і не змушуй лежати при воротах, але вводь його всередину, і не стій назовні, не блукай, не лежи, але дій. Це послужить тобі початком для розумної діяльності, а не лише насолоди плотської [Благовестник 2005, с. 95–98]; ця притча говорить про прийдешній гнів і призначена для нашого пробудження; кого вона не пробуджує, ті дуже міцно сплять у своїх гріхах [Генри 2002, с. 326]. **Можливе узагальнене трактування:** *Дотримуйчись поради мудрих, попадеш до раю.*

Притча про робітників у винограднику (Мв. 20:1–16). **Її відомі трактування:** притча демонструє божественні вимоги до душі [Lithgow 1914]; притча ця вчить, щоб ми не зневажали тих, хто приходять у глибокій старості, але знали, що при старанності можна врятуватися їм і в короткий час [Толкование 1887, с. 147]; Господь показує, що всі люди отримують рівні нагороди; а не говорить того, що одні виганяються, а інші вводяться [Златоуст 2010а, с. 125]; притча закликає до засудження

системи панування, позбавленої щедрості від імені Бога, або систему, позбавлену співчуття [Борг 2009, с. 220]. **Можливе узагальнене трактування:** *Домовленість важливіша, ніж гроші.*

Притча про багату вечерю (Мв. 22:1–14). **Її відомі трактування:** притча про божу кару й долю [Lithgow 1914]; піклування Боже про іудеїв і їхню невдячність; відкидання іудеїв і покликання язичників. Покликання буває по благодаті; має відповідати благодаті послухом [Златоуст 2010а, с. 156]. **Можливе узагальнене трактування:** *Серед багатьох званих, зазвичай мало обраних.*

Притча про несправедливого управителя (Лк. 16:1–9). **Її відомі трактування:** Господь бажає навчити нас добре розпоряджатися довіреним нам багатством. Керуючи людським майном, ми розумно ведемо свої справи і намагаємося мати якийсь прибуток у житті і тоді, коли будемо відставлені від цього управління. А коли керуємо майном, яким маємо розпоряджатися по волі Божій, ми не дбаємо про те, щоб нам по представленню з цього життя не стати перед відповідальністю за управління. Тому ми й називаємося нерозумними, оскільки не думаємо про те, що буде корисно для нас після цього. Але будемо здобувати собі друзів серед жебраків, наживаючи на них неправедне багатство, дане нам від Бога в зброю правди, але нами утримане на свою користь і тому перетворене на неправду. Якщо ж багатство, що праведним шляхом дісталось, коли ним керують недобре і не роздають жебракам, ставиться в неправду, то тим більше багатство неправедне. Будемо ж цим останнім здобувати собі друзів, щоб, коли помremo, вони прийняли нас там у вічній обителі [Благовестник 2005, с. 92–94]; тут Господь закликає нас до того, щоб ми забезпечили собі вільний доступ до блаженства в іншому світі, використовуючи своє земне майно для звершення добрих справ. Ми повинні вчитися у мирських людей використовувати свої гроші так, щоб з їхньою допомогою забезпечити собі в майбутньому краще життя у світі іншому, як вони розраховують на свої гроші в майбутньому жити краще в цьому світі [Генри 2002, с. 323]. **Можливе узагальнене трактування:** *З мирського погляду є сенс здобувати друзів багатством неправедним.*

Притча про нікчемних рабів (Лк. 17:7–10). **Її відомі трактування:** Найкращі раби Христові, виконуючі найвище служіння, повинні смиренно усвідомлювати, що вони всього лише раби нічого не варті [Генри 2002, с. 337]. **Можливе узагальнене трактування:** *Неси свій хрест з покорою.*

Зіставний аналіз засвідчує, що наведені вище тлумачення можуть бути охарактеризовані низкою спільних рис. Так, богословські тлумачення вирізняються, переважно, лапідарним повторенням змісту та настанови аналізованих притч при їхній чіткій теологічній спрямованості. На відміну від них, філософські й лінгвістичні тлумачення є більш безпосередньо дотичними до духовного та мирського буття сучасників авторів коментарів. Щодо інших трактувань, то їхній смисл, залежно від особистості тлумача притчі, довільно варіює у просторі можливостей людської думки, що відбиває, насамперед, індивідуальну картину світу, з позицій якої розмірковують автори.

За виявленими таким чином загальними ознаками творчого процесу продукування тлумачень притчі ми, не порушуючи традицію, звели запропоновані нами вище можливі узагальнені трактування настанов Євангельських притч у їхню певну систему, зображену на рис. 2.1.

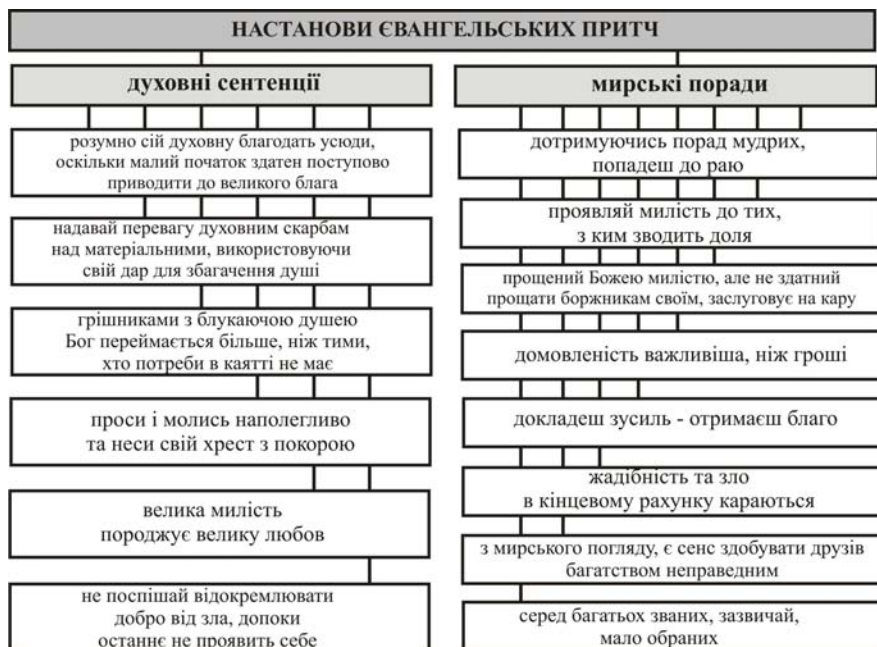

Рис. 2.1. Варіант можливого формування системи духовних сентенцій та мирських порад у свідомості людини під впливом настанов Євангельських притч

З рисунка видно, що настанови Євангельських притч чітко можуть бути поділені на духовні сентенції та мирські поради. З метою підвищення ступеня абстрагування можливі узагальнені трактування було використано нами у якості складових елементів формування смислу наведених на рисунку духовних сентенцій та мирських рад.

Звертаючись до зображеної на ньому системи, неважко переконатися, що створені у такий спосіб комплексні духовні сентенції є, за своєю суттю, ідеалізованими узагальненими вербальними моделями споконвічних етичних норм духовного буття людини, які й на теперішній час лишаються актуальними. Відмінною рисою засвоєння цих дидактично духовних сентенцій особистістю є те, що високий ступінь їхнього абстрагування спонукає індивіда, незалежно від його волі та бажання, співвідносити ці настанови з теоретичним та практичним знанням, накопиченим його свідомістю, тобто формувати свою ціннісно-етичну картину світу.

Мирські ж поради є значно конкретнішими й імперативними та наближеними до практичного соціального досвіду пересічного індивіда. Важливо також те, що саме смисл мирських рад виявився з часом безпосередньо придатним для трансформування в інші різновиди фольклорних текстів (казки, байки, прислів'я тощо). Так, наприклад, настанова “Домовленість важливіша, ніж гроші” стала широко відомою, як прислів'я “Умова дорожча від золота”, або порада “Докладеш зусиль – отримаєш благо” породила альтернативну множину трансформування свого смислу в таких прислів'ях, як: “Без труда нема плода”, “Печені голуби не летять до губи”, “Не терши, не м'явши, не їсти калача”, “Щоб рибу їсти, треба у воду лізти”, “Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися”, “Не розбивши крашанки, не спечеш яєчні” та інші. Цілком очевидно також, що зміст комплексних духовних сентенцій відтворювався і буде далі відтворюватися у проповідях, сюжетах художніх творів, п'єс, сценаріїв кінофільмів, філософсько-дидактичних читаннях та інших естетично-виховних заходах. Не менш вірогідною є можливість переконливого наукового доведення того факту, що притча взагалі акумулює елементи змістового насичення міфів та трансформус їх в інші фольклорні твори.

Наведений нами аналіз свідчить, що реалізація соціально спрямованої дидактичної функції притчі та множини підфункцій, спрямованих на її актуалізацію, забезпечується за рахунок сугестивного впливу квінтесенції змісту її духовних сентенцій і мирських рад на

реципієнта. Основним засобом забезпечення такого впливу є алегоричний виклад певних максимально узагальнених етичних ідей у вигляді прямої або непрямої настанови притчі.

Функціональні ознаки тексту байки. Опису функціональних та диференційних ознак прозової байки присвячено значну кількість лінгвістичних [Анненкова 1977; Анненкова 1984, с. 99–100; Падучева 1977, с. 27–54; Піхтовнікова 1999а; Hanaauer, Waksman 2000, с. 107–132] і літературознавчих праць [Гаспаров 1971; Гаспаров 1991; Гегель 1938; Жуковский 1985, с. 470–486; Липелис 1961, с. 36–53; Ломоносов 1952; Потебня 1990, с. 201–235; Сазанова 1989, с. 118–148; Стенник 1980, с. 106–119; Степанов 1966; Федоренко, Сокольская 1990 та ін.]. Самі ознаки систематизовано в них із різних точок зору: розгляду жанрової специфіки й функціональних характеристик байки [Выготский 1986, с. 11–182; Потебня 1990, с. 201–235; Стенник 1980, с. 106–119; Юкельсон 1957, с. 176–180], історії та особливостей розвитку байки як соціально-зумовленого жанру [Жуковский 1985, с. 108; Піхтовнікова 1999; Сазанова 1989, с. 118–148; Степанов 1966], композиційних і структурно-семантичних особливостей її тексту [Гаспаров 1968, с. 122; Ломоносов 1952, с. 222; Стенник 1980, с. 106; Степанов 1956, с. 33–34], зв'язку між сюжетом, фабулою та змістом [Гаспаров 1968, с. 116–126] тощо. Таке широке коло розгляду ознак байки цілком зрозуміле, оскільки вона як досить специфічний наближений до притчі за креативно-повчальною функціональною спрямованістю комунікативний засіб відіграє особливу роль у повсякденній мовленнєвій діяльності людини.

Проте, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, у них також відсутня вичерпна класифікація системи функціональних ознак англійської байки, яку можна було б безпосередньо використовувати в нашому дослідженні.

Автори ряду праць по-різному бачать функцію байки як особливої форми вираження дидактично-сатиричної думки, спрямованої на переконання слухача. Так, згідно з О. О. Потебнею [1990, с. 112] байка є відповіддю на життєві питання, моделлю поведінки в суспільстві, тобто виконує повчальну функцію. На відміну від нього, Л. С. Виготський [1986, с. 11–182], услід за Гегелем і В. А. Жуковським [Гегель 1938; Жуковский 1985, с. 474], розглядаючи віршовану байку, визнає пріоритет її естетичної функції над повчальною. У свою чергу, В. Г. Белінський і М. Салтиков-Шедрін (цит. за [Степанов 1956, с. 76; Степанов 1966, с. 7]) називають провідною сати-

ричну функцію байки. Крім того, у ряді праць [Виноградов 1945, с. 29; Выготский 1986, с. 112; Галич та ін. 2005, с. 329; Гегель 1938, с. 395; Жуковский 1985, с. 470; ЛЭ 1930, с. 359; Сазанова 1989, с. 121; Стенник 1980, с. 106, 108; Степанов 1966, с. 7, 25; Степанов 1956, с. 27–28; Піхтовнікова 1999а, с. 205] визначено інші функції байки: сатиричну, повчально-гумористичну, естетичну, спонукальну, моралізуючу, переконувальну, критичну, ілюстративну і т. д. Проте навіть побіжний аналіз указаних поглядів і наведених трактувань свідчить, що недоцільно було б заперечувати відому думку Феофана Прокоповича [Прокопович 1961, с. 378], згідно з якою головною функцією байки є дидактична.

Вище ми вже зазначали, що, виходячи з конкретних підходів, на яких ґрунтуються розглянуті дослідження, вказані в них функції за своєю суттю мають бути, на наш погляд, кваліфіковані лише як певні підфункції чи форми, або засоби реалізації дидактичної функції.

Не вдаючись у подробиці логіки проведеного нами обґрунтування, зазначимо, що під *прозовою байкою* доцільно розуміти *типовий дидактичний твір живої фольклорної мови, який має креативно-повчальну спрямованість і асоціативно-настановне функціональне призначення та реалізує архетипи морального повчання за рахунок алегоричного тлумачення поведінки тварин, рослин, речей*.

Щодо визначення функціонального призначення прозових байок у площині нашого аналізу, зауважимо, що при вивченні закономірностей реалізації мовцем тексту прозової байки найконкретнішою ознакою є її прагматична спрямованість [Ellis, Beattie 1986, p. 163]. У зв'язку з цим, нагадаємо, що за критерієм прагматичної спрямованості тексти англійської прозової байки класифіковано нами [Тараненко 2008а, с. 21] на такі, що спонукають слухача до дії, застерігають його від помилок та оцінюють вчинки героїв байки.

Таким чином, мінімально дієвою системою функціональних ознак байки має бути наступна ієрархічна супідрядність: загальнодидактична функція → креативно-повчальна спрямованість → повчально-настановне функціональне призначення.

Функціональне призначення тексту легенди. Згідно з доведеним вище (див. рис. 1.4, с. 61), специфічна особливість легенди як окремого жанру прозових фольклорних творів полягає в тому, що, виникаючи на ґрунті реальних подій, вона будується на ідеалізовано-ідеологічних уявленнях, завдяки чому набуває властивостей здійснення неабиякого

сугестивного впливу. Розгляд системи функціональних ознак легенди подібно до інших аналізованих нами жанрів логічно почати з наявних у гуманітарних науках її визначень.

Відомо, що протягом майже двох століть учені намагаються дати визначення легенді. При цьому поряд зі змінами цілей, мотивів та ідей її вивчення та появою нових і більш досконалих інструментів і приладів дослідження, змінювалися й визначення легенди [Dégh 2001, p. 23].

У поширенні легенди значну роль відіграла збірка “Золота легенда” Якова Ворагинського (XIII ст.) [ЛЭТП 2001, с. 432; Чистов 1967, с. 90–91]. Наприкінці цього ж століття в Англії був укладений інший збірник повчальних повістей і легенд *Gesta Romanorum* (Римські діяння), розповсюджений у формі безлічі рукописів по всій Європі, де він усюди обростав новими легендами. Ще пізніше з’явилася збірка під назвою *Speculum Magnum* (Велике Дзеркало). Ці та інші збірники повністю або частинами проникали в XVII ст. на територію Росії. В українському письменстві княжої доби одним із перекладів таких збірників легенд був “Пролог”. Тоді ж виник збірник оригінальних легенд “Києво-Печерський патерик” [ЛСД 2007, с. 386]. У XVII ст. голландський єзуїт Дж. Болланд (1596–1665 pp.) об’єднав усі раніше розрізнені церковні сказання у видання *Acta Sanctorum*, яке було продовжене його послідовниками і в XIX ст. [Соколов 1925, с. 396].

Таким чином, у європейській літературі християнська легенда набула широкого розповсюдження. У період середньовіччя у Візантії, у Західній і Східній Європі легенда отримала статус найголовнішого і найважливішого жанру [Соколов 1925, с. 395]. В основі легенд були, здебільшого, біблійні сюжети [ЛСД 2007, с. 386], зміст яких складала тематика про створення світу, кінець світу (есхатологія), Христа і Богородицю, життя святих та оповіді про їхні чудеса, диявола в його боротьбі з богом і святими тощо.

Згідно з традиційним визначенням, легенда (від лат. *legenda* – те, що має бути прочитаним) є малим жанром середньовічної оповідно-дидактичної літератури, мета якого полягала в прямій пропаганді тих чи інших елементів християнського культу. Характерною особливістю композиції і мови легенди вважається введення елементів прямої дидактики, що займають значне місце в оповіді, та її риторичні форми, завдання яких є посилення впливу легенди на слухача [ЛЭ 1932, с. 140–144; Пропп 2000, с. 38; Oring 2008, p. 127].

У більш широкому, неритуальному значенні легенда є невеликою дидактичною розповіддю, фабульна структура якої охоплює фантастичні

біографії осіб, дивовижні історії про тварин, рослини, речі, що не підтверджуються історичними документами [ЛЭ 1932, с. 140–144].

Згідно з баченням братів Грімм, легенди пов'язані з казками, вони локалізовані, заземлені й історично дійсні [Dégh 1982, р. 73]. На їхню безпосередню дидактичну функцію звернено увагу у визначеннях авторів низки праць [ЛЭТП, 2001, с. 432; Померанцева 1975а, с. 12]. В інших визначеннях легенди підкреслюється їхня здатність слугувати архівом доісторичного періоду людства (Renhold Kohler); її називають “театралізованими забобонами” (Karl Wehrmann) (цит. за [Dégh 1982, р. 73]), стверджують, що вона належить до наївного некритичного народного вивчення екстраординарного досвіду або подій, які вважаються правдивими [Ranke 1925, р. 14] тощо.

Щодо адекватності легенди подіям, які нею описуються, думки дослідників є певною мірою суперечливими. Так, у праці [Oring 1986, р. 125] зазначається, що оповідь легенди лише в певному сенсі можна вважати правдивим викладом, оскільки вона зазвичай зображує неправдоподібне в межах світу ймовірного.

Подібної думки дотримуються й автори ряду праць [Алпатов 1998, с. 8; ЛСД 2007, с. 386; Degh 2001, р. 36; Mullen 1972, р. 96–99]. Згідно з міркуванням Ф. Ранке, легенда об'єктивно неправдива, хоча презентує себе як правдиву історію: “Легенда, по суті, вимагає, щоб і оповідач, і слухач уважали її правдивою історією (вірили оповіді): вважається, що вона представляє реальність, розповідає про речі, які дійсно мали місце. Народні легенди є популярними історіями з фантастичним, об'єктивно неправдивим змістом, що розповідається у формі простого викладу неначебто реальних подій” [Ranke 1925, р. 14].

Проміжний погляд займають автори інших праць, у яких підкреслюється, що легенда: завжди фантастична за змістом, у якому йдеться як про минуле, так і про сьогодення і майбутнє [Чистов 1967, с. 90–91]; жанр неказкової прози, який у фантастичній формі викладає події, що асоціюються з явищами живої і неживої природи, світом людей (племена, народи, окремі особистості) та з надприродними істотами (Бог, святі, ангели, “нечисті духи”) [ЛЭТП 2001, с. 432]; історія, яка подає незвичайні, метафізичні або надприродні теми з позицій реального світу її оповідачів і слухачів [Folklore 1997, р. 485]; оповідь, в основі якої лежить надзвичайний або фантастичний образ чи учення [Сырф 2011, с. 217]; твір, якому притаманне перебільшення і спотворення фактів, перетворення вигадок в історичні події [Тайлор 1989, с. 204].

У характеристиці ознак та в самих визначеннях поняття легенди згадуються такі її окремі функції: настановна [ЛСД 2007, с. 386], впливова [ЛЭ 1932, с. 140-144], інформативна [Померанцева 1975, с. 76; Костюхин 1987, с. 139; Simpson 2000, р. 212], духовно-моральна [Алпатов 1998, с. 8], релігійна [ЛЭ 1932, с. 140-144; Loomis 1943, р. 279], когнітивна [Mullen 1972, р. 108], превентивна [Simpson 2000, р. 212] тощо.

Викладене дозволяє нам запропонувати уточнення узагальненого формулювання поняття легенди як фольклорного жанру, відповідно до якого *легендою* слід *уважати прозовий розповідний твір релігійного чи нерелігійного змісту ритуального або неритуального характеру з повчальною настановою, спрямований на пропаганду та сугестивне транслявання ідей релігійної чи світської ідеології, сюжет якого, зароджуючись, здебільшого, на основі реальних подій і фактів минулого, ідеологізується з орієнтацією на пануючі в соціумі утопічно-фантастичні уявлення про оточуючий світ*.

Виходячи із зазначених позицій, перейдемо до безпосереднього з'ясування провідних складових функціонального призначення легенди.

Так, відповідно до відомої думки [Чистов 1967, с. 91] про те, що, хоча багато легенд вирізняється поетичністю, на перше місце, зазвичай, висуваються їхні пізнавальна або моралізуюча функції [Костюхин 1987, с. 139]. Це твердження викликає сумніви, оскільки на наше переконання пізнавальну та моралізуючу функції слід уважати відповідними підфункціями, спрямованими на реалізацію головної функції легенди – дидактичної. Подібним чином зазначені в праці [Липатова 2008, с. 88] перформативна та інформативна функції легенди, а також розглянуте вище розмаїття її додаткових функцій (аргументативна [Karpfhammer 1984, р. 17], ідеологічна [Пропп 1998, с. 271; Dégh 2001, р. 5]; організуюча, соціально-утопічна [Чистов 1967а, с. 233] та ін.) покликані виконувати допоміжну роль. На нашу думку, автор роботи [Алпатов 1998, с. 8] робить більш адекватний висновок, уважаючи естетичну та емотивну функції легенди підпорядкованими її дидактичній функції.

Таким чином, якщо дотримуватися чіткості в послідовній логіці нашого аналізу, необхідно визнати, що дієва система провідних функцій легенди будується на основі такої їхньої супідрядної класифікації: загальна дидактична функція → духовно-ідеологічне спрямування → соціально-виховне функціональне призначення.

Функціональні особливості загадки зумовлюються необхідністю залучення під час її відгадування креативно-асоціативного механізму когнітивної діяльності реципієнта.

Відомо, що Г. Л. Пермяков відносить загадки до надфразових паремій, які відтворюються двома учасниками діалогу, визначаючи їхню першу частину (власне загадку) як синтетичну паремію [Пермяков 1975, с. 247–248, 266], та зазначає, що за характером тематики вони є багатотемними пареміями [там само, с. 269].

У межах крос-жанрових порівнянь дослідники стикаються з певними суперечностями щодо однозначного визначення жанру загадки. Ранні трактування загадки, які порівнюють її з метафорою [Georges, Dundes 1963, р. 111], з достатньою вірогідністю можна пов'язувати з працею Аристотеля [Аристотель 2000, с. 117], який, імовірно, був першим, хто дав таке визначення загадці. У класичній традиції спираються, зазвичай, на дефініцію, запропоновану Г. Парисом, який називав загадку метафорою або групою метафор, які нетипові для повсякденного вжитку і пояснення яких не є очевидним (цит. за [Turper 1910, р. xiii]).

Уважається, що найбільший внесок у вивчення загадки було зроблено А. Тейлором [Taylor 1943], який запропонував класифікацію англійських загадок та визначив загадку як таку, що порівнює об'єкт з іншим повністю відмінним від нього об'єктом [Georges, Dundes 1963, р. 111]. З цього приводу ряд дослідників пов'язує походження загадок із “умовним мовленням” [Аникин 1957, с. 56], таємним мовленням, коли людина міркувала певними поняттями й уявленнями або не мала можливості відкрито говорити про речі [Панасенко 2009, с. 382].

З перебігом часу загадка досліджувалась фольклористами з позицій еволюції її жанру [Топоров 1994, с. 14–60; Kaivola-Bregenhøj, du Bois 2001], зв'язку й порівняння з іншими різновидами фольклорних текстів малої форми [Николаева 1994; Пермяков 1975, с. 260; Abrahams 1968; de Caro 1986; Dundes 1975; Green, Pepicello 2000; Kaivola-Bregenhøj, du Bois 2001], формування тексту загадки як перетворення/трансформації давніх міфологічних текстів [Іванов, Топоров 1975, с. 70], розмежування фольклорної та літературної загадок [Hart 1964; Taylor 1943; Turper 1910, р. xvi–xviii]. Крім того, зверталася увага на особливості структурної побудови загадки [Кёнгэс-Маранда 1978; Лазутин; Левин 1973; Левин 1978; Georges, Dundes 1963], її формальні ознаки [Taylor 1943], специфіку загадок різних етнічних груп

[Кёнгэс-Маранда 1978; Тайлор 1989, с. 78–80; Beuchat 1965; Eugenio 1982; Hart 1964; Uranza 1969] та їхнє функціональне призначення [Пермяков 1975, с. 254–257; Топоров 1994, с. 61–113; Чичеров 1959; de Caro 1986]. При цьому у межах лінгвістичного підходу здійснено визначення статусу загадки як паремійного жанру [Николаева 1994; Семененко 2011], участі мовних засобів її оформлення [Молошная 1994; Николаева 1994, с. 171–176; Beuchat 1965, р. 196–202; Green, Pepicello 1980; Köngäs-Maranda 1971a; 1971b], порівняльне вивчення лінгвістичного абсурду в текстах російських й англійських народних загадок [Титова 2010], встановлено особливості актуалізації анаграм у текстах загадок [Топоров 1987, с. 232–237], когнітивних механізмів денотації загадки [Селиванова 2005], розглянуто специфіку загадок як одиниць вторинної номінації [Магировская 2001; Юсупова 2008a] тощо.

Серед дослідників до теперішнього часу немає одностайної думки щодо статусу загадки як фольклорного жанру. Суперечки розгортаються навколо думок, чи має цей статус визначатися на основі структурних елементів загадки, чи її функції, сфери вжитку або мовленнєвого контексту, в якому вона з'являється. Так, у площині семантики загадку пропонується визначати як текст, денотатом якого слугує певний об'єкт, який у самому тексті явно не названий [Левин 1973, с. 166].

У межах когнітивно-прагматичного опису загадка висвітлюється як паремійний жанр, що являє собою конструкцію “запитання – відповідь” та характеризується поліфункціональністю з погляду комунікативного призначення, а також має ознаки висловлення й тексту. Крім цього, зазначається, що провідною когнітивно-прагматичною функцією загадки є образнологічна, тобто функція формування у свідомості носіїв мови логічних кліше, наповнених традиційними для культури образами в їх нетиповій, “метафорично-творчій” ролі [Семененко 2011, с. 134]. В інших працях (див., наприклад, [Филиппов 2000, с. 2]) загадка розглядається як особливе дискурсивне утворення, або як стандартизований чи клішований діалог, що відтворюється за певними правилами й принципами.

Згідно з поглядами значної кількості дослідників [ЛЭ 1930b, с. 264; Ожегов 1986, с. 173; НИЭС 1999, с. 256; de Caro 1986, р. 177; Simpson 2000, р. 294–295], загадка трактується як короткий хитромудрий алегоричний чи метафоричний опис певного предмета чи явища, який пропонується як питання для відгадування. Фрагментарні вказівки на когнітивно-креативну природу функціонування загадки неважко знайти

у працях [Головачева 1994; Левин 1978, с. 284; Семененко 2011, с. 134; Селиванова 2005; Jordan-Smith 2004, р. 204].

Щодо існуючих різновидів загадок, то А. Тейлор [Taylor 1951, р. 1] групує їх у п'ять класів: 1) власне загадка (the true riddle, or the riddle); 2) загадка-спасіння, або загадка-змагання (the neck-riddle); 3) арифметична загадка-задача (the arithmetical puzzle); 4) дотепне запитання (the clever question); 5) головоломка-каламбур (the conundrum). Він наголошує при цьому на доцільності дослідження першого різновиду загадок – власне загадок, які на відміну від художніх чи літературних мають описову народну сутність. Таке бачення поділяють автори ряду праць [Eugenio 1982, р. xxxiii; Чичеров 1959].

Цікавим для нашого розгляду є й те, що, звертаючись до напрацювань А. Аарне [Aarne 1961] і С. Томсона [Thompson 1955–1958], автори роботи [Kaivola-Bregenhøj, du Bois 2001, р. 165] наголошують на доцільності створення міжнародного індексування загадок, подібно до індексу сюжетів казок. Саме вирішення цього питання і може зробити свій внесок у виконуваний нами пошук системи функціональних і структурних ознак фольклорних текстів малої форми.

Утім, повертаючись до питання аналізу функціонального призначення загадки, зазначимо, що аналізуючи структурно-смыслову конструкцію загадки, неважко переконатися в тому, що вона підпадає під відоме міркування Ю. Лотмана [Лотман 1992, с. 150], відповідно до якого в загальній системі культури тексти виконують дві основні функції: адекватну передачу значень і породження нових смислів.

При всьому здавалося б розмаїтті аспектів розгляду та визначення дієвих функцій загадки, її дидактична функція безперечно визнається дослідниками головною [Алефиренко, Семененко 2010, с. 178; Сендерович 2008; Gimbutas 2004, р. 11]. Крім того, не викликає сумніву й поліфункціональність фольклорної загадки. Тому і вбачається досить логічним наведений у праці [Семененко 2011, с. 130–133] описовий розгляд таких функцій загадок, як дидактична, ритуально-ігрова, ритуально-магічна, когнітивна, моделююча, образно-нормативна, образно-логічна та ін.

Разом з тим значний описово-цитатний матеріал, наведений у цій праці, не зведено, на жаль, навіть у просту логічну або графічну структуру. І тим не менш у цій ситуації ми отримуємо достатній термінологічний матеріал для наближеного з'ясування сутності

комунікативних підфункцій, покликаних брати участь у реалізації загальнодидактичної функції загадки.

Отже, якщо докласти зусилля до здійснення більш ретельного аналізу підфункцій загадки, то їхня кількість не вичерпує, а навіть ускладнює проблему визначення шуканої нами трирівневої системи її провідних функцій. Для вирішення цього питання вважаємо за доцільне у якості першого кроку запропонувати узагальнене визначення жанру загадки.

Згідно з нашим трактуванням, *загадкою* слід *уважати особливий фольклорний жанр, текст мікродіалогу якого має креативно-повчальну спрямованість та розважально-тренувальне функціональне призначення, що реалізується на основі асоціативно-креативного механізму переосмислення знання, наявного у свідомості реципієнта*.

Отже, унаслідок здійснення обґрунтованого вище другого методологічного кроку неминучим є висновок про те, що шукана система провідних функцій загадки набуває такої ієрархічної супідрядності: загальнодидактична функція → креативно-повчальна спрямованість → розважально-тренувальне функціональне призначення.

Функціональне призначення прислів'я. Прислів'я як народний вислів або афоризм повчального змісту, передаючи у стислій і точній формі соціально-історичний досвід від покоління до покоління [Mieder, Mieder 1981, p. 310; Simpson 2000, p. 286], підводять підсумки спостережень над групами подій або явищ, відзначаючи в них характерне й особливе та даючи узагальнений висновок, який може бути застосований для опису аналогічних подій чи явищ [Пазяк 1989, с. 36–37; de Caro 1986, p. 184]. Завдяки цьому і реалізується їхня асоціативно-виховна функція [Тараненко 2008, с. 139]. Як нетиповий текст малої форми кваліфікує прислів'я О. В. Корень [Корень 2000, с. 3], позаяк його специфіка полягає у відсутності чіткої фабули, традиційних для звичайних текстів структурно-композиційних елементів, зафіксованого авторства та дійових осіб.

Фактично один із найбільших парадоксів прислів'я виявляється в тому, що його, зазвичай, розуміють як уособлення простоти і здорового глузду, але виявляється, що прислів'я є набагато складнішими для однозначного визначення їхньої сутності, оскільки, хоча більшість людей може навести безліч прикладів прислів'їв, мало хто може точно назвати, що саме робить їх прислів'ям. Досліджуючи прислів'я протягом сотень років, учені пропонують безліч різних визначень, що унеможливорює здійснити навіть побіжний їхній огляд [Lau 2004, p. 2]. Це збігається із

зауваженням О. О. Потебні про те, що прислів'ями називаються досить різноманітні короткі словесні твори [Потебня 1976, с. 512].

У лінгвістичній енциклопедії термінів і понять [ЛЭТП 2001, с. 736] прислів'я трактують як жанр усної народної творчості, образний вислів, зазвичай ритмічний за формою, що містить певну життєву мудрість та має повчальний сенс. У свою чергу, згідно зі словником фольклору [Simpson 2000, р. 286], під прислів'ям розуміють короткі, чітко структуровані вислови, широко відомі в суспільстві, які передають традиційні спостереження про людську природу і природні явища, моральні судження, попередження і т. ін. Хоча вони побутують в усній формі та часто змінюються для досягнення гумористичного ефекту, їхні формулювання лишаються досить сталими.

Щодо англійських прислів'їв, безпосередньо пов'язаних із цільовою структурою нашого дослідження, то їхні збірки вперше з'явилися в XVI–XVII ст. [Simpson 2000, р. 286]. У цих збірках вони, як правило, подавалися паралельно з іноземними прислів'ями інших європейських і класичних мов.

Переважна більшість дослідників одностайні в тому, що в основі дидактичної функції прислів'я, покликані спонукати до дотримання й виконання певних моральних норм, закладена народна мудрість, перевірена досвідом попередніх поколінь [Іванова 2006, с. 11; Леонтьева 2002, с. 97; Carnes 1994, с. 475; Obelkevich 1994, р. 213]. Специфічною ознакою прислів'їв є й те, що коріння породження однієї з їх форм слід шукати в байці, оскільки відома частина байки може ставати прислів'ям [Потебня 1976, с. 516].

Відповідно до академічного трактування [СЭС 1987, с. 578; Языкознание 1998, с. 389], прислів'я є афористично стислим, образним, граматично і логічно завершеним висловом із повчальним змістом. У той самий час, у праці [de Caro 1986, р. 184] воно трактується як твердження, що має чітко встановлену форму та передає певні етичні чи філософські істини або інші мудрі спостереження про життя, навколишній світ і людську природу.

З цих та наведених вище визначень легко з'ясувати, що головною функцією прислів'я є його дидактична функція. Отже, ми маємо підстави подальшого пошуку всіх підпорядкованих їй додаткових функцій прислів'їв.

Розглядаючи паремії взагалі та прислів'я зокрема, Г. Л. Пермяков [Пермяков 1975, с. 254–257] наводить нам, мабуть, чи не найповніший

перелік додаткових функцій прислів'їв. На його думку, серед інших пареміологічних типів кліше у прислів'ях найяскравіше виражена їхня моделююча функція, завдяки якій реципієнт і отримує поштовх до звернення у його свідомості до тієї чи іншої життєвої, або логічної ситуації. Другою за частотою актуалізації постає у прислів'ях повчальна функція. Менш частотною автор убачає прогностичну функцію, яка полягає в передбаченні майбутніх явищ, подій або дій. Нерідко у прислів'ях реалізується й так звана магічна функція, суть якої полягає в нав'язуванні реципієнту своєї волі. Зазначимо тут, що мовою сучасної науки цю функцію доцільніше, на наш погляд, трактувати поняттям "сугестивна". У прислів'ях реалізується також і розважальна функція. Досить продуктивною слід уважати притаманну прислів'ям орнаментальну функцію, тобто коли прислів'я застосовуються як засіб красномовства. І, нарешті, Г. Л. Пермяков визначає негативно-комунікативну функцію прислів'я як засобу ухиляння від небажаної відповіді або відхилення доказів співрозмовника. Проте ця функція, на наш погляд, є підфункцією нижчого ієрархічного рівня вже зазначеної сугестивної функції.

Убачаючи пряму кореляцію між прислів'ями та типовими соціальними ситуаціями, ряд дослідників відносять прислів'я до конвенційних засобів мовленнєвої діяльності, оскільки вони являють собою "соціальне вирішення ситуацій" [Albing 1931, p. 529], слугують у якості постулатів соціалізації [Yusuf 1997], є засобом вираження оцінки [Abakumova 2011, p. 384] та інструментом вирішення деяких проблем спілкування в соціально стереотипних ситуаціях [Taylor 1996].

Зазвичай, вважають [Пазяк 1989, с. 9], що прислів'я пов'язані з усвідомленням людиною її місця в природі і своїй трудовій діяльності. Протягом багатьох століть прислів'я відображали здатність народу відбирати й осмислювати найхарактерніші, найтиповіші сторони явищ природи, праці, побуту, родинного й суспільного життя і в результаті ставали конденсатором багатовікового життєвого досвіду, міжособистісних взаємин людей, взаємин між людиною та навколишньою дійсністю.

В обсязі реалізації загальнодидактичної функції прислів'я можуть застерігати проти чогось або щось схвалювати [Баранцев 1973, с. 3], приписувати, як необхідно діяти у певних ситуаціях [Мамонтов 2002, с. 89], пропонувати оптимальний шлях дій [Taylor 1996, p. 4], моделювати стереотипну поведінку [Корень 2000, с. 3, 5], давати пораду [Леонтьєва 2002, с. 97] тощо.

Спираючись на викладене, ми, по-перше, можемо сформулювати узагальнене визначення, згідно з яким *прислів'ям* слід *уважати лапідарний народний вислів повчального змісту, що шляхом узагальнення результатів соціально-історичного досвіду транслює прийдешнім поколінням провідні морально-етичні, філософські та побутово-умовивідні ідеї щодо оточуючої дійсності*.

По-друге, як і в попередніх випадках, ми набуваємо підстав стверджувати, що система функціональних ознак приказки має охоплювати таку ієрархічну супідрядність: загальнодидактична функція → культурно-побутова спрямованість → асоціативно-виховне функціональне призначення.

Функціональне призначення казок. Зазначимо, насамперед, що казка як один із найпоширеніших жанрів усної народно-епічної творчості, що акумулює в собі споконвічну народну мудрість, вивчена на теперішній час лінгвістами досить ретельно. Характерно при цьому, що виникнення фольклористики як наукової дисципліни багато в чому було пов'язане з вивченням казок. Взагалі казкознавство оформилося в ХІХ–ХХ ст. у руслі різних наукових напрямів, представниками яких були В. і Я. Грімм, Т. Бенфей, І. Больте в Німеччині, П. Себйю, Е. Коскена, Ж. Бедьє, П. Сентіва у Франції, О. М. Афанасьєв, О. М. Веселовський, В. Пропп у Росії та ін. [Haase 2008, p. 135, 360–361].

Суттєвий внесок у вирішення питання систематизації казок було зроблено фінським дослідником А. Аарне, який у 1910 р. опублікував показчик казкових типів. У той самий рік у Гельсінкі було засновано Міжнародну федерацію фольклористів, яка вже протягом багатьох років публікує показчики типів казок різних народів [ЛЭТП 2001, с. 989–994]. Унаслідок розгортання досліджень у межах зазначеного напрямку з'явилися: створений американським фольклористом С. Томпсоном разом з А. Аарне зведений багатонаціональний “Показчик казкових сюжетів” (1928 р.) [Aarne 1961], “Показчик казкових сюжетів по системі Аарне” М. П. Андрєєва [Андреев 1929], “Порівняльний показчик сюжетів” по системі Аарне-Томпсона східнослов'янських казок Л. Г. Барага, І. П. Березовського, К. П. Кабашникова, М. В. Новікова [Бараг и др. 1979] та розпочато в 1975 р. у Берліні і Нью-Йорку публікацію багатотомної “Енциклопедії казок”, заснованої К. Ранке [ЛЭТП 2001, с. 989–994].

Варто зазначити, що на теперішній час активно продовжується пошук різного роду показчиків (див., наприклад, [Jason 1997]), класифікацій

та інших парадигматично-теоретичних конструктів, здатних відігравати роль класифікаторів для диспетчеризації отримуваних фольклористами наукових знань щодо архетипових, типових та диференційних елементів чи ознак розмаїття багатонаціональних казок.

У центрі уваги казкознавців досі лишаються питання пошуку узагальненого визначення казки як фольклорного жанру та систематизації її провідних функцій. Тому нам убачається доцільним здійснити стислий аналіз результатів визначень науковцями провідних ознак і дефініцій казки.

У її загальному баченні В. Я. Пропп характеризує казку тим, що, будучи основою на нарочитій вигадці [Пропп 1998, с. 29], вона відрізняється від усіх інших видів оповідей специфічністю своєї поетики [Пропп 2000, с. 24], а, отже, жанр казки слід розглядати як народну художню белетристику [Пропп 1998, с. 283].

Спрощену логіку пошуку критеріїв виокремлення казки з множини інших прозових жанрів усної народної творчості можна подати таким чином. Початком вирішення зазначеної проблеми вважається чітко узагальнений критерій Якоба Грімма, відповідно до якого “казка – поетична, легенда – історична” [Grimm 1905, p. v] та вказівка на те, що обидві ці форми відповідають первинним відносинам у людській культурі і тому за своєю природою можуть зливатися і переходити з одного в інший [Вирсаладзе 1973, с. 11; Dégh 1982, p. 58–59]. Таке бачення доповнюється чіткими формальними характеристиками У. Бескома, за якими казки, легенди та міфи, яким притаманні ознаки прозових творів, слід, на відміну від прислів'я, загадки, балади, вірша, скоромовки та інших форм словесного мистецтва, відносити до прозових оповідей [Bascom 1965, p. 3]. Разом з цим, відома думка про те, що казки й легенди як два основних фольклорних наративних (розповідних) жанри завдяки їхньому тривалому існуванню слід уважати проявами базових потреб людської психіки [Luthi 1961, p. 7].

Навіть звідси стає очевидною необхідність пошуку більш конкретних ознак, покликаних відрізнити казку від легенди та міфу. Стосовно цього питання слід нагадати, що викладені вище результати розгляду ознак легенд та міфів (див. рис. 1.4, с. 61) переконують нас у раціональності визнання таких додаткових ознак для диференціювання вказаних жанрів. По-перше, казка, будучи подібно до міфу створеною на основі ідеальних уявлень, на відміну від нього спирається на факти реального існування людини та соціуму. Отже, її домінуючою ознакою можна вважати наближення сюжету до реальних подій. По-друге, спираючись як і

легенда на реальні події, казка будується на ідеалізованих уявленнях, але відрізняється від легенди значно нижчим ступенем ідеологізації та більш високим ступенем художньої образності й поетичності.

Згідно з довідником В. С. Безрукової [2000, с. 716], казка є жанром усної народної поетичної творчості, присвяченим, здебільшого, магічним або чарівним діям людей, тварин і рослин. Зв'язуючись через символи з внутрішнім життям людини, кожна казка виражає світогляд народу та його погляди на навколишню дійсність.

Згідно з іншим трактуванням [РГЭС 2002], родовим поняттям “казка” визначається певна множина текстів фольклорної прози, поетика яких має настанову на вигадку, незвичайність, на очевидну неправдоподібність оповіді. За напрямками реалізації самої настанови у межах їхнього жанру казки поділяють [Галич та ін. 2005, с. 283; Грушевський 1993; ЛЭТП 2001, с. 989–994; Никифоров 1937, с. 769; Пропп 1998, с. 32–33; Aarne 1961] на чарівні, чудесні, демонологічні, соціально-побутові, легендарного характеру, казки-новели, анекдотичні, про тварин, космічні сили, подвиги, надприродні пригоди тощо.

Створення генетично найстаріших чарівних казок бере, як відомо [Померанцева 1971, с. 881], свій початок у докласовому суспільстві та з перебігом часу звільнюється від надлишкових елементів міфологічного мислення. У процесі становлення у жанрі казок, побудованих, переважно, на інтернаціональних архетипових сюжетах, знаходять своє неминуче віддзеркалення історичні та природні умови життя різних народів [ЛЭТП 2001, с. 989–994; Пименова 2011, с. 52].

У науковій літературі можна знайти також результати розгляду інших ознак і властивостей казок: традиційність структури і композиційних елементів, контрастне групування дійових осіб, відсутність розгорнутих описів природи і побуту [ЛСД 2007, с. 321], специфічний гумор і доброзичлива іронія [Пропп 2000, с. 228], сконцентрованість та регламентованість інформації [Цивьян 1975, с. 211], відображення в її моралі народних ідеалів та уявлень про добро і зло [Померанцева 1971, с. 881] тощо.

У результаті системно-зіставного аналізу викладених ознак нами було сформульовано узагальнене визначення казок, відповідно до якого під *казкою* слід розуміти дидактичне епічно-поетичне оповідання усної народної художньої творчості, спрямоване на задоволення базових світоглядних потреб людської психіки шляхом акумулювання в її сюжеті архетипових ідей споконвічної народної мудрості, висвітлення

яких відбувається на тлі розгортання суперечливої боротьби між добром і злом та, зазвичай, завдяки вигаданим явищам або чарівним діям героїв добігає утопічно щасливого кінця.

Повертаючись до аналізу додаткових функцій, спрямованих на реалізацію основної – дидактичної функції казок, нагадаємо, насамперед, що, покликані відображати світогляд народів на різних етапах їхнього розвитку [Померанцева 1971, с. 880], сюжети казок унаслідок подібності культурно-історичних умов людського життя, мають, з одного боку, багато спільного, а, з іншого – вирізняються національними особливостями щодо відображення способу життя народу, його праці й побуту та природних умов [ЛСД 2007, с. 321].

Поліфункціональність казок виявляється в їхній здатності виконувати такі функції, як історична [Пименова 2011, с. 51], естетична [Пропп 1998, с. 89; Пименова 2011, с. 51, 53], пізнавальна, морально-етична, соціально-виховна, розважальна [ЛСД 2007, с. 321], розвиваюча [Безрукова 2000, с. 716; Ланчуковська 2005, с. 26], ідеологічна [Бахтина 1979, с. 67–74], моделююча [Ревзин 1975, с. 90], терапевтична [Естес 2006, с. 28; Zipes 2006, р. 1] та сугестивна [Черепанова 1999, с. 219; Естес 2006, с. 32–33].

Це черговий раз підтверджує доцільність виконаного нами матричного прогнозування (див. табл. 1.1, с. 20) системи провідних функцій казки, відповідно до якої її можна характеризувати як таку, що має загальнодидактичну функцію → культурно-побутову спрямованість → соціально-виховне функціональне призначення.

Функціональні ознаки анекдоту. З літературних енциклопедій відомо, що анекдот – це цікава розповідь про незначну, але характерну пригоду, особливо з життя історичних осіб [ЛЭТП 2001, с. 34]. Вперше термін “анекдот” вжив Прокопій Кесарійський, таємна історична праця якого називалася “Anecdota” (“Таємна історія”, VI ст.), оскільки в античних літературах словом анекдот називали старі твори, які у свій час не були відомі широкому загалу [ЛСД 2007, с. 42]. На відміну від цього, в сучасному слововживанні під анекдотом розуміють невелику жартівливу розповідь з дотепною у своїй непередбачуваності кінцівкою і нерідко з гострим політичним змістом [ЛЭТП 2001, с. 34–35; Bauman 1986, р. 55; Folklore 1997, р. 17–19].

Анекдот також характеризують як коротку розповідь про історичну особу чи подію, злободенну комічну мініроповідь [СЭС 1987, с. 36]

з несподіваною кінцівкою [Пропп 2000, с. 47], коротку оповідь сатиричного або гумористичного ґатунку з дотепним фіналом [ЛСД 2007, с. 42]. До важливих ознак анекдоту відносять його соціокультурну функцію як продукт колективної рефлексії, що визначається особливим залученням колективного суб'єкта в систему соціальної реальності [Тубалова 2007, с. 13].

При цьому звертається увага на те, що анекдот є особливим типом тексту, принципи побудови і внутрішня структура якого є універсальними для багатьох культур [Шмелева, Шмелев 2002, с. 12], але в різних культурах анекдоти набувають своєї національної специфіки, в якій відбивається менталітет народу, його культурні цінності, бачення і світосприйняття [Nolue Emenanjo 1984, p. 171].

Незалежно від того, пов'язані анекдоти з діями чи висловами конкретних осіб або ні, в них висміюються такі загальнолюдські риси, як дурість, хвастощі, цікавість, боягузтво, жадібність, лінощі, пияцтво, невігластво, довірливість, неуважність, розпуста, тупість тощо [Folklore 1997, p. 19].

Героями анекдотів здебільшого постають представники королівських родин, відомі військові діячі, політики, вчені, кінозірки, спортсмени, письменники і т. ін., а також лише локально відомі особи. При цьому анекдоту притаманна відтворюваність в історичному часі та довільна заміна його дійових осіб у зазвичай архетиповому сюжеті.

Типовими характеристиками жанру анекдоту вважають [Карасик 1997, с. 153; Blache 1999, p. 49] лаконічність, жартівливий ключ спілкування, фольклорність, діалогічність, двоплановість, фатика, наявність ключового компоненту, який має предметний або понятійний характер, оцінну та аргументативну природу, що може полягати в обіграванні звукового оформлення анекдоту тощо.

За своїм функціональним призначенням анекдот як жанр сучасного фольклору покликаний віддзеркалювати ціннісну картину світу та соціальної дійсності, які відповідають реальному часу життя соціуму [Белоусов 2003, с. 594] з огляду на їхню непостійність та доступність до критики [Тубалова 2007, с. 17]. Його загальною соціально-дидактичною функцією можна вважати контроль суспільства над розвитком соціальних відносин [Карасик 1997, с. 145] у площині змін ціннісних пріоритетів самого суспільства [Тубалова 2007, с. 17].

Сюжетне підґрунтя анекдотів формується під впливом людського досвіду, знання та історії, здобутих у процесі розвитку людства або

певного соціуму, кристалізовані у вигляді множини стереотипних вад і недоліків, табуйованих політикою та культурою явищ тощо.

Маючи значний майже вибуховий критико-сатиричний потенціал та не менш енергетично вагомий розважально-дотепний потенціал, анекдоти здатні набувати соціально-критичного або розважального спрямування [Артемова 2006, с. 214; ЛСД 2007, с. 42; Folklore 1997, p. 19].

Відомий у лінгвістиці [Гулуєва 2011, с. 150] перелік різних за механізмом реалізації підфункцій анекдоту охоплює розважальну, фатичну, атрактивну, мовотвірну, орнаментально-ілюстративну, маскувальну, терапевтичну, впливову та інші підфункції. На наш погляд, сукупність цих ознак є достатньою і для формулювання змісту самого узагальненого поняття “анекдот”, і для визначення системи його провідних функцій у комунікації.

Тому ми вважаємо, що *під анекдотом слід розуміти вживану в ситуативному мовленні невелику розважальну дидактичну оповідь із дотепним фіналом, побудовану на фактах життя історичних або пересічних особистостей, яка, будучи продуктом злободенної комічної колективної рефлексії на розвиток певної суспільної ситуації або природну зміну людських цінностей, використовує для досягнення розважального або критичного ефекту накопичений соціумом національний, ментальний та загальнолюдський досвід.*

Виокремлюючи за подібною логікою найбільш значимі функції анекдоту, ми можемо вважати, що загальна система його провідних функцій може бути описана такою ієрархічною послідовністю: загальнодидактична функція → креативно-повчальна спрямованість → розважально-виховне функціональне призначення.

Викладене показує, що застосована у цьому підрозділі векторна ієрархічно супідрядна трирівнева система функціональних характеристик, яка охоплює загальну функцію, функціонально-прагматичне спрямування та конкретне функціональне призначення кожного окремого фольклорного жанру малої форми, є цілком достатньою для структурування та уточнення провідних ознак, покладених нами в основу формулювання розширених дефініцій фольклорних жанрів. При цьому важливо й те, що термінологічні елементи зазначеної системи здатні відігравати важливу роль в однозначному визначенні функціонального призначення кожного з конкретно розглянутої нами множини фольклорних текстів малої форми.

2.2. Алгоритмічно-фабульний аналіз структурної побудови англійських фольклорних текстів малої форми

Відомі дослідники фольклору (див., наприклад, [Пропп 2001, с. 17–18; Ревзин 1977, с. 210; Сендерович 2008, с. 7; Georges, Dundes 1963, р. 111; Dundes 1965a, р. 206, 214; Dundes 1986, р. 417]) небезпідставно вважали, що морфологічний аналіз здатний слугувати ефективним методологічним інструментом виявлення у певних фольклорних жанрів типових структурних моделей. Відповідно до цього, лінгвісти виявили значну кількість морфологічних (подібних за зовнішньою ознакою) рівнів структурних та змістових елементів, сукупність яких і було покладено в основу відомих на теперішній час різних за цільовим спрямуванням наукових праць (див., наприклад, [Пропп 1998, 2001; Beuchat 1965; Taylor 1951] та ін.).

Разом з тим узагальнення отриманих результатів ускладнювалося відсутністю методологічної парадигми їхньої систематизації. Тому, виходячи з припущення, що саме результати системного аналізу, спрямованого на упорядкування виявлених дослідниками ознак фольклорних текстів малої форми дозволять, по-перше, класифікувати уявні схеми або моделі їхньої структурно-фабульної побудови та, по-друге, використати її у якості теоретичного конструкту для переходу від інваріанту архетипових структур кожного жанру аналізованих текстів до чіткої системи вживаних у них мовних засобів та відповідної системи елементів їхнього смисломісткого насичення. Для полегшення сприйняття викладених нижче результатів системного аналізу досліджуваних текстів, нами здійснено їхнє групування за ознакою функціональної спрямованості (див. табл. 1.1, с. 20).

Алгоритмічно-фабульний аналіз структури англійських прислів'їв як текстів культурно-побутової спрямованості. Результати проведеного нами попереднього аналізу стану теоретичного опанування проблем алгоритмічно-фабульної побудови фольклорних текстів малої форми [Аникин 1961, с. 17; Киченко 1998, с. 133; Черкаський 1978, с. 36] показали доцільність подальшого пошуку першоджерельних структурних і змістових архетипів, що з часом беруть безпосередню або опосередковану участь у формуванні більших за обсягом творів художньої літератури.

Матеріалом для зазначеного пошуку слугували 3000 англійських народних прислів'їв, поданих в англо-американських і вітчизняних пареміографічних виданнях [Дубенко 2004; СУАП 1990; TWDP 1955].

Традиційно (див., наприклад, [Корень 2000, с. 8–9]) під час наукового вивчення прислів'я прийнято виділяти три його плани: 1) структурно-граматичний, у якому має місце символічна маніфестація (включає три аспекти: синтагматичний, семантичний та модальний); 2) план глибинної структури прислів'їв, конструйованих за певним зразком; 3) план прагматичного потенціалу прислів'їв як здатності брати участь у певних мовленнєвих актах. Проте відповідно до завдання нашого дослідження достатньо обмежитися лише розглядом структурного і змістового планів, оскільки функціональне навантаження прислів'їв пов'язане, насамперед, з контекстом.

Щодо структурних і змістових елементів, які складають текст прислів'я, то вони можуть варіювати залежно від контексту та комунікативної ситуації. Відомо [Пазяк 1989, с. 36–37; Языкознание 1998, с. 389], що прислів'я вживаються у повній формі, узагальнюючи відповідні події або явища, а також в усіченій, наближаючись за змістом і побудовою до приказок, оформлені граматично як прості речення, наприклад: *Jack of all trades (is master of none)* [СУАП 1990, с. 112], *It is never too late (to mend)* [там само, с. 115]. При цьому прислів'я вирізняються особливим смисловим ефектом, що виникає унаслідок стягнення його синтаксичної структури і лексичної форми, покликаною закріпити певний зміст. До прийомів, чи формальних ознак прислів'їв, за допомогою яких досягається зазначене стягнення, відносять [Ефремова 2002, с. 44–47; Иванова 2006, с. 10; Пазяк 1989, с. 9–44, 39; Хлебда 1994, с. 74–84]: стислість пропозиції, семантичну двоплановість, часте поєднання неозначено-особових форм дієслова в теперішньому часі або наказовому способі дії, двочленність, антитезу, гіперболічність, паралелізм або симетричну структуру за принципом синтаксичного паралелізму тощо. Усі ці прийоми допомагають узагальнити твердження прислів'я, підняти його до рівня метафори, тобто перетворити на типовий еквівалент практично нескінченного числа ситуацій.

Розгляд жанрової специфіки прислів'я як тексту малої форми свідчить, що генезис фольклорних жанрів прийнято пов'язувати [Киченко 1998, с. 21] з трансформацією міфологічних словесних значень у поетичні шляхом постійного згущення [Потебня 1976, с. 518–520]. Мала форма прислів'їв об'єктивується їхньою поверхневою структурою, створюва-

ною одним простим або складним речення, обсяг якого визначається за формулою $V \rightarrow (7 \pm 2) \rightarrow \min$, де V – кількість слів у прислів'ї, розрахована за обсягом на оперативну пам'ять реципієнта [Ингве 1965, с. 17; Корень 2000, с. 4].

Семантичний аспект прислів'їв представлений стабільною системою відповідних відношень прислівних пропозицій (наприклад, співставлення, протиставлення, приєднання, причинно-наслідкові відношення, поступка тощо). При цьому пропозиційна будова прислів'я є ізоморфною структурі онтологічної (референтної) ситуації [Honeck 1997, p. 49].

Згідно з джерелом [Dundes 1975, p. 97], прислів'я з погляду їхньої пропозиційної структури є традиційними твердженнями, які містять принаймні один дескриптивний елемент, що включає топік, у ролі якого виступає наявний референт, та має коментар, що описує форму, функцію або дію топіка. Таким чином, прислів'я вміщують щонайменше два слова [Honeck 1997, p. 23, 92] (наприклад, *Time flies* [СУАП 1990, с. 175], *Money talks* [там само, с. 135]). Прислів'я, яке містить лише один дескриптивний елемент, є неопозиційним, у той час, коли прислів'я має два чи більше дескриптивних елементи, може бути або опозиційним, або неопозиційним (пор., наприклад, *Like master, like man* [там само, с. 129], *Little thieves are hanged but great ones escape* [там само, с. 202]). Опозиція утворює коментар, який може бути розшифрований адресатом. У текстах, що складаються з одного дескриптивного елемента і мають лише один топік і один коментар, опозиція неможлива.

Спробу визначення чотирьох укрупнених “вищих логіко-семіотичних інваріантів” прислів'їв здійснив Г. Л. Пермяков [Пермяков 1970, с. 20–24]. За його баченням, у першому інваріанті моделюються відношення між річчю та її властивостями: якщо річ (P) має певну властивість (x), то вона має й іншу властивість (y), що можна представити у формі: $P(x) \rightarrow P(y)$ (наприклад, *A clean hand wants no washing* [СУАП 1990, с. 108], *A close mouth catches no flies* [там само, с. 195], *A watched pot never boils* [там само, с. 146]). У другому інваріанті відношення між речами можуть бути представлені таким чином: якщо є одна річ (P), то є й інша (Q), або, якщо одна річ пов'язана з іншою річчю, то, якщо є одна річ, є (буде) й інша: $(P \sim Q) \rightarrow [\Sigma(P) \rightarrow \Sigma(Q)]$ (наприклад, *While there is life, there is hope* [там само, с. 119]). У третьому інваріанті моделюються відношення між властивостями

різних речей залежно від відношення самих цих речей, а саме: якщо річ (Q) залежить від іншої речі (P) і при цьому річ P має певну властивість (x), то й залежна річ (Q) буде мати ту саму якість: $(P \rightarrow Q) \rightarrow [P(x) \rightarrow Q(x)]$ (наприклад, *Fine feathers make fine birds* [СУАП 1990, с. 88]). У четвертому – моделюються відношення між речами залежно від наявності в них певних якостей: якщо річ P має певну (позитивну) властивість (x), а річ Q не має такої властивості ($\bar{x}$), то річ P краща, ніж Q: $[(P \rightarrow x) \wedge (Q \rightarrow \bar{x})] \rightarrow (P > Q)$ (наприклад, *A living dog is better than a dead lion* [там само, с. 73]).

Такий розгляд структурних особливостей прислів'їв є, без сумніву, раціональною спробою формалізації їхніх узагальнених логіко-семіотичних інваріантів. Проте з позицій нашого аналізу, зважаючи на логіку, запропоновану Г. Л. Пермяковим, доцільніше здійснити акцент саме на структурно-семантичних інваріантах або архетипах англійських прислів'їв.

Зазначимо при цьому, що обґрунтована нами узагальнена модель генезису жанрів художніх текстів (див. рис. 1.1, с. 16), побудована на синархічній аксіомі (розділ 1, с. 18–19), згідно з якою жива фольклорна мова, що є джерелом розвитку літератури взагалі та мови художньої літератури зокрема, охоплює три різновиди фольклорних текстів: духовно-ідеологічної спрямованості (міф – балада – легенда), культурно-побутової спрямованості (прислів'я – приказка – повір'я – казка), креативно-повчальної спрямованості (загадка – анекдот – байка – притча). Оскільки обидві згадані моделі є суто інтелігібельними конструктами, то обране нами теоретичне підґрунтя для формування алгоритмічно-фабульних моделей актуалізації англійських прислів'їв як вихідних елементів побудови художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів має спиратися на відомі синархічно-філософські постулати [Шмаков 1994, с. 25], редуковані нами таким чином.

За цих умов, по-перше, згідно з законом ієрархічної побудови структурно-семантичних форм (або жанрів) художніх творів окремі жанри створюються за принципом безкінечно поглиблюваного синтезу. Отже, кожен ієрархічно нижчий жанр є природною причиною виникнення наступного розташованого ієрархічно вище жанру. У свою чергу, кожний вищий жанр, хоча б у непрямій формі, включає в себе весь еволюційний ланцюг попередніх жанрів. По-друге, кожен вищий жанр створюється з нижчого шляхом додавання певної нової структурної або семантичної цінності, тобто кожен вищий жанр синархічніший, ніж нижчий.

Повертаючись до моделі Г. Л. Пермякова, звернемо, насамперед, увагу на те, що, на його погляд, відношення між референтом та коментарем у прислів'їв промарковані варіантами: *річ – властивості, одна річ – друга річ, різні речі – їхні властивості, дві речі – їхні якості*.

Проте навіть побіжний аналіз свідчить, що у реальній множині прислів'їв розглядаються відношення не лише між певними речами, але й між речами, предметами, явищами, станами, подіями, намірами тощо. Як бачимо, референт (або об'єкт опису) у прислів'ях може мати не лише матеріальну, але й духовну сутність. Крім того, у прислів'ях коментар указує не лише на властивості та якості речей. Він може також визначати ознаки референта (предмета, явища, стану, події, наміру і т. ін.), вказувати на реальність його існування або несумісність з нею, містити умови досягнення певного стану, настанови, поради, оцінки, попередження тощо.

Для усвідомлення практично необмеженої множини можливих поєднань “референт – коментар” як дуальних елементів структури прислів'я та варіантів їхньої взаємодії проаналізуємо матеріали відомих [Дубенко 2004; СУАП 1990] джерел.

Так, у прислів'ях *An Englishman's home is his castle* (Дім англієця – його фортеця) [Дубенко 2004, с. 38], *Money is the root of all evil* [СУАП 1990, с. 134] (*Гроші – причина всіх бід*), *Every medal has its reverse side* (Кожна медаль має зворотний бік) [Дубенко 2004, с. 370], *Money is the sinews of war* (*Гроші – рушійна сила війни*) [там само, с. 83], *Handsome apples are sometimes sour* (І гарні яблука інколи бувають кислими) [там само, с. 144] відбувається взаємодія між предметом (референт) та його ознакою (коментар), яку можна позначити як “предмет – ознака”.

Тоді дуальну формулу взаємодії структурних компонентів іншої групи прислів'їв слід позначити як “явище – оцінка”, наприклад: *A great fortune is a great slavery* (Велика заможність – велике рабство) [там само, с. 24], *Meekness is not weakness* (М'якість – не слабкість) [там само, с. 74], *Poverty is no sin* (Бідність – не вада) [там само, с. 27], *Common sense is genius dressed in its working clothes* (Здоровий глузд – це геній у робочому одязі) [Дубенко 2004, с. 72], *Welcome is the best dish on the table* (Гостинність – найкраща страва на столі господаря) [там само, с. 79].

Прикладами взаємодії між референтом та коментарем за формулою “дія – умови досягнення” слугують такі прислів'я: *Try before you trust*

(Спочатку перевіряй, а потім довіряй) [Дубенко 2004, с. 64]; *An apple a day keeps the doctor away* [СУАП 1990, с. 23] (Хто яблуко щодня з'їдає, того лікар оминає); *Ask no questions and you will be told no lies* [там само, с. 150] (Не запитуй – і тобі не збрешуть); *Virtue would not go far if a little vanity walked not with it* (Доброчесність небагато б досягла, якби її не супроводжувало трохи гонору) [Дубенко 2004, с. 91]; *The woman who obeys her husband rules him* (Жінка, яка підкорюється чоловікові, керує ним) [там само, с. 128].

Під формулу “дія – наслідок” попадає група прислів'їв типу: *Who spits against the wind spits in his own face* (Хто плює проти вітру – плює у власне обличчя) [Дубенко 2004, с. 161]; *If the blind lead the blind both shall fall into the ditch* [СУАП 1990, с. 34] (Якщо сліпий веде сліпого, обидва впадуть у канаву); *He that hesitates is lost* (Вагаєшся – втрачаєш) [там само, с. 181]; *Constant dropping wears away a stone* [там само, с. 78] (Крапля по краплі і скелю продовбує); *Who keeps company with the wolf will learn to howl* [там само, с. 153] (З вовками жити – по вовчому виту!); *As a man sows, so shall he reap* (Що посієш, те й пожнеш) [Дубенко 2004, с. 266]; *Injure others, injure yourself* (Роблячи зло іншим, ми робимо зло собі) [СУАП 1990, с. 88]; *Who seeks a faultless friend stays friendless* (Той, хто шукає друга без недоліків, залишається без друга) [Дубенко 2004, с. 105]; *Tell a woman and you tell the world* (Сказати жінці – все одно, що сказати всьому світові) [там само, с. 126]; *Who spends before he thinks, will beg before he dies* (Той, хто витрачає до того, як подумає, буде жебракувати до того, як помре) [там само, с. 117].

Формулою “поведінка – протиставлення” можуть бути описані такі прислів'я: *He is a fool who cannot be angry but a wise man who will not* (Дурень той, хто не може розгніватися, але мудрий той, хто не гнівається) [Дубенко 2004, с. 73]; *He that spills the rum loses that only; he that drinks it often loses that and himself* (Проливаючи ром, втрачаєш тільки ром; п'ючи ром, втрачаєш разом з ним і себе) [там само, с. 238].

Під формулу “предмет – наслідок” попадають такі прислів'я: *Much gold, much care*. (Менше в господі, легше голові) [там само, с. 26]; *More money – more sin* (Що більше грошей, то більше гріха) [там само, с. 84]; *Good clothes open all doors* (Гарний одяг відкриває всі двері) [там само, с. 144]; *Fine feathers make fine birds* (Гарне оперення робить пташок гарними) [там само, с. 144].

Наступну групу прислів'їв: *One cannot be too careful* [СУАП 1990, с. 45] (На бога покладайся, а розуму тримайся); *When all are poor,*

it doesn't take much to make a rich man (Коли всі бідні, не так багато потрібно, щоб стати заможним) [Дубенко 2004, 30]; *Where there is a will, there's a way* (Було б бажання, а можливість знайдеться) [там само, с. 31] можна охарактеризувати формулою “намір – умова досягнення”.

Формулою “дія – настанова” задовільно описуються прислів'я типу: *Let sleeping dogs lie* [там само, с. 76] (Не буди лиха, поки воно тихе); *Business before pleasure* [там само, 41] (Зробив діло – гуляй сміло).

Наочними прикладами взаємодії між референтом та коментарем за формулою “стан – умови досягнення” слугують такі прислів'я: *To be content, look backward on those who possess less than yourself, not forward on those, who possess more.* (Щоб мати спокій, слід порівнювати себе з тими, хто має менше за тебе, а не з тими, хто має більше) [Дубенко 2004, с. 29]; *A genius is born not made* (Геніями народжуються, а не стають) [там само, с. 72]; *Nothing can bring you peace but yourself* (Ніщо не може тобі принести спокій, крім тебе самого) [там само, с. 74]; *Women are strong when they arm themselves with their weaknesses* (Жінки стають сильними, коли озброюються своїми слабкостями) [там само, с. 129].

Дуальну сутність взаємодії структурних компонентів такої групи прислів'їв можна позначити як “стан – наслідок”, наприклад: *Wealth makes wit waver* (Багатство усуває потребу в розумі) [там само, с. 30]; *Whatever is begun in anger ends in shame* (Все, що починається гнівом, закінчується соромом) [там само, с. 75]; *A full purse has many friends* (У повного гаманця багато друзів) [Дубенко 2004, с. 80].

Формула “явище – супровід” охоплює прислів'я типу: *Life and misery begin together* (Життя та злигодні починаються водночас) [там само, с. 25]; *There is no smoke without fire* (Немає диму без вогню) [там само, с. 267]; *A great fortune is a great slavery* (Велика заможність – велике рабство) [там само, с. 24]; *The truth shall make you free* (Істина зробить тебе вільним) [там само, с. 152].

Наведену групу прислів'їв *A hungry belly has no ears* (Голодний живіт вух не має) [там само, с. 24]; *It is easier for a camel to go through the eye of a needle than it is for a rich man to enter the kingdom of heave.* (Легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багачу увійти у царство небесне) [там само, с. 25]; *Wealth and content are not bedfellows* (Багатство та спокій не товаришують) [там само, с. 30] доцільно охарактеризувати формулою “стан – несумісність”.

Завершимо приклади прислів'ями, що групуються за формулою “помилка – наслідок”: *Set a beggar on horseback and he will ride to the Devil* (Посади злидаря на коня, і він поскаче до чорта) [Дубенко 2004, с. 29]; *Give a man enough rope and he will hang himself* [СУАП 1990, с. 154] (Дай дурню мотузку – і він повіситься).

Зазначимо, що досліджена нами реально функціонуюча у прислів'ях множина конкретних взаємодій референта та коментарю є значно ширшою і може охоплювати такі її альтернативи: предмет – ознака, предмет – оцінка, предмет – наслідок, предмет – розплата, предмет – спільність; явище – оцінка, явище – супровід, явище – наслідок, явище – протиставлення, явище – несумісність; намір – умова досягнення, намір – реальність, намір – несумісність, намір – парадокс, намір – результат, намір – розплата; мрія – реальність; дія – умови досягнення, дія – наслідок, дія – настанова, дія – попередження, дія – значущість, дія – несумісність, дія – прогнозування; подія – значущість; поведінка – вимоги; стан – оцінка, стан – умови досягнення, стан – умови збереження, стан – наслідок, стан – несумісність, стан – спокуса, стан – обмеження; недолік – наслідок, недолік – компенсація, недолік – більша вада; помилка – наслідок; хибна думка – реальність; значущість – критерій, значущість – оцінка, значущість – умова досягнення; принцип – порада; умова – порада тощо.

Ураховуючи обмежені можливості графічного зображення системи альтернатив структурних компонентів прислів'я, розглянемо лише фрагмент загальної моделі взаємодії референта та коментарю прислів'я у свідомості реципієнта, наведеної на рис. 2.2.

З моделі видно (див. зв'язки між лівою та наступною колонками), що будь-який референт може взаємодіяти з певною множиною коментарів, тобто створювати структури конкретних прислів'їв. Наприклад, дія – умови досягнення, дія – оцінка, дія – протиставлення, дія – реальність, дія – вимоги, дія – попередження і т. ін.

Звернемо також увагу на те, що внаслідок сприйняття референта й коментарю прислів'я свідомість реципієнта продукує настанову, полярність якої закладено у взаємодії їхніх змістів. Таким чином, столітня мудрість у вигляді ментального надбання пращурів закріплює у свідомості реципієнта позитивне або негативне ставлення до найбільш типових подій, що відбуваються у культурі й побуті індивіда.

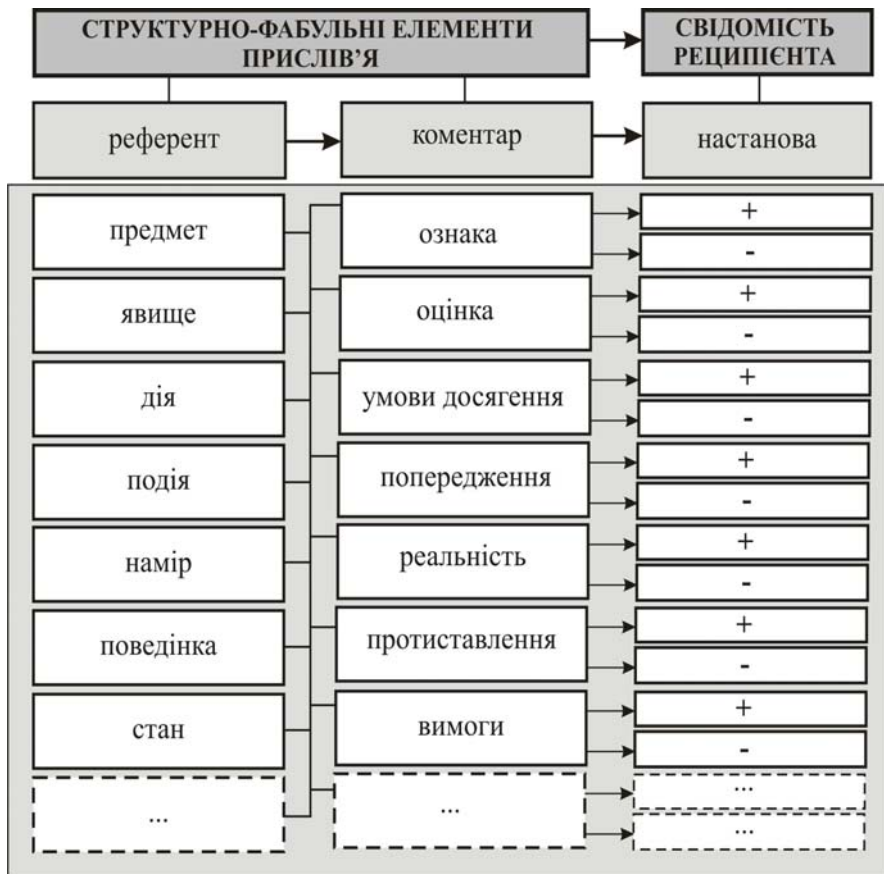

Рис. 2.2. Фрагмент загальної алгоритмічної моделі взаємодії референта та коментарю прислів'я у свідомості реципієнта

Викладене вище та аналіз змістового насичення системної моделі рис. 2.2 було використано нами як підґрунтя для побудови алгоритмічної моделі взаємодії структурних компонентів прислів'я у свідомості реципієнта, зображеної на рис. 2.3.

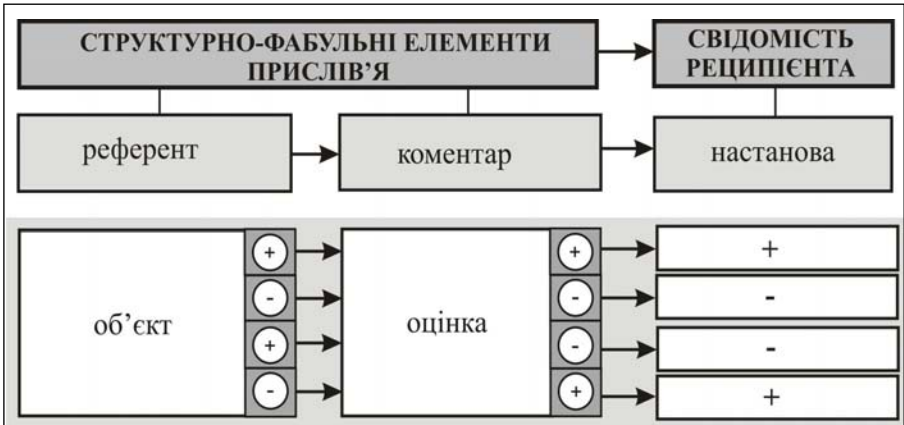

Рис. 2.3. Алгоритмічні моделі взаємодії референта та коментарю прислів'я у свідомості реципієнта, яка призводить до позитивної або негативної настанови

Умовні позначки: $\oplus$, $\ominus$ – позитивні або негативні ознаки об'єкта; $\oplus$, $\ominus$ – позитивна або негативна оцінка об'єкта; $\boxed{+}$, $\boxed{-}$ – позитивна чи негативна настанова

Під час формування цієї моделі, зважаючи на найвищий рівень її абстрагування, ми згорнули альтернативи референтів у їхні більш загальні групи: *предмет, явище, намір, дія, поведінка, стан* та з погляду реципієнта визначили сформований таким чином клас референтів як “об'єкт усвідомлення”. Подібним чином, узагальнюючи функціонально-лінгвістичне навантаження коментарю, ми вжили на його позначення термін “оцінка”. Крім того, ментально позитивні об'єкт та оцінка були марковані нами знаком $\oplus$. Відповідним чином негативні ментальні об'єкти й оцінки марковано позначкою $\ominus$.

Завдяки цьому для всієї реально існуючої множини досліджуваних нами англійських прислів'їв і було отримано алгоритмічну модель, наведену на рис. 2.3. Спираючись на неї, можна стверджувати, що ментально позитивний об'єкт унаслідок взаємодії з позитивною оцінкою сприяє виникненню у свідомості реципієнта позитивної настанови (див.

верхній рядок нижнього прямокутника на рис. 2.3). Подібним чином взаємодія ментально негативного об'єкта з негативною оцінкою завжди дає негативну настанову. При цьому встановлено, що незалежно від позитивної або негативної маркованості об'єкта, маркованість настанови прислів'їв чітко співпадає з ментальною маркованістю коментарю.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що обґрунтована нами модель рис. 2.3 охоплює вичерпні ознаки загальнофабульного алгоритму рецепції прислів'я “об'єкт → оцінка → настанова”.

Отже, стає зрозумілим, що притаманний прислів'ю високий ступінь лапідарності, що виявляється в обмеженості його структурної побудови двома компонентами: об'єкт усвідомлення (референт) та оцінка (коментар), викликає креативно-когнітивне навантаження свідомості реципієнта під час декодування настанови прислів'я. При цьому обмеженість структурних компонентів прислів'я компенсується, зазвичай, вیاлом альтернатив фабульних елементів (дія, якість, намір, бажання, мрія, явище, стан, значущість, принцип, помилка, недолік тощо), які декодуються у свідомості реципієнта у формі позитивної чи негативної настанови.

Доцільно також припустити, що найбільш ймовірним шляхом поширення сюжетів усіх різновидів фольклорних текстів малої форми (духовно-ідеологічної спрямованості (міф – балада – легенда), культурно-побутової спрямованості (прислів'я – приказка – повір'я – казка), креативно-повчальної спрямованості (загадка – анекдот – байка – притча) є розгортання та ускладнення структури й змісту алгоритмічних моделей прислів'їв. Обґрунтовані таким чином складові алгоритмічно-фабульної структури англійських прислів'їв мають усі ознаки вихідних елементів побудови і фольклорних текстів малої форми, і художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів. Тому виникає можливість уважати одним із перспективних напрямів подальшого дослідження аналіз особливостей еволюції визначених нами архетипових елементів структури й змісту більших за обсягом фольклорних текстів малої форми та їхніх трансформацій у художніх текстах.

Алгоритмічно-фабульна побудова сюжетів англійських народних казок як текстів культурно-побутової спрямованості. Будь-який лінгвіст розуміє, що саме невичерпність народної мудрості і є тим чинником, який сприяв і ще значний історичний час сприятиме

відкриттю дослідниками нових унікальних аспектів та властивостей казки. І тим не менш складається враження, що, ретельно з'ясувавши основні специфічні жанрові, структурно-композиційні, функціонально-прагматичні, мовні особливості казки, її історичні витоки, тематику, ідейний зміст, образи, деталі розповіді, естетичний ефект, мотиви, спорідненість з іншими фольклорними текстами тощо, дослідники спрямували свої зусилля на малопродуктивні спроби розширення арсеналу наукових фактів, подібних до вже здобутих раніше.

Мабуть, унаслідок цього поза увагою й лишаються нечисельні прогнози та передбачення щодо подальшої постановки низки практичних і теоретичних завдань у галузі фольклористики. До них, насамперед, слід віднести питання доопрацювання класифікаційних принципів, здатних забезпечити скорочення кількості критеріїв систематизації різновидів казок, пошук алгоритмів певних фольклорних творів, опис інтегрованих “полів” для сюжетно-мотивованих конгломератів різних жанрів фольклорних текстів, визначення рівнів жанрової специфічності мотивного фонду, з'ясування взаємодії жанрів через загальні поля мотивного фонду тощо [Неклюдов 2001]. Щодо вирішення першого величезного, на наш погляд, завдання, то слід відзначити позитивні зрушення, пов'язані з результатами дослідження [Кербелите 1980, 2001, 2005]. Три наступні завдання вбачаються лише аспектами питання, чітке формулювання якого у праці [Неклюдов 2001] відсутнє.

Однак, пам'ятаючи відомий постулат В. Я. Проппа про те, що всі чарівні казки є однотипними за своєю будовою [Пропп 2001, с. 24], доцільніше шукати новий підхід до класифікації ознак народних казок взагалі та англійських народних казок зокрема. Оскільки саме такий підхід, базований на інтеграції алгоритмічно-фабульної побудови сюжетів із смисломістким насиченням текстів фольклорних творів, було продуктивно вжито вище під час обґрунтування структурно-фабульної моделі побудови текстів англійських прислів'їв, то виникає сенс скористатися ним і для відповідного аналізу казки.

Зазначимо у зв'язку з цим, що широко відомим результатом систематизації 2500 тисяч казкових сюжетів за їхніми жанровими різновидами є показник казкових типів Aarne-Thompson (ATh), запропонований А. Аарне і доповнений С. Томпсоном [Aarne 1961] та пізніше уточнений Х.-Й. Утером [Uther 2004; 2004a; 2004b]. При цьому майже тисяча зазначених у показнику оригінальних сюжетів супроводжуються їхнім стислим описом та бібліографічними даними.

Спираючись на цей показник, Б. Кербеліте створила структурно-семантичну класифікацію литовських народних казок, диференційованих на основі їхніх елементарних сюжетів [Кербеліте 2001; 2005]. Дещо інший бік казок розглядав О. М. Веселовський, який описав елементарні алгоритми розвитку казки від мотиву до сюжету [Веселовський 1989, с. 300–306]. Виходячи із плинності їхніх тем, Р. М. Волков класифікував казки за п'ятнадцятьма основними сюжетами (наприклад, про героя-дурня, про трьох братів, про мудру діву і т. ін.) та запропонував прийняти їх за постійну одиницю змістового аналізу казки [Волков 1924, с. 4].

У результаті морфологічного аналізу казки О. І. Нікіфоров сформулював три закони їхньої композиційної побудови [Никифоров 2008, с. 314–318]: повторення динамічних елементів казки, існування композиційного стержня подій та категоріального чи граматичного формування казкової дії. Крім того, він поділив казки на три великі групи: чоловічі, жіночі й нейтральні та виокремив інваріанти схематичного малюнку ходу подій у казці.

Окремий інтерес з погляду аналізованої нами проблеми має праця В. Я. Проппа [Пропп 2001, с. 26–59], у якій під час аналізу сюжетів чарівної казки ним виділено тридцять одну функцію, під якими розуміється дія або вчинок персонажу у процесі розгортання сюжету. Однак важко погодитися з таким уживанням терміна “функція”, оскільки під функцією як загальнонауковою причинно-наслідковою категорією [ФЭС 1983, с. 751] доцільніше у нашому випадку розуміти явну або латентну мету, відповідно до якої розгортаються дії героїв казки. Більше того, проведений з цього приводу змістовий аналіз зазначених у роботі функцій засвідчив, що за незначним винятком усі вони без викривлення сутності міркувань автора можуть бути кваліфіковані як фабульні елементи казки. Незважаючи на це, систематизоване В. Я. Проппом знання може без ускладнень бути трансформоване у певну матрицю варіювання смисломісткого насичення фабульних елементів англійських народних казок.

Не менш цікавою є ідея А.-Ж. Греймаса, який намагався звести функції В. Я. Проппа до менш складної структури, що спрощує опис епізодичних одиниць казки [Греймас 1985, с. 91]. Унаслідок цього йому вдалося за рахунок розподілу функцій (у нашому читанні – фабульних елементів) по парах скоротити їхню кількість до двадцяти епізодичних одиниць (наприклад, “заборона – порушення”; “паст-

ка – пособництво”; “випробовування героя – його реакція”; “боротьба – перемога”; “клеювання”; “ліквідація нестачі”; “просторове переміщення”; “покарання – весілля” тощо). Уважаючи методологічно виправданою спробу спрощення парних фабул, ми, на жаль, не можемо погодитися з отриманим автором результатом, оскільки ним порушено відомий діалектичний принцип добору рівнонапружених протилежностей, які повинні мати однакову природу (див., наприклад, “шкідництво – нестача”; “вивідування – видача” тощо). Крім того, у праці має місце протиставлення різних за ступенем узагальнення та значущості епізодичних одиниць (наприклад, замість “покарання – весілля” мало б бути “покарання – винагорода”, а замість “заборона – порушення” – “заборона – дозвіл”) і навіть ігнорування принципу парності (див., наприклад, функції, що не мають пари: “клеювання”, “відправлення”, “упізнавання” тощо).

Несправедливо було б не згадати, що подана дещо під іншим кутом зору на порушення ряду правил процедури систематизації критика недосконалості праці А.-Ж. Греймаса [Греймас 1985] присутня в роботі [Структура 2001, с. 21–25]. Незважаючи на допущені А.-Ж. Греймасом методологічні огріхи, слід визнати, що напрям пошуку алгоритмічних основ побудови казок був і лишається перспективним. До речі, самі автори згаданої праці [Структура 2001] не лише здійснили критику роботи А.-Ж. Греймаса, а й просунули вирішення цієї проблеми до рівня формалізації героєцентричної семантичної системи для опису поведінки персонажів казки, на ґрунті якої була сформована модель, що охоплює десять колонок, та, за свідченням авторів, є певною мірою обмеженою за здатністю моделювання усіх сюжетів розглянутих ними казок. Проте, як не дивно, автори цієї розробки також не редукували поняття функції до поняття фабули, смислофункціональне призначення якої (поняттям “фабула” позначають короткий зміст, виклад відображених у творі дій і подій у їхньому послідовному зв’язку [СЭС 1987, с. 667]) вони, по суті, й оперували під час аналізу.

На відміну від цього, у процесі доповнення та переробки покажчика казкових сюжетів А. Аарне, М. П. Андреев як професійно об’єктивний дослідник глибоко розуміє, що головною вадою всіх праць з укладання тих чи інших покажчиків казкових сюжетів (у тому числі і його покажчика) є те, що ці класифікації будуються на різних принципах їхнього поділу, довільно обраних авторами [Андреев 1929, с. 7–8]. Це призводить, на його думку, до штучного об’єднання в окремі

групи споріднених казок з казками, не пов'язаними з ними ніякими генетичними ознаками. Авторський показчик казкових сюжетів М. П. Андрєєва [там само] розподілено на три основні класи: казки про тварин, власне казки та казки-анекдоти, у межах яких здійснено їхню додаткову диференціацію. При всій сумнівній необхідності методологічно довільної побудови чергової класифікації корисність роботи М. П. Андрєєва вбачається в тому, що йому вдалося на нижньому ієрархічному рівні диференціальних ознак казок інтерпретувати їхні сюжети досить лаконічним викладом фабул, з яких вони складаються (наприклад, прикинувшись мертвою, лисиця лягає на дорогу; чоловік кладе її на віз; вона скидає рибу і зістрибує з воза).

Цікавою також у ракурсі проблеми нашого дослідження постає праця О. О. Тудоровської [Тудоровская 1965], у якій у загальних рисах окреслено перспективність систематизації казок по історичному вектору генезису мотивів і епізодів, що повністю переходять з однієї казки в іншу, а також класифікування їхніх сюжетів за провідним конфліктом. По суті нею запропоновано підхід до побудови часткової класифікації окремих указаних в показчику Аарне–Андрєєва казок за провідним конфліктом на основі структурного співвіднесення сюжету та епізоду. З цього приводу достатньо зауважити, що йдеться лише про можливість розширення змістової частини зазначеного показчика за рахунок довільно вибраних авторкою генетичних ознак казок.

Вивченню інших аспектів казок присвячено низку праць, у яких досліджено сюжетні типи, мотиви й епізоди [Давиденко 2009; Никифоров 2008; 39; Рафаєва; Карпенко 2004] та здійснено систематизацію казок за різними ознаками [Андрєєв 1929; Дандес 2003, с. 14–27; Кербелите 2001; Кербелите 2005; Мелетинский 2005; Пропп 2001; Франц 1998; Bremon 1977; Hasan 1997]. Опанувавши основні проблеми феномена функціонування казки в соціумі та специфіки її побудови, сучасні лінгвісти продовжують активні пошуки вирішення часткових питань встановлення закономірностей та сталих зв'язків між жанрово-композиційними й лінгвопрагматичними [Викулова 2001; Мاستилко 2005], лінгвориторичними, етнолінгвістичними й етнокультурними аспектами казки [Олкер 1987, с. 408–438; Плахова 2007; Соборная 2004], її тематичними, структурно-композиційними й лінгвокультурними характеристиками [Давиденко 2009; Кирилук 2005], лінгвостилістичними [Нефьодова 2001] й лінгвосеміотичними [Щурик 2007] особливостями казки, реалізацією антропоцентричності

[Лещенко 1996] й мовними засобами оформлення [Сотникова 1996; Мамонова 2004; Кириллова 2005], мовною картиною світу казки [Пименова 2011; Смирнов 2007; Тройская 1998] тощо.

Узагальнюючи викладені вище міркування, зазначимо, насамперед, що у множині генерованої та практично здобутої лінгвістичною наукою інформації присутні основні теоретичні положення та конкретні емпіричні факти, які дозволяють здійснити формування відповідної узагальної моделі алгоритмічно-фабульної структури сюжетів англійських народних казок. Вирішуючи подібне питання у колі проблеми побудови універсальної алгоритмічної моделі фабули англійських прозових байок [Тараненко 2008а, с. 36–42], ми зазначали, що формування шуканої моделі доцільно здійснювати на підставі розуміння фабули як алгоритму подій, що формують сюжет, а сюжету – як способу викладу теми за певними елементами фабули.

Під час розробки методологічного підґрунтя започаткованого нами аналізу було обґрунтовано доцільність здійснення у якості першого кроку пошуку певної системної моделі, до складу якої мають входити основні структурні компоненти сюжету, що дозволяють розглядати композиційну структуру казки як певну функціонально-ієрархічну систему елементів з притаманними їм зв'язками.

Другим кроком передбачалося стисле формулювання смисломісткого насичення фабульних елементів шуканої моделі та їхнє відповідне диференціювання.

Суть третього кроку полягала у формуванні інтегруючої матриці, яка безпосередньо відбивала однозначний зв'язок структурних компонентів сюжету англійських народних казок зі смисломістким насиченням його фабульних елементів.

На підставі обґрунтованої таким чином логіки послідовності методологічних дій було систематизовано ієрархію структурних компонентів сюжетів та фабульних елементів англійських народних казок. Це дало нам можливість структурувати сукупність елементів аналізованої системи, наведену на рис. 2.4, в алгоритмічну модель розгортання сюжету англійської народної казки за її фабульними елементами.

На першому рівні цієї системи у якості структурних компонентів сюжету казки введено такі блоки фабульних елементів: зав'язка, розвиток подій, кульмінація, розв'язка.

Рис. 2.4. Алгоритмічна модель розгортання сюжету англійської народної казки за її фабульними елементами

Подрібнення зазначених блоків на узагальнені фабульні елементи дозволило визначити сутність кожного з елементів, що входять до складу морфологічної сукупності нижнього ієрархічного рівня представленої моделі. Репрезентована у вербальній формі модель розгортання сюжету англійської народної казки набула такого вигляду: 1. *Зав'язка*: 1.1 місце події; 1.2 дійові особи; 1.3 причини виникнення проблеми; 2. *Розвиток подій*: 2.1 пошук шляху вирішення проблеми; 2.2 початок дій з вирішення проблеми; 2.3 неочікувана зустріч або зміна подій; 2.4 причини виникнення нової проблеми; 2.5 пошук шляху вирішення нової проблеми; 2.6 засіб та результат вирішення проблеми; 3. *Кульмінація*: 3.1 загострення проблеми; 4. *Розв'язка*: 4.1 наслідки вирішення проблеми.

Алгоритмічна послідовність дій, що забезпечують розгортання сюжету казки, позначена на моделі рис. 2.4 стрілками відповідного спрямування. Так, для формування “Зав'язки” казки як окремого блоку її фабульних елементів за повним алгоритмом автор має у чіткій послідовності означити: 1.1 місце події → 1.2 дійові особи → 1.3 причини виникнення проблеми. У разі використання ним однієї із можливих альтернатив скорочення алгоритму казки, алгоритмічно-фабульні елементи 1.1 або 1.3, чи 1.1 та 1.3 можуть бути опущені.

На відміну від цього алгоритм блоку фабульних елементів “Розвиток подій” будується за дещо більш складною схемою. У переважній

більшості англійських народних казок використовується мінімальний алгоритм розгортання сюжету, за яким реалізуються послідовно такі фабульні елементи: 2.1 пошук шляху вирішення проблеми → 2.2 початок дій з вирішення проблеми → 2.3 неочікувана зустріч або зміна подій → 2.6 засіб та результат вирішення проблеми. Однак існують казки з додатковим виникненням проблем, для опису подолання яких після викладу фабульного елемента 2.3 у сюжет казки вводяться послідовно елементи 2.4 – причини виникнення нової проблеми та 2.5 – пошук шляху вирішення нової проблеми. Таке виникнення додаткових проблем може повторюватися протягом розгортання блоку фабульних елементів “Розвиток подій” двічі та описуватися за тим самим алгоритмом, за яким описується й одноразове виникнення проблеми.

У результаті реалізації третього кроку обґрунтованого вище методологічного підходу до формування шуканої алгоритмічно-фабульної структури сюжетів англійських народних казок нами була побудована матриця смисломісткого насичення їхніх фабульних елементів, зведена в таблицю 2.1.

Вертикальна колонка ознак таблиці 2.1 віддзеркалює структуру та зміст понятійної системи, наведеної на рис. 2.4. Горизонтальна шапка таблиці охоплює інформацію про існуючу варіативність смисломісткого насичення фабульних елементів англійських народних казок та містить посилання на їхнє найбільш повне [English 1890] друковане видання. Зазначимо тут, що у зв’язку з обмеженням формату викладу до сукупності варіантів смисломісткого насичення фабульних елементів нами введено лише їхні стислі загальні формулювання. Крім того, для адекватного розуміння охопленого матрицею таблиці 2.1 матеріалу слід розрізняти алгоритмічно-фабульний елемент від власне фабули. Так, алгоритмічно-фабульні елементи 1.1 “Місце подій”, 1.2 “Дійові особи” та 1.3 “Причини виникнення проблеми” блоку “Зав’язка” охоплюють альтернативи смисломісткого насичення фабульних елементів, у яких дії або події є, здебільшого, відсутніми, а сам фабульний елемент позначений іменником.

На відміну від цього, у всіх інших фабульних елементах блоків “Розвиток подій”, “Кульмінація” та “Розв’язка” присутні узагальнені фабули, що за допомогою дієслів відображають дії героїв.

Таблиця 2.1

Матриця смисломісткого насичення алгоритмічно-фабульних елементів сюжету англійських народних казок за джерелом [English 1890]

Структурні компоненти сюжету		Алгоритмічно-фабульні елементи	Смисломістке насичення фабульних елементів (сторінка за джерелом [English 1890])
Блоки фабульних елементів	I. Зав'язка	1.1. Місце події	<i>наближене до реальності</i> : графство (с. 131, 155), територія (с. 51, 61, 137, 155), країна (с. 77), місцевість (с. 66, 74) тощо; <i>фантастичне</i> : пляшка з-під оцту (с. 34) тощо.
		1.2. Дійові особи	<i>люди</i> : знать (с. 15, 37, 103, 117, 131, 137, 141, 155), подружжя (с. 24, 34, 66, 144), подружжя без дітей (с. 103), подружжя з дітьми (с. 94, 114, 131), мати й син(и) (с. 53, 98, 113), мати й дочка (с. 19), батько й дочки (с. 48, 117), чоловік (с. 102), бабуся (с. 30), солдат (с. 41), батько, рідна дочка та мачуха (с. 27, 131, 141, 150), селянин (с. 77), жінка (с. 51, 109, 148), хлопець (с. 32, 122, 127, 145) і т.д.; <i>тварини</i> : ведмеді (с. 74), поросята (с. 30, 59), кіт (с. 136), миші (с. 63, 136) і т. ін.; <i>птахи</i> : кури (с. 87), сорока (с. 140) і т. ін.; <i>казкові або чарівні істоти</i> : чарівник/фея (с. 61, 89, 137, 154), велетень (с. 37, 77), домовий (с. 144), хлопчик-мізинчик (с. 113) тощо.
		1.3. Причини виникнення проблем	<i>зовнішні причини</i> : непорозуміння між героями (с. 19, 24, 48, 145), відсутність житла (с. 34, 41), відсутність їжі (с. 53, 74, 94, 122), зміна обставин (с. 30, 98, 109, 144, 155), неочікувана подія (с. 37, 89, 114, 117, 131, 148) і т. ін.; <i>внутрішні причини</i> : необачність героя (в діях, прогнозах, поведінці) (с. 61, 98, 140), необізнаність (с. 37, 66, 87), неспроможність (с. 137), неслухняність (с. 120), дурість (с. 61), закоханість (с. 117, 131), заздрість (с. 27, 43, 133, 141, 150), ненависть (с. 27, 150), страх (с. 77, 136), лінощі (с. 113), неадекватність сприйняття реальності або подій (с. 87, 154) тощо.

Продовження таблиці 2.1

Структурні компоненти сюжету		Алгоритмічно-фабульні елементи	Смисломістке насичення фабульних елементів (сторінка за джерелом [English 1890])
Блоки фабульних елементів	2. Розвиток подій	2.1. Пошук шляху вирішення проблеми	<i>зовнішній вплив:</i> скористатися порадою (с. 131), виконати вимогу/завдання (с. 19, 77, 89, 94, 98, 136, 141, 148) і т. ін.; <i>внутрішнє рішення:</i> поправити матеріальне становище (с. 34, 41, 53, 113, 122), знищити ворога (с. 77), суперника (с. 141, 150), одружитися (с. 19, 98, 102, 117), подивитися світ (с. 24, 32, 66), знайти щастя (с. 145), змінити обставини (с. 61, 137, 144, 156), насититися (с. 74), збагатитися (с. 53), дізнатися правду (с. 109) тощо.
		2.2. Початок дій з вирішення проблеми	<i>зробив перший крок:</i> скористався порадою (с. 131), побудував (с. 58), вирушив у дорогу (с. 24, 32, 34, 41, 51, 87, 89, 98, 103, 109, 122, 141, 145, 150, 155), убив (с. 27, 43), обманув (с. 37, 48, 53, 61, 117, 137), пограбував (с. 41), найнявся на роботу (с. 113), придбав (с. 30) тощо.
		2.3. Неочікувана зустріч або зміна подій	<i>зустріч з реальними або казковими персонажами (одна особа або група осіб):</i> диваки (с. 24), подорожні (с. 30, 41), супутники (с. 32, 66, 87, 122, 150), розбійники (с. 32), велетні (с. 53, 77, 94, 98), тварини (с. 87, 150), чарівники (с. 61, 89, 103) тощо. <i>зміна реальних або чарівних подій та обставин:</i> закохується (с. 37, 48), отримує чарівну річ (с. 53, 66, 98, 145, 148, 155) чи неочікувану допомогу (с. 131, 155), перевтілюється (с. 48), чиєсь народження (с. 37), смерть (с. 102, 109) або неочікуване спасіння (с. 137), щось знаходить (с. 34).
		2.4. Причини виникнення нової проблеми	бажання подальшого збагачення (с. 53, 102), задоволення додаткових потреб (с. 32, 41, 148), поява нових перешкод або обставин (с. 19, 30, 37, 66, 87, 94, 98, 117, 137,) і т. ін.
		2.5. Пошук шляху вирішення нової проблеми	зміна логіки дій (с. 19, 103, 141), змушування (с. 30, 137), переконання (с. 37), підкорення до існуючих обставин (с. 154), вибір комфортних умов (с. 103) тощо.

Закінчення таблиці 2.1

Структурні компоненти сюжету		Алгоритмічно-фабульні елементи	Смисловість наповнення фабульних елементів (сторінка за джерелом [English 1890])
Блоки фабульних елементів	2. Розвиток подій	2.6. Засіб та результат вирішення проблеми	досягнення мети за допомогою: товаришів (с. 98), дружини/коханої (с. 37, 150), супутників (с. 30, 32, 43, 66, 136, 150), хитрощів (с. 41, 53), везіння (с. 19, 103, 113, 120, 122), кмітливості (с. 27, 48, 58, 77, 94, 98, 141), досвіду (с. 24), сміливості (с. 109), чарів (с. 19, 27, 43, 66, 89, 117, 131, 145) тощо. недосягнення мети через: безглуздя (с. 34, 61, 63, 87, 114, 148, 154), жадібність (с. 51, 74, 102, 137, 155) і т. д.
	3. Кульмінація	3.1. Загострення проблеми	очікувана: отримання задуманого (с. 19, 30, 32, 41, 66, 94, 117, 136, 144), уникнення загрози або покарання (с. 27, 53, 61, 98, 120), отримання покарання (с. 34, 58, 74, 94, 102, 114, 131, 154) або нагороди (с. 32, 77, 141, 150). неочікувана: уникнення загрози або покарання (с. 53, 87), з'ясування правди (с. 24, 43, 48, 109), неочікувана добра дія або подія (с. 87, 103, 113, 122, 137, 144), неочікуване покарання (с. 51, 63, 148).
	4. Розв'язка	4.1. Наслідки вирішення проблеми	позитивна: кінцеве благополуччя (с. 30, 32, 53, 58, 66, 103, 117, 120, 122, 136, 137), одруження (с. 24, 37, 48, 77, 94, 98, 113, 141, 145, 150, 155), зникнення загрози (с. 19, 27, 61, 87, 89, 109, 131, 144). негативна: залишитися ні з чим (с. 34, 41, 43, 51, 63, 74, 102, 114, 148, 154).

За таких умов ми отримуємо можливість подальшого природного безпосереднього переходу від узагальнених формулювань фабульних елементів таблиці 2.1 до конкретного розгорнутого викладу їхнього змісту в текстах [English 1890] англійських народних казок.

Оскільки під час формування узагальненої моделі ми дотримувалися рекомендації пункту дев'ять [Клименюк 2006, с. 205] сучасної методології і технології організації морфологічних класів понять за їхньою функціональною ієрархією (мається на увазі логіка послідовності викладу казки) від більшого до меншого та методологічних правил побудови

інтегрованих класифікацій [Клименюк 2006, с. 193–206], то викладені нами результати їхнього виконання розкривають перед лінгвістикою практично необмежені перспективи подальшого всеосяжного комп'ютерного моделювання не лише будь-якої повної наукової класифікації функціонально-лінгвістичних ознак казок інших народів світу, але й відповідних тренінгових програм з аналізу мовленнєво-розумових операцій, що використовувалися та можуть використовуватися у процесі створення текстів літературних казок.

Алгоритмічно-фабульна структура загадки як фольклорного тексту креативно-повчальної спрямованості. До кола проблем встановлення типових структур текстів малої форми слід відносити також різноаспектні питання структурної побудови такого складного феномена усної народної творчості, якою є загадка [Аникин 1957; Захарова 2009, с. 396; Кёнгэс-Маранда 1978, с. 252; Левин 1973; Левин 1978; Митрофанова 1966, с. 81, 85–86; Пермяков 1975, с. 268–269; Рыбникова 1932; Топорова 2002, с. 18; de Caro 1986, с. 177–178; du Bois 2001; Dundes 1975; Gorges, Dundes 1963; Köngäs-Maranda 1971b, p. 54–56; Köngäs-Maranda 1971; Kaivola-Bregenhøj, Petsch 1899; Scott 1969; Taylor 1943; та ін.]. Проте інтенсивне вивчення зазначених питань призвело до певної надлишковості отриманих результатів, унаслідок якої ускладнилося з'ясування мінімально достатньої кількості та змісту найтиповіших елементів структури текстів народної загадки.

Тому ефективно вирішення проблеми виявлення типової алгоритмічно-фабульної структури загадки здійснювалося нами шляхом відповідного аналізу, спрямованого на вибір та узагальнення ознак її фабульних елементів.

На думку багатьох лінгвістів (див., наприклад, [Georges, Dundes 1963, p. 111; Abrahams, Dundes 1982, p. 130]), найбільш повний опис структурної організації загадки подано в роботі [Petsch 1899], який виокремлює п'ять її елементів: 1) вступний рамковий елемент (або формула); 2) деномінативний ядерний елемент; 3) описовий ядерний елемент; 4) блоковий елемент; 5) завершальний рамковий елемент (або формула). Проте навіть сам автор роботи визнавав, що загадки, які складаються з усіх п'яти компонентів, зустрічаються рідко, зазначаючи, що один або обидва рамкові елементи в них, зазвичай, відсутні. При цьому часто спостерігається відсутність і блокового елемента.

Саме тому, ми схильні поділяти думку [Georges, Dundes 1963, p. 111], згідно з якою аналіз такої структурної побудови загадки не мав знайти широкого застосування. Більш продуктивним убачається твердження [Georges, Dundes 1963, p. 113] про те, що лише два з наведених елементів є структурними: описове ядро і блоковий елемент, оскільки вступний і завершальний рамкові елементи є за своєю сутністю лише стилістичними засобами.

Відомий також погляд А. Тейлора [Taylor 1943, p. 130], відповідно до якого загадка складається з двох дескриптивних елементів: позитивного і негативного, які безпосередньо формують її структуру. Позитивний елемент має метафоричну природу та сприймається слухачем у буквальному сенсі. На відміну від цього, негативний дескриптивний елемент інтерпретується буквально. Так, у наведеному А. Тейлором прикладі [Taylor 1951, p. 94] “*Something has eyes and cannot see*” (Має очі і не бачить) (Ірландська картопля, № 277^a) позитивний дескриптивний елемент “*очі*” є метафоричним відносно відповіді “*картопля*”, а негативний дескриптивний елемент “*не бачить*” залишається буквальним. На думку автора, відгадка закладена в деталях позитивного дескриптивного елемента, які здатні призводити до помилкового сприйняття слухачем образного опису як буквального. Це дає підстави А. Тейлору визначити загадку як таку, що складається з двох описів об’єкта: образного й буквального, який спантеличує слухача, що намагається визначити об’єкт, описуваний так званими конфліктуючими засобами [Taylor 1943, p. 130].

Неоднозначність та суперечливість викладеного погляду було об’єктивно оцінено авторами робіт [Georges, Dundes 1963, p. 112] (див. також [Eugenio 1982, p. xxiv]), які вважали його недостатнім і таким, що не може бути застосованим до більшості текстів загадок відомого зібрання самого автора [Taylor 1951]. На підтвердження цього вони наводять приклади загадок, у яких (1) немає ні позитивного, ні негативного дескриптивного елемента: “*My fader have a horse, Go everywhere he like*” (*pumpkin vine*) [Taylor 1951, p. 142] (У мого батька є кінь; їздить, куди заманеться – гарбузова лоза); “*What goes all down street and comes back home, and sits in the corner and waits for a bone?*” (*shoe*) [Taylor 1951, p. 151] (Що йде до кінця вулиці, повертається додому, сидить в кутку й чекає на кістку? – черевик); (2) відсутні метафори, а присутній лише буквальний опис: “*What live in de river?*” (*fish*) [Taylor 1951, p. 40] (Що в річці живе? – риба); “*Red outside / white inside*” (*apple*) [Taylor 1951,

р. 625] (Червоне знадвору, біле всередині – яблуко); (3) є і позитивний, і негативний дескриптивний елементи, проте позитивний елемент не є метафоричним, а негативний – буквальним, наприклад: *What goes to the branch and drinks and don't drink? (cow and bell)* [Taylor 1951, p. 85] (Що йде до рукава ріки і п'є, але й не п'є – корова й дзвоник). Крім того, існує метафоричність і позитивного, і негативного елементів загадки: *I know something got hand and don't wash its face (clock)* [там само, р. 98] (Я знаю щось, що має руки і не вмивається – годинник).

Зважаючи на це, автори праці [Georges, Dundes 1963, p. 113] роблять раціональний висновок, що дефініція загадки має виходити з її структурного аналізу, а не базуватися на її змісті чи стилістичному оформленні. Тому вони вважають доцільним позначати мінімальну одиницю аналізу, запропонованим у роботах [Petsch 1899; Taylor 1943, p. 130] поняттям “дескриптивний елемент”, структуру якого охоплює топік (явний референт, тобто описуваний об'єкт) і коментар (уточнення й додаткова інформація про топік, здебільшого про його форму, функцію або дію на топік тощо). Виходячи з цього, автори пропонують загальну структурну дефініцію загадки як традиційного вербального виразу, що містить один або більше дескриптивних елементи, пара з яких може бути в опозиції один до одного, та референт дескриптивного елемента, який має бути відгаданим [Georges, Dundes 1963, p. 113].

Для нашого розгляду важливо те, що згідно з пропозицією, висловленою у праці [Georges, Dundes 1963], а також у ряді інших робіт (див., наприклад [Abrahams 1968, p. 151; de Caro 1986, p. 177; Green, Pericello 1979, p.18]), є сенс розглядати загадку як таку, що складається з дескриптивного елемента (їх може бути декілька), який включає топік і коментар, та референта.

Інакше кажучи, у межах започаткованого пошуку ми маємо достатньо об'єктивних підстав уважати, що так званий дескриптивний елемент є не чим іншим, як структурним елементом фольклорної загадки, який доцільно позначати поняттям “опис об'єкта”, а структурно-фабульні елементи другого ієрархічного рівня, з яких він складається, іменувати, відповідно, “темою” і “коментарем”.

Ми змушені також звернути увагу на ще одну неодноразово зазначену дослідниками особливість загадки, що має безпосереднє відношення до мислення реципієнта, а саме відгадку як специфічний структурний елемент його мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Оскільки характерною й визначальною ознакою фольклорної загадки є чіткий її поділ на дві

частини, відтворювані різними людьми [Лушникова, Потапова 2011, с. 192; Мамедова 2005, с. 117; Митрофанова 1966, с. 81–82; Пермяков 1988, с. 220; Селиванова 2010, с. 96; Топорова 2002, с. 18; Чичеров 1959, с. 328; Цивьян 1994, с. 178; Green, Pepicello 1979, p. 15; Köngäs-Maranda 1971b, p. 54], то в межах узагальненого опису її структурної побудови й виникає необхідність розгляду такого її невід’ємного елемента як відгадка.

Синтезована нами на підставі проведеного вище аналізу узагальнена умовно-формалізована схема структурної побудови тексту фольклорної загадки наведена на рис. 2.5.

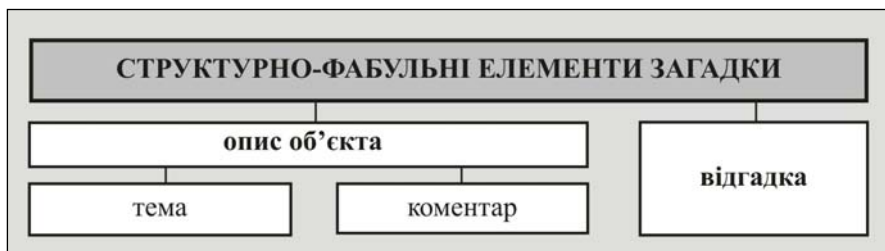

Рис. 2.5. Узагальнена умовно-формалізована схема структурно-фабульної побудови тексту фольклорної загадки

Очевидно, що отримана таким чином узагальнена схема структурно-фабульної побудови тексту фольклорної загадки надає можливість скористатися нею як логічним орієнтиром для подальшого обґрунтування шуканої моделі взаємодії когнітивно-креативних механізмів декодування загадки реципієнтом.

Структурно-фабульні особливості побудови притчі як тексту креативно-повчальної спрямованості. Структурній побудові тексту притчі як різновиду фольклорного твору малої форми притаманні специфічні особливості, оскільки внаслідок об'єктивної дії сталих законів комунікації структура притчі, як і будь-якого іншого тексту, характеризується, з одного боку, наявністю в ній певної сукупності традиційних фабульних елементів, взаємодія яких, зазвичай, розгортається в часі, з іншого боку – функціонуванням прямої або непрямої настанови, покликаній концентрувати дидактичний зміст етичної ідеї притчі.

На цю специфічну організацію викладу притчі неодноразово звертали увагу її дослідники (див., наприклад [Агранович, Саморукова 1997, с. 41; Бальбуров, Бологова 2011, с. 45; Богачевська 2011, с. 5; Демченко 1997; Левин 1998, с. 520–521, 530–531; Пихтовникова, Яремчук 2012, с. 267; Ромодановская 1998, с. 93, 100; Рыкунова 2012, с. 11–14; Тумина 2008, с. 44; Leventhal 1988, р. 502]). Проте важливі питання формалізації структурно-фабульної побудови тексту притчі та алгоритмізації розгортання її змісту лишаються до теперішнього часу поза увагою лінгвістів.

Тому нижче нами викладено логіку обґрунтування та результати пошуку уніфікованої моделі структурно-фабульної побудови тексту притчі, а також сформованих на основі фабульних елементів алгоритмів викладу її змісту.

За тлумаченням сучасного літературознавчого словника [ЛСД 2007, с. 560] притча є повчальною алегоричною оповіддю, в якій фабула підпорядкована моралізаційній частині твору. Це визначення однозначно вказує на двокомпонентну побудову структури тексту притчі як цілком конвенційно вирішене питання в лінгвістиці й літературознавстві.

Разом з тим, досліджуючи ті чи інші аспекти функціонування притчі, окремі автори по-різному йменують зазначені у словнику її структурні частини. Так, автор роботи [Тумина 2008, с. 40] стверджує, що, зазвичай, “класична” притча має двочасткову форму структури, що складається з алегоричної розповіді та тлумачення, у якому детально пояснюється кожна алегорія і кожен елемент розповіді. Якщо розуміти під терміном “класична”, як це прийнято в науці, Євангельську притчу, то не можна погодитися з тим, що “тлумачення” ретельно пояснює кожен елемент алегорію, а також кожен елемент розповіді. Наприклад, важко уявити, що у відомій канонічній притчі про таланти (*The Talents*) (Мв. 25, 14–30), розповідна частина якої охоплює дев’ятнадцять речень, більшість яких складається з 10–15 слів, а найбільше – з 65 слів, тлумачення (*хто має вуха – почув!*) якимось чином здатне пояснити алегорію та кожен елемент розповіді. Подібна картина спостерігається в текстах інших притч (див., наприклад, Мв. 13, 1–9; Мв. 20, 1–16; Мв. 25, 1–13; Лк. 10, 30–37; Лк. 12, 12–21 та ін.).

Саме звідси і бере свої витоки питання термінологічного визначення другої складової частини структурної побудови притчі, що позначається рядом авторів як тлумачення [Тумина 2008, с. 40; Агранович, Саморукова 1997, с. 40–41], заключне тлумачення [Левин 1998, с. 534], моралізаційна частина [ЛСД 2007, с. 560], інферативний (завершальний)

комунікативний блок [Куринная 2004, с. 96], розширене пояснення прикладу [Веремчук 2005, с. 9], мораль [Ильина 1984, с. 44] та ін. На нашу думку, з погляду імперативно-дидактичної функції притчі з її яскраво вираженою морально-етичною спрямованістю другий структурний елемент тексту притчі доцільно називати настановою.

Автори праці [Агранович, Саморукова 1997, с. 54] зазначають, що композиційна структура притчі складається з контексту, фабули і тлумачення, яке виражає дух вічності і вказує на царство небесне, та роблять висновок, що бінарна конструкція структури класичної (Євангельської) притчі є її мінімально необхідною жанровою ознакою [там само, с. 41]. Це зайвий раз підтверджує об'єктивну раціональність поділу структури тексту притчі на дві складові: розповідь і настанову.

Цікавою є й думка Ю. І. Левіна про структурну подібність так званих малих і великих притч. У зіставленні з аксіомними (малими) притчами модельність і розгорнутість великих робить їх скоріше схожими на доведення теорем (доведення прикладом), у той час, як сама теорема може бути ясно сформульована (у вигляді моралі, підсумкового тлумачення) або ж ні [Левин 1998, с. 529]. Далі він звертає увагу на те, що більшість притч має підсумкове тлумачення, яке повторює заключну частину притчі. У нечисельних випадках підсумкове тлумачення вбудоване в притчу та відтворюється устами персонажу. Виключеннями є передтлумачення, тобто зачин [Левин 1998, с. 534]. Наведені міркування є важливими, оскільки, виходячи з імперативно-сугестивної природи тексту притчі, вона несе в собі згадувану вище пряму або непряму настанову. Тому назване автором передтлумачення, або зачин радше слід розглядати як початкове речення притчі, покликане у межах її вихідної дії примусити реципієнта декодувати подальший розвиток подій за цілком визначеною метафоричною логікою. Такий стилістичний прийом і слугує у кінцевому рахунку формуванню свідомості реципієнта прогнозованої автором притчі настанови. Оскільки у кінцевому результаті пряма чи непряма передбачувана автором настанова має закріпитися у свідомості реципієнта, то немає сенсу штучно вважати стилістичний прийом структурним елементом притчі.

Отже, у повній відповідності до змісту дефініції, наведеної в літературознавчому словнику, ми маємо підстави вважати, що структура тексту притчі складається з двох частин: розповіді та настанови. Проте, якщо настанова є таким елементом, подальше членування структури якого для

лінгвістичного аналізу недоцільне, то, на відміну від неї, розповідь з погляду пошуку алгоритмічних моделей викладу її змісту відповідно до мети нашого дослідження потребує додаткової її диференціації на складові елементи.

Вище, а також у своїй праці [Тараненко 2008а, с. 37] ми зазначали, що побудову моделі такого типу раціонально здійснювати на підставі розуміння фабули як алгоритму подій, що формують сюжет, а сюжету – як способу викладу теми за певними елементами фабули. Тому у подальших теоретичних міркуваннях у якості методологічного підґрунтя ми використали два важливих постулати з їхньої сукупності, наведеної у розділі 1.1 (див. с. 14). Сутність зазначених постулатів полягає в тому, що:

- 1) усі без винятку тексти створюються відповідно до всеохоплюючого закону їхньої ієрархічної побудови – закону синархії;
- 2) закономірності створення будь-яких текстів підпорядковуються принципу автономії загального порядку, внаслідок якого вони, маючи повну самостійність, є зв'язаними єдністю цілого.

Вирішуючи питання диференціації розповіді як складного структурного елемента притчі, що за функціонально-композиційним призначенням і є, по суті, її фабулою, на його відповідні структурно-фабульні елементи, звернемо, насамперед, увагу на таке.

Уважаючи, що стійкість композиційної схеми канонічної притчі є не факультативною, а обов'язковою характеристикою цього різновиду тексту, зумовленою її прагматикою та історичною традицією, автор праці [Ильина 1984, с. 44] виокремлює в ній експозицію, діалог та/або вчинки персонажів і мораль, яка у разі необхідності замінюється кодою. При цьому зазначається, що діалог є факультативною формою викладу тексту канонічної притчі. Інакше кажучи, пропонується триелементний поділ структури тексту притчі. Розуміючи під терміном “мораль” відповідну настанову як окремо диференційований вище елемент структурної побудови тексту притчі, ми маємо розуміти, що саме розповідь поділяється автором на два її складових елементи: експозиція та діалог і/або вчинки персонажів. Проте, як відомо [ЛІСД 2007, с. 222], експозиція є структурним елементом, притаманним текстам більшого обсягу, а, отже, у випадку притчі може йти мова лише про експозиційні елементи у складі вихідної дії.

Тому, виходячи із сутності зазначених вище постулатів, ми доходимо висновку про доцільність уживання у якості складових елементів розповіді апробованого нами у попередніх працях [Тараненко 2001, с. 31–43; Тараненко 2008а, с. 36–42] її поділу на вихідну дію, розвиток дії, результат.

Обґрунтовану на основі викладених теоретико-концептуальних положень уніфіковану модель структурно-фабульної побудови тексту притчі наведено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Уніфікована модель структурно-фабульної побудови тексту притчі

Переходячи до безпосереднього формування структурно-фабульних алгоритмічних моделей варіантів викладу текстів притчі, некоректно було б не згадати відому працю Ю. І. Левіна [Левин 1998, с. 522–529], у якій ним запропоновано ряд формул, що віддзеркалюють зв'язок між ознаками та структурою Євангельських притч. Проте у межах зазначеної алгоритмізації він спирається лише на формально-логічне пояснення притч, віднесене до їхнього змісту, але абстраговане від структури. Саме тому з огляду на завдання виконуваного нами дослідження смислове насичення шуканих алгоритмічних моделей викладу змісту притчі розглядатиметься далі у чіткому співвіднесенні з уніфікованою моделлю рис. 2.6.

Проведений з цього приводу аналіз засвідчив, що, якнайменше, сім Євангельських притч (Мв. 13, 31–32; Мв. 13, 33; Мв. 13, 45–46; Мв. 13, 47–50; Мк. 4, 26–29; Лк. 11, 5–8; Лк. 12, 16–21) мають певним чином елементарну структурно-фабульну модель із послідовним алгоритмом викладу їхнього змісту. Під елементарністю розуміється чітко послідовне лінійне розгортання фабульних елементів від вихідної дії до розвитку дій, від нього – до результату та відповідної настанови. Приклад такої моделі з послідовним алгоритмом розгортання змісту притчі *про зерно гірчичне* (Мв. 13, 31–32) наведено на рис. 2.7

Рис. 2.7. Структурно-фабульна модель з послідовним алгоритмом викладу змісту притчі

З моделі видно, що у прикладі нами використано стислу форму викладу змісту кожного структурно-фабульного елемента аналізованої притчі та вказано настанову, яка звучить у самому тексті притчі. Тут слід зазначити, що Євангельські притчі, тексти яких побудовано за цією моделлю, містять шість прямих і лише одну непряму настанови. При цьому в чотирьох текстах пряма настанова у формі експозиційного елемента викладена у фабулі “вихідна дія”, у той час, як у трьох притчах її зміст розташовано саме в структурному елементі “настанова”. Разом з тим, незалежно від цього, настанова фіксується пам’яттю реципієнта лише за умов повного усвідомлення ним тексту притчі.

Наступна, сформована на основі аналізу розглянутих текстів структурно-фабульна модель викладу змісту притчі має багатоступеневу схему реалізації алгоритму послідовного розгортання фабули “розвиток дій”, яке закінчується прямою або непрямою настановою. На рис. 2.8 наведено приклад зазначеної моделі формування змісту притчі про *захований скарб* (Мв. 13, 44).

Рис. 2.8. Структурно-фабульна модель з багатоступеневою послідовною схемою розвитку дій у викладі змісту притчі

За такою самою схемою побудовані й тексти восьми Євангельських притч. Вони відрізняються лише кількістю фабульних елементів, що є за своєю суттю окремими пропозиційно-змістовими компонентами, з яких і складається зміст фабули “розвиток дій”. У зв’язку з цим, модель викладу зазначених притч дещо ускладнюється додатковим подрібненням фабули “розвиток дій” на її відповідні складові елементи. У межах цієї фабули кількість фабульних елементів варіює таким чином: два в Мв. 13, 44; по три у Лк. 15, 8–10; Лк. 15, 4–7; Мв. 13, 24–30; Лк. 16, 1–9; чотири у Лк. 16, 19–31 та по шість у Мв. 20, 1–16; Мв. 25, 1–13. При цьому сім притч, побудованих за цією моделлю, закінчуються прямою настановою і лише в одній настанова подана на початку у вигляді експозиційного елемента фабули “вихідна дія”.

Характерною особливістю третього типу структурно-фабульної моделі викладу змісту притчі є застосування багатоступеневих схем алгоритмів актуалізації фабул “розвиток дій” та “результат”. Приклад такої моделі з використанням смисломісткого насичення *притчі про доброго самарянина* (Лк. 10, 30–37) наведено на рис. 2.9.

Рис. 2.9. Структурно-фабульна модель з багатоступеневими схемами алгоритмів розвитку дій та їхніх результатів у викладі змісту притчі

Специфіка її реалізації полягає в тому, що паралельно з розгортанням фабульних елементів фабули “розвиток дій”, подібно до алгоритму рис. 2.8, відбувається виклад відповідних фабульних елементів фабули “результат”. При цьому настановна витікає зі змістового насичення лише одного фабульного елемента фабули “результат”, незалежно від його ієрархії у структурі моделі. Так, зміст останнього фабульного елемента фабули “результат” здійснює вплив на настанову у п’яти притчах: Мв. 18, 23–35; Мв. 22, 2–14; Лк. 20, 9–16; Лк. 18, 1–8; Лк. 10, 30–37. І лише у двох випадках (Мв. 21, 28–30 та Лк. 15, 11–32) із семи, побудованих за цією моделлю притч, настановна витікає з першого фабульного елемента фабули “результат”. Щодо настанов, то в усіх без винятку притчах цього типу вони є прямими, розміщеними в завершенні тексту.

Не менш цікавою вбачається модель з паралельною схемою алгоритму розгортання фабули “розвиток дій”, принцип організації структури якої розглянуто на рис. 2.10 на прикладі *притчі про сіяча* (Мв. 13, 3–9).

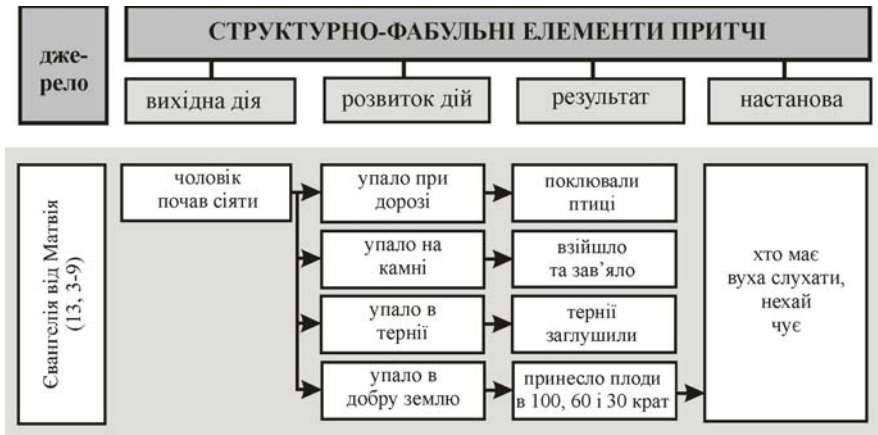

Рис. 2.10. Структурно-фабульна модель з паралельною схемою алгоритму розвитку дій у викладі змісту притчі

За цією моделлю викладено п’ять євангельських притч (Лк. 7, 41–43; Лк. 18, 9–14; Лк. 17, 7–10; Мв. 13, 3–9; Мв. 25, 14–30). Особливістю її структурної побудови є те, що, по-перше, фабула “розвиток дій” розгортається шляхом паралельного викладу її фабульних елементів та відповідних елементів

фабули “результат”. По-друге, фабульні елементи фабули “розвиток дій” можуть безпосередньо інтегруватися у зміст фабули “результат” або під впливом кожного чи одного з них можуть виникати відповідні фабульні елементи фабули “результат”. По-третє, формування настанови може зумовлюватися і змістом інтегрованої фабули “результат”, і її одного фабульного елемента чи їхньою паралельною сукупністю. В усіх п’яти притчах, побудованих за цією моделлю, настанова викладена в кінці тексту. При цьому у притчах: Мв. 13, 3–9; Лк. 7, 41–43, Мв. 25, 14–30 реалізується непряма настанова, а в притчах від Лк. 17, 7–10 та Лк. 18, 9–14 – пряма.

Особлива структурно-фабульна модель з альтернативною схемою викладу “результату”, притаманна *притчі про неплідне фігове дерево* (Лк. 13, 6–9), подана на рис. 2.11. Її специфічною ознакою є високий ступінь абстракції, тобто відсутність прямої настанови, за умов якої реципієнт змушений продукувати її у своїй свідомості на ґрунті відомих йому прикладів з божественного та мирського життя.

Рис. 2.11. Структурно-фабульна модель з альтернативною схемою викладу результату змісту притчі

За результатами проведеного таким чином структурно-функціонального аналізу Євангельських притч нами обґрунтовано їхню уніфіковану структурно-фабульну модель, інтерпретовану у вигляді певної системи, покликаної забезпечити змістову єдність тексту. На верхньому ієрархічному рівні зазначеної системи розташовані два

укрупнених структурних блоки (або елементи) тексту притчі: розповідь і настанова. На другому ієрархічному рівні розповідь диференційовано на три відповідні фабульні елементи: вихідна дія, розвиток дій та результат.

Шляхом узагальнення закономірностей алгоритмічної взаємодії та логіки взаєморозташування фабульних елементів у типових схемах актуалізації змісту Євангельських притч (див. рис. 2.7–2.11) встановлено, що за типом зв'язку між фабульними елементами їх доцільно поділяти на прості та складні. На цій підставі було сформовано класифікаційну схему зв'язків структурно-фабульних ознак тексту притчі з логікою організації її змісту, наведену на рис. 2.12.

Рис. 2.12. Класифікаційна схема зв'язків структурно-фабульних ознак з логікою організації змісту тексту притчі

Відповідно до схеми, до простих слід відносити типові моделі, що мають елементарну послідовну схему розгортання фабульних елементів у межах блоку “розповідь”, а також багатоступеневу послідовну схему актуалізації фабули “розвиток дій”. У свою чергу, до складних типових моделей будуть належати варіантні реалізації текстів притч, які

описуються багатоступеневою схемою алгоритмічної реалізації фабул “розвиток дій” і “результат”, паралельною схемою алгоритму викладу фабули “розвиток дій” та альтернативною схемою актуалізації фабули “результат”.

Побудовані на основі використання уніфікованої (або інваріантної) моделі та членування фабул блоку “розповідь” на їхні більш конкретні фабульні елементи, типові (або варіантні) структурно-фабульні алгоритмічні схеми формування змісту тексту притчі (див. рис. 2.7–2.11), дозволяють стверджувати, що простим моделям структурно-фабульної побудови текстів притч притаманні, переважно, прямі настанови. При цьому поступове ускладнення структури їхніх текстів супроводжується появою непрямих настанов.

Важливим на увагається також те, що за умов виконання традиційної для системного підходу цифрової індексації елементів виявлених типових моделей ми можемо отримати надійну класифікаційну систему, здатну сприяти адекватному дослідженню текстів притч під різними кутами зору, тобто вивченню їхніх функціональних, семантичних, лінгвокогнітивних, сугестивних та інших особливостей.

Смисломісткі та структурні особливості міфу як тексту духовно-ідеологічної спрямованості. Почати аналіз з побіжного розгляду смисломісткого насичення міфів доцільно, на наш погляд, тому, що без нього не може бути й мови про опис особливостей їхньої структурної побудови.

З огляду на це, розглянемо думки дослідників щодо змісту, мотивів та тематики текстів міфів. Зазначимо тут, що міфи на ранніх стадіях розвитку архаїчної культури були, як правило, примітивними і простими за змістом. Проте з розвитком суспільних відносин поступово створювалися більш складні і розгорнуті міфи, у яких узагальнюється накопичений людиною досвід пізнання природи і самої себе [Шинкаренко 2005, с. 9]. При цьому найбільш значущі міфи розповідали про граничні стани, які потребують виходу за межі буденного досвіду. Вони проголошували існування іншого світу – світу богів як могутню реальність, взаємодіючу з нашим світом [Армстронг 2005, с. 12–13]. Найбільш архаїчні тотемні міфи розповідали, переважно, про перетворення звірів-тотемів у людей, створення людей, породження богів і першопредків людства, подвиги культурних і епічних героїв [МС 1990, с. 637].

Тексти всіх міфів ґрунтуються на архетипах, що свідчить про спільність міфічних історій і подій, які природно відбувалися в різних культурах і історичних періодах [Folklore 1997, р. 574–580]. Згідно з К. Г. Юнгом [Юнг 1998, с. 104–105, 128, 164–165, 333–335], найважливішими архетипами міфів є такі: “*матері*” (виражає вічну й безсмертну позасвідому стихію), “*дитяти*” (символізує початок пробудження індивідуальної свідомості зі стихії колективного позасвідомого), “*тіні*” (позасвідома частина особистості або її демонічний двійник), “*анімуса*” (*аніми*) (втілюють позасвідоме начало особистості, виражене в образі протилежної статі), “*мудрого старого/старої*” (найвищий духовний синтез, який гармонізує в старості свідому і позасвідому сфери душі). Найчастіше первинна цілісність позасвідомого символізується у міфах колом, яйцем, океаном, небесним змієм, першоістотою [Мелетинский 1994, с. 7].

Важливо також, що сфера міфологічної розповіді в архаїчному світі суворо обмежена в просторі й часі, створюючи ритуалізовану структуру, занурену в практику повсякденного існування колективу [Лотман, Минц 1981, с. 39; Лотман 1992, с. 224, 228].

При аналізі смисломісткого насичення текстів міфів прийнято [Армстронг 2005, с. 41; Савельєва, Полетаєв 1997, с. 595–596; Елиаде 2010, с. 62] чітко вирізняти три їхні групи, у яких йдеться про минуле (етіологічні, космогонічні міфи), теперішнє (календарні міфи) та майбутнє (есхатологічні міфи).

Крім того, всю багатоманітність міфів різних народів світу було класифіковано [МС 1990, с. 635–638] на етіологічні (“причинні”, тобто пояснювальні), космогонічні (антропогенні, астральні, солярні й лунарні, які, як правило, менш сакралізовані, ніж етіологічні), близнючні (про чудодійних істот як засновників племені або культурних героїв), тотемічні (як елементи вірувань і обрядів), календарні (пов’язані зі зміною пір року), героїчні (побудовані навколо біографії героя), есхатологічні (які розповідають про кінець світу).

Невипадково, мабуть, і те, що в усіх культурах мають місце міфи про польоти і сходження на небеса, які виражають універсальне прагнення людини до трансценденції і звільнення від обмежень [Армстронг 2005, с. 33]. Не менш показовим убачається й те, що найбільш загальною універсальністю характеризуються міфи про створення [Kluckhohn 1965, р. 160]. До універсальних зображуваних у них тем відносять [там само, р. 162–164] також потоп (тлумачений, здебільшого, як покарання), убивство монстрів, інцест,

суперництво між дітьми, символічну кастрацію, андрогенні божества. Очевидним фактом є й те, що при національно неспецифічних сюжетах міфів, специфічними для кожної національної традиції є персонажі міфу та зовнішні ознаки самого міфологічного всесвіту [Неклюдов 2000, с. 17].

Не вдаючись до подальшого аналізу змісту, мотивів і тематики міфів, зупинимося окремо на причинах, що привели до неосяжного різноманіття смисломісткого насичення, функціонуючих у їхніх текстах конкретних структурно-фабульних елементів. До таких причин слід, на нашу думку, віднести досить широку можливість оперування в сюжетах двійковими опозиціями чуттєвих якостей людини [Мелетинский 2000, с. 168–169], наслідком якого стає стрімке розширення альтернативного поля придатних для застосування у текстах міфу таких його важливих структурно-фабульних елементів, як причини виникнення проблеми, дії щодо її вирішення та наслідки.

До найбільш часто застосовуваних поруч із чуттєвими опозиціями належать також протиставлення у текстах міфів чоловічого й жіночого, дня і ночі, добра і зла, правого й лівого, верху і низу, космічних та земних або земних і людських стихій, соціальних та індивідуальних потреб, природних і теологічних уявлень, достеменного й метафоричного у сприйнятті подій і явищ тощо.

Таке розуміння і покладено нами в основу методології здійснення рефлексивно-реверсивного переходу до вирішення питання встановлення типових моделей розгортання сюжету тексту міфу за його фабульними елементами, саме які, за нашим баченням [Тараненко 2008а, с. 37–42], і покликані віддзеркалювати композиційну структуру тексту міфу. Суть цього мисленнєвого переходу проста: оскільки автори міфів здатні на основі незначної цілком конкретної уніфікованої кількості ідей розгортати безмежний простір смисломісткого насичення так само уніфікованих фабул, то їхній відповідний аналіз має привести до конкретних, менших за чисельністю від вихідних ідей, структурних схем побудови текстів міфу. Орієнтуючись на висунуте припущення, ми й розглянемо погляди дослідників щодо структурних особливостей тексту міфу.

Існують досить радикальні думки про те, що живучість таких мовленнєвих жанрів, як міф і казка пояснюється їхньою особливою структурою, а не змістом, який з плином часу стає малозрозумілим (див., наприклад, [Шинкаренко 2005, с. 6]). Не повинне викликати, мабуть, сумнів і те, що виклад тексту міфу, як і будь-якого епічного

твору, здійснюється відповідно до певної логічної структури. При цьому динаміка розгортання його сюжету спирається на замкненість, повторюваність, варіативність, циклічність [Киченко 2004]. Логіка розвитку діалектичних протиріч опозиційних елементів міфів приводить, зазвичай, до скачкоподібного переходу свідомості реципієнта від сфери його метафорично-сакрального мислення до буденної реальності. Здається, що, усвідомлюючи цей феномен, автори праці [Лотман 1992, с. 58] розглядають текст міфу як мовну структуру, засоби організації якої здатні збуджувати в емоційному мисленні реципієнта виникнення цілісної картини сакрального і буденного світів.

Зі значною вірогідністю, наслідуючи вчення школи Піфагора, автор роботи [Топоров 1980, с. 36] віддзеркалює композиційну структуру моделей архаїчних текстів за принципом зростання числового ряду їхніх окремих фрагментів, апроксимуючи його формулою ($n, n + 1$ і т. д.). Проте з позицій нашого аналізу така залежність здатна характеризувати лише динаміку розгортання композиційної структури, а не відображати функціональні зв'язки між зазначеними фрагментами.

Цікавим є також підхід щодо особливостей міфів, наведений у роботі [Леви-Строс 1985, с. 183–207], яка містить думки щодо забезпечення структурою іманентної логіки саморозгортання сюжету міфу [там само, с. 206], здатності за допомогою обмежених мовних засобів виражати будь-які ідеї, спільності властивостей міфу з музичним твором [там само, с. 188–190] та інших широкровідомих ознак текстів міфів. Проте, на відміну від шуканих нами абстрагованих від смисломісткого насичення та сюжетів міфу алгоритмічних моделей розгортання його тексту на основі послідовної взаємодії структурно-фабульних елементів, уявлення автора зазначеної праці торкаються психічних сфер породження і сприйняття міфу людиною.

Зважаючи на викладене, неважко перекоонатися, що в обсязі започаткованого нами розгляду доцільно скористатися запропонованою ще Аристотелем логікою обґрунтування структурної моделі тексту міфу на основі раціонального абстрагування від віддзеркалюваних у ньому подій [Аристотель 1983, с. 652]. При цьому, мабуть, не випадково й те, що такі вживані ним наукові терміни, як “фабула”, “сюжет”, “зав’язка”, “розв’язка” знайшли в лінгвістиці нове відповідне трактування [Найдыш 2010, с. 65], а, отже, не втратили своєї актуальності.

За таких умов у результаті опрацювання існуючої наукової інформації з дослідження тексту міфу нами було сформовано

алгоритмічну модель розгортання його сюжету за фабульними елементами, наведена на рис. 2.13.

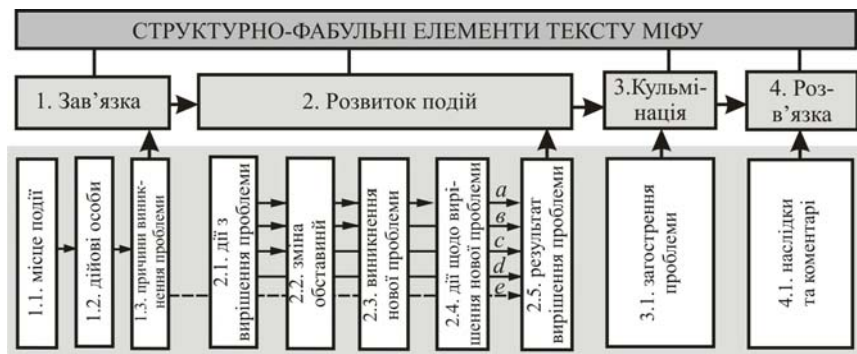

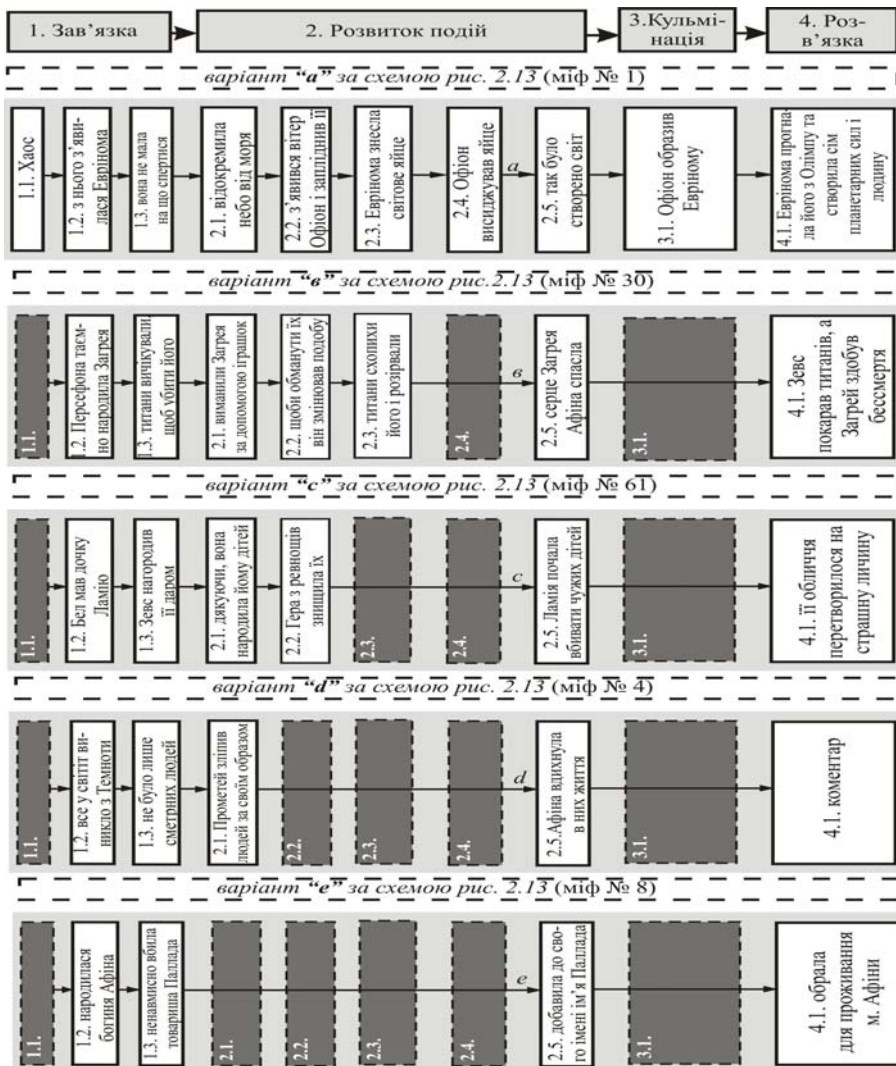
Рис. 2.13. Алгоритмічна інваріантна структурно-фабульна модель тексту міфу

Суть сформованої таким чином моделі полягає у її здатності репрезентувати структуру сюжету тексту міфу у вигляді певної системи, верхній ієрархічний рівень компонентів якої віддзеркалює алгоритмічну логіку взаємодії таких класичних блоків фабульних елементів: зав'язка, розвиток подій, кульмінація, розв'язка. На другому її ієрархічному рівні нами розташовано безпосередні фабульні елементи кожного із названих блоків: “Зав'язка” (1.1–1.3), “Розвиток подій” (2.1–2.5), “Кульмінація” (3.1), “Розв'язка” (4.1). Зв'язки між ними відображено відповідними стрілками, якими й позначено чотири варіанти (*b*, *c*, *d*, *e*) реалізації інваріанта (*a*) розгортання структури тексту міфу.

Графічний образ рис. 2.13 надає нам можливість виокремлення з нього типових варіантних моделей побудови структур текстів міфів, зведених у матрицю таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Матриця типових варіантних моделей розгортання сюжету текстів міфу з прикладами смисломісткого насичення їхніх фабульних елементів за джерелом [Graves 1993]

Смисломістке насичення отриманої нами матриці типових варіантних моделей розгортання сюжету тексту міфу за його фабульними елементами здійснено за джерелом [Graves 1993]. При цьому важливо звернути увагу на те, що характерною ознакою варіанта *b* є відсутність у його структурі фабульного елемента 2.4 (“дії щодо вирішення нової проблеми”), а також наявність у більшості міфів цього варіанта імпліцитної форми вираження елементів 1.1 (“Місце події”) і 3.1. (“Загострення проблеми”). Тому на схемі матриці ці елементи затоновано. Подібно до цього у варіанті *c* має місце відсутність фабульних елементів 2.3 і 2.4 та імпліцитна форма вираження елементів 1.1 і 3.1. У свою чергу, варіанту *d* притаманна структура тексту, у якій опущені фабульні елементи блоку “Розвиток подій” 2.2–2.4 та імпліцитно представлені у більшості міфів елементи 1.1 і 3.1. Найхарактернішим за ознакою мінімізації фабульних елементів виявився варіант *e*. Так, у ньому спостерігається відсутність чотирьох елементів (2.1–2.4) фабульного блоку “Розвиток подій” 2.2–2.4 та переважна імпліцитність змісту елементів 1.1 і 3.1. Залишається зауважити, що навіть у інваріанті *a* можуть мати місце міфи, у структурі яких елементи 1.1 і 3.1 набувають імпліцитної форми вираження.

Розглянута нами загальна схема матриці 2.2 переконливо свідчить на користь того, що саме міфи, завдяки широкому альтернативному полю функціонуючих у межах жанрів малої форми структурних елементів побудови сюжету, і доцільно вважати вихідною структурною формою породження інших текстів усної народної творчості.

За цією логікою ми не маємо підстав заперечувати й те, що структурно-алгоритмічна схема викладу тексту міфів здатна слугувати архетиповою першоосновою створення інших фольклорних жанрів малої форми. Саме про це і свідчать результати багатьох історично-порівняльних досліджень (див., наприклад, [Агранович, Саморукова 1997, с. 21–23; Афанасьев 2008, с. 19, 26, 38; Буслаев 1990, с. 32–34; Веселовский 1989, с. 40–41, 107, 140–141, 167–168, 230; Кереньи 1999, с. 244, 251; Костюхин 1987, с. 8; Лотман и др. 1982, с. 58; ЛЭТП 2001, с. 562, 566; Мелетинский 1994, с. 5–68; Мелетинский 1998, с. 54; Мелетинский 2001; Чернец 1982, с. 96; Юнг 1998, с. 335, 350–351; Dégh 1982, р. 55; Folklore 1997, р. 562] та ін.). Щодо сфери суто аналітичних розробок, то вартий уваги майже повний збіг алгоритмічної інваріантної структурно-фабульної моделі тексту міфу (рис. 2.13) з обґрунтованою нами вище (див. рис. 2.4) відповідною моделлю структури казки.

Стратифікацію 171 тексту міфів Древньої Греції за критерієм ускладнення їхньої структури відповідно до матриці таблиці 2.2 нами було виконано за джерелом [Graves 1993], яке вважається дослідниками найповнішою їхньою англомовною збіркою [Тахо-Годи, Лосев 1999, с. 680, 688; Dimock 1955, р. 45]. Проведене при цьому кількісне оцінювання частотності реалізації типових варіантних моделей побудови текстів міфів в обсязі цієї збірки засвідчило, що більшість їхніх структур (66,1%) ідентичні варіанту повної моделі “а”. У свою чергу, за варіантом “d” викладено тексти 15,5% міфів, а за моделлю “с” – 12,9%. Низька частота актуалізації структурних моделей викладу міфів притаманна варіантам “в” і “е”, позначеного на рис. 2.13 штриховою стрілкою (8,8% і 1,7% відповідно).

Крім того, на підставі логіко-структурного аналізу особливостей послідовного розгортання сюжету міфу за його фабульно-змістовими елементами було з’ясовано можливість класифікування їхніх алгоритмічних схем на такі, що мають лінійний та циклічно-повторний характер. У такому випадку під лінійним алгоритмом розгортання сюжету слід розуміти суворо послідовну актуалізацію фабульних елементів міфу відповідно до схеми рис. 2.13. Тоді у випадках виникнення протягом сюжету у того самого героя двох і більшої кількості проблем, матиме місце циклічно-повторний алгоритм. При цьому за частотними ознаками 69% від загальної кількості текстів збірки [Graves 1993] становлять міфи з циклічно-повторним алгоритмом розгортання сюжету, а 31% – з лінійним. За цією ознакою також очевидно, що циклічно-повторні алгоритмічні схеми викладу міфу подібні до встановлених нами вище схем розгортання сюжету казок (див. рис. 2.4).

Дещо інші властивості структури розгортання сюжету міфів дозволяють поділяти їх на прості та комбіновані. Так, на відміну від простих, комбіновані міфи містять у собі не один, а декілька завершених сюжетів. Зазначимо тут, що тексти простих міфів складають 68,4% від загальної кількості текстів джерела [Graves 1993].

Проведений таким чином теоретичний пошук засвідчив, що запропонований ще Аристотелем метод абстрагування від смисломісткого насичення міфів є ефективним шляхом для адекватного моделювання специфіки їхньої структурної побудови. У його обсязі доведено, по-перше, первородність природи міфу у царині фольклорних текстів, по-друге, наявність у міфах фрагментів або зачатків світоглядного опису світу та функціональних різновидів, конкретизованих і розгорнутих у наступних

творах усної творчості. Наочно показано також, що обґрунтовані нами структурно кінечні варіанти текстів міфів здатні за-безпечити безмежну кількість реалізацій їхнього змістового насичення за конкретно-функціональним призначенням.

Графічна інтерпретація та результати проведеного аналізу смисловистих і структурних особливостей тексту міфу здатні, на наш погляд, слугувати надійними методологічними підвалинами для вирішення дослідниками питань пошуку загальних та індивідуальних особливостей генетичної взаємодії функціонуючої в мультикультурно-му середовищі множини фольклорних творів.

Алгоритмічно-фабульна структура легенди як тексту духовно-ідеологічної спрямованості. Зрозуміло, що вивчення народних легенд і переказів перебуває в особливому стані, який викликаний, насамперед, специфікою цього матеріалу. Майже повсюдне побутування таких усних розповідей, їхня надзвичайне різноманіття і текстова нестійкість, складне переплетення місцевих оповідних традицій з численними проявами подібності сюжетів і тотожності мотивів у межах не лише окремих країн, але й континентів висуває завдання єдиної систематизації текстів легенд [Азбелев 1966, с. 176].

Причин, що викликають ускладнення під час вивчення легенд, на наш погляд, багато. Провідною з них, мабуть, варто вважати притаманну людині певну сукупність духовних потреб або запитів, які віддзеркалюються в словесній творчості. Схоже при цьому, що кожному з основних видів усної прози відповідає його основна потреба. У межах такого бачення К. Шири було систематизовано шість основних потреб, яким відповідають народні оповіді: 1) потреба пояснити світ, 2) міфілогізувати або демонізувати його, 3) висловити загальне в частковому, 4) створити образ шанованого героя, 5) потреба у вищому порядку і 6) потреба в запереченні порядку (цит. за [Азбелев 1966, с. 187]).

Впливовим фактором ускладнення вивчення легенд є їхнє породження в певному культурному просторі, хоча й відомо [Dégh 2001, р. 5], що взагалі вони походять від ранніх європейських міфічно-магічних ідеологій.

Не менш важливою обставиною є й те, що поняття легенда не має, як це вже зазначалося вище, загальноприйнятого єдиного визначення ні в науковому, ні в повсякденному мовленні. Середньовічне

латинське “*legenda*” позначало “те, що підлягає прочитанню”, тобто уривки з житій, які читалися на богослужіннях або під час монастирських трапез [ЛЭ 1932, с. 140–144]. На теперішній час цим словом позначаються найрізноманітніші види словесно-художньої творчості, які належать і до сфери фольклору, і до літератури. Так, наприклад, у західноєвропейській науці легендами іноді називають міфи первісних народів. В англійській фольклористиці до легенд відносять також міфи класичної давнини. О. М. Веселовський називає легендами сюжети, приурочені історичним особам. Рідше слово “легенда” застосовується на позначення інших жанрів, як, наприклад, повір’я або бувальщина [Пропп 1998, с. 269–270].

З цим безпосередньо пов’язана думка У. Баскома, згідно з якою три базові жанри фольклору – міф, легенда і казка – використовуються досить довільно, тому потребують свого уточнення [Bascom 1965, р. 3]. Подібно до нього Дж. Л. Гом підкреслював, що терміни міф, народна казка і легенда вживаються безладно і без особливої визначеності [Gomme 1908, р. 129].

Природною стає пропозиція У. Бескома вживати термін “прозові оповіді” для таких розповсюджених творів словесного мистецтва, як міфи, легенди та казки, оскільки ці три форми пов’язані одна з одною тим, що вони є оповіданнями у прозі, і цей факт відрізняє їх від прислів’я, загадки, балади, вірша, скоромовки та інших форм словесного мистецтва, побудованих на основі чітких формальних характеристик [Bascom 1965, с. 3].

Казки і легенди тлумачаться [Dégh 2001, р. 36] як два основних фольклорних наративних жанри. Завдяки їхньому тривалому співіснуванню, можна припустити, що вони обидва є проявами базових потреб людської психіки [Luthi 1961, р. 7]. Для М. Люті, різниця між ними полягає в їхньому внутрішньому змісті: казки – неглибокі й одномірні, тоді як легенди – глибокі й багатовимірні. Ядром зображеної в легенді події є досвід. “Предметом легенди є сперечання з надзвичайним, іншим, потойбічним” [Luthi 1961, р. 33, 43].

Неможна також ігнорувати розглядуване багатьма фольклористами [Азбелев 1966, с. 191; Вирсаладзе 1973, с. 10; Пропп 1998, с. 271–277; Сырф 2011, с. 213] тяжіння легенд до релігії та мистецтва.

Так чи інакше, але лише в 1930-х роках минулого століття легенду було визнано автономним прозовим фольклорним жанром, який заслуговує на серйозне вивчення [Dégh 2001, р. 26], однак її чітке визначення, без якого не можна здійснити класифікацію легенд, було відсутнє. Ця потреба була озвучена на першому міжнародному з’їзді

з фольклорних досліджень у 1959 році, де У. Д. Ханд запропонував сформувати комітет, поставивши на порядку денному класифікації європейських і американських народних легенд [Hand 1965, p. 439]. Комітет з вивчення легенд збирався в 1962, 1963 і 1966 рр., за результатами роботи якого було розроблено основу для класифікації національних легенд, що сприяло створенню їхньої міжнародної індексації [Dégh 2001, p. 26]. Унаслідок дебатів, що відбулися, постало завдання розробки зручної міжнародної системи каталогізації легенд [Азбелев 1966, с. 177]. Спробу створення всеохоплюючого міжнародного покажчика мотивів легенд містить відома шеститомна праця С. Томпсона, у якій було зібрано досить різноманітний матеріал багатьох народів світу [Thompson 1955–1958]. Найбільш досконалыми серед існуючих новітніх зведених покажчиків, присвячених легендам і переказам, є визнаними роботи О. М. Афанасьєва (російські легенди), Ж. Р. В. Сінінге (нідерландський фольклор), Р. Т. Крістіансена (норвезькі легенди), Л. Сімонсуурі (фінські легенди), В. Хётгес (німецькі легенди) [Азбелев 1966, с. 177–180].

Щодо близькості та спорідненості легенд з іншими прозовими фольклорними творами [Азбелев 1965, с. 12; Азбелев 1966, с. 183; Вирсаладзе 1973, с. 11; Курбанов 2008, с. 113; Левинтон 1992, с. 45; ЛЭТП 2001, с. 434; Пропп 1976, с. 39, 51, 150; Пропп 1998, с. 29, 89, 269–270, 283; Селиванова 1999, с. 168, 170, 171, 173; Сырф 2011, с. 212–213; Bascom 1965, p. 3, 16–17; Dégh 1982, p. 58–59, 72; Fraser 1921; TWBE 1994, p. 154], то відповідь, достатня для вирішення цього питання в обсязі мети нашого дослідження, викладена вище. Її сутність полягає у введенні критеріїв диференціації легенд від міфів і казок.

Спроби створення різних за ступенем загальності класифікацій легенд за їхніми різноманітними ознаками лишаються актуальним і дотепер. Аналізуючи наукові матеріали, які мають відношення до класифікації різновидів легенд, неважко переконатися, що запропонованими ознаками для їхньої систематизації стають, здебільшого, зміст, функція та територія розповсюдження.

Так, ще братами Грім було виокремлено три різновиди народних легенд: *історичні*, пов'язані з подією або особистістю історичного значення; *міфологічні* (демонологічні), що стосуються зустрічей людини з надприродним світом та наділенням надприродними силами і знаннями; і *етіологічні* (пояснювальні) про природу та походження живих і неживих речей [Folklore 1997, p. 488–489].

Генріх Баузіґер запропонував схеми, які інтерпретують становлення трьох видів легенд: (1) суб'єктивне переживання вражаючої і стражаючої події ініціює *надприродні легенди*, (2) знаменні та історичні події, природні явища тощо стають основою *історичних легенд*, (3) об'єктивація існуючих явищ, яка вимагає пояснення, слугує виникненню *етіологічних легенд* [Bausinger 1958, p. 239–254].

Серед релігійних легенд виокремлюють: 1) традиційні (класичні) народні християнські легенди, до яких відносяться розповіді про походження і долю світу й людства; 2) “легенди-бувальщини” про різні містичні й релігійні дивацтва і чудеса з життя оповідача і його оточення; 3) “легенди-перекази” про релігійне життя місцевого приходу [Шеваренкова 2003, с. 52]. У російському фольклорі розрізняють такі легенди: космогонічні, географо-топонімічні, етногонічні, зоогонічні, християнські і релігійно-апокрифічні, історичні й героїчні, соціально-утопічні та ін. [Чистов 1967, с. 90].

Схема, розроблена на Міжнародному конгресі в Будапешті (1963), поділяє легенди і перекази на чотири типи, які розгалужуються за тематикою на відповідні підтипи: 1) етіологічні й есхатологічні; 2) історичні та культурно-історичні, 3) міфічні, 4) релігійні [Hand 1965, p. 444].

У розглянутих класифікаціях є свої очевидні плюси та свої цілком очевидні мінуси. Ми схильні вважати позитивним їхнє використання у якості загального дерева ієрархічної орієнтації для виходу дослідників на типи, види, різновиди та конкретні тексти легенд. Проте з погляду висунутих нами припущень недостатність цих класифікацій для відображення типової картини взаємодії фабульних елементів легенди у межах архетипових структурних блоків її тексту, на основі яких і розгортається альтернативне різноманіття сюжетів окремих легенд, є очевидною. Тому ми змушені зосередити увагу на думках дослідників щодо структурної побудови легенди.

Як стверджує Л. Дех [Dégh 2001, p. 54], легенда не має ні чіткої структури, ні форми. У легенді, яка часто на відміну від казки характеризується як безформна, фрагментарна і неповна, є щось інше, ніж шаблонні кліше, що й формує її як текст. Особливість впливу легенди полягає в тому, що рано чи пізно, більшість людей, зворушені описаним у ній незабутнім досвідом, знаходять основну ідею, яка змушує їх задуматися або діяти. Ця ідея є ядром легенди, і, оскільки донести її до своєї аудиторії стає основною метою легенди, її форма

підпорядковується основному повідомленню, що передається в легенді [Degh 2001, p. 98].

Про відсутність жорстких структур у легендах ідеться у праці [Tangherlini 1990, с. 372–373]. На думку К. В. Чистова [Чистов 1967а, с. 210], легенди не вирізняються структурною самостійністю і завершеністю. Подібні судження мають місце і в ряді інших наукових праць, згідно з якими легенди, на відміну від казок, не мають традиційних початкових і прикінцевих формул, установленого чергування подій [ЛСД 2007, с. 386]; часто одноепізодичні [Чистов 2005, с. 72; Dégh 2001, p. 41] або одноходові [Алпатов 1998, с. 14] та мають здатність формувати непередбачувану для слухача структуру [Чистов 2005, с. 72]; мають лише зміст, але взагалі не мають встановленої форми, яка залежить від характеру переданого змісту [Dégh 1982, p. 73] тощо.

На відміну від цього, існують і інші погляди. Так, Л. Дех стверджує [Dégh 1982, p. 75], що, незважаючи на фрагментарність стилю, легенда має добре пізнавану структуру. Вступна частина представляє докази, необхідні для вияву довіри до історії (наприклад, точний час, день, пора року, рік, а також опис місця події). У вступі оповідач називає дійових осіб і переконується в тому, що вони знайомі аудиторії. Заклучна частина зазвичай повторює основні настанови розповіді. У праці [ЛСД 2007, с. 386] також стисло зауважується, що легенди починаються з викладу змісту і закінчуються висновком, повчальним підсумком.

Отже, судити безапеляційно про повноту тих чи інших уявлень щодо структури тексту легенди здається ще зарано. Це добре відчуває Р. Барт [Барт 1989, с. 423], який вважає, що структурний аналіз оповідання переживає в наші дні стадію бурхливого опрацювання та прогнозує напрями пошуку наративних, або формальних моделей структурно-граматичного і структурно-інтертекстуального характеру. Саме до другого напрямку і має безпосереднє відношення шукана нами алгоритмічно-фабульна модель побудови текстів легенди.

Тому ми вважаємо за необхідне звернути увагу на наведені у праці [Азбелев 1966, с. 193] результати виокремлення типів дій персонажів легенд і обставин, за яких здійснюються ці дії. Розглянуті в ній типи диференційовано у вербальному вигляді на типи персонажів (істоти й неістоти), типи їхніх дій і станів та типи обставин. При цьому запропоновано спосіб формальної індексації їхнього позначення через послідовну нумерацію провідних ознак. У нашому розумінні саме тут має місце здійснення певного роду фабульного аналізу тексту легенди.

Розглядаючи в цій площині фольклорні легенди про спокусу, С. В. Алпатов [Алпатов 1998, с. 14] виокремлює в них п'ять типів фабул, за якими герой: 1) стійко зазнає спокусу, долає її, примножує чесноти; 2) піддається спокусі та зазнає поразки в духовній боротьбі; 3) покаанням відроджується після морального падіння; 4) гине фізично й морально або 5) йому відкривають очі на його духовні настрої до того, як станеться остаточне падіння.

Подібним чином, розглядаючи три тематичні групи соціально-утопічних легенд [Чистов 1967а, с. 335], К. В. Чистов виокремив у них спільну схему сюжету [там само, с. 30–32]: природний цар (царевич) має намір здійснити соціальні перетворення на користь селян (звільнити їх від кріпацтва і т. ін.). Однак боярське оточення домагається усунення спасителя (його підмінено кимось іншим; ув'язнено; оголошено померлим тощо). Відбувається чудесний порятунок спасителя (замість нього ховають ляльку; добровільно гине вірний слуга; спаситель тікає з ув'язнення). Протягом певного часу він змушений ховатися (на острові, в горах, на чужині і т. п.) або анонімно мандрувати. Проте народ отримує звістку (від його посланців; за його указами) або ж завдяки випадковим зустрічам упізнає його. Правлячий цар намагається перешкодити спасителю здійснити задумане (переслідує; пропонує компроміс), але безуспішно. Відбувається повернення спасителя (у передбачений час; за іншою версією – завчасно, оскільки страждання народу дуже важкі) і впізнавання його народом (за царським знаками, мітками на тілі тощо). Спаситель запановує в столиці (Москві, Петербурзі), здійснює задумані соціальні перетворення (звільняє селян, наділяє їх землею, скасовує всі повинності або ж – залежно від місця побутування легенди – дарує свободу козакам тощо). Він шанує своїх найближчих сподвижників, карає зрадників, незаконного царя, придворних, дворян і т.ін.

З'ясовуючи сутність двох останніх цитувань, на основі запропонованих у нашій праці наукових уявлень, можна з повними на те підставами констатувати, що у першому посиланні йдеться про певний ієрархічний рівень морфологічної множини елементів фабульного аналізу тексту легенди, у той час, як у другому цитуванні має місце диференціація самих фабул на їхні більш конкретні ієрархічно-супідрядні елементи смисломісткого насичення дій та подій, з яких, зазвичай, і складаються фабули.

Отже, для синтезу структурно-фабульної моделі побудови текстів легенд лишається актуальним завдання пошуку спільних архетипових

ознак типових фабул та їхнього термінологічного визначення. Зробивши це на основі асоціації зі структурною побудовою текстів міфу й казки, ми навряд чи припустимося значної похибки, оскільки, як це вже зазначалося, висновки про адекватність саме структурно-фабульної моделі текстів цих трьох жанрів визнаються більшістю сучасних дослідників [Пропп 1998, с. 283; Пропп 2000, с. 39; Bascom 1965, р. 3; Dégh 1982, р. 59; Dundes 1962, р. 1034; Olrik 1965, р. 131, 138]. Висловлене дає підстави відтворити узагальнену структурно-фабульну модель тексту легенди у вигляді графічного образу, наведеного на рис. 2.14.

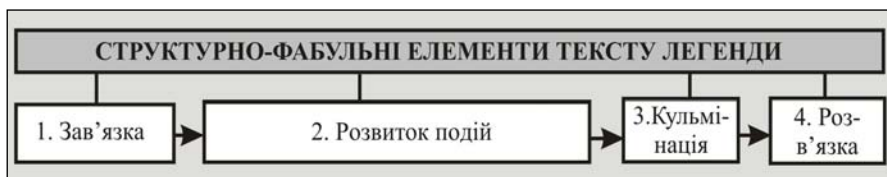

Рис. 2.14. Узагальнена структурна модель тексту фольклорної легенди

Інше і вочевидь складне питання диференціації фабульних блоків отриманої моделі не є принципово невирішуваним. Логіку і можливості його кінцевого вирішення викладено нами під час обґрунтування алгоритмічних інваріантних структурно-фабульних моделей текстів казки (див. рис. 2.4) і міфу (див. рис. 2.13). Проте обсяг текстів легенд, реально зафіксованих у збірках (див., наприклад, [Kerven 2008; Kerven 2011]), переконує у доцільності подальшого вирішення цієї проблеми на основі застосування комп'ютерних програм зіставлення та ідентифікації занадто великої множини фабульних елементів. Природно, що в плані нашого дослідження таке завдання набуває ознак надлишковості, оскільки його вирішення не є питанням методології, а має вирішуватися на рівні безпосередньої методики проведення кожного конкретного дослідження.

Унаслідок проведеного в цьому підрозділі аналізу, з'ясовано, що обґрунтовані нами алгоритмічні структурно-фабульні моделі розгортання сюжетів англійських фольклорних творів малої форми можуть бути класифіковані за кількома інваріантами структурної

взаємодії блоків фабульних елементів та сукупністю окремих блоків, які входять до складу цих елементів. Так, за умови сумісного розгляду змістового алгоритму взаємодії фабульних блоків таких моделей, можна стверджувати, що структури міфів, казок, легенд, байок і притч побудовані за подібними типовими моделями, які за певного абстрагування можна визнати інваріантними. На тій же підставі можна говорити про інваріантність структурно-фабульних моделей побудови текстів прислів'я і загадки.

При цьому, як це показано вище, будь-який фабульний елемент з існуючої множини їхніх конкретних архетипів, що входить до складу структурно-фабульних блоків обґрунтованих моделей прозових фольклорних текстів малої форми, здатний відігравати роль фокусуючого елемента, який забезпечує можливість бездоганного адресного переходу від загального змісту окремо взятого фабульного блоку до конкретних варіантів смисломісткого насичення фабульних елементів фольклорних творів різних жанрів.

2.3. Психолінгвістичні особливості актуалізації та декодування англійських фольклорних текстів малої форми

Повертаючись до всього викладеного вище, ми змушені констатувати, що майже на кожному етапі аналізу особливостей актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми неминуче виникала необхідність підкреслювання їхніх когнітивно-креативних та сугестивних властивостей. Зрозуміло, що в цих випадках ми, по суті, мали справу з психолінгвістичними особливостями усної реалізації зазначених текстів.

Унаслідок проведеного з цього приводу методологічно-прогностичного аналізу з'ясувалася доцільність обґрунтування моделі сугестивного впливу фольклорних текстів на свідомість реципієнта та узагальненої схеми когнітивно-креативного механізму їхнього декодування як теоретично-графічного інструментарію для лінгвістичного пізнання міждисциплінарних феноменів. При цьому було цілком зрозуміло, що оптимальна логіка такого пізнання мала базуватися на наукових уявленнях та термінологічному апараті когнітивістики і синергетики, а об'єктами теоретичного дослідження мали стати фольклорні жанри, яким ці властивості є найбільш притаманними. Це дозволило нам обмежитися під час моделювання механізму сугестивного впливу на реципієнта текстом казки, який сприймається свідомістю дитини. У свою чергу, об'єктом моделювання схеми когнітивно-креативного

механізму декодування фольклорного твору було обрано текст загадки. Результати проведеного таким чином теоретико-методологічного пошуку викладено нами нижче.

Сугестивний вплив озвученої казки на дитину. Мабуть, мало хто буде заперечувати, що озвучена казка є вихідним і найбільш впливовим явищем у процесі набуття дитиною комунікативного і когнітивного досвіду. Недивно тому, що в лінгвістичних джерелах достатньою мірою висвітлені результати вивчення багатьох аспектів функціонування казки.

Проте найцікавіші питання когнітивно-сугестивного впливу озвученої казки на дитину розглядаються лінгвістами, переважно, стосовно аналізу особливостей застосування лінгвальних і позалінгвальних засобів її актуалізації. За цих обставин за межами зазначеного підходу досі лишається вивчення не менш важливих феноменів, що мають відношення до сприйняття казки самою дитиною. Тому перед нами й постала проблема формування вихідної концептуальної синергетичної моделі механізму сугестивного впливу озвученої казки на дитину.

Про використання казок під час виховання й навчання дітей згадується, як відомо [Франц 1998, с. 11], ще в діалогах Платона. За твердженням автора праці [там само, с. 12] науковий інтерес до чарівних казок, які несуть у собі відображення в символах древніх, давно забутих вірувань, уперше був проявлений лише у XVIII ст. Й. Й. Вінкельманом, Й. Г. Гаманом і Й. Г. Гердером. М.-Л. фон Франц також констатує, що окрім напряму, створеного братами Грімм, виникла й так звана символічна школа (Г. Гейне, Г. Ф. Кройцер, Й. Геррес). Основна ідея цього напряму полягала тому, що міфи є символічним відображенням глибинної філософської думки, а також містичним ученням про найсокровенніші істини щодо Бога й світу [Франц 1998, с. 14].

З'ясовуючи сучасний стан наукового дослідження казок, Д. Соколов вважає, що один із найпростіших підходів до їхнього вивчення (біхевіористський, або поведінковий) вимагає ставитися до казок як до опису можливих форм поведінки. При цьому він підкреслює, що у процесі транзактного аналізу, який використовується для реалізації зазначеного підходу, звертається особлива увага на рольові взаємодії в казках. Інший, досить плідний, на його думку підхід, розглядає казкові персонажі як субособистості, або частини "я" однієї людини. При субособистісному підході надається основне значення емоціям, а

також самі казкові герої часто розглядаються як персоніфіковані емоції. При цьому наголошується, що в казці дитина проживає емоційні стани, яких їй не вистачає в “зовнішньому житті” [Соколов 2001, с. 7–8].

Проте, не маючи будь-якого наміру заперечувати викладені погляди, ми вважаємо за доцільне дотримуватися укрупненого поділу існуючих підходів до вивчення феномена дитячої казки на лінгвістичний та психологічний.

Так, у межах лінгвістичного підходу було здійснено визначення культурної і дидактичної ролі казки [Величко 1995; Брандес та ін. 2001, с. 96–100; Кирилюк 2005; Кольцова 2000; Олкер 1987, с. 408–438; Филиппов 2003; Zipes 2006], її функціональної спрямованості, досліджено сюжетні мотиви казок, а також їхню структурну та фабульну побудову [Давиденко 2009; Рафаєва 1998; Тудоровская 1972]. У зв’язку з цим, з’явилися праці, спрямовані на систематизацію казок за зазначеними вище ознаками [Андреев 1929; Веселовский 1938; Веселовский 1989, с. 300–306; Дандес 2003, с. 14–27; Кербелите 1980, с. 48–100; Ленц 2000; Мелетинский 2005; Никифоров 2008; Олкер 1987; Франц 1998; Aarne 1961; Bremon 1977]. Висвітливши певною мірою поле основних проблем, пов’язаних із пізнанням феномена функціонування казки в соціумі та закономірностей її побудови, лінгвісти продовжують вирішувати її часткові питання: дослідження лінгвопрагматичного [Викулова 2001; Мاستилко 2005], етнолінгвістичного й етнокультурного аспектів казки [Плахова 2007; Соборная 2004], встановлення її тематичних, структурно-композиційних і лінгвокультурних характеристик [Давиденко 2009; Рафаєва и др. 2001], а також лінгвостилістичних [Нефьодова 2001] і лінгвосеміотичних [Щурик 2007] особливостей, узагальнення мовних засобів оформлення казки [Сотникова 1996; Мамонова 2004; Кириллова 2005], опис мовної картини світу казки [Тройская 1998; Смирнов 2007] та її концептуального простору [Єремєєва 1997] тощо. Певна частина результатів накопичуваних таким чином знань знаходить своє безпосереднє застосування в педагогічних цілях, інша частина – очікує свого узагальнення майбутніми лінгвістичними студіями. Крім того, зазначені наукові здобутки активно використовуються останнім часом для вирішення нагальних питань, що постають перед когнітивістикою як новим напрямом лінгвістичних досліджень.

На відміну від лінгвістичного підходу, представники психологічного здійснюють наполегливі спроби, хоча й, здебільшого, гіпотетичного, але проникнення в синергетично-когнітивну сутність процесів, що

відбуваються при сприйнятті казки в умовах становлення духовної сфери дитини.

Під час такого пізнання дослідники тією чи іншою мірою спираються на виявлені К. Г. Юнгом неособистісні феномени, що проявляються в сновидіннях у формі міфологічних тем, які можна знайти в казках і легендах народів усього світу. Ці міфологічні мотиви, які виражають найбільш стійкі первісні інстинкти, він назвав архетипами та довів, що вони являють собою типові стани або форми, у яких психікою індивіда породжуються певні колективні феномени [Юнг 1998а, с. 56].

Характеризуючи архетипи, К. Г. Юнг показав, що вони базуються на інстинктах і їхніх проявах, мають надприродні якості та здатні викликати відповідні почуття [там само, с. 98].

Учениця і послідовниця К. Г. Юнга – М.-Л. фон Франц – підкреслює, що у своїй останній роботі він указує на важливе значення емоційного та чуттєвого факторів, завжди притаманних архетиповому образу, який виступає в якості не лише патерна мислення, але також набуває ознак емоційного досвіду людини. Тому будь-який образ постає живим і значущим для індивіда, лише внаслідок його емоційної й чуттєвої цінності.

М.-Л. фон Франц також поділяє загальну думку, що вивчення чарівних казок є важливим саме тому, що в них представлена загальнолюдська основа життя. Оскільки вони знаходяться поза культурою, поза расовими розрізненнями, казки здатні дуже легко мігрувати. Їх можна вважати інтернаціональною мовою людства, мовою осіб різного віку та всіх національностей, яка не залежить від культурних розбіжностей [Франц 1998, с. 33].

Розглядаючи сугестивний вплив казки на психіку дитини, Л. Г. Жаркова вказує, що проблема сугестивного впливу має такі основні аспекти, як лінгвістичний, медичний, психологічний, та виокремлює при цьому психологічний аспект впливу казки на психіку дитини [Жаркова 2006, с. 70].

Говорячи про архетипові символи, якими так багаті казки, вона цілком справедливо вказує на їхню здатність впливати на емоційний стан дитини через структуру позасвідомого [там само, с. 72]. На жаль, подана нею схема позасвідомого (1. Еволюційне позасвідоме. Досвід біологічної еволюції. Світ інстинктів; 2. Філогенетичне позасвідоме. Досвід прашурів; 3. Витіснене позасвідоме. Досвід інфантильного періоду) не є достатньо структурованою через відсутність ієрархічної

супідрядності її елементів та зв'язків між ними. Проте, незважаючи на важливість адекватного вирішення проблеми структурування компонентів позасвідомого, спроба визначення їхнього кола є також позитивною для подальших пошуків лінгвістів. Разом з тим, у межах проблеми набуття індивідом досвіду інфантильного періоду, що має безпосереднє відношення до мети нашої праці, зазначена схема може бути використана лише як сукупність понять або факторів, які тією чи іншою мірою сприяють здійсненню сугестивного впливу казки на позасвідоме дитини.

З іншого боку, елементи наведеної А. Маслоу ієрархічної класифікації потреб людини – 1) фізіологічні, або органічні; 2) потреба в безпеці; 3) потреба в приналежності й любові; 4) потреба у визнанні або повазі; 5) потреба в самоактуалізації [Maslow 1987, р. 15–22], які проєктуються на героїв казок – доцільно розглядати як фізіологічне (1 і 2 потреби) та духовне (3–5 потреби) природне підґрунтя, на підставі якого здійснюється запуск когнітивно-емоційних механізмів сприйняття казки дитиною.

Заслуговує також на увагу і філософське бачення О. В. Клименюка про те, що мислення в його когнітивному прояві здійснюється в багаторівневій психічній сфері індивіда на декількох розірваних у часі й різних за спрямуванням стадіях. Зароджуючись у своїй емоційній формі ще на рівні екзистенціального позасвідомого буття індивіда, мислення у своїй першій стадії має суто стохастичний характер і, розгортаючись за законами полілектики, зумовлює створення відповідних емоційних концептів, смисломісткий потенціал яких частково передається у сферу ментального буття. Спрямованість емоційного мислення формується на основі стохастичної обробки перцептивної та логічної інформації, що відкидається свідомістю [Клименюк 2010, с. 223]. Звідси і стає очевидною синергетична сутність сприйняття емоційною сферою дитини сугестивної енергії, закладеної в сюжеті та змісті казки.

Проведений огляд результатів наукових напрацювань з дослідження казки дозволив виявити основні методологічні положення для обґрунтування вихідної синергетичної моделі механізму сугестивного впливу озвученої казки на дитину (рис. 2.15).

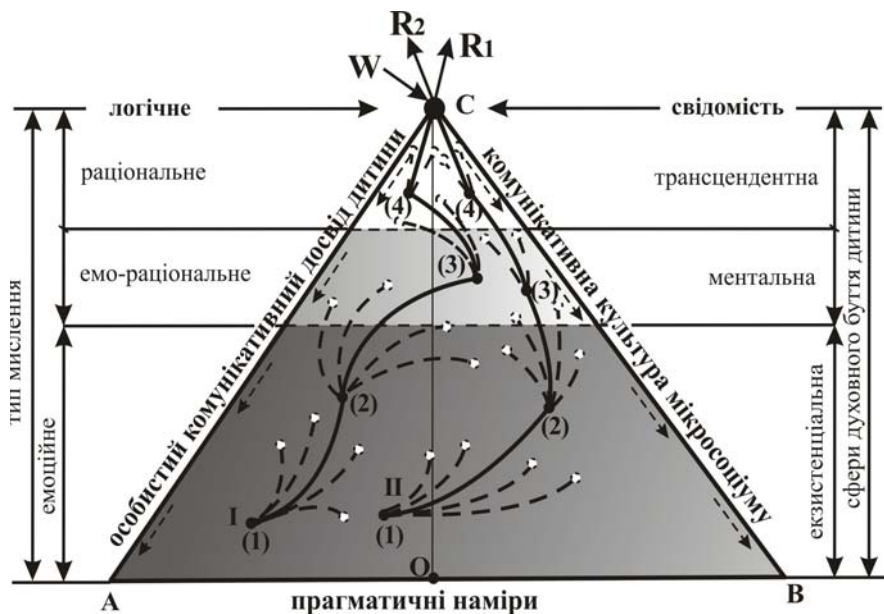

Рис. 2.15. Синергетична модель психоенергетичного механізму сугестивного впливу та реакції дитини на озвучену казку

В основу формування цієї моделі (рис. 2.15) було покладено обґрунтовані у праці [Калита 2007, с. 5–12] ідеї щодо особливостей функціонування психоенергетичного механізму актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, які розглядалися під кутом зору відомої філософської концепції [Клименюк 2010, с. 208–213] існування піраміди духовного буття особистості. Таким чином, було сформовано синергетичну модель, здатну відображати процеси саморозвитку сугестивного впливу озвученої казки в духовній сфері дитини.

Під впливом цього модель набула вигляду складної чотирирівневої умовно-топологічної системи сфер духовного буття дитини, що охоплює екзистенціальну, ментальну і трансцендентну підсистеми, функціонування яких керується свідомістю, позначеною на моделі точкою С. Оболонка системи утворюється трьома її складовими:

комунікативною культурою мікросоціуму (сторона СВ), особистим комунікативним досвідом дитини (АС) та її прагматичними намірами (АВ).

Усередині зазначеної системи, що моделює сфери духовного буття дитини та типи її мислення (емоційне, емо-раціональне, раціональне й логічне), і відбувається саморозвиток усіх без винятку синергетичних за своєю природою процесів і актів породження мислення дитини у процесі сприйняття нею озвученої казки. Завдяки цьому синергетична картина зародження, саморозвитку й актуалізації в мисленні дитини реакції на сугестивний вплив озвученої казки може бути відображена на моделі у вигляді певної траєкторії структури-атрактора (траєкторії I, II, структури-атрактора 1-С). За цих умов при описі такої системи виникає можливість урахування особливостей спільного комплексного впливу на дитину сугестивної енергії, закладеної у фабульному розгортанні казки, та дії інших зовнішніх факторів.

На підставі цієї моделі було здійснено розгорнутий опис психоенергетичного механізму саморозвитку реакції на сугестивний вплив озвученої казки в духовній сфері дитини у відповідних термінах синергетики. Під час опису ми виходили з прийнятої в синергетиці ідеї послідовного поетапного саморозвитку процесу сугестивного впливу, оскільки в реальності, як відомо [Клименюк 2010, с. 206], під контролем свідомості здійснюються перебіг лише процеси, базовані на діалектичній логіці, а екзистенціальні, ментальні й трансцендентні акти мислення відбуваються у сферах позасвідомого й підсвідомого та реалізуються відповідно до полілектичних законів хаосу, що саморозвивається [там само, с. 147–167].

Повертаючись до моделі психоенергетичного механізму саморозвитку сугестивного впливу та реакції дитини на озвучену казку, зазначимо, що згідно з концептуальним положенням роботи [там само, с. 208–213], вербальна інформація, що формує зміст казки, одномоментно досягає усіх сфер духовного буття дитини: екзистенціальної, ментальної, трансцендентної та свідомості, унаслідок чого і збуджуються відповідні процеси мислення: емоційного, емо-раціонального, раціонального та логічного.

Оскільки, як це показав К. Г. Юнг [Юнг 1998а, с. 167], вміст особистісного позасвідомого набувається протягом життя індивіда, то, на відміну від нього, змістами колективного позасвідомого незмінно виявляються архетипи, що існують апріорно та присутні в ньому ге-

нетично. Ці позасвідомі архетипи, за твердженням М.-Л. фон Франц [Франц 1998, с. 22], взаємодіють і впливають один на одного, як це відомо на теперішній час із синергетики, стохастично. З іншого боку, працею [Клименюк 2010, с. 208–213] доведено, що єдиним джерелом та рушійною силою мислення людини є екзистенціальна сфера його духовного буття, яка заради забезпечення притоку інстинктивного динамізму [Юнг 1998, с. 111] в наше життя як необхідної умови існування намагається перетворити будь-які архетипові форми в ідеї, що відповідають вимогам реальності.

Отже, вербальна інформація, яка передає зміст казки, надходячи у сферу позасвідомого дитини (див. вектор **W** та паралельні сторонам трикутника стрілки), збуджує психо-фізіологічну енергію певних чи певного архетипів, що мають інстинктивну природу. Збуджений таким чином архетип у резонансній взаємодії з набутим за життя дитини прагматичним досвідом генерує потужний сугестивний ефект, який зачаровує свідомість, бере її в полон, неначебто гіпнотизує та породжує певні запитання [Юнг 1998а, с. 178]. Проте перш, ніж досягнути сфери свідомості, енергія такого збудженого архетипом запиту як природна реакція на сугестивний вплив казки має послідовно проходити через ментальну та трансцендентну сфери, підсилюючи або пригнічуючи енергію відповідних архетипів-аналогів, що була активізована одночасним надходженням до цих сфер згаданою вище вербальною інформацією. У разі підсилення архетипів-аналогів у цих сферах відбуваються так звані біфуркації, тобто точки, у яких зароджуються траєкторії подальшого саморозвитку запиту до моменту досягнення ним свідомості дитини. Виходячи з цього, методом логічного аналізу сталих закономірностей, що їх описує синергетична наука, нами було виявлено лише два можливих шляхи виникнення у позасвідомості таких запитів (див. структури-атрактори I і II) та надходження їх у свідомість дитини.

Відповідно до існуючих синергетичних уявлень, ми маємо також можливість розглянути змістове насичення етапів саморозвитку структури-атрактора I. Вихідна точка (1) цього аттрактора зароджується в енергетичному хосі, що виникає внаслідок збуджуваних казкою стохастичних взаємодій нейронних популяцій мозку дитини, які містять у собі інформацію про її особистий комунікативний досвід та набуті у зв'язку з ним потенційні інтенції.

Збуджене змістом казки емоційне мислення формує певний, ще остаточно неусвідомлений дитиною, прагматичний намір. Взаємодія

енергії цього наміру з енергіями відповідних архетипів комунікативного та інстинктивного досвіду дитини породжує (див. точка **1**, структура-атрактор I) хаос, що саморозвивається. Саме в цьому хаосі зароджується не лише частковий атрактор **1-2** (перший етап саморозвитку системи), але й майбутня структура-атрактор **1-С** (весь шлях її саморозвитку). Після цього система, поповнюючись енергією альтернативних атракторів (позначені на моделі пунктирними лініями і світлими точками), що потрапляють у конус тяжіння її енергетично найпотужнішого атрактора (**1-2**), досягає наступної точки біфуркації (**2**). Випуклість часткового атрактора (**1-2**), що зароджується у царині, обмеженій особистим комунікативним досвідом дитини, у бік комунікативної культури мікросоціуму (сім'ї, групи дитячого садочка тощо) свідчить про те, що ідея або окреме положення казки знаходяться поза межами особистого комунікативного досвіду дитини. Тому спрямованість емоційного мислення інстинктивно відхиляється у бік комунікативної культури мікросоціуму, яку на цей час і опановує дитина. Після другої точки біфуркації (**2**) це інстинктивне прагнення підсилюється і завдяки емо-раціональному мисленню наступний частковий атрактор досягає своєї кінцевої точки (**3**) в ментальній сфері духовного буття дитини.

Скориставшись уже набутим певним ментальним досвідом, мислення дитини шукає (точка **4**) у царині особистого комунікативного досвіду раціональну основу вербального оформлення запиту. Енергія результату біфуркації раціонального мислення дитини, перебіг якого відбувається в трансцендентній сфері її духовного буття за атрактором **4-С**, спрямовується в точку **С**. У цій точці на основі логічного мислення свідомість дитини виробляє структуру та форму вербальної матеріалізації запиту (**R₁**), що виник у неї внаслідок сугестивного впливу казки.

За умови такої відповіді на запит, що задовольняє фізіологічні або духовні потреби дитини, в усіх сферах її духовного буття (екзистенціальна, ментальна, трансцендентна та свідомість) формуються відповідні різні за природою концепти (емоційні, емо-раціональні, раціональні та логічні) [Калита, Тараненко 2011, с. 213–219; Клименюк 2010, с. 224]. Набутий досвід спрямовується в довгострокову пам'ять усіх без винятку чотирьох сфер її духовного буття як особистості. Таким чином, у сфері духовного буття дитини формується стійкий психоенергетичний комплекс, що забезпечує їй комфортне існування в межах уже опанованих свідомістю правил поведінки в мікросоціумі.

Зазначений комплекс можна розглядати як стійкі кліше розумово-мовленнєвих та поведінкових дій дитини.

Стосовно другої структури-атрактора (II), то процес її саморозвитку та трансформації в конкретне запитання (R_2) протікає подібно до структури атрактора траєкторії I. Принципова різниця між ними полягає в тому, що саморозвиток запиту, вихідна точка якого бере початок у царині особистого комунікативного досвіду дитини, продовжується винятково у площині комунікативної культури мікросоціуму. Унаслідок такого саморозвитку типової структури-атрактора II і відбувається, зазвичай, соціалізація особистості дитини.

Звернемо особливу увагу на важливі для нашого аналізу обставини. По-перше, зважаючи на одномоментність впливу вербальної інформації казки на всі сфери духовного буття дитини та відому стохастичну природу паралельного збудження емоційного, емо-раціонального, раціонального і логічного мислення, передчасно, на наш погляд, здійснювати узагальнене моделювання зазначених феноменів, оскільки зорієнтована на це когнітивістика знаходиться лише на стадії накопичення наукових фактів.

По-друге, як відомо, сучасні здобутки синергетики дозволяють виконувати ретроспективний опис будь-яких відкритих систем, що саморозвиваються. Оскільки духовній сфері дитини притаманні всі необхідні ознаки систем такого типу, то започатковане нами синергетичне моделювання саморозвитку в її межах реакції-запиту як наслідку сугестивного впливу казки вбачається своєчасним.

По-третє, побудована нами синергетична модель охоплює два масштаби можливого розгляду механізму сугестивного впливу озвученої казки на дитину та виникнення в її свідомості певних запитів.

Щодо можливостей запропонованої моделі під час двомасштабного розгляду реакції дитини на сугестивний вплив озвученої казки, зазначимо, що перший масштаб аналізу її реакції має обмежуватися частковими атракторами. Проте для такого аналізу необхідно у співпраці з психологами розробляти спеціальні тести. На відміну від цього, розгляд наслідків сугестивного впливу казки на мисленнєво-мовленнєву діяльність дитини в масштабі структури-атрактора породження запиту є цілком виправданим і доцільним для лінгвістів, оскільки для його експериментального здійснення достатньо вдатися до змістового аналізу запитань, породжуваних дитиною під час сприйняття казки. На користь цього свідчить те, що зміст позасвідомого як доповнення до свідомої позиції чи дії дитини може цілком доволіно втручатися в її свідомість

[Юнг 1998а, с. 35] до тих пір, доки окремі, усвідомлені її особистістю внаслідок соціалізації, настанови не набудуть ваги певного табу.

Узагальнюючи викладене, підкреслимо, що методологічний потенціал обґрунтованої нами моделі дозволяє, враховуючи психіку, вік та особистий комунікативний досвід дитини, набутий у межах культури мікросоціуму, декодувати певні, переважно образні й частково вербальні концепти, з яких у її свідомості взагалі складаються спрощені часткові картини світу та зокрема породжуються запити як реакція на сугестивний вплив озвученої казки.

Перспективним убачається також подальше застосування цієї моделі для безпосереднього наукового розгляду можливостей та ступеня участі лінгвістичних засобів і їхніх комплексів на ефективність застосування в комунікації методів сугестивного впливу.

Когнітивно-креативний механізм декодування загадки. Розгляд цього питання доцільно, мабуть, почати з цікавої думки Ф. А. де Каро [de Caro 1986, р. 177–178], який вважає, що структурний аналіз повинен виявити базові фундаментальні моделі складових елементів загадки як цілого та з'ясувати яким чином вони співвідносяться між собою. Він підкреслював, що визначення базової структури не є питанням розгляду поверхневих елементів тексту, оскільки дослідники мають розглядати глибші його рівні та ретельно вивчати окремі приклади загадок, роблячи при цьому абстрактні узагальнення. На жаль, з подальшого тексту цієї праці стає зрозумілим, що методологію такого пошуку спрямовано ним на певною мірою штучне подрібнення та поглиблення структурних елементів загадки, наслідком якого, як про це свідчать відомі намагання П. Печа [Petsch 1899], може стати лише невинуватене ускладнення аналізованого питання.

Проте існує об'єктивний сенс розгляду глибинних когнітивно-креативних структур мислення реципієнта, що під впливом тексту загадки беруть участь у її декодуванні. На користь такого бачення свідчить те, що картина світу, яка має бути репрезентована у відгадці, повинна співпадати з другою, закодованою у тексті загадки [Магировская 2001, с. 149; Boryslawski 2004, р. 24; Tucker 2011, р. 140]. Таким чином, двокомпонентна структура загадки передбачає змагання між тим, хто загадує, та тим, хто її відгадує, у ході якого проявляється не лише здібність відгадати загадку, але й здійснюється ідентифікація тих, хто знає відгадку [ЛиЯ 2006].

Зважаючи на те, що загадка містить інакомовність, яку має декодувати реципієнт, та певний художній образ [Чичеров 1959, с. 328; Седакова, Толстая 1999, с. 233], неважко уявити складність процесів, що відбуваються в мисленні її реципієнта. Цю особливість підкреслює й Ю. І. Левін, який виокремлює в загадці текстову частину, що містить неповний та/або викривлений опис загаданого об'єкта, і денотат, який має бути відгаданим [Левин 1973, с. 166].

Не менш важливим для з'ясування особливостей функціонування когнітивно-креативних механізмів свідомості реципієнта є розуміння того, що дискурсивна природа загадки може розглядатися подвійно. З одного боку, вона закладена в самій структурі загадки, що передбачає діалог, а з іншого – у сфері її використання, оскільки в реальному дискурсі загадка репрезентує взаємодію комунікантів [Бутов 2011, с. 129]. Це зайвий раз свідчить про доцільність та перспективність безпосередньої реалізації обраного нами методолого-прогностичного підходу, спрямованого на обґрунтування шуканої моделі декодування загадки реципієнтом.

Починаючи таке обґрунтування, було б неетично не відзначити сучасні досягнення О. О. Селіванової, яка розробила методику концептуального моделювання денотата відгадки, що базується на реальних механізмах роботи людської свідомості, яка отримує інформацію із зовнішнього світу. Нею запропоновано модель ментально-психологічного комплексу [Селиванова 2000, с. 109–152], що відображає нелінійний психофункціональний континуум свідомості та базується на кореляції пізнавальних підсистем мислення, відчуття, почуття, інтуїції, трансценденції і колективного позасвідомого [Селиванова 2005, с. 357]. Авторка підкреслює, що процедура пошуку відгадки є складним психокогнітивним механізмом, який спирається на семіотичну форму загадки та структуру знань про денотат, що охоплює використання буквальної інформації знаків, які відповідають слотам пропозиції, її модусу; переінтерпретацію донорських метафоричних сценаріїв на основі подібності сенсорики, гештальтів, стандартності ситуації з урахуванням культурних стереотипів, архетипів та інтерсеміотичних зв'язків, а також переробку парадоксальної інформації, закладеної у змішаному синтаксисі загадок й опосередкованою гіперболізацією [Селиванова 2005, с. 360].

Однак викладене не надає достатніх підстав ігнорувати відоме застереження Ю. І. Левіна щодо надлишкової оптимістичності спроб

алгоритмізації семантичної процедури відгадування загадки, оскільки саме на її прикладі можна явно перекоонатися у свавіллі людського мислення і його небажанні вписуватися в певні рамки [Левин 1973, с. 166].

Тому, на відміну від глобального кібернетичного підходу, використаного у праці [Селиванова 2005], методологія, що частково реалізується у межах нашого пошуку, передбачає поетапне вирішення складних питань перебігу мовленнєво-розумової діяльності реципієнта взагалі та того, хто відгадує загадку, зокрема. Така стратегія наукового пізнання відкриває подальшу можливість зведення структурно-фабульних елементів загадки в чітко класифіковані за провідними ознаками матриці часткові змістові алгоритми їхнього декодування, на підставі аналізу яких має виникнути сенс пошуку відповідних більш загальних алгоритмів мовленнєво-мисленнєвої діяльності реципієнта. Саме за цих умов перед лінгвістами і постануть конкретні проблеми розгляду семіотичних феноменів, про які на разі йдеться у працях (див., наприклад, [Волкова 2011; Журинский 1986; Левин 1973; Ревзина 1973, с. 559; Селиванова 2010; Stefanova]), та з'ясується можливість раціонального вирішення питань, дослідження яких започатковано у роботах Ю. І. Левіна [Левин 1973; Левин 1978].

Повертаючись безпосередньо до обґрунтування моделі взаємодії когнітивно-креативних механізмів декодування фольклорної загадки реципієнтом, зазначимо, насамперед, що концептуально-методологічним підґрунтям подальших наших міркувань слугували відомі філософські праці А. В. Клименюка [Клименюк 2009, с. 88–104; Клименюк 2010, с. 205–234]. Згідно з викладеною в них концепцією, мовленнєво-мисленнєва діяльність реципієнта охоплює три укрупнені, складним чином взаємодіючі між собою сфери його духовного, або психічного буття: свідомість, підсвідоме (трансцендентне та ментальне), позасвідоме (екзистенціальне). Саме в такій площині, створеній зазначеними ієрархічно розташованими сферами, нами і було реалізовано спробу побудувати когнітивно-креативну модель декодування загадки реципієнтом. При цьому відповідно до бачення автора концепції [Клименюк 2010, с. 225], під мисленням людини ми розуміли сукупність взаємопов'язаних процесів поліконцептуального емоційного хаосу, що саморозвивається, пригніченням, структуруванням і використанням результатів розвитку якого управляє біконцептуальна свідомість.

Тому у процесі подальшого викладу ми дотримуємося наступних уживаних у роботі [там само, с. 207] понять та уявлень. Під терміном “екзистенціальне” розуміємо все, що відноситься до унікальної неповторності всередині

людського буття, відчуття індивідом власної причетності до вищого, і що не може бути виражено на мові понять. Уважаємо також, що екзистенціальне буття людини, яке протікає у сфері його позасвідомого, базується на емоційному мисленні. Отже, реалізацію екзистенціальних процесів у позасвідомому ми трактуватимемо як емоційне мислення.

Поняттям “ментальний” називатимемо результат взаємодії глибинних рівнів колективної та індивідуальної свідомості, які визначають образ думок і почуттів людини, оснований на позасвідомих мисленнєвих установках, а також на її навичках емоційної і поведінкової готовності до сприйняття і пізнання навколишнього світу. Зазначимо тут, що ментальне буття людини, яке протікає у сфері його підсвідомого, базується на емо-раціональному мисленні.

Терміном “трансцендентне” будемо позначати акт, процес, а також будь-який продукт людського мислення про надкатегоріальну повноту буття або його окремі характеристики, які вважаються недосяжними для безпосереднього пізнання, пізнаються лише умоглядно, але можуть бути виражені мовою абстрактних понять. Розумітимемо, що трансцендентне буття людини, яке протікає у сфері її підсвідомого, ґрунтоване на раціональному мисленні.

Таким чином, по-перше, стає очевидним, що у межах підсвідомого людини здійснюють свій перебіг ментальні й трансцендентні акти, спільною ознакою яких слугує наявність елементів раціонального мислення. По-друге, рушійною силою саморозвитку у свідомості індивіда всіх без винятку мовленнєво-мисленнєвих процесів та актів є психофізіологічна енергія його особистості. По-третє, свідомість людини не може контролювати процеси, що відбуваються у сферах її екзистенціального буття. Проте вона здатна частково контролювати загальний хід процесів ментального та трансцендентного мислення і жорстко табувати результати сумісної діяльності всіх сфер психічного позасвідомого і підсвідомого буття особистості. По-четверте, як це також зазначено у праці [Клименюк 2010, с. 220], для започаткованого нами моделювання раціонально обмежитися використанням понять “емоційний”, “емо-раціональний”, “раціональний” і “логічний” концепти, детерміновані відмінностями природи породження мислення в зазначених вище сферах духовного буття людини.

На цих теоретичних підвалинах нами і було побудовано когнітивно-креативну модель декодування загадки реципієнтом, графічна інтерпретація якої наведена на рис. 2.16.

Як це видно з рисунка, за такої інтерпретації до сфери свідомості реципієнта попадають усі визначені нами за схемою (див. рис. 2.5) структурно-фабульні елементи загадки. Викладене розуміння структури щільно корелює з думкою О. О. Селиванової про те, що загадка як семіотичний феномен є цілісним мікротекстом-діалогом, комунікативними кроками якого постають власне загадка й відгадка [Селиванова 2005, с. 356], інтерпретовані на моделі рис. 2.16 відповідними структурно-фабульними елементами.

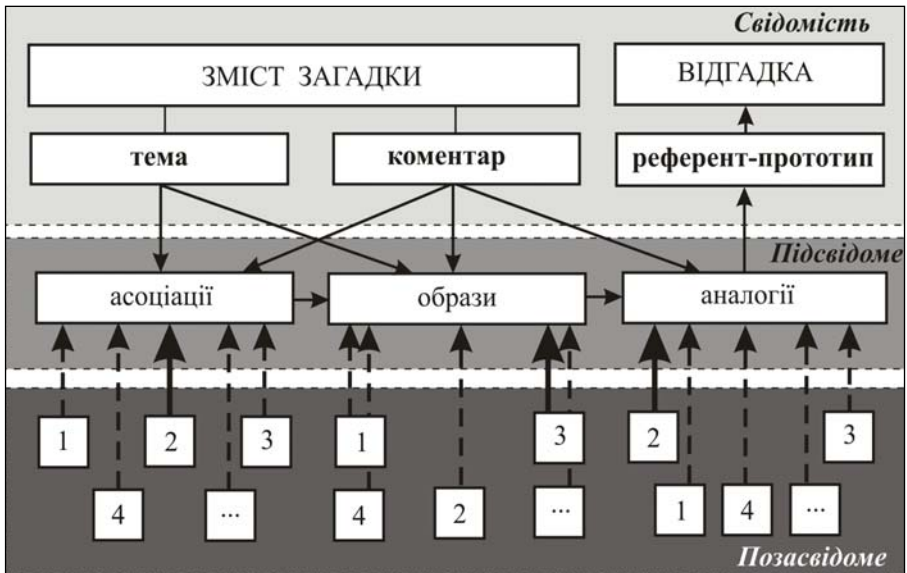

Рис. 2.16. Когнітивно-креативна модель декодування загадки реципієнтом

Процес декодування загадки реципієнтом відбувається таким чином. Сприйняте свідомістю змістове насичення озвученої або матеріалізованої у вигляді письмового тексту загадки одночасно та паралельно транслюється в підсвідоме й позасвідоме реципієнта.

Когнітивна природа декодування загадок пов'язана, насамперед, з асоціативним механізмом, що лежить в основі переосмислення концепту, існуючого у свідомості та закріпленого в мові одиницями первинної номінації [Амосова 1998, с. 10–11; Магировская 2001, с. 149; Селиванова

2010, с. 102], які трансформуються психофізіологічною енергією реципієнта у різні за своєю природою вторинні одиниці. Саме тому, у складі загальної картини світу прийнято розрізняти [КСКТ 1997, с. 54, 97, 158; Кубрякова 2003, с. 3; Роль 1998, с. 6, 106; Уфимцева 1988] концептуальну й мовну картини. Концептуальна картина світу охоплює суму знань і уявлень про нього, упорядковану в свідомості людини у вигляді певної концептуальної системи, субстрат якої формують концепти, образи, уявлення, схеми дій тощо [Роль 1998, с. 141]. Мовна картина, що організовується за законами мови, та концептуальна модель, яка базується на законах фізичного світу, дотичні, але не заміщують одна одну [там само, с. 138]. Зрозуміло, що структура загадки безпосередньо пов'язана з цією дотичністю концептуальної й мовної картин світу.

Тому для поглиблення наукових уявлень про вплив структурно-фабульних елементів загадки на асоціації, образи та аналогії, які виникають у сфері підсвідомого реципієнта, ми змушені нагадати, що при всьому існуючому розмаїтті альтернативної природи досліджуваних когнітивістикою концептів, тобто так званих мисленнєвих картинок, картиноподібних репрезентацій, гештальтів, фреймів, сценаріїв, схем, звукових асоціативів, нав'язливих образів, чуттєвих знаків, пізнавальних карт, знаків і їхніх структур, ментальних речень тощо, механізм їхнього породження психічною сферою людини є єдиним [Клименюк 2010, с. 220].

За таких умов асоціації, образи й аналогії набувають сутності мисленнєвих актів або операцій, що постають перед нами в якості елементів складного процесу когнітивно-креативного мислення реципієнта, а всі існуючі в його психічній сфері різновиди концептів набувають ознак засобів реалізації зазначених актів. У свою чергу, метафори, про які, зазвичай, ідеться в когнітивних дослідженнях загадки [Лазутин 1976; Ларионова 2010, с. 266–267; Митрофанова 1966, с. 82–83; Юсупова 2008а, с. 73–75; Юсупова 2008, с. 935–936; Kōngās-Maranda 1971], набувають властивостей приналежного до її тексту мовного засобу, покликаного збуджувати у психіці реципієнта асоціації, образи й аналогії, як про це справедливо зазначено у працях [Топоров 1994, с. 69; Green, Pepicello 1979, р. 19–20].

Отже, з одного боку, ми маємо розуміти, що метафори жодним чином не можуть бути віднесені до морфологічного ряду асоціацій, образів та аналогій, оскільки на нашій моделі (рис. 2.16) вони є, з погляду логіки мислення реципієнта, елементами нижчого від

метафори ієрархічного рівня. З іншого боку, слід особливо підкреслити, що згадана вище конкретизація концептів (типу фрейми, гешталти, схеми, образи, мультиплікати тощо) за відомими вимогами моделювання (йдеться про принцип необхідності та достатності кількості елементів у моделі) є надлишковим. Тому на моделі ми обмежилися ознакою їхньої приналежності до сфери, у якій ці концепти породжуються, тобто диференціювали їх на емоційний, емо-раціональний, раціональний і логічний концепти.

Таке інтерпретування дає можливість прослідкувати варіанти схем розгортання реальних процесів декодування загадки реципієнтом. Згідно з першою послідовно-логічною схемою, яка має одноходовий характер, у процесі розгадування змістове насичення теми загадки, зафіксоване свідомістю реципієнта, здійснює запуск механізму пошуку асоціації, перебіг якого відбувається у сфері підсвідомого психіки індивіда.

Зазначимо, що рушійною силою реалізації асоціації як мисленнєвої операції виступає психічна енергія позасвідомого (див. детальніше [Клименюк 2010, с. 213–234]), з царини якої у сферу підсвідомого спрямовуються конкуруючі енергетичні потоки, притаманні збуджуваним змістом теми емоційним концептам (див. рис. 2.16, елементи 1–4...). Унаслідок конкурування, що відбувається в режимі взаємного пригнічення або резонування, енергетично найпотужніший емоційний концепт здобуває статус базового елемента асоціації (на рис. 2.16 це – концепт 2). Будучи зафіксованою свідомістю, ця асоціація виконує роль додаткового змістового елемента, який сумісно зі змістом коментарю здійснює запуск механізму пошуку відповідного образу у психічній сфері реципієнта.

Пошук образу відбувається за такою самою схемою конкурування концептів. Сформований таким чином образ у взаємодії з асоціацією несе гіпотетично-інтуїтивну інформацію, яка забезпечує запуск останньої мисленнєвої операції в загальному структурному ланцюжку пошуку відгадки реципієнтом. Ця операція, спрямована на пошук аналогії, протікає за вже відомим механізмом конкурування альтернативних емоційних концептів. У процесі її реалізації енергетично найпотужніший концепт, підіймаючись до рівня підсвідомого, відіграє основу виникнення аналогії, відповідно до якої у сфері свідомості формується референт-прототип, перетворюваний на ґрунті діалектичної логіки у відгадку, що вербалізується реципієнтом. Тут необхідно лише зазначити, що емоційні концепти сфери позасвідомого, які формуються під впливом генетичного

та життєвого досвіду індивіда, можуть залежно від характеру і психофізіологічних особливостей реципієнта мати різну природу: вербальні, образні, дотикові, смакові, звукові, запахові та інші концепти [Клименюк 2010, с. 220–222].

На відміну від першої, сценарій реалізації другої – зворотно-послідовної схеми з притаманним їй багатоходовим характером – є більш складним. Багатоходова специфіка пошуку відгадки за цією схемою полягає в повторюванні реципієнтом попередніх мисленневих актів (наприклад “асоціації”), що недостатньо узгоджуються з наступними (наприклад, “образи”). У такому разі, коли свідомість реципієнта табує результат, отриманий під час перебігу акту асоціації, на підставі його суперечності зі створюваним нею образом, індивід змушений удаватися до нової повторної послідовної реалізації зазначених мисленнево-розумових операцій.

За більш складним сценарієм необхідність виконання зворотних дій може виникати в глибинних структурах на стадії пошуку аналогії або у поверхневих – при формулюванні референта-прототипу. Цілком імовірно, що саме ці обставини і нав'яли лінгвістам відомі думки щодо поверхневих та глибинних структур загадки. Ці міркування є цілком об'єктивними, якщо вони віднесені до процесу декодування загадки, оскільки її зміст і відгадка разом із структурно-фабульними елементами функціонують, відповідно до моделі, як поверхнева структура, у той час, як асоціації, образи, аналогії підсвідомого та концепти позасвідомого, без сумніву, мають відношення до глибинних структур людського психе.

Взагалі неузгодження можуть мати у мисленні індивіда як вертикальний (тема – асоціації, коментар – образи, референт-прототип – аналогії), так і горизонтальний (зміст загадки – відгадка; тема – коментар – референт-прототип; асоціації – образи – аналогії) характер. Незалежно від природи самого неузгодження (буквальне – метафорично-образне; реальне – віртуальне; формально-логічне – раціональне, свідоме – позасвідоме і т.п.), ефективність процесу декодування загадки буде визначатися, насамперед, співпадінням культурних і ментальних полів комунікантів [Тараненко 2008а, с. 33–36], що створюються в їхній свідомості за рахунок генетичної та соціально-виховної складових, які вплинули на формування сфери підсвідомого їхньої психіки.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що обґрунтований нами підхід до модельної інтерпретації особливостей функціонування когнітивно-

креативного механізму декодування загадки реципієнтом здатен слугувати методологічним орієнтиром для теоретичного поглиблення існуючих лінгвістичних уявлень та основою структурування програм і методик подальших досліджень аналізованого феномена.

Стисло резюмуючи результати обґрунтування методологічних умов експериментального дослідження особливостей просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми, зазначимо, що окрім теоретичної важливості проведеного нами структурування блочно-фабульних систем фольклорних текстів різних жанрів, з цього розділу випливає доцільність очікування характерного варіювання просодичних засобів саме на стиках структурно-фабульних елементів текстів конкретних фольклорних жанрів.

Крім того, сформований у загальних рисах та апробований на прикладах методологічний апарат опису психолінгвістичних особливостей актуалізації і декодування англійських фольклорних текстів малої форми, убачається досить ефективним елементом, введення якого в теоретичні передумови експериментального дослідження у якості комплексного інструментарію опису його результатів має сенс.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБІВ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

Відповідно до обраних логіки та послідовності викладу матеріалу проведеного нами загального аналізу проблем усної актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми, у двох перших розділах монографії ми свідомо уникали безпосереднього розгляду питань, що мають відношення до особливостей просодичного оформлення фольклорних творів різних жанрів. Це зумовлено, насамперед, тим, що без попереднього аналізу та структурування величезного обсягу інформації лінгвістичного, фольклористичного, історичного, психологічного та соціокультурного характеру відповідно до мети започаткованого нами теоретичного пошуку було б неможливо з'ясувати відсутність тих специфічних теоретичних елементів, необхідність у яких виникає, зазвичай, під час обґрунтування завдань та спрямованих на їхнє вирішення програми й методики експериментально-фонетичних досліджень.

Другою істотно важливою причиною дотримування обраної логіки пошуку слугував той очевидний з попереднього аналізу стану дослідження факт, у силу якого сучасні теоретичні передумови наукового пізнання особливостей взаємодії засобів просодичного оформлення фольклорних текстів малої форми мають спиратися на нову міждисциплінарну за своєю сутністю парадигму.

У зв'язку з цим, перш ніж зосередитися на обґрунтуванні теоретичних передумов дослідження, зазначимо, що в його обсязі було визнано за доцільне використання сучасних надбань таких суміжних наук, як когнітивістика, психологія та синергетика, елементи знання з яких об'єднані нами на ґрунті системного підходу.

3.1. Теоретична парадигма дослідження системи просодичних засобів актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми

Проведений нами теоретичний пошук нової парадигми комплексного міждисциплінарного наукового опису особливостей взаємодії системи просодичних засобів актуалізації англійських фольклорних текстів

малої форми показав, що одним з актуальних завдань формування теоретичних передумов такого опису стає підвищення рівня абстракції певних елементів самої парадигми. Унаслідок цього, з фонетичної точки зору важливим стало питання синергетизму породження та актуалізації фоноконцепту, відтворюваного в усному мовленні людиною.

Переходячи до викладу логіки зазначеного обґрунтування, нагадаємо, що у процесі свого розвитку класична фонетика як наука приділяла основну увагу проблемам пізнання законів і механізмів актуалізації усного мовлення, аналітично-синтетичної обробки акустичних сигналів, смислової інтерпретації зразків-еталонів, що зберігаються в пам'яті індивіда, універсальним особливостям функціонування фонетичних одиниць, правилам порівняння їх зі зразками-еталонами, які є складовими перцептивної бази певної мови тощо.

Під час розробки теорії перцептивної бази основне місце відводилося статистичному підходу, за якого еталони трактувалися як об'єктивна даність [Лебедева 2008, с. 101]. Іншими словами, увагу дослідників було спрямовано на пізнання механізмів керування процесами сприйняття мови з метою вдосконалення мовної перцептивної бази.

Природним поштовхом для більш глибокого вивчення механізмів формування зазначених еталонів та основних закономірностей мислення під час породження мовлення слугував бурхливий розвиток психолінгвістики, прагмалінгвістики і когнітивістики, що базується на теперішній час на ідеях синергетики.

Проте в силу переважання академічної підготовки дослідників-лінгвістів більшість сучасних робіт, присвячених проблемам породження й актуалізації усного мовлення, мають суто теоретичну спрямованість, що ускладнює їхнє пряме використання для проведення відповідних експериментально-фонетичних досліджень.

Тому нами і був започаткований пошук методологічного шляху теоретичного обґрунтування концептуально-синергетичної парадигми для наукового опису й виконання експериментальних досліджень фонетичних феноменів породження й актуалізації усного мовлення.

Він показав, що у фундаментальному філософсько-методологічному дослідженні [Клименюк 2010, с. 213–234] на основі аналізу концептуальних та енергетичних моделей когніції сформовано уявлення про єдиний механізм процесів формування пам'яттю індивіда складних концептосфер його мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій. При цьому запропоновано сучасне категоріальне

багаторівневе структурування всіх видів концептів (слуховий, зоровий, тактильний, чуттєвий, смаковий, емоційний, асоціативний тощо) з дублюванням їхніх прототипів у трьох сферах духовного буття особистості (екзистенціальній, ментальній, трансцендентній).

Виходячи з цього, в попередніх роботах [Калита, Тараненко 2009, с. 3–6; Калита, Тараненко 2010, с. 34, 125; Калита, Тараненко 2011, с. 213–219] ми дійшли висновку, що, незалежно від того, про які фонетичні елементи перцептивної бази мови або їхню певну сукупність ідеться, кожен з них є по своїй суті фоноконцептом певного ієрархічного рівня. Тому нагадаємо, що, дотримуючись запропонованого у праці [Калита 2008, с. 49] визначення, далі ми будемо розуміти під *фоноконцептом* специфічне, сформоване внаслідок конкретного комунікативного досвіду мисленнєве утворення, що охоплює змістовий мінімум знання, здатного у формі звукового перцептивного образу або символу зберігатися в довгостроковій пам'яті індивіда і відтворюватися в усному мовленні за допомогою певних фонетичних структур.

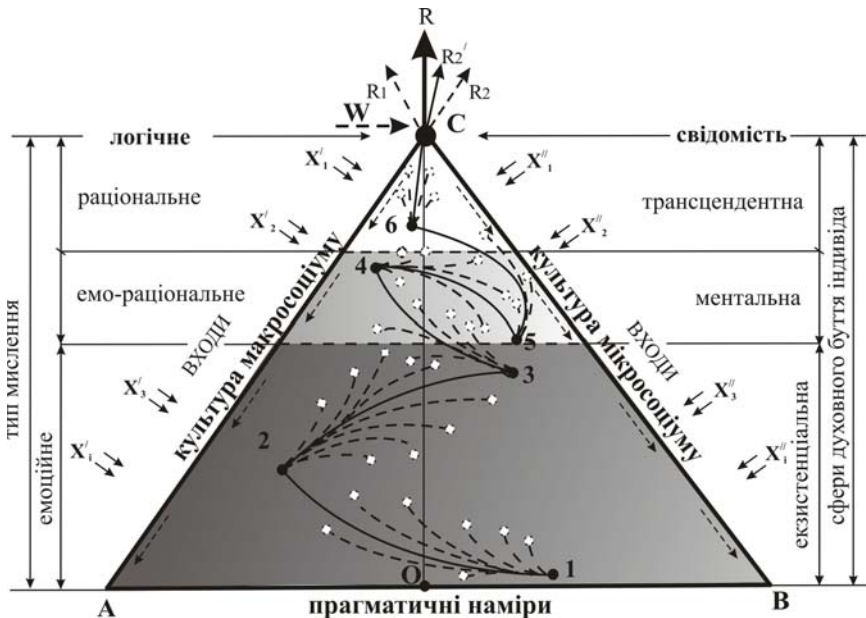
Було також акцентовано увагу [Калита, Тараненко 2011, с. 213–214] на тому, що, незалежно від зони їхньої локалізації, структури всіх без винятку ієрархічних елементів складних фоноконцептів у кожному окремо взятому їхньому тезаурусному блоці (екзистенціальному, ментальному, трансцендентному) мають подібний характер. Актуалізація фоноконцептів здійснюється в специфічно збуджуваному пам'яттю емоційно-енергетичному режимі функціонування психічної сфери комуніканта. У такому режимі відбувається асоціативний пошук звукового (фонетичного) аналога, який відповідає певному фонопрототипу як соціально набутому еталону звучання або генетично обумовленій асоціативно-наслідувальній мовленнєвій навичці індивіда.

Говорячи мовою синергетики, можна стверджувати, що фоноконцептосфера індивіда являє собою досить складний архетиповий фоноконцепт-прототип, у тяжіння змістовного конуса якого потрапляє певна кількість асоціативно пов'язаних з ним фоноконцептів-аналогів, що є за своєю сутністю тезаурусом фоноконцептів або, як це було сказано вище, перцептивною базою мови.

Викладене лягло в основу здійснення обґрунтування концептуальної парадигми опису феноменів породження й актуалізації усного мовлення з позицій синергізму у відповідних термінах синергетики. Для цього ми визначили, насамперед, те, що під *синергізмом* у мисленні під час мовлення й мисленнєвого проектування дій слід розуміти спільний

комплексний вплив рушійних сил, джерел енергії та інших факторів на специфіку породження й актуалізації усного мовлення індивіда, а також на його поведінку в комунікації [Калита, Тараненко 2011, с. 214].

У процесі подальшого формування шуканої синергетичної парадигми опису феноменів породження мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій індивіда нами були використані обґрунтовані в роботах [Клименюк, Калита 2004, с. 70–75; Калита 2007, с. 5–11; Калита, Тараненко 2010, с. 132] ідеї функціонування психоенергетичного механізму актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, що розглядаються у співвіднесенні з відомою моделлю піраміди духовних сфер буття особистості [Клименюк 2010, с. 208–213]. Такий синтез дозволив сформулювати наочну універсальну синергетичну модель саморозвитку процесів породження мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій у духовній сфері індивіда, зображену на рис. 3.1.

На моделі представлена складна чотирирівнева умовно-топологічна система сфер духовного буття мовця, що включає екзистенціальну, ментальну і трансцендентну підсистеми, функціонування яких керується свідомістю, позначеною на моделі точкою С. Оболонка системи створена трьома складовими: культурами макро- і мікросоціумів та прагматичними намірами комуніканта.

Усередині позначеної таким чином системи, що моделює сфери духовного буття індивіда, і відбувається саморозвиток усіх без винятку синергетичних за своєю природою процесів та актів породження мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій людини в умовах комунікації. Завдяки цьому синергетична картина зародження в мисленні мовця, саморозвитку й актуалізації фоноконцепту як засобу, що завершує оформлення висловлення, відображена на моделі у вигляді певної структури-атрактора 1-С.

Для спрощення сприйняття гіпотетичного опису синергетичного механізму саморозвитку фоноконцепту в мисленні індивіда в моделі використана двомірна (площинна) інтерпретація конфігурації багатовимірного (об'ємного) за своєю природою структури-атрактора. Крім того, в описі вжито прийняту в синергетиці ідею послідовного поетапного саморозвитку процесу породження й актуалізації фоноконцепту, оскільки в реальності, як відомо, лише мовленнєво-мисленнєві процеси, базовані на діалектичній логіці, протікають під контролем свідомості [Клименюк 2010, с. 206], а екзистенціальні, ментальні й трансцендентні акти мислення здійснюються у сферах позасвідомого чи підсвідомого і реалізуються відповідно до полілектичних законів [там само, с. 147–167] хаосу, що саморозвивається.

З опорою на сформовану таким чином модель, гіпотетико-концептуальний механізм перебігу процесів породження й актуалізації фоноконцепту в мисленні мовця можна описати таким чином.

Уявімо, що індивід у приватному неофіційному спілкуванні отримав від вищепоставленої особи досить високу оцінку результатів своєї діяльності. На нашій моделі зазначена вербальна інформація (W) надходить у свідомість реципієнта і, будучи нею опрацьованою, трансформується в певні сигнали-запити, спрямовані водночас в усі сфери його духовного буття (див. стрілки, що йдуть паралельно сторонам трикутника). Унаслідок цього відбувається збудження енергетики нейронних популяцій мозку, які відповідають за фоноконцепти вираження подяки, що зберігаються в пам'яті індивіда та дублюються у

вигляді екзистенціального, ментального і трансцендентного тезаурусів фоноконцептів-прототипів із вхідними в конус їхнього тяжіння фоноконцептами-аналогами.

При цьому одночасно з вербальною інформацією (**W**) у свідомість, підсвідомість (ментальні і трансцендентні сфери) і позасвідому сферу екзистенції реципієнта надходять перцептивні сигнали іншої фізичної природи, позначені на моделі входами системи (**X**). Так, сигналами, що мають відношення до культури макросоціуму, можуть бути: X_1^I – мовленнєва поведінка співрозмовника, X_2^I – його соціальний статус, X_3^I – ситуація спілкування, X_4^I – присутність / відсутність третіх осіб і т.ін. У свою чергу, через частину оболонки, що символізує на моделі культуру мікросоціуму, можуть надходити такі, продуковані свідомістю індивіда, сигнали: X_1^{II} – його самоідентифікація в умовах ситуації спілкування, X_2^{II} – готовність / неготовність до похвали, X_3^{II} – рівень засвоєння ним етичних норм поведінки, X_4^{II} – духовні орієнтири тощо. Зазначена інформація залежно від ступеня її важливості трансформується в параметри стану аналізованої системи або її окремо взятих підсистем. А засвоєні особистістю реципієнта елементи культури макро- і мікросоціумів відіграють роль параметрів порядку, в межах яких і відбувається саморозвиток процесу вибору фоноконцепту.

У результаті надходження в духовну сферу індивіда розглянутої інформації та відповідних перцептивних сигналів відбувається збудження психічної енергії його позасвідомого начала – трансцендентної сфери. При цьому можна припустити, що, будучи натхненим похвалою і відчуваючи глибоку вдячність, слухач набуває щирої потреби у вираженні своєї вдячності за таку високу оцінку його діяльності. Природно, що в такому разі емоції, які виникли у сфері його екзистенціального буття, здатні породжувати своєрідний хаос (див. точка 1).

У першій стадії такого хаосу енергія чіткого прагматичного наміру в резонансі з емоційною енергією утворює цілком визначений емоційно-прагматичний потенціал шуканого висловлення. Друга його стадія, яка являє собою входження складної психо-енергетичної системи індивіда в хаос, дає поштовх процесові пошуку структури-атрактора, що характеризує саморозвиток процесу породження висловлення у відповідь. При цьому в надрах хаосу зароджуються одночасно частковий аттрактор (1–2) породження фоноконцепту оформлення висловлення вдячності і вся наступна структура-аттрактор, яка відображає мету системи. У якості часткового атрактора (1–2) у

сфері екзистенціального буття мовця виступає енергетично найбільш потужний атрактор, здатний захоплювати в конус свого тяжіння прилеглі атрактори-альтернативи і пригнічувати інші енергетично менш сильні. Завдяки цьому, перша стадія саморозвитку системи породження фоноконцепту по траєкторії **1–2** завершується в наступній точці біфуркації (точка **2**).

На спрямованість сформованого таким чином атрактора, тобто на його відхилення у бік культури макросоціуму як параметра порядку системи, впливає, насамперед, те, що співрозмовник є особою більш високого соціального статусу. Саме внаслідок цього в екзистенціальній сфері механізми емоційного мислення індивіда прагнуть знайти фоноконцепт-прототип, що відповідає умовам комунікації із соціально більш значущою особою. Проте у другій точці біфуркації (**2**) мовець під тиском емоцій в силу глибоко засвоєної ним культури мікросоціуму відчуває потребу найбільш широго просодичного оформлення подяки. Тому перерозподіл емоційно-прагматичної енергії шуканого висловлення у бік превалювання емоцій породжує в стані нерівноваги (хаосу) системи енергетично найбільш потужний атрактор (**2–3**). Сутність формування цього часткового атрактора полягає в несвідомому виборі психічною сферою людини найближчого фоноконцепту-аналога, що зберігається в його емоційній пам'яті у якості одного з альтернативних, притаманних культурі мікросоціуму, фоноконцептів.

Зазначимо тут, що фоноконцепти мікросоціуму формуються [Калита, Тараненко 2011, с. 216], як правило, в духовній сфері індивіда внаслідок впливу інстинктивно-генетичних механізмів їхнього відтворення та зберігання в емоційній пам'яті. У свою чергу, мовленнєва культура макросоціуму, що вступає в аналізованому випадку як параметр порядку в протиріччя з культурою мікросоціуму, формується під впливом позасвідомого засвоєння індивідом правил комунікації в більш широкому, найчастіше у професійному оточенні.

Саморозвиток системи після третьої точки біфуркації протікає вже в ментальній сфері духовного буття індивіда з притаманним їй емоціональним типом мислення. Тому цілком природно, що під впливом енергетики раціональних елементів мислення, частковий атрактор (**3–4**), що зародився в хаосі третьої точки біфуркації, начебто компенсуючи переважання емоцій, відхиляється у бік норм культури макросоціуму. Система завершує черговий етап свого розвитку в точці біфуркації (**4**) на фоноконцепті-аналогові, який функціонує в мікросоціумі.

Тут, у ментальній сфері, суперечності як рушійна сила хаосу розвиваються між культурою мікросоціуму, що характеризується навичками мовленнєвого спілкування, виробленими в колі сім'ї та її найближчому соціально-етнічному оточенні, і культурою професійного макросоціуму. І, тим не менш, під впливом енергії емоційно-прагматичного потенціалу проєктованого висловлення, психічна сфера індивіда здійснює черговий етап саморозвитку системи в напрямку пошуку емоційно більш близького до його ментальності фоноконцепту-аналога.

При цьому частковий атрактор (4–5) є за своєю суттю зворотним (або поворотним) атрактором, траєкторія якого вказує, що система породження фоноконцепту ніби прагне повернутися в точку біфуркації (3).

У хаосі точки (5) зароджується наступний частковий атрактор, кінцева точка якого (6) в силу впливу раціонального мислення виявляється у трансцендентній сфері духовного буття мовця. Генерований системою, що саморозвивається, фоноконцепт-аналог точки (6) після проходження стадії нерівноваги в раціональному мисленні по прямолінійній траєкторії надходить у свідомість індивіда і, формально контрольований його логіко-діалектичним мисленням, матеріалізується як співвісний йому елемент, що є, по суті, комплексом засобів просодичного оформлення висловлення.

У реальній ситуації, як це показано в роботі [Клименюк 2010, с. 147–167], на зображеній на рис. 3.1 універсальній синергетичній моделі саморозвиток фоноконцепту оформлення подяки (структура-атрактор 1-С), що виражає щирі почуття мовця в межах соціокультурної норми макросоціуму (R-R₂), відбувається одномоментно і синхронно із саморозвитком лексико-граматичних і стилістичних структур-атракторів висловлення-подяки.

При цьому не слід забувати, що фоноконцепти-прототипи залежно від рівня саморозвитку особистості, стану психіки мовця й умов комунікації можуть викликатися його свідомістю з кожної зі сфер духовного буття (екзистенціальної, ментальної, трансцендентної). Інакше кажучи, в конкретних ситуаціях структура-атрактор породження фоноконцепту може складатися з меншої кількості часткових атракторів і характеризуватися відповідно меншим числом точок біфуркацій.

Так, проведений нами пошуковий перцептивний аналіз експериментального масиву висловлень подяки показав, що в їхній реалізації

переважають структури-атрактори, які розвиваються за двома типовими схемами і складаються з трьох-чотирьох часткових атракторів.

Типовий варіант синергетичного опису процесу породження й актуалізації фоноконцепту оформлення висловлень подяки за першою схемою (рис. 3.2) розглянемо на такому прикладі.

– *You are very beautiful. You've become a young woman in a blink of an eye.*

– *Thank you, papa. I love you* [Wilde 1996, p. 27].

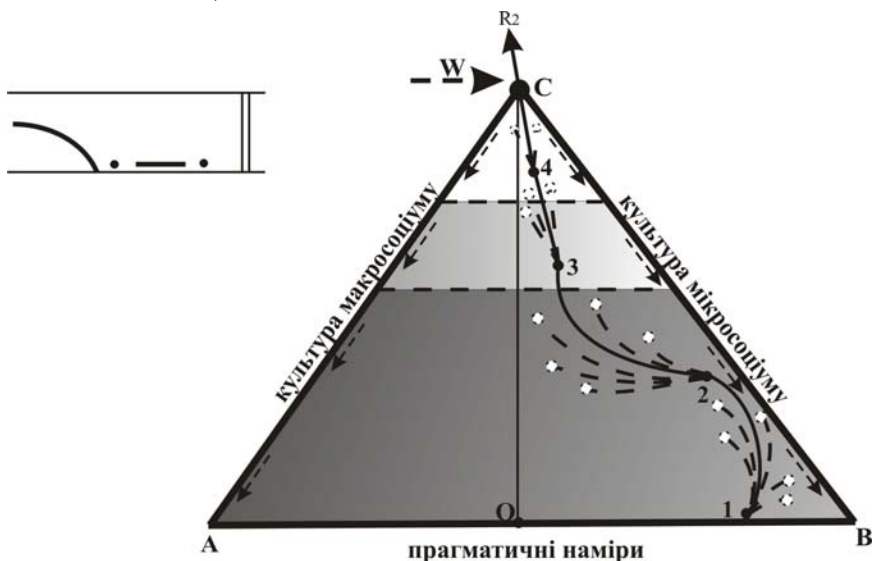

Рис. 3.2. Інтонаграма і синергетична модель породження фоноконцепту висловлення “*Thank you, papa*”

Схема свідчить, що висловлення батька **W**: “*Яка ти красива! В одну мить ти стала молодого жінкою!*”, наведене у контексті розглядуваного прикладу, сприйняте свідомістю (C) дочки, яка виходить заміж, викликало в ній відгук глибокої вдячності та призвело до збудження позитивних емоцій. Тому на площині прагматичних намірів екзистенціальної сфери духовного буття дочки в точці **1** зародилося і сформувалося бажання висловити у відповідь щире подяку і глибоку вдячність.

У результаті емоційного хаосу, що виник у цій точці, зароджується частковий аттрактор (1–2), кінцевою точкою якого виявляється фоноконцепт-прототип висловлення подяки, який зберігається пам'яттю в точці (2) тезауруса емоційної концептосфери особистості дочки. Цей фоноконцепт-прототип, будучи топологічно максимально наближеним до частини оболонки, яка зображує культуру мікросоціуму, може свідчити про те, що його структура сформована і закріплена в емоційній пам'яті дочки в результаті її глибокої і щирої любові до батька. При цьому в другій точці емоційного хаосу під впливом свідомості, здатної за певних умов відігравати також роль енергетично потужного параметра стану, саморозвиток системи формування фоноконцепту подяки відхиляється у бік фоноконцепту-аналога, який характеризується наявністю елементів, привнесених культурою макросоціуму, в умовах якого (офіційна церемонія одруження) відбувається розглянута міжособистісна комунікація.

У наступній точці біфуркації (3) хаос емо-раціонального мислення, що зазнає енергетично переважаючий вплив раціонального мислення, породжує частковий майже лінійний аттрактор (3–4), що завершується на скоригованому фоноконцепті-аналогові (точка 4). Результатом саморозвитку хаосу у зазначеній точці стає лінійний аттрактор (4-С), що відображає прийнятний для дочки компроміс між культурними нормами мікро- і макросоціумів. Цей опрацьований свідомістю варіант фоноконцепту подяки і матеріалізується під час озвучення дочкою відповіді: “Спасибі, тату. Я люблю тебе”.

Конкретна просодична модель розглянутого фоноконцепту подяки, відображена на інтонограмі, наведеній зліва від моделі. Зазначена інтонограма, на якій зафіксовано плавно спадний низький термінальний тон з малою швидкістю його реалізації на слові *Thank* і другорядний наголос на слові *papa*, дає підстави для висновку про глибоку позасвідому емоційну прихильність дочки до батька, який її привітав із весіллям.

Цілком очевидно, що цей висновок узгоджується з описаною нами схемою саморозвитку процесу породження й актуалізації розглянутого фоноконцепту подяки.

Другу типову схему (рис. 3.3) синергетичного опису процесу породження й актуалізації фоноконцепту подяки проаналізуємо за допомогою такого прикладу.

– *Let me introduce you. My dear, Sir Robert Chiltern is dying to know you!*

– *Every one is dying to know the brilliant Mrs. Cheveley. Our attaches at Vienna write to us about nothing else.*

– *“Oh, Thank you, Sir Robert. An acquaintance that begins with a compliment is sure to develop into a real friendship [Wilde 2000, p. 6].*

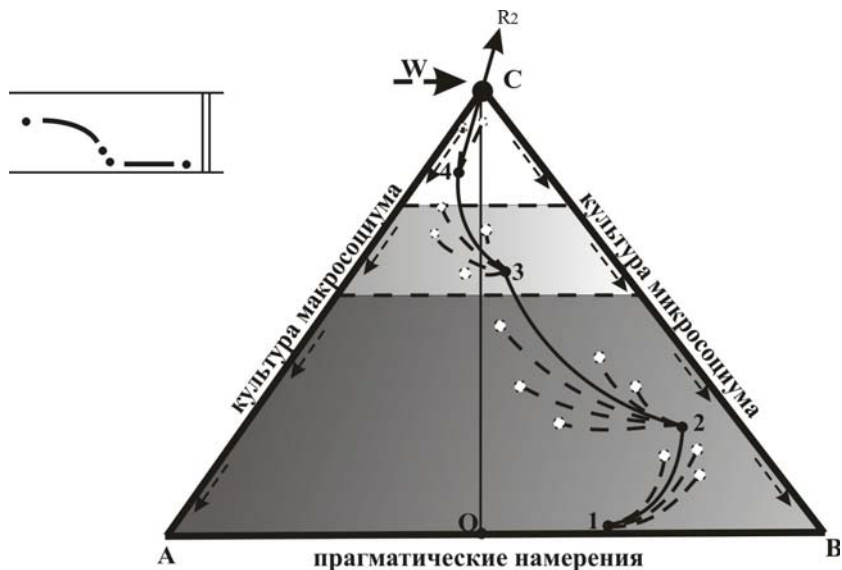

Рис. 3.3. Інтонограма і синергетична модель породження фоноконцепту висловлення “Oh, thank you, Sir Robert”

Контекст цього прикладу свідчить про підвищений інтерес чоловіків до Місіс Чівлі як представниці їхнього соціального кола. Природною емоційною реакцією на висловлені їй компліменти є позасвідомий вибір екзистенцією жінки фоноконцепту-прототипу (точка 2), сформованого в межах культури мікросоціуму.

Проте в силу усвідомлення свого соціального статусу і ситуації спілкування її емо-раціональне мислення добирає фоноконцепт-аналог, який містить обов’язкові елементи комунікації, функціонуючі у макросоціумі. Енергетичний вплив раціонального мислення приводить до заміни зазначеного фоноконцепту наступним, більш виваженим фоноконцептом-аналогом (точка 4). Довівши цей фоноконцепт-аналог до культурної норми макросоціуму, свідомість трансформує

його у висловлення-відповідь (*O, спасибі, сер Роберт*), у якому, тим не менш, проглядається (*O*) вплив культури мікросоціуму. Цей вплив енергетично настільки сильний, що вектор актуалізації фоноконцепту, який потрапляє в зону альтернатив $\mathbf{R}-\mathbf{R}_1$ (див. рис. 3.1), свідчить про превалювання в мовній реакції пані неусвідомлюваного компонента культури мікросоціуму.

Зображена зліва від схеми інтонограма цього висловлення показує високий тональний рівень його початку (передтакт *Oh*), актуалізацію високого спадного термінального тону вузького регістру на слові *Thank* із завершенням спадного руху тону на ненаголошеному слові *you* і частково наголошеному *Sir* (спадний затакт), а також наявність другорядного наголосу на слові *Robert*, що підтверджує логіку саморозвитку структури-атрактора формування аналізованого фоноконцепту.

Зіставляючи розглянуті приклади, неважко переконатися, що зони зародження висловлення подяки в обох випадках тяжіють до культури мікросоціуму. Однак у другому випадку навіть за наявності більшої офіційності в умовах спілкування вектор актуалізації фоноконцепту несе на собі акцентний відбиток культури мікросоціуму. Водночас, у першому випадку відповідний вектор відхиляється у бік альтернатив культури макросоціуму. Нагадаємо тут, що віяло альтернатив (див. рис. 3.1) актуалізації фоноконцептів культури мікросоціуму обмежується векторами $\mathbf{R}_1-\mathbf{R}$, а відповідне віяло культури макросоціуму – векторами $\mathbf{R}-\mathbf{R}_2$. При цьому вектор $\mathbf{R}_1$ (рис. 3.1) відображає типовий традиційний фоноконцепт культури мікросоціуму. У свою чергу, вектор $\mathbf{R}_2$ свідчить про актуалізацію фоноконцепту висловлення, реалізованого в суворій відповідності до культурної норми макросоціуму. І, нарешті, вектор $\mathbf{R}$ показує можливість вибору індивідом рідко відтворюваного культурно-нейтрального фоноконцепту.

Абстрагуючись від конкретних прикладів, звернемо увагу на те, що фоноконцепт-прототип може, залежно від умов комунікації, перебувати в будь-якій із трьох сфер духовного буття індивіда. У розглянутих вище випадках він локалізувався в екзистенціальній сфері. Однак в обрядовому етнічному спілкуванні фоноконцепт-прототип розташовується, як правило, в ментальній сфері. Крім того, в більшості ситуацій клішованої комунікації, що протікає на рівні низького або середнього емоційно-прагматичного потенціалу, фоноконцепт-прототип зароджується в трансцендентній сфері.

Обґрунтована таким чином концептуально-синергетична парадигма може слугувати досить ефективним методологічним інструментарієм наукового опису фонетичних феноменів, планування та виконання експериментальних досліджень породження й актуалізації фоно-концептів усіх без винятку фольклорних текстів малої форми, реалізованих з різними рівнями емоційно-прагматичного потенціалу.

При цьому необхідно пам'ятати, що в кожному конкретному випадку для реалізації адекватного синергетичного опису за моделлю рис. 3.1 процесів породження висловлень під час актуалізації фольклорного тексту певного жанру дослідник з урахуванням мети або завдань аналізу має, насамперед, ретельно визначити чи обґрунтувати параметри порядку, під впливом яких відбувається саморозвиток процесів мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій, які стають об'єктом моделювання. В обсязі вивчення особливостей функціонування фольклорних текстів у комунікації це можуть бути такі параметри, як етично зумовлений світогляд адресата / адресанта, соціальний статус адресата / адресанта, умови комунікації, ситуація спілкування, функціональна система / призначення твору, мовна культура адресата / адресанта, ідеологічний потенціал / спрямованість твору, події реальності, фантастичний потенціал твору, соціальна / світоглядна потреба адресанта тощо.

3.2. Енергетичний аспект функціонально-прагматичного підходу до аналізу системи просодичних засобів оформлення англійських фольклорних текстів малої форми

Проблема пізнання першопричин та джерел живлення звукової будови мови, що набуває останнім часом все більшої актуальності, знайшла своє теоретичне висвітлення у межах нового фундаментально обґрунтованого А. А. Калитою [Калита 2007; Калита 2012, с. 106–112; Калита 2012а, с. 8; Калита 2013, с. 33–53; Kalyta 2013, р. 54–56] енергетичного підходу. Спираючись на логіку прогнозування нею перспектив напрямів дослідження особливостей взаємодії фонетичних засобів мови з погляду функціонально-прагматичного підходу [Калита 2007, с. 26–33], ми поглибили теоретичне опрацювання загальної проблеми на рівні розгляду енергетичного аспекту аналізу системи просодичних засобів оформлення англійських висловлень взагалі [Калита, Тараненко 2009b, с. 125–127; Kalyta, Taranenko 2012, р. 288–

299; Тараненко, Сокирська 2013, с. 254–262] та фрагментів фольклорних текстів малої форми зокрема [Калита, Тараненко 2009а, с. 359–365].

Нагадаємо, що сутність енергетичного підходу полягає в розумінні фонетичних феноменів як результату стохастичного породження мовлення, рушійною силою якого є психофізіологічна енергія з притаманною їй здатністю перерозподілу між свідомістю індивіда та сферами його підсвідомого й позасвідомого [Калита, Тараненко 2008, с. 299].

При цьому методологічною основою енергетичного підходу фонетичних досліджень слугують теоретичний принцип збереження емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, опис психо-енергетичного механізму породження висловлення та узагальнена модель перерозподілу енергії емоційно-прагматичного потенціалу висловлення між засобами його актуалізації [Калита 2007, с. 5–12]. Теоретичні передумови відповідних експериментально-фонетичних досліджень пройшли ґрунтовну апробацію на основі стратифікації мовленнєвого простору з позицій взаємодії прагматики, емоцій та смислу в координатах “комунікативна функція – емоція – смисл”.

Крім того, емпіричною апробацією енергетичної ідеї доведено також можливість однозначної оцінки інваріанта усної або письмової актуалізації різних типів і видів мовленнєвих відрізків лише за двома параметрами порядку (прагматичний та емоційний потенціал), тобто можливість на основі атракторів хаотичної взаємодії логічного й емоційного начал свідомості індивіда з необхідною повнотою прогнозувати кінцевий результат синергетизму емоційно-прагматичного потенціалу в процесі породження мовлення.

Проте вже перші здобутки практичної реалізації функціонально-енергетичного напряму експериментально-фонетичних досліджень з позицій енергетичного підходу [Калита 2001; Калита 2007] дозволили виявити певну неузгодженість між максимальною лапідарністю графічної форми відображення інтонограми та неуніфікованою, досить довільною за обсягом і змістом вербальною формою викладу наслідків впливу інтенції мовця, прагматичної настанови висловлення, позалінгвальних та інших факторів на просодичне оформлення мовлення.

Тому завданнями здійснюваного у цьому підрозділі теоретичного пошуку стали обґрунтування моделі графічного відображення комплексної взаємодії провідних лінгвальних і паралінгвальних факторів та методу енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення мовлення.

В основу формування шуканої моделі було покладено концепцію уніфікації форм графічного зображення динаміки змін емоційно-прагматичного потенціалу, інтонаційних та паралінгвальних засобів мовлення. Для підвищення наочності подальшого викладу логіки такого моделювання розглянемо рис. 3.4.

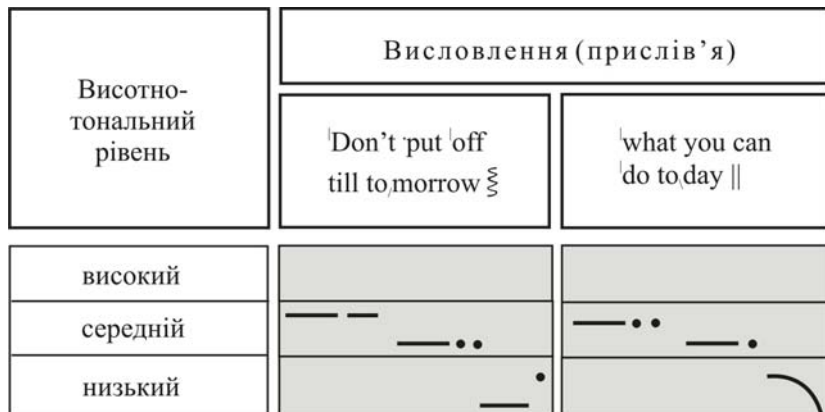

Рис. 3.4. Розгорнута інтонограма висловлення

Сутність побудови зображеної інтонограми, за допомогою якої зручно описувати результати перцептивного аналізу мовлення, полягає в тому, що текст досліджуваного висловлення поділяють на синтагми, або інтонаційні групи, у яких спеціальними позначками вказують типи наголосів і пауз, їхню локалізацію та в разі необхідності зазначають інші компоненти інтонації. Безпосередньо під текстом за умовною віссю часу його актуалізації наводять символічне зображення руху тону в межах трьох висотнотональних рівнів: низького, середнього й високого.

Традиційно вживаний у практиці фонетичних досліджень вигляд інтонограми, побудованої на таких засадах, зображено на рис. 3.5.

'Don't put 'off till to,morrow § 'what you can 'do to,day ||

Рис. 3.5. Форма класичної інтонограми

Як бачимо, наведена інтонограма відрізняється від розгорнутої лише тим, що в ній використано компактну форму зображення, добре відому кожному фонетистові. Зрозуміло, що використання інтонограми такої форми є цілком виправданим, оскільки око людини здатне без будь-яких ускладнень поділяти загальну висоту шкали тонального рівня на три зони: низьку, середню та високу.

Виходячи з цього, нами й було сформульовано *першу* методологічну умову щодо уніфікації форм графічного зображення динаміки змін лінгвальних (у нашому випадку просодичних) та паралінгвальних засобів, які оформлюють і супроводжують мовлення. Згідно з цією умовою, шкали для зображення змін або руху зазначених засобів на моделі їхньої комплексної взаємодії мають без ускладнень поділятися на три частини по висоті.

Друга висунута нами методологічна умова передбачала можливість адекватного декодування й простоти фіксації аудиторями-інформантами закономірностей змін показників та характеристик мовлення на моделі їхньої комплексної взаємодії.

Сутність *третьої* методологічної умови полягала в необхідності визначення мінімуму акумулятивних показників чи ознак актуалізації процесу комунікації, здатних віддзеркалювати результати явного або латентного впливу на мовлення індивіда певних сукупностей провідних чинників або факторів, що зумовлюють конкретно досліджувану специфіку просодичного оформлення його мовлення.

На підставі співвіднесення відомого взаємозв'язку і взаємодії лінгвальних та позалінгвальних факторів мовлення з висунутими нами умовами було визначено раціональний мінімум комунікативних явищ, відображення яких у шуканій комплексній моделі дозволяє здійснювати найбільш вичерпний опис специфіки перебігу комунікації. Основним критерієм визначення та добору цих явищ було кількісне оцінювання їхніх інформаційних потенціалів.

Результати зіставного аналізу показали, що зоровий канал має максимальний інформаційний потенціал: за його допомогою індивід одержує 90% інформації, а його пропускна спроможність у 10 тисяч разів перевищує спроможність звукового [Крейдлин 2002, с. 185 Пекелис 1984, с. 108;]. При цьому було також встановлено, що реальною можливістю графічного відтворення динаміки зміни зорових образів можуть бути насамперед наділені певні піктограмні засоби. Отже, на інші явища, які також відіграють значну роль у породженні та декодуванні мовлення, припадає лише 10% від загальної долі інформаційного потенціалу комунікації.

Подальший розгляд цього питання засвідчив, що адекватність передачі емоційної оцінки повідомлення на 93% залежить від інтонації, міміки і жестів мовця (тобто від невербальних засобів) і лише на 7% від уживаних ним вербальних засобів [Оптимизация 1990, с. 125; Mehrabian, Ferris 1967, р. 248–252; Mehrabian 2007, р. 182]. Крім того, було з'ясовано [Глисон 1959, с. 339; Оптимизация 1990, с. 125], що, якщо прийняти 38% інформаційного потенціалу фонетичних властивостей мовлення за 100% запоруки успішної комунікації, то для її адекватної реалізації мовцеві знадобиться 50–90% граматичних засобів і лише 1% словникового запасу.

З іншого боку, було також визначено [Калита 2007, с. 9], що у процесі реалізації смислу висловлення розвивається протиріччя між тенденцією до економного розподілу емоційно-прагматичного потенціалу між лінгвальними засобами актуалізації висловлення й прагненням до максимального використання фізіологічної енергії мовця, яка матеріалізується у супроводжуючих мовлення паралінгвальних засобах.

Щодо інформаційних можливостей взятого окремо прагматичного потенціалу, то він розпадається на відповідні потенціали актуалізації граматичних, лексичних і фонетичних засобів висловлення, у той час, як енергія емоційного потенціалу диференціюється в напрямках реалізації міміки, жестів, контрольованих та неконтрольованих свідомістю поз і рухів мовця.

Звідси і стало очевидним, що за обраним критерієм до складу шуканого раціонального мінімуму доцільно ввести чотири автономні моделі, які відображають рух або відповідні зміни тону (інтонограма – П), рівня емоційного потенціалу мовця (емоціограма – ЕП), прагматичного потенціалу мовлення (прагмаграма – ПП) та паралінгвальних засобів комунікації (піктограма – ПГ).

Логіку сумісної розробки моделей емоціо- та прагмаграми розглянемо на прикладі розгорнутої емоціо-прагмаграми рис. 3.6.

ЕПП (емоційно-прагматичний потенціал)		Висловлення (прислів'я)	
		'Don't put off till tomorrow §	'what you can do today
Емоційний потенціал	високий		
	середній		
	низький		
Прагматичний потенціал	високий		
	середній		
	низький		

Рис. 3.6. Розгорнуті емоціо- та прагмаграма висловлення

На ній, згідно з викладеними вище двома першими методологічними умовами, стрілками відображено зміни емоційного та прагматичного потенціалів висловлення, які актуалізуються у межах трьох відповідних рівнів: низького, середнього й високого.

Уніфіковані за першою методологічною умовою з інтонограмою (рис. 3.4) форми побудови компактних або робочих інтонограми та прагмаграми наведено на рис. 3.7.

'Don't put off till tomorrow § 'what you can do today ||

'Don't put 'off till to'morrow § 'what you can 'do to'day ||

*Рис. 3.7. Зразки компактних зображень:
а) емоціограми (ЕП) та б) прагмаграми (ПП)*

Моделі прикладів рис. 3.7 свідчать, що у процесі усної реалізації досліджуваного висловлення мало місце зростання емоційного потенціалу в першій синтагмі (чи інтонаційному контурі першої інтоногрупи) у межах його низького рівня. У другій синтагмі (інтонаційному контурі другої інтоногрупи), навпаки, спостерігалось зниження емоційного потенціалу низького рівня. У той самий час прагматичний потенціал актуалізації першої синтагми, лишаючись незмінним на низькому рівні, у другій синтагмі підвищувався у межах того самого рівня.

Під час пошуку іконографічних образів для створення піктограм, покликаних відображати зміни паралінгвальних засобів комунікації у процесі актуалізації висловлень, нами, насамперед, було звернуто увагу на проксемику, пози, жести та міміку мовця.

Аналіз можливостей графічної інтерпретації зазначених змін показав доцільність об'єднання проксемики, поз і жестів в один зоровий образ та виокремлення міміки в інший. На цих підставах і було сформовано структуру розгорнутої піктограми, зображеної на рис. 3.8.

Сформована у такий спосіб піктограма супроводу висловлення паралінгвальними засобами має лише два рівні зорових образів. На першому рівні за допомогою відповідних символів кодуються проксемика, пози та жести. Символи другого рівня віддзеркалюють типові для комунікації стани мімічного супроводу актуалізованих мовцем висловлень

Символи паралінг- вальних засобів	Висловлення (прислів'я)	
Проксеміка, пози, жести	'Don't put 'off till to,morrow §	'what you can 'do to\day
		
Міміка		

Рис. 3.8. Розгорнута піктограма висловлення

На основі викладеного нами було створено компактну форму піктограми, зразок якої наведено на рис. 3.9.

'Don't put 'off till to,morrow § 'what you can 'do to\day ||

ПГ		
----	--	--

Рис. 3.9. Компактна піктограма висловлення

Звернемо тут увагу на те, що завдяки застосованій у піктограмі системи символів або зорових образів дослідник-фонетист не лише має можливість фіксувати особливості паралінгвальної поведінки мовця, а і в разі необхідності додатково віддзеркалювати паралінгвальну реакцію слухача, яка є важливою складовою, що характеризує умови перебігу комунікації.

Для підвищення наочності та підтвердження зручності декодування змісту паралінгвальної поведінки комунікантів за піктограмою

на рис. 3.10 наведено фрагмент розроблюваної нами матриці іконографічних символів.

Пози мовця	Символи та їхній зміст			
Стояча	 Мовець підходить, слухач стоїть	 Мовець стоїть, слухач сидить	 Мовець стоїть, слухач сидить	
Сидяча	 Мовець сидить, слухач стоїть	 Мовець сидить, слухач стоїть	 Мовець і слухач сидять	

Рис. 3.10. Фрагмент матриці іконографічних символів піктограми

Зазначимо, насамперед, що проксемічні показники умов комунікації, які свідчать про відстань між її учасниками, є очевидними з верхнього рядка фрагмента матриці. Щодо поз комунікантів відносно один одного, то матриця вичерпується їхніми шістнадцятьма основними варіантами. Зрозуміло при цьому, що кількість символів, які відображають можливі напівпози (наприклад, напівсидяча, напівстояча, напівлежача тощо) та взаємні жести співрозмовників, має бути значно більшою. Головною ж методологічною ознакою запропонованої системи іконографічних символів у нашому випадку постає її здатність вичерпно описувати будь-які зміни провідних позалінгвальних засобів мовлення.

Виконане таким чином обґрунтування розглянутих вище автономних моделей і було відповідно до висунутих методологічних умов інтегровано нами у більш загальну шукану системну модель комплексної енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення висловлення (рис. 3.11), якій було дано лаконічну назву – енергограма висловлення.

Don't put off till to morrow § what you can do to day ||

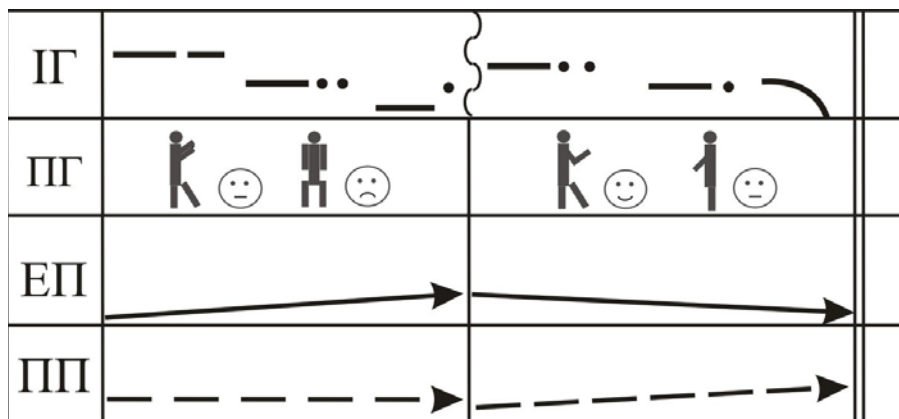

Рис. 3.11. Енергограма висловлення

Побудована на основі узагальнення висновків аудиторів-інформантів енергограма актуалізації прислів'я *Don't put off till tomorrow what you can do today* свідчить про те, що досліджується ситуація живого спілкування, під час якого мовлення спрямоване на одного слухача. Середня відстань між співрозмовниками підкреслює довірливий характер комунікації (див. ПГ рис. 3.11). При цьому з аналізованої енергограми очевидними є і основні закономірності перерозподілу енергії емоційно-прагматичного потенціалу мовця, і результати його впливу на слухача. У процесі актуалізації першої інтоногрупи прислів'я *Don't put off till tomorrow* § ... спостерігається поступове зниження висотно-тонального рівня ступінчастої шкали у поєднанні з низьким висхідним ядерним тоном (див. ПГ рис. 3.11), який супроводжується підвищенням емоційного потенціалу у межах його низького рівня (див. ЕП рис. 3.11). Така взаємодія при незмінному низькому рівні реалізації прагматичного потенціалу висловлення (див. ПП рис. 3.11) свідчить про перерозподіл емоційно-прагматичної енергії в бік зростання емоцій мовця, спрямованого на привернення уваги слухача. Ця ситуація викликана тим, що спілкування розпочато в умовах неуважного прислухання реципієнта до початку фрази (див. ПГ рис. 3.11), про що свідчить його напівповернута

до мовця поза та недосить довірливий вираз обличчя. Саме тому частина психофізіологічної енергії мовця підсвідомо реалізується у формі поз та жестів (його тіло подане вперед, руки мимоволі підняті для привернення уваги співрозмовника).

На відміну від цього актуалізація другої інтоногрупи висловлення ... § 'what you can 'do to day || відбувається при поступовому зниженні тонального рівня і в межах ступінчастої шкали, і в термінальній частині, та відповідного зниження його емоційного потенціалу (див. ЕП рис. 3.11). Такий перерозподіл енергії між просодичним оформленням другої синтагми прислів'я і її емоційним потенціалом надає їй додаткового прагматичного потенціалу (див. ПП рис. 3.11), що зростає в межах низького рівня за рахунок впливу відповідних лексико-граматичних засобів. Досягнення загального сугестивного впливу актуалізованого прислів'я підтверджується і задоволенням виразом обличчя мовця (див. ПП рис. 3.11), і відповідними змінами пози та міміки слухача (повернення обличчям до мовця і зосереджений вираз обличчя).

Зрозуміло, що нами розглянуто приклад системного опису результатів аудитивного аналізу живого спонтанного мовлення за двома параметрами порядку (емоції та прагматика). Цілком природно також, що аналогічним чином може бути проведений системний енергетичний аналіз аудитивного дослідження фрагментів підготовленого мовлення, супроводжуваного будь-якими відеорядами: кінофільм, рекламний ролик, телерепортаж тощо. У випадку необхідності аудитивно-енергетичного вивчення озвученого мовлення аналіз виконується подібним чином, але у відображенні його результатів відпадає необхідність у використанні піктограми (ПГ).

Обґрунтований у праці метод доцільно використовувати не лише в експериментально-фонетичних дослідженнях особливостей актуалізації англійських прозових фольклорних текстів малої форми, його слід також розглядати ширше як перехідний методологічний інструментарій перспективних досліджень у галузі когнітивної фонетики, придатність проведення яких на інструментальному рівні при існуванні сучасних засобів виміру емоційної енергії, зон та інтенсивності збудження відділів головного мозку не має викликати сумнів.

3.3. Теоретичні передумови формування методики експериментального дослідження просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми

Вище показано, що сучасний розвиток започаткованого А. А. Калитою [Калита 2001; Калита 2007] енергетичного підходу, поглиблення якого у межах фонетики здійснювалося нами у співпраці з його автором [Калита, Тараненко 2009а, с. 359–365; Калита, Тараненко 2009b, с. 125–127; Kalyta, Taranenko 2012, р. 288–299], переконливо засвідчив необхідність вирішення під час дослідження усного мовлення низки нових для фонетики теоретико-методологічних проблем. До них, у першу чергу, слід віднести проблему ідентифікації рівня емоційно-прагматичного потенціалу висловлення.

Практика проведених нами експериментально-фонетичних досліджень показала, що, з одного боку, застосування для цього традиційного методу експертних оцінок [Клименюк 2006, с. 237–251], здійснюваних аудиторами-фонетистами, вимагає значних витрат праці й часу, а самі оцінки часто не позбавлені певної суб'єктивності. З іншого боку, при використанні таких комп'ютерних засобів обробки усного мовлення, як відомі програми *PRAAT*, *WaveLab*, *SpectraLAB*, *Cool Edit Pro*, *SFS/WASP* та ін., якісні за своєю природою дані експертних оцінок не завжди узгоджуються за точністю з результатами інструментального аналізу.

Звідси й виникли завдання теоретичного пошуку нового ефективного методу та кількісних критеріїв диференціації рівнів актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, вирішення яких виконувалося нами у співавторстві з А. А. Калитою [Калита, Тараненко 2012, с. 476–484; Калита, Тараненко 2012а, с. 186–191].

Вихідним моментом такого пошуку слугувало припущення, що мовленнєвий потік, який відображає переживання й наміри людини, за своєю фізико-енергетичною сутністю принципово подібний до потоків рідин або газів. У силу цього, формально у своєму матеріальному прояві він повинен досить повно описуватися добре відомими у фізиці критеріями подібності [Лебедев 1989, с. 63–92], які уможливають кількісну оцінку рівня або ступеня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу будь-якого висловлення. Передбачалося також, що, розглядаючи процеси актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу

висловлення як якісно однакові фізичні явища, можна говорити про енергетико-динамічну подібність психо-фізіологічних процесів, які їх визначають. При цьому враховувалося, що використання існуючих комп'ютерних програм як інструментальних засобів отримання кількісних показників фізичних параметрів озвучених висловлень дозволяє здійснити безпосередній перехід до шуканих нами кількісних критеріїв диференціації рівнів емоційно-прагматичного потенціалу.

Сформований таким чином гіпотетичний інструментарій уможливорює параметричний опис [Неуймин 1984, с. 86–94] висловлення як об'єкта моделювання, тобто задавання його властивостей за допомогою певної математичної структури з кінцевим числом параметрів, що піддаються змістовій інтерпретації. Нагадаємо тут, що параметри являють собою кількісні просодичні характеристики внутрішніх властивостей висловлення, а у формалізованій математичній моделі вони є по суті постійними або змінними коефіцієнтами, які входять до числових виразів, що описують його енергетичну структуру.

Фонетистам відомо, що в загальному випадку рівень актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення [Калита 2007] залежить від ряду змінних фізичних параметрів (частоти основного тону – F_0 (у традиційному описі – ЧОТ); тривалості складів – t , звуків – t_1 , ритмогруп – t_2 , синтагм – t_3 , висловлень – t_4 ; якісної характеристики звуків – F_1, F_2 та їхньої відповідної інтенсивності – I_1, I_2 ; інтенсивності звучання частоти основного тону – I_0 ; тембру, що визначається частотою третьої форманти – F_3 і її інтенсивністю – I_3 ; пауз: внутрішньосинтагменних – P_1 , міжсинтагменних – P_2 і т. ін.). Отже, в загальному вигляді критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення можна представити функцією від зазначених параметрів і записати її в математичній формі таким чином:

$$K = f(F_0, F_1, F_2, F_3, t, t_1, t_2, t_3, t_4, I_0, I_1, I_2, I_3, P_1, P_2, \dots).$$

Цілком очевидно, що механізм впливу перерахованих вище параметрів на рівень актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення має досить складний характер. Тому навіть за наявності на теперішній час значної кількості експериментально-фонетичних даних, віднесених, як правило, до певних класів (видів або типів) висловлень, використовувати ці дані для оцінки емоційно-прагматичного потенціалу

(тобто кількісно диференціювати масштаби зміни психофізіологічної енергії мовця в досліджуваних реалізаціях) практично неможливо.

При цьому відомо [Лебедев 1989, с. 80–88], що правильне вирішення цієї проблеми вимагає узагальнення результатів дослідження у формі безрозмірних критеріальних рівнянь, що містять у якості змінних критерії подібності. Інакше кажучи, в нашому випадку виникає необхідність моделювання на основі теорії подібності, що передбачає здійснення аналітичних процедур, завдяки яким поля всіх фізичних змінних емоційно-прагматичного потенціалу досліджуваних висловлень мають виявитися подібними.

Для визначення критерію подібності, який описує процес реалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, скористаємося методом аналізу розмірностей [Лебедев 1989, с. 72–105]. Відповідно до цього методу, перш за все, слід визначити (виділити з їхньої реально існуючої безлічі) і ввести у вихідне критеріальне рівняння лише ті параметри, які за даними експериментів здійснюють визначальний вплив на рівень актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення.

Широка практика експериментально-фонетичних досліджень однозначно свідчить, що шукане критеріальне рівняння повинно мати такий вигляд:

$$K = f(F_0, t, I_0, I_3),$$

де: F_0 – частота основного тону; t – тривалість звучання складу; I_0 – інтенсивність F_0 ; I_3 – інтенсивність F_3 .

Оскільки використовувані в сучасній експериментальній фонетиці теоретичні формули і встановлені нею факти дають досить чітку картину причинно-наслідкових зв'язків між параметрами інтонації і рівнями емоційно-прагматичних потенціалів висловлень, то у нас з'являється можливість обґрунтування шуканого критерію шляхом розв'язання зворотної задачі розрахункового моделювання [Лебедев 1989, с. 98–105]. Завдяки цьому, минаючи етап складання простих безрозмірних комплексів, на підставі П-теореми подібності [там само, с. 66–68], яка встановлює зв'язок між інтенсивністю актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення, вираженої через розмірні параметри, й інтенсивністю в безрозмірному вигляді, ми отримуємо такий комплексний критерій:

$$K = \frac{F_0 \times t \times I_0}{1000 \times I_3}; \quad (1)$$

де: K – критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення; F_0 – частота основного тону ($\Gamma\text{ц} = 1/\text{с.}$); t – тривалість звучання складу (мс.); I_0 – інтенсивність F_0 ($\text{дВ} = \text{єрг}/\text{м}^2\text{Чс}$); I_3 – інтенсивність F_3 ($\text{дВ} = \text{єрг}/\text{м}^2\text{Чс}$); 1000 – коефіцієнт переведення мілісекунд у секунди.

Тепер, відповідно до першої теореми подібності, нам необхідно визначити розмірність отриманого критерію рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення. Для цього підставимо у праву частину формули (1) замість параметрів їхні розмірності:

$$K = \frac{\cancel{\text{єрг}} \cdot \cancel{\text{с}} \cdot \text{м}^2}{\cancel{\text{єрг}} \cdot \text{м}^2 \cdot \cancel{\text{єрг}} \cdot \cancel{\text{с}}}$$

Нульова розмірність (тобто скорочуваність розмірностей, які знаходяться в чисельнику і знаменнику формули) показує, що обґрунтований нами критерій придатний для оцінки рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення.

Для апробації практичної ефективності застосування критерію, отриманого в результаті наведеного вище аналітичного обґрунтування, було розроблено методику спеціального експериментально-фонетичного дослідження. Відповідно до неї на першому етапі аналізу група аудиторів-інформантів у складі дев'яти осіб здійснила вибірку озвученого експериментального матеріалу, яка включала триста реалізацій англійських висловлень з різними рівнями актуалізації їхнього емоційно-прагматичного потенціалу.

При цьому відібрані інформантами висловлення диференціювалися на три окремі групи: з низьким, середнім і високим рівнями емоційно-прагматичного потенціалу. Усередині кожної такої групи, що включала по 100 відібраних експериментальних фраз (типові вибірки), було здійснено їхній розподіл на дві відповідні підгрупи висловлень (підвибірки по 50 реалізацій у кожній), які передають позитивні та негативні емоції.

Таким чином, сформований із 300 фраз масив експериментального матеріалу в кожній із диференційованих аудитором груп (з низьким, середнім і високим рівнями емоційно-прагматичного

потенціалу) містив по 50 англійських висловлень, які передають позитивні емоції, і по 50 висловлень, що виражають негативні емоції. Говорячи в термінах математичної статистики, експериментальний масив висловлень був поділений на три вибірки (низький, середній і високий емоційно-прагматичний потенціал), які мали по дві підвибірки (позитивні та негативні емоції).

На другому етапі на підставі даних комп'ютерного аналізу озвучених експериментальних висловлень, виконаного з використанням комп'ютерних програм *PRAAT*, *SpectraLAB*, *Cool Edit Pro*, фіксувалися і заносилися в розрахункові таблиці числові значення частоти основного тону (F_0), тривалості звучання складу (t), інтенсивності частоти основного тону (I_0) й інтенсивності третьої форманти (I_3). Шляхом підстановки зафіксованих кількісних показників просодичних характеристик у формулу (1), для кожного висловлення були отримані експериментально-розрахункові значення безрозмірного критерію K (критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення), зведені для їхнього подальшого аналізу і статистичної обробки в робочу таблицю, фрагмент якої представлено в таблиці 3.1.

Порівняльний аналіз експериментальних даних, занесених у робочу таблицю, з відповідними показниками експертних оцінок дозволив установити, що висловлення, реалізовані з низьким рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, характеризуються значеннями критерію K , що не перевищують 30 одиниць. При цьому було встановлено, що висловлення із середнім рівнем емоційно-прагматичного потенціалу реалізуються в межах значень критерію K від 30 до 105 одиниць. А висловлення з високим рівнем емоційно-прагматичного потенціалу маркуються значеннями розглянутого критерію, що перевищують 105 одиниць.

Таблиця 3.1

Фрагмент зведеної таблиці значень критерію рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу експериментальних висловлень

Високий рівень емоційно-прагматичного потенціалу висловлення

№ висловлення п.п.	Емоції	Позитивні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			151,6	132,0	110,1	111,4	124,1	153,3	146,9	128,1	107,6	139,9	328,8	114,1	...
№ висловлення п.п.	Емоції	Негативні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			107,8	115,6	186,7	121,2	135,2	155,4	203,2	107,6	110,6	124,5	116,5	126,7	...

Середній рівень емоційно-прагматичного потенціалу висловлення

№ висловлення п.п.	Емоції	Позитивні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			70,8	96,5	69,9	76,77	36,22	101,2	39,6	43,5	39,2	35,14	81,88	88,62	...
№ висловлення п.п.	Емоції	Негативні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			60,3	39,6	57,4	39,1	62,02	95,23	62,02	56,39	64,28	41,7	102,4	83,5	...

Низький рівень емоційно-прагматичного потенціалу висловлення

№ висловлення п.п.	Емоції	Позитивні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			26,88	29,12	28,46	34,15	22,5	25,38	16,2	19,82	21,05	29,28	31,64	27,57	...
№ висловлення п.п.	Емоції	Негативні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			27,7	30,68	31,62	33,67	32,87	34,04	30,01	31,5	22,04	28,5	19,7	21,3	...

У процесі поглиблення сумісного аналізу результатів перцептивного та комп'ютерного експериментів при оцінці низки висловлень, що характеризуються цифровими показниками критерію К, близькими до його значень, які дорівнюють 30 і 105 ($K = 30$ є межею переходу енергії актуалізації висловлень з низького рівня емоційно-прагматичного потенціалу на середній, а $K = 105$ – відповідно, із середнього – на високий), в інформантів виникали певні сумніви, які ускладнювали кваліфікацію емоційно-прагматичного потенціалу за встановленим критерієм. Шляхом проведення додаткового зіставлення даних перцептивного і комп'ютерного аналізів були виявлені причини, які ускладнюють адекватність перцептивної оцінки та віднесення цих висловлень до конкретних рівнів емоційно-прагматичного потенціалу. Такими причинами слугують, здебільшого, мовленнєвий контекст, особливості артикуляції мовця, позамовні чинники: ситуація спілкування, ставлення мовця до співрозмовника, індивідуальна й мовленнєва культури мовця тощо. Це цілком зрозуміло, оскільки, як відомо, природа взагалі, а природа людини, тим більше, не визнає у своєму прояві наявності чітких однозначних меж.

У зв'язку з цим, нами був установлений реальний інтервал існування перехідних значень критерію К, який має місце на межі між низьким і середнім рівнями емоційно-прагматичного потенціалу та складає +5 одиниць зазначеного критерію. Тому важливо зазначити, що в ряді випадків при особливо точній постановці завдання дослідження, реалізації озвучених висловлень, маркованих значеннями К у межах від 30 до 35 одиниць, може виникати необхідність у більш ретельному перцептивному аналізі. Аналогічним чином були встановлені інтервали сумнівних експертних оцінок на межі середнього та високого рівнів актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу. Труднощі інформантів спостерігалися, переважно, в діапазоні показників К від 105 до 145 одиниць. При цьому з'ясувалося, що верхньою межею високого рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу слід уважати висловлення, реалізовані мовцем у стані неконтрольованих емоцій, що маркуються, переважно, значеннями критерію К, які перевищують 300 одиниць.

Значний масив опрацьованого нами експериментального матеріалу дозволяє також зробити деякі висновки про інваріантні й варіативні особливості просодичного оформлення англійських висловлень, реалізованих з різними рівнями емоційно-прагматичного потенціалу,

та прокоментувати причини труднощів, що виникають при їхньому перцептивному аналізі.

Для цього розглянемо типові висловлення з високим рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, які виражають позитивні емоції.

1) *Good evening, § my 'dear Arthur! Mrs. Cheveley, allow me to introduce to you Lord Goring, the idlest man in London.* [Wilde 2000, p. 7; Wilde 1997] (K=110,1).

Це висловлення, марковане значенням критерію K ($105 < 110,1 < 145$), слід, на думку аудиторів, однозначно віднести до низької зони високого рівня емоційно-прагматичного потенціалу, виходячи з офіційної комунікативної ситуації і високої індивідуальної культури мовця.

2) – *Wonderful man, § wasn't he?*

– *He was very remarkable, in many ways.* [Wilde 2000, c. 9; Wilde 1997] (K=146,9);

3) – *Oh, I love London Society! I think it has immensely improved. It is entirely composed now of beautiful idiots and brilliant lunatics. Just what Society should be.* [Wilde 2000, p. 8; Wilde 1997] (K=328,8).

У цьому випадку при критерії K, що перевищує 300 одиниць, аудитори, враховуючи недостатність контролю власних емоцій мовцем, кваліфікували висловлення як реалізоване у високій зоні високого рівня емоційно-прагматичного потенціалу.

Наведемо також декілька прикладів висловлень з високим рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, які виражають негативні емоції.

1) “*And A Happy New Year!*”

– *Good after-noon!*,” said Scrooge. [Dickens 1973, p. 17] (K=106,8);

- 2) – *You seem to me to be living entirely for pleasure.*
 – *What else is there to live for, father? Nothing ages like happiness.*

– *'You are \heartless, sir, | \very \heartless!* [Wilde 2000, p. 11; Wilde 1997] (K=135,2);

- 3) – *Who?*
 – *Henry Harris – Hannah's husband. He was in a car accident.*

– *'Oh, \no! \What \happened?*

– *He had an accident on his way home from work.* [Baker 2008, p. 153] (K=203,2).

Як видно з прикладів, висловлення, кваліфіковані за критерієм К як такі, що мають високий рівень емоційно-прагматичного потенціалу, незалежно від полярності виражених ними емоцій, характеризуються такими спільними ознаками: 1) середньо-підвищеним або високим тональним рівнем початку; 2) високим або середньо-підвищеним спадним тоном з малою швидкістю його реалізації; 3) розширеним або широким діапазоном висловлення; 4) сповільненим темпом вимовлення; 5) підвищеною або високою гучністю актуалізації всього висловлення; 6) виділенням ключового слова шляхом пролонгації його приголосних або голосних звуків.

Спільність ознак просодичного оформлення висловлень з високим рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, які передають полярні емоції, пояснюється щирістю вираження почуттів і спонтанною реакцією мовців на несподівані події. При цьому віднесеність висловлень до конкретної підгрупи, яка виражає позитивні або негативні емоції, здійснюється з урахуванням ситуації спілкування, відповідної лексики і паралінгвальних засобів.

Перейдемо далі до прикладів висловлень середнього рівня емоційно-прагматичного потенціалу, які виражають позитивні емоції.

- 1) – *I have met Lord Goring before.*
 – *I did not think you would remember me, Mrs. Cheveley.*
 – *My memory is under admirable control. And are you still a bachelor?*
 – *I... believe so.*

– *How ¹very ro¹mantic!* [Wilde 2000, p. 9; Wilde 1997] (K=76,8);

2) *Wealth has given me enormous power. It gave me at the very outset of my life freedom. And ¹freedom is ¹everything.* [Wilde 2000, p. 30; Wilde 1997] (K=30,1);

Віднесення цього висловлення до низької зони середнього рівня емоційно-прагматичного потенціалу аргументовано інформантами на основі тембрального забарвлення голосу мовця, що свідчить про його попереднє глибоке емоційне переживання.

3) *Good evening, dear Gertrude! ¹So ¹kind of you to ¹let me ¹bring my friend, Mrs. Cheveley. Two such charming women should know each other!* [Wilde 2000, p. 4; Wilde 1997] (K=88,6).

Доповнимо аналіз прикладами висловлень середнього рівня емоційно-прагматичного потенціалу, що виражають негативні емоції.

1) *“A merry Christmas, uncle! God save you!” cried a cheerful voice. It was the voice of Scrooge’s nephew, who came upon him so quickly that this was the first intimation he had of his approach. “Bah!” said Scrooge, “¹Humbug!”* [Dickens 1973, p. 17] (K=30,6).

У цьому прикладі висловлення з критерієм K ($30 < 30,6 < 35$), яке потрапляє в зону ускладненої оцінки між нижнім і середнім рівнями емоційно-прагматичного потенціалу, характеризується за рахунок його лексичного наповнення як емоційно підвищене і тому відноситься аудитором до низької зони середнього рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу.

2) *"What right have you to be dismal? What reason have you to be morose? You're rich enough."* Scrooge having no better answer ready on the spur of the moment, said *"Bah!"* again; and followed it up with *"Humbug."*

"Don't be cross, uncle!" said the nephew. [Dickens 1973, p. 17] (K=95,23);

3) – *Something wrong?*

– *Nothing's wrong.* [Mortimer 1975] (K=56,39).

Аналіз висловлень, віднесених до середнього рівня емоційно-прагматичного потенціалу, робить очевидним те, що в них залежно від позитивності / негативності виражених емоцій спостерігаються як спільні, так і відмінні ознаки просодичної організації. Так, спільними ознаками обох підгруп висловлень є: 1) високий або середньо-підвищений тональний рівень початку висловлення; 2) висхідний напрям руху тону на такті; 3) звужений інтервал на стиках ділянок інтонаційного контуру; 4) середній або розширений тональний діапазон висловлення.

При цьому висловлення, які реалізують негативні емоції, вирізняються варіативністю темпу (сповільнений, помірний і прискорений) та гучності їхнього вимовляння, збільшенням або зменшенням швидкості зміни руху ядерного тону і поєднанням декількох кінетичних тонів у межах однієї інтоногрупи.

У свою чергу, висловленням, які виражають позитивні емоції, притаманні середня або мала швидкість зміни напрямку руху низького або середньо-підвищеного спадного тону, їхня актуалізація в межах помірною або сповільненого темпу.

Розглянемо далі приклади висловлень із низьким рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, які передають позитивні емоції.

1) *Hello, this is Steve Richards. It feels like old times again* [Weekly] (K=22,5);

2) *Hello, § this is from our own correspondent § to download from the B.B.C.* [From Our Own Correspondent] (K=25,38);

3) *English into nation. An introduction. By John Wells. Cambridge University Press.* [Wells 2006] (K=16,2).

Подібним чином доповнимо розгляд прикладами висловлень з низьким рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, що виражають негативні емоції.

1) *I have to say § there are a lot of unanswered questions.* [Weekly] (K=30,0);

2) *The north of the country § was first to suffer § back in September.* [Weekly] (K=34,7).

Тут, незважаючи на традиційно нейтральний тон інформаційного повідомлення, дикторові не вдається приховати стривоженість несподіваними подіями. Однак аудитори, апелюючи до нейтрального лексичного наповнення висловлення, віднесли його до високого рівня низької зони емоційно-прагматичного потенціалу.

3) – *I don't know that I am much interested in your family life, Lane.*
– *No, sir; | it is not a very interesting subject. I never think of it myself.* [Wilde 1997a] (K=26,1).

Як бачимо, висловленням, реалізованим у межах низького рівня емоційно-прагматичного потенціалу, незалежно від полярності виражених емоцій, також притаманні спільні ознаки: 1) поступово спадна ступінчаста або усічена шкала; 2) низький або середньо-

знижений спадний ядерний тон, 3) середній тональний діапазон; 4) наявність звуженого / вузького тонального інтервалу на стиках ділянок інтонаційного контуру; 5) оформлення висловлення простим регулярним ритмом; 6) помірні темп і гучність.

Спільність ознак просодичного оформлення висловлень із низьким рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, які виражають полярні емоції, пояснюється стриманою (індиферентною) реакцією мовця на предмет обговорення, ситуацію спілкування і співрозмовника, а також високим рівнем контрольованості свого емоційного стану. Віднесеність висловлень до підгруп, що виражають позитивні або негативні емоції, визначається наявністю відповідної лексики та комунікативно-когнітивним досвідом мовця.

Окремо слід зазначити, що висловлення, які передають низький рівень негативних емоцій, часто неоднозначно сприймалися аудитором і визначалися, переважно, як реалізовані на межі високої зони низького рівня емоційно-прагматичного потенціалу і низької зони середнього. Труднощі визначення приналежності негативних висловлень до низького рівня емоційно-прагматичного потенціалу викликані тим, що при загальній реалізації параметрів просодичного оформлення таких висловлень у межах нейтрального мовлення, вони характеризуються виділенням окремих слів, наприклад, за допомогою пролонгації звуку, кінетичного руху тону на неядерному складі висловлення, незначного підвищення гучності, паралелізму інтонаційної моделі, початку висловлення на низькому тональному рівні і його підвищення в середині або в завершенні синтагми і т. п.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження методами теорії подібності обґрунтовано безрозмірний кількісний критерій (K) рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу озвученого висловлення. Експериментально встановлено значення критерію K, що визначають рівні актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу: низький (K – до 30), середній (K = 30-105) і високий (K > 105).

Очевидно, що отримані результати можуть слугувати підґрунтям для розробки сучасних комп'ютерних програм, які дозволяють суттєво підвищити об'єктивність і надійність інструментально-фонетичного аналізу озвученого мовлення, а також радикально скоротити витрати часу на його здійснення.

Що ж стосується застосування критерію для визначення рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлень та відрізків

текстів англійських прозових фольклорних творів малої форми, то його ефективність є, на наш погляд, безсумнівною.

Виконане в обсязі цього розділу обґрунтування теоретичних передумов є тим необхідним підґрунтям, яке слід приймати за основу під час розробки програм та методик експериментально-фонетичних досліджень особливостей усної реалізації різних жанрів англійських прозових фольклорних текстів малої форми.

ВИСНОВКИ

З позицій функціонально-прагматичного підходу англійські прозові фольклорні тексти малої форми характеризуються сукупністю певних комунікативних ознак: загальнодидактичне функціональне призначення, наявність архетипів сюжетів, мотивів, структурно-фабульних та інших елементів, компактність стилістичних прийомів і виразних засобів, логічність і лаконічність викладу ідеї, відсутність надлишкової інформації, простота композиційної будови.

На основі ретроспективного аналізу накопичених фольклористикою і лінгвістикою теоретичних уявлень й емпіричних фактів, у роботі сформовано узагальнену системну модель генезису жанрів художніх текстів та здійснено групування фольклорних творів малої форми в три класи за їхньою функціонально-прагматичною спрямованістю: духовно-ідеологічні, культурно-побутові і креативно-повчальні.

Відповідно до віддзеркалених у зазначеній моделі закономірностей функціонування, взаємозв'язку і взаємодії елементів зазначеної моделі стала очевидною історично-соціальна зумовленість неминучого невинного приросту жанрових ознак, ідей та альтернатив спрямованості творів художньої літератури, а також практична неможливість їхньої чіткої й вичерпної класифікації.

Методом аналітичної обробки показників обсягу фольклорних текстів на підставі законів синархії встановлено, що в їхній сукупності простежується стійка міжжанрова закономірність супідрядності обсягів текстів. Для виявлення оптимальних меж розподілу текстів фольклорних жанрів на малі, середні й великі нами було розроблено метод охоплюючого кута, застосування якого дозволило довести, що максимальний обсяг фольклорного тексту малої форми має обмежуватися 2000 слів.

Шляхом аналізу особливостей функціонування мовних засобів актуалізації фольклорних текстів з'ясовано, що рушійною силою створення і розвитку складної системи функціонування мовних засобів в англійських фольклорних творах малої форми слід уважати діалектично суперечливу взаємодію між лапідарністю тексту та множиною потенційно безмежних щодо когнітивних можливостей людини поєднань засобів усіх рівнів мови. При цьому, по-перше, було встановлено, що найтиповішими мовними засобами реалізації спільної для фольклорних текстів малої форми дидактичної функції слугують

метафора та алегорія, які покликані активізувати когнітивну діяльність психіки реципієнта. По-друге, з'ясовано, що на тлі відсутності широкої варіативності стилістичних прийомів у текстах прозових фольклорних жанрів їхні унікальні комунікативні властивості забезпечуються за рахунок використання потенціалів архетипових метафоричних, алегоричних та інших образних засобів мови.

Обґрунтована в роботі модель лінійної міграції ідей-архетипів у процесі формування змістових полів різножанрових фольклорних текстів засвідчила здатність вихідного семантичного ядра будь-якого міфу мігрувати крізь виникаючу множину різновидів інших жанрів фольклорних текстів і дозволила констатувати достатню вірогідність подібної взаємної векторно-різноспрямованої міграції їхніх сюжетів, мотивів, структурних та інших елементів.

Виходячи з максимально доцільного масштабу розгляду проблеми актуалізації прозових фольклорних текстів малої форми, у праці за рахунок абстрагування від несуттєвих ознак функціонування усної народної творчості була побудована узагальнена модель концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми, яка ґрунтується на ідеї розвитку споконвічних діалектичних суперечностей, що завжди існують між вимогами соціуму і потребами індивіда.

Топологічне орієнтування площин фольклорних жанрів малої форми у межах концептуальних полів цієї узагальненої моделі, створюваних діалектичними осями “релігія – ідеологія” й “ідеалізовані уявлення – реалістичні уявлення”, уможливорює проведення багатофакторного аналізу особливостей породження та функціонування кожного з фольклорних текстів малої форми. Аналіз артефактів, породжуваних сформованою таким чином глобальною моделлю, надає підстави стверджувати, що, по-перше, легенда, архетипове ядро локальної концептосфери якої, зароджуючись у площині реалістичних уявлень (або історичних фактів) та остаточно формуючись у площині ідеалістичних, виконує роль найсугестивнішого серед усіх фольклорних жанрів ідеологічного засобу впливу на адресата. Далі за ступенем сугестії за нею розташовуються, відповідно, прислів'я, байка, анекдот, казка й загадка. По-друге, максимальний духовно-релігійний потенціал концентрує в собі концептуальне ядро притчі. За цією ж ознакою концептуальне ядро міфу виявляється менш дієвим. По-третє, абстрагуючись від витоків та природи породження фольклорних творів, можна вважати об'єктивним таку їхню диференціацію, згідно з

якою концептуальні ядра легенди, прислів'я, байки і притчі зорієнтовано у бік обслуговування вимог соціуму, пов'язаних з його ідеологією та необхідністю виживання як цілого, а концептуальні ядра міфу, анекдоту, казки та загадки наближено до умов реального буття адресатів. При цьому глобальна модель концептосфери змістового насичення фольклорних творів малої форми дозволяє у співвіднесенні з її шістьма основними осями здійснювати більш широкий опис закономірностей взаємодії факторів, що зумовлюють породження й функціонування текстів різних фольклорних жанрів.

Теоретичним шляхом на основі попередньої стратифікації простору результатів дослідження міфів та використання філософсько-методологічних основ діалектичного аналізу закономірностей взаємодії функціонального і структурного підходів у монографії розроблено загальну класифікацію підходів, напрямів та аспектів досліджень фольклорних текстів малої форми.

За результатами аналізу відомої з наукових джерел інформації обґрунтовано доцільність застосування у нашому дослідженні універсальної трирівневої системи ознак функціонального призначення фольклорних текстів, до складу якої входять їхні загальнодидактична функція, функціонально-прагматична спрямованість та конкретне функціональне призначення. Безпосередньо цю систему ознак продуктивно використано в праці у якості інструмента методологічного орієнтування при формулюванні нами уточнених наукових визначень таких понять, як міф, легенда, казка, байка, притча, прислів'я, анекдот і загадка.

Системний аналіз результатів досліджень структурних та смисломістких елементів текстів міфу, легенди, притчі, казки, байки, прислів'я і загадки засвідчив доцільність пошуку їхніх типових структурно-фабульних моделей. Здійснена нами побудова відповідних алгоритмічних структурно-фабульних моделей дала можливість зафіксувати особливості розгортання сюжетів фольклорних текстів та сформувати матриці, що відображають зв'язок структурних компонентів сюжету тексту зі смисломістким насиченням його фабульних елементів. Під час розгляду психолінгвістичних особливостей актуалізації й декодування англійських фольклорних текстів малої форми на основі зазначених структурно-фабульних моделей нами було сформовано креативно-когнітивну модель декодування загадки реципієнтом, а також синергетичну модель психоенергетичного механізму сугестивного впливу та реакції дитини на озвучену казку. Зазначимо, що методологічний потенціал синергетичної

моделі психоенергетичного механізму сугестивного впливу й реакції дитини на озвучену казку дозволяє, враховуючи психіку, вік та особистий комунікативно-когнітивний досвід дитини, набутий у межах культури мікросоціуму, декодувати певні, переважно образні й частково вербальні концепти, з яких у її свідомості взагалі складаються спрощені часткові картини світу та зокрема породжуються запити як реакція на сугестивний вплив озвученої казки.

У якості теоретичної парадигми міждисциплінарного дослідження системи просодичних засобів актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми нами було обґрунтовано універсальну синергетичну модель саморозвитку процесів породження мислення під час мовлення і мисленнєвого проектування дій духовною сферою індивіда, здатну слугувати ефективним методологічним інструментарієм наукового опису фонетичних явищ, планування та виконання експериментальних досліджень породження й актуалізації фоноконцептів усіх без винятку фольклорних текстів малої форми, реалізованих із різними рівнями емоційно-прагматичного потенціалу. Показано також, що, залежно від варіювання цільових структур синергетичних описів особливостей функціонування фольклорних текстів у комунікації, статусу параметрів порядку доцільно надавати таким ознакам, як етично зумовлений світогляд адресата / адресанта, соціальний статус адресата / адресанта, умови комунікації, ситуація спілкування, функціональна система / призначення твору, мовна культура адресата / адресанта, ідеологічний потенціал / спрямованість твору, події реальності, фантастичний потенціал твору, соціальна / світоглядна потреба адресанта тощо.

У результаті пошуку ефективних засобів відображення міждисциплінарної картини комплексної взаємодії провідних лінгвальних та паралінгвальних факторів, що впливають на специфіку просодичного оформлення англійських прозових фольклорних текстів малої форми, у межах поглиблюваного нами енергетичного підходу обґрунтовано енергограму висловлення, до складу якої входять компактні синхронізовані у часі його інтонограма, піктограма, емоціограма та прагмаграма.

У обсязі розробки теоретичних передумов експериментального дослідження просодичної організації англійських фольклорних текстів малої форми на підставі методів теорії подібності у монографії застосовано безрозмірний кількісний критерій (К) рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу озвученого висловлення. За результатами

експериментальної апробації встановлено межі значень критерію, за якими доцільно визначати рівні актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу фрагментів досліджуваних фольклорних текстів.

Проведена авторська рефлексивна оцінка результатів розробки методологічного підґрунтя та теоретичних передумов дослідження дає всі підстави вважати, що обрана нами стратегія розгляду англійських фольклорних текстів малої форми і практично апробовані теоретичні засоби реалізації його конкретних завдань можна розглядати як зародки перспективного напрямку подальшого комп'ютеризованого аналізу та автоматичної класифікації спільних і диференційних ознак їхньої смисломісткої організації та використовувати у якості основи для автоматичного проектування альтернативних реалізацій можливої множини подібних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абрамова 2006: Абрамова Ю. В. Гендерно-маркована паремійна одиниця як фрагмент дискурсу англомовної лінгвокультури // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків : Константа. – 2006. – Вип. 49. – № 726. – С. 101–104.

Аверинцев 1967: Аверинцев С. С. Мифы // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 4 : Лакшин – Мураново. – 1967. – Стб. 876–881.

Аверинцев 1971: Аверинцев С. С. Притча // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 6 : Присказка – «Советская Россия». – 1971. – С. 20–21.

Агранович, Саморукова 1997: Агранович С. З. Гармония – цель – гармония : Художественное сознание в зеркале притчи / С. З. Агранович, И. В. Саморукова. – М. : Международный институт семьи и собственности, 1997. – 135 с.

Адрианова-Перетц 1947: Адрианова-Перетц В. П. Очерки поэтического стиля Древней Руси / Варвара Павловна Адрианова-Перетц. – М., Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1947. – 188 с.

Азбелев 1965: Азбелев С. И. Отношение предания, легенды и сказки к действительности с точки зрения разграничения жанров / С. И. Азбелев // Славянский фольклор и историческая действительность : сб. статей / отв. ред. А. Н. Астахова. – М. : Наука. – 1965. – С. 5–25.

Азбелев 1966: Азбелев С. Н. Проблемы международной систематизации преданий и легенд / С. И. Азбелев // Русский фольклор. – М.–Л. : Наука. – Т. X : Специфика фольклорных жанров. – 1966. – С. 176–195.

Александрович 2009: Александрович Н. В. Концептосфера художественного произведения и средства ее объективации в переводе. На материале романа Ф. С. Фицджеральда «Великий Гэтсби» и его переводов на русский язык : [монография] / Наталья Владимировна Александрович. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 184 с.

Алефиренко 2003: Алефиренко Н. Ф. Проблемы вербализации концепта / Николай Федорович Алефиренко. – Волгоград : Перемена, 2003. – 64 с.

Алефиренко 2004: Алефиренко Н. Ф. Методологические основания исследования проблемы вербализации концепта / Н. Ф. Алефиренко // Вестник ВГУ. Серия : Гуманитарные науки. – 2004. – № 2. – С. 60–66.

Алефиренко 2010: Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : [учеб. пособие] / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Флинта, Наука, 2010. – 224 с.

Алефиренко, Семененко 2010: Алефиренко Н. Ф. Значение и смысл русских паремий в свете когнитивной прагматики / Н. Ф. Алефиренко, Н. Н. Семененко // Известия Уральского государственного университета. Сер. 1 : Проблемы образования, науки и культуры. – 2010. – № 6 (85), Ч. 2. – С. 169–180.

Алпатов 1998: Алпатов С. В. Повествовательная структура легенды (книжные источники и поэтика фольклорных сюжетов об искушении) : автореф. ... канд. филол. наук : 10.01.09 / Алпатов Сергей Викторович; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – М., 1998. – 18 с.

Амосова 1998: Амосова Т. В. Прототип как средство кодирования идиомы / Т. В. Амосова // Проблемы вербальной коммуникации и представления знаний : материалы Всероссийской научной конференции, посвященной 50-летию Иркутского государственного лингвистического университета (15–17 сентября 1998 года). – Иркутск : изд-во Иркутского лингвистического университета, 1998. – С. 10–11.

Андреев 1929: Андреев Н. П. Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне / Николай Петрович Андреев // Гос. русск. географ. общество. Отделение этнографии. Сказочная комиссия. – Л. : Гос. русск. геогр. общество, 1929. – 118 с.

Аникин 1957: Аникин В. П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор / Владимир Прокопьевич Аникин. – М. : Учпедгиз, 1957. – 240 с.

Аникин 1961: Аникин В. П. Мудрость народов / В. П. Аникин // Пословицы и поговорки народов Востока. – М. : Изд-во восточной литературы, 1961. – С. 7–20.

Аникин 2007: Аникин В. П. Теория фольклора. Курс лекций / Владимир Прокопьевич Аникин. – 3-е изд. – М. : Книжный дом «Университет», 2007. – 432 с.

Анненкова 1977: Анненкова Н. М. Лингвостилистическая характеристика прозаической басни : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Анненкова Н. М.; МГПИИЯ им. М. Тореза. – М., 1977. – 24 с.

Анненкова 1984: Анненкова Н. М. Типологические характеристики басни / Н.М. Анненкова // Тезисы докладов республиканской научно-теоретической конференции “Психолого-педагогические и лингвистические проблемы исследования текста”. – Пермь : Пермский политехнический институт. – 1984. – С. 99–100.

Антология 2005: Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма. – Т. 1, 2005. – 352 с.

Аристотель 1976: Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / [пер. с древнегреч.; ред. В. Ф. Асмус]. – М. : Мысль. – Т. 1. – 1976. – 550 с.

Аристотель 1983: Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / [пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура]. – М. : Мысль. – Т. 4. – 1983. – 830 с.

Аристотель 2000: Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель; [пер. с древнегреч. и примеч. О. П. Цибенко, В. Г. Аппельрота; под ред. О. А. Сычева, И. В. Пешкова, Ф. А. Петровского]. – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.

Армстронг 2005: Армстронг К. Краткая история мифа / Карен Армстронг; [пер. с англ. А. Блейз]. – М. : Открытый Мир, 2005. – 160 с.

Артеменко 1997: Артеменко Е.Б. Изобразительно-выразительные средства языка фольклора : проблема специфики / Е. Б. Артеменко // Славянская традиционная культура и современный мир. – М. : ГРЦРФ. – 1997. – Вып. 1. – С. 51–62.

Артеменко 2001: Артеменко Е. Б. Фольклорное текстообразование и этнический менталитет / Е. Б. Артеменко // Традиционная культура. – 2001. – № 2 (4). – С. 11–17.

Артеменко 2004: Артеменко Е. Б. Концептосфера и язык фольклора : характер и формы взаимодействия [Электронный ресурс] / Е. Б. Артеменко // Афанасьевский сборник. Материалы и исследования : сб. статей. – Воронеж : Воронежский государственный университет. – 2006. – Вып. IV : Народная культура и проблемы ее изучения. – Режим доступа : http://folk.phil.vsu.ru/publ/sborniki/afanasiev_sb4/artemenko.pdf.

Артемова 2006: Артемова Ё. А. Смеховые жанры политического дискурса / Е. А. Артемова // Человек в коммуникации : Концепт, жанр, дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград : Парадигма. – 2006. – С. 208–217.

Афанасьев 1995: Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу : Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов / Александр Николаевич Афанасьев : в 3-х т. – М. : Современный писатель. – Т.1. – 1995. – 414 с.

Афанасьев 1996: Афанасьев А. Н. Происхождение мифа. Статьи по фольклору, этнографии и мифологии / Александр Николаевич Афанасьев; [сост., подготовка текста, статья, коммент. А. Л. Топоркова]. – М. : Индрик, 1996. – 640 с.

Афанасьев 2008: Афанасьев А. Н. Славянская мифология / Александр Николаевич Афанасьев; [отв. ред. О. А. Королева]. – М.: ЭКСМО; СПб. : Мидгард, 2008. – 1520 с.

Бабушкин 1996: Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1996. – 104 с.

Балашова 2004: Балашова Е. Ю. Концепты любовь и ненависть в русском и американском языковых сознаниях : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Балашова Елена Юрьевна; Саратовская государственная академия права. – Саратов, 2004. – 25 с.

Балашова 2005: Балашова Е. Ю. Любовь и ненависть / Е. Ю. Балашова // Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма. – Т. 1. – 2005. – С. 150–174.

Бальбуров, Бологова 2011: Бальбуров Э. А. Притча в литературно-критическом и философском сознании XX начала XXI веков / Э. А. Бальбуров, М. А. Бологова // Критика и семиотика. – 2011. – Вып. 15. – С. 43–59.

Бараг и др. 1979: Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка / [Л. Г. Бараг, И. П. Березовский, К. П. Кабашников, Н. В. Новиков]. – Л. : Наука, 1979. – 437 с.

Баранов, Крейдлин 1992: Баранов А. Н. Структура диалогического текста : лексические показатели минимальных диалогов / А. Н. Баранов, Г. Е. Крейдлин // Вопросы языкознания. – 1992. – № 3. – С. 84–93.

Баранцев 1973: Баранцев К. Т. Английские пословицы и поговорки / Константин Тимофеевич Баранцев. – К. : Радянська школа, 1973. – 175 с.

Барт 1989: Барт Р. Избранные работы : Семиотика : Поэтика / Ролан Барт; [пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.

Бахтин 1986: Бахтин М. М. Литературно-критические статьи / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Художественная литература, 1986. – 542 с.

Бахтин 2010: Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин // Собрание починений : в 7 т. – М.: Языки славянских культур. – Т. 4 (2). – 2010. – С. 8–508.

Бахтина 1979: Бахтина В. А. Литературная сказка в научном осмыслении последнего десятилетия / В. А. Бахтин // Фольклор народов РСФСР : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Т. М. Акимова. – Уфа : Изд-во Башкирского гос. ун-та, 1979. – Вып. 6. – С. 67–74.

Беззубикова 2008: Беззубикова М. В. Внутренняя форма слова как средство создания словесной образности в прозаических текстах малых жанровых форм / М. В. Беззубикова // Гуманитарные исследования. – 2008. – № 3. – С. 23–30.

Безрукова 2000: Безрукова В. С. Основы духовной культуры : энциклопедический словарь педагога [Электронный ресурс] / В. С. Безрукова. – Екатеринбург, 2000. – 937 с. – Режим доступа : <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/skazka>.

Белоусов 2003: Белоусов А. Ф. Современный анекдот / А. Ф. Белоусов // Современный городской фольклор / отв. ред. С. Ю. Неклюдов. – М. : Российский гос. гуман. ун-т. 2003. – С. 581–598.

Благовестник 2005: Благовестник или толкование Блаженного Феофилакта архиепископа Болгарского на Святое Евангелие : в 4-х кн. / [пер. с греч.]. – Кн. 1. Толкование на Евангелие от Матфея. – 2-е изд., исправ. – М. : Лепта, 2005. – 142 с.

Богачевська 2011: Богачевська І. В. Притча як об'єкт релігієзнавчого дослідження / І. В. Богачевська // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Вип. 59. Філософські науки. – С. 3–8.

Болдырев 2001: Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под. ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та. – 2001. – С. 25–35.

Борг 2009: Борг М. Бунтарь Иисус : Жизнь и миссия в контексте двух эпох / Маркус Борг; [пер. с англ. М. Завалова]. – М. : Эксмо, 2009. – 400 с.

Бочаров 1977: Бочаров А. Т. Свойство, а не жупел : об использовании жанра притчи в современной советской прозе / А. Т. Бочаров // Вопросы литературы. – 1977. – № 5. – С. 65–107.

Брандес та ін. 2001: Брандес В. М. Казка як важливий чинник розвитку людства / В. М. Брандес, О. В. Вознюк, М. М. Заброцький // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2001. – № 8. – С. 96–100.

Брето, Заньоли 1985: Брето К. Множественность смысла и иерархия подходов в анализе магрибской сказки / К. Брето, Н. Заньоли // Зарубежные исследования по семиотике фольклора : сб. статей /

составители : Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов. – М.: Наука. 1985. – С. 167–183.

Буслаев 1990: Буслаев Ф. И. О литературе : Исследования. Статьи / Фёдор Иванович Буслаев; [сост., вступ. статья, примеч. Э. Афанасьева]. – М. : Художественная литература, 1990. – 512 с.

Бутов 2011: Бутов О. В. Проблема дефініції загадки / О. В. Бутов // Вісник Черкаського університету. – 2011. – Вип. 213. Серія «Філологічні науки». – С. 125–130.

Вебер 1994: Вебер М. Основные понятия стратификации [Электронный ресурс] / М. Вебер // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 147–156. – Режим доступа : <http://ecsocman.edu.ru/socis>.

Вежицкая 2001: Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Анна Вежицкая; [пер. с англ. А. Д. Шмелева]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.

Величко 1995: Величко О. Б. Казка як феномен культури (естетичний аспект аналізу) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Величко Олена Борисівна; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1995. – 153 с.

Веремчук 2005: Веремчук Ю. В. П'єса-притча. Генеза. Поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Веремчук Юлія Володимирівна; НАН України Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

Веселовский 1894: Веселовский А. Н. Боккаччо, его среда и сверстники : в 2-х т. / Александр Николаевич Веселовский. – СПб. : Типография императорской академии наук. – Т. 2. – 1894. – 680 с.

Веселовский 1938: Веселовский А. Н. Статьи о сказке / Александр Николаевич Веселовский // Полн. собр. соч. : в 16 т. – М., Л. : Изд-во АН СССР. – Т. 16. – 1938. – 368 с.

Веселовский 1989: Веселовский А. Н. Историческая поэтика / Александр Николаевич Веселовский; [составитель, автор комментария В. В. Мочалова]. – М. : Высшая школа, 1989. – 405 с.

Веселовский 2009: Веселовский А. Н. Избранное : Традиционная духовная культура / Александр Николаевич Веселовский. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. – 624 с.

Веселовский 2010: Веселовский А. Н. Избранное. На пути к исторической поэтике / Александр Николаевич Веселовский. – М. : «Автокнига», 2010. – 688 с.

Вико 1994: Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций / Вико Джамбаттиста; [пер. с итал. и коммент. А. А. Губера]. – М. : REFL-book, К. : Ирис, 1994. – 637 с.

Викулова 2001: Викулова Л. Г. Волшебная французская литературная сказка конца XVII – конца XVIII века : Прагмалингвистический аспект : [монография] / Лариса Георгиевна Викулова. – Иркутск : ИГЛУ, 2001. – 286 с.

Виноградов 1945: Виноградов В. В. Язык и стиль басен Крылова / В. В. Виноградов // Известия АН СССР. Отделение языка и литературы. – Т. 4, Вып. 1. – 1945. – С. 24–52.

Виноградов 1980: Виноградов В. В. О теории литературных стилей / Виктор Владимирович Виноградов // Избранные труды. О языке художественной прозы. – М. : Наука. – 1980. – С. 240–249.

Виноградов 1993: Виноградова Л. Н. Семантика фольклорного текста и ритуала : Типы взаимодействий / Л. Н. Виноградова : доклады российской делегации к XI Международному съезду славистов. – М. – 1993. – С. 210–220.

Вирсаладзе 1973: Вирсаладзе Е. Б. Предисловие / Е. Б. Вирсаладзе // Грузинские народные предания и легенды / сост., перев., предисл. и прим. Е. Б. Вирсаладзе. – М. : Наука, 1973. – 367 с.

Воеводина 2001: Воеводина Л. Н. Мифология и культура : [учеб. пособие] / Лариса Николаевна Воеводина. – М. : Институт общегуманитарных исследований, 2001. – 356 с.

Волков 1924: Волков Р. М. Сказка. Разыскания по сюжетосложению народной сказки / Роман Михайлович Волков. – Одесса : Гос. изд-во Украины. – Т.1 : Сказка великорусская, украинская, белорусская, 1924. – 238 с.

Волкова 2011: Волкова М. В. Загадка и кроссворд как типы текста : семантический и прагматический аспекты (на материале немецкого языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Волкова Марина Викторовна; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования “Смоленский государственный университет”. – Смоленск, 2011. – 24 с.

Волкова, Гурин 2010: Волкова О. М. Метафорична база українських народних загадок / О. М. Волкова, А. Ю. Гурин // Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2, № 2. – С. 13–19.

Воробьёва 1993: Воробьёва О. П. Текстовые категории и фактор адресата : [монография] / Ольга Петровна Воробьёва. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.

Воркачев 2001: Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт. Становление антропоцентрической парадигмы в

языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.

Воркачев 2002: Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании : опыт лингвокультурологического анализа : [монография] / Сергей Григорьевич Воркачев. – Краснодар : Техн. университет КубГТУ, 2002. – 142 с.

Воркачев 2007: Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев. – М. : Гнозис, 2007. – 284 с.

Выготский 1986: Выготский Л. С. Психология искусства / Лев Семёнович Выготский; [общ. ред. В. В. Иванова]. – 3-е изд. – М. : Искусство, 1986. – 573 с.

Вяльцева 1990: Вяльцева С. И. О критериях отбора и употреблении английских пословиц / С. И. Вяльцева // Словарь употребительных английских пословиц : 326 статей / М. В. Буковская, С.И. Вяльцева, З. И. Дубянская и др. – 3-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1990. – С. 8–15.

Галанина 2007: Галанина Е. В. Миф как феномен современной культуры / Е. В. Галанина // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 305. – С. 50–52.

Галанина 2013: Галанина Е. В. Миф как реальность и реальность как миф : мифологические основания современной культуры : [монография] / Екатерина Владимировна Галанина. – М. : Академия Естествознания, 2013. – 129 с.

Галич та ін. 2005: Галич О. Теорія літератури : [підручник] / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за наук. ред. О. Галича. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.

Гаспаров 1971: Гаспаров М. Л. Античная литературная басня (Федр и Бабрий) / Михаил Леонович Гаспаров. – М. : Наука, 1971. – 230 с.

Гаспаров 1991: Гаспаров М. Л. Античная басня / Михаил Леонович Гаспаров. – М. : Художественная литература, 1991. – 510 с.

Гаспаров 1996: Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Борис Михайлович Гаспаров. – М. : Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с.

Гегель 1938: Гегель. Лекции по эстетике : в 14 т. – М. : Государственное социально-экономическое издательство. – Т. 12, к. 1. – 1938. – 468 с.

Гекман 2000: Гекман Л. П. Мифология и фольклор Алтая [Электронный ресурс] : [учеб. пособие для студентов вузов искусств и культуры] / Лидия Павловна Гекман. – Барнаул : Изд-во АГИИК, 2000. – 131 с. –

Режим доступу : <http://www.altaiinter.info/project/culture/Mythology/Folklore/Myphology/myph01.htm>.

Генри 2002: Генри М. Толкование на книги Нового Завета : в 6 т. / Русское издание. – Gouda, Holland : Dutch Reformed Tract Society. – Т. 1. – 2002. – 405 с.

Гербстман 1968: Гербстман А. И. О звуковом строении народной загадки / А. И. Гербстман // Русский фольклор. – М., Л. : Наука. – Т. XI : Исторические связи в славянском фольклоре. – 1968. – С. 185–197.

Гердер 1959: Гердер И. Г. Избранные сочинения / Иоганн Готфрид Гердер; [сост. В. М. Жирмунский]. – М., Л. : Гос. изд-во художественной литературы, 1959. – 392 с.

Глисон 1959: Глисон Г. А. Введение в дескриптивную лингвистику / Генри Аллан Глисон; [пер. с англ. Е. С. Кубряковой, В. П. Мурат; ред. и вступит. статья В. А. Звегинцева]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1959. – 486 с.

Головачева 1994: Головачева А. В. К вопросу о прагматике загадки / А. В. Головачева // Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст 1. – М. : Индрик. – 1994. – С. 195–213.

Греймас 1985: Греймас А. В поисках трансформационных моделей / А.-Ж. Греймас // Зарубежные исследования по семиотике фольклора. – М. : Наука, 1985. – С. 89–109.

Гридина 2001: Гридина Т. А. Ментальные ориентиры ономастической игры в малых фольклорных жанрах [Электронный ресурс] / Т. А. Гридина // Известия Уральского государственного университета. Серия : Гуманитарные науки. – 2001 – Вып. 4. – № 20. – Режим доступу : <http://proceedings.usu.ru>.

Грушевський 1993: Грушевський М. С. Історія української літератури [Електронний ресурс]: в 6 т., 9 кн. / Михайло Сергійович Грушевський; [упоряд. В. В. Яременко; авт. перед. П. П. Кононенко; приміт. Л. Ф. Дунаєвської]. – Т. 1. – К. : Либідь, 1993. – 392 с. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrush111.htm>.

Гулуєва 2011: Гулуєва С. І. Прагматичні функції в малих текстах гумористичного характеру / С. І. Гулуєва // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – Вип. 4. – С. 147–150.

Гуляйкина 2007: Гуляйкина С. О. Вариативность/инвариантность в речевых манипуляциях персонажей сказок : на материале английского и русского языков : автореф. дис. ... канд. філол. наук :

10.02.19 / Гуляйкина Светлана Олеговна; Ульянов. гос. ун-т. – Ульяновск, 2007. – 20 с.

Давиденко 2009: Давиденко Г. В. Німецька народна побутова казка : тематичні, структурно-композиційні та лінгвокультурні характеристики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Давиденко Ганна Віталіївна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 19 с.

Давыдова, Пронин 2003: Давыдова Т. Т. Теория литературы : [учеб. пособие] / Т. Т. Давыдова, В. А. Пронин. – М. : Логос, 2003. – 229 с.

Даль 1879: Даль В. И. Пословицы русского народа : в 2-х т. / Владимир Иванович Даль. – 2-е изд. – СПб. : Типография И. О. Вольфа. – Т. 1. – 1879. – 685 с.

Даль 2007: Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. / Владимир Иванович Даль. – М. : Олма Медиа-Групп. – Т. 3. – 2007. – 576 с.

Дандес 2003: Дандес А. Фольклор : семиотика и/или психоанализ: сб. ст. / А. Дандес; [пер. с англ.; сост. А.С. Архипова; редкол. : Е. М. Мелетинский (пред.) и др.]. – М. : Вост. лит., 2003. – 279 с.

Данилова 1994: Данилова Т. В. Архетипические корни притчи / Т. В. Данилова // Рациональность и семиотика дискурса / ред. Б. А. Парахонский. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 59–73.

Дарендорф 1994: Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта [Электронный ресурс] / Р. Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142–147. – Режим доступа : <http://essocman.edu.ru/socis>.

Демина 2006: Демина М. В. Гендерная концептосфера британского сказочного дискурса : от традиции к современности / М. В. Демина // Вестник СамГУ. – 2006. – № 10/2 (50). – С. 90–97.

Демченко 1997: Демченко С. А. Жанрові особливості притчі / С. А. Демченко // Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – 1997. – С. 405–409.

Деркач 2010: Деркач Н. В. Просодична організація англійського прислів'я : соціопрагматичний аспект (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Деркач Наталія Валеріївна; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2010. – 20 с.

Дмитренко 2000: Дмитренко В. А. Типологические особенности фольклорных комических микротекстов / В. А. Дмитренко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія :

Іноземна філологія на межі тисячоліть. – Харків : Константа. – 2000. – № 471. – С. 77–82.

Дмитренко, Григор'єва 2000: Дмитренко В. А. Деякі типологічні риси текстів малих форм фольклору з комічними елементами / В. А. Дмитренко, Л.М. Григор'єва // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. статей. – К. : Вид. центр КДЛУ. – 2000. – Вип. 4. – С. 83–90.

Дьякова 2006: Дьякова Т. В. Имена персонажей в дискурсивном пространстве авторской сказки (на материале английской и русской авторских сказок / Т. В. Дьякова // Человек в коммуникации : Концепт, жанр, дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград : Парадигма. – 2006. – С. 115–119.

Евстафьева 2006: Евстафьева М. А. Когнитивные стратегии языковой игры (на материале русскоязычных и англоязычных анекдотов) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Евстафьева Марина Анатольевна; Федеральное агентство по образованию Российский государственный университет имени Иммануила Канта. – Калининград, 2006. – 199 с.

Ефремова 2002: Ефремова Н. И. Синтаксический параллелизм в пословичных конструкциях / Н. И. Ефремова // Теория коммуникации. Языковые значения : сб. науч. ст. / отв. ред. З. А. Харитончик. – Вып. 2. – Минск : МНГЛУ, 2002. – 127 с.

Єремєєва 1997: Єремєєва Н. Ф. Концептуальний простір англійської народної казки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Єремєєва Наталія Федорівна; Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1997. – 19 с.

Жаботинская 1992: Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) : дис. ... док. филол. наук : 10.02.19 / Жаботинская Светлана Анатольевна; Московский ордена дружбы народов государственный университет. – М., 1992. – 336 с.

Жаботинская 2009: Жаботинская С. А. Концепт / домен : матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т 1. – С. 254–259.

Жаркова 2006: Жаркова Л. Г. Формирование через сказку жизненного сценария и психотерапия [Электронный ресурс] / Л. Г. Жаркова // Сказкотерапия : синтез науки и искусства в стратегиях психологической поддержки человека современной культуры : материалы

конференции. – СПб.: СПбГУКИ, 2006. – С. 70-76. – Режим доступа : <http://www.transactional-analysis.ru/methods/303-life-script>.

Жоль 1984: Жоль К. К. Мысль. Слово. Метафора. Проблемы семантики в философском освещении : [монография] / Константин Жоль. – К.: Наукова думка, 1984. – 301 с.

Жуковский 1985: Жуковский В. А. О переводе. О басне и баснях Крылова / В. А. Жуковский // Зарубежная поэзия в переводах В. А. Жуковского : в 2 т. – М.: Радуга. – Т.2. – 1985. – С. 470–486.

Журинский 1989: Журинский А. Н. Семантическая структура загадки : Немегафорическое преобразование смысла / Альфред Наумович Журинский / отв. ред. Н. В. Охотина. – М.: Наука, 1989. – 128 с.

Залевская 2001: Залевская А. А. Психолингвистический подход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : изд-во Воронежского гос. ун-та. – 2001. – С. 36–46.

Захарова 2009: Захарова Н. В. Загадка як особлива семіотична система / Н. В. Захарова // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – 2009. – Вип. 9. – К. : Вид центр КНЛУ. – С. 394–398.

Златоуст 2010: Златоуст И. Толкование на Евангелие от Матфея [Электронный ресурс] : в 2-х кн. / Иоанн Златоуст. – Книга первая. – М. : Сибирская Благозвонница, 2010. – 310 с. – Режим доступа : <http://www.litres.ru>.

Златоуст 2010a: Златоуст И. Толкование на Евангелие от Матфея [Электронный ресурс]: в 2-х кн. / Иоанн Златоуст. – Книга вторая. – М. : Сибирская Благозвонница, 2010a. – 281 с. – Режим доступа : <http://www.litres.ru>.

Зуева, Кирдан 2002: Зуева Т. В. Русский фольклор : [учебник для высших учебных заведений] / Т. В. Зуева, Б. П. Кирдан. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 400 с.

Иванов, Топоров 1975: Иванов В. В. Инвариант и трансформации в мифологических и фольклорных текстах / В. В. Иванов, В. Н. Топоров // Типологические исследования по фольклору : сб.к статей памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895–1970) / составители Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов. – М. : Наука, 1975. – С. 44–76.

Иванов 1988: Иванов Вяч. Вс. О некоторых принципах современной науки и их приложении к семиотике малых (коротких) текстов / Вяч. Вс. Иванов // Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора: тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. –

М. : Институт славяноведения и балканистики АН СССР, 1988. – С. 5–9.

Иванова 2006: Иванова Е. В. Мир в английских и русских пословицах : [учеб. пособие] / Елизавета Васильевна Иванова. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. – 280 с.

Иванова 2000: Иванова И. Е. К вопросу о нетрадиционных фольклорных жанрах / И. Е. Иванова // Актуальные проблемы филологии в вузе и школе. – Тверь : ТвГУ. – 2000. – С. 118–120.

Ильина 1984: Ильина М. Е. Структурно-семантические и композиционные особенности текста притчи (на материале американской литературы XVIII–XX веков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ильина Марианна Евгеньевна; Львовский ордена Ленина государственный университет имени Ивана Франко. – Львов, 1984. – 25 с.

Ингве 1965: Ингве В. Гипотеза глубины / В. Ингве; [пер. с англ. И. К. Бельской] // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1965. – Вып. 4. – С. 117–125.

Кагановська 2002: Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.

Калита 2001: Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення : [монографія] / Алла Андріївна Калита. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – 351 с.

Калита 2007: Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монографія] / Алла Андріївна Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.

Калита 2008: Калита А. А. Фоноконцепт як категорія когнітивної фонетики / А. А. Калита // Бъдещето проблемите на световната наука – 2008 : материали за 4-а международна научна практична конференция. – София : “Бял ГРАД-БГ” ООД. 2008. – Т. 3. Филологични науки. – С. 48–49.

Калита 2012: Калита А. А. Синергетичні моделі породження фоноконцептів в англійському мовленні / А. А. Калита // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків. – 2012. – № 1002. – С. 106–112.

Калита 2012a: Калита А.А. Енергетичний підхід до вивчення мовлення / А. А. Калита // Світ емоцій у дзеркалі когніції : мова, текст, дискурс : тези доповідей Круглого столу, присвяченого ювілею проф. О. П. Воробйової (КНЛУ, 27 вересня 2012 р.). – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 8.

Калита 2013: Калита А. А. Энергетическая теория речи : ее сущность, современное состояние и перспективы исследования / А. А. Калита // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. – № 7. – С. 33–53.

Калита, Тараненко 2008: Калита А. А. Генезис жанрів художніх текстів / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // *Studia Methodologica*. – Тернопіль : редакційно-вид. відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2008. – Вип. 23. – С. 77–80.

Калита, Тараненко 2008a: Калита А. А. Фонетика : перспективи, методи та засоби досліджень / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Науковий вісник Волинського університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – № 5. – 2008. – С. 297–299.

Калита, Тараненко 2009: Калита А. А. Когнітивний підхід до вивчення фонетичних засобів мови / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ. – 2009. – Вип. 441–443 : Германська філологія. – С. 3–6.

Калита, Тараненко 2009a: Калита А. А. Метод комплексної енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення мовлення / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 4-х ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2009a. – Вип. 81 (1). – С. 359–365.

Калита, Тараненко 2009b: Калита А. А. Модель енергетичного аналізу мовлення / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація : матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2009 b. – С. 125–127.

Калита, Тараненко 2010: Калита А. А. Словник фонетичних термінів (короткий) (англ. мовою) / А. А. Калита, Л. І. Тараненко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 256 с.

Калита, Тараненко 2011: Калита А. А. Синергетизм порождения и актуализации фоноконцепта / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2011. – Вип. 96 (2). – С. 213–219.

Калита, Тараненко 2012: Калита А. А. Критерий уровня актуализации эмоционально-прагматического потенциала высказывания / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки

(мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 105 (1). – С. 476–484.

Калита, Тараненко 2012a: Калита А. А. Перцептивна й інструментальна оцінки емоційно-прагматичного потенціалу висловлень / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки : Мовознавство. – 2012a. – № 24 (249). – С. 186–191.

Караджаев 1994: Караджаев Ю. Д. Типология фольклорных жанров как выражение парадигмы вербально-ментальных архетипов / Ю. Д. Караджаев // Язык и культура : доклады третьей Международной конференции. – К. : Киевский университет имени Тараса Шевченко. – 1994. – С. 282–285.

Карасик 2001: Карасик А. В. Лингвокультурные характеристики английского моря : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Карасик Андрей Владимирович; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2001. – 193 с.

Карасик 2002: Карасик А. В. Лингвистические характеристики английского юмора в аксиологическом аспекте / А. В. Карасик // Основное высшее и дополнительное образование : проблемы дидактики и лингвистики. – Волгоград. – 2002. – Вип. 2. – С. 133–139.

Карасик 1997: Карасик В. И. Анекдот как предмет лингвистического изучения / В. И. Карасик // Жанры речи. – Саратов : Колледж. – 1997. – С. 144–153.

Карасик 2002a: Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002a. – 477 с.

Карасик 2008: Карасик В. И. Лингвокультурный концепт «слава» : комбинаторика смыслов / В. И. Карасик // Труды по когнитивной лингвистике : сб. науч. статей / отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : КеМГУ. – 2008. – С. 40–48.

Карасик, Слышкин 2001: Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та. – 2001. – С. 75–79.

Карпенко 2004: Карпенко С. Д. Міфологічні мотиви в українських народних казках про тварин : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / С. Д. Карпенко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 194 с.

Карпчук 2004: Карпчук Н. П. Роль фактора адресата у побудові дискурсу анекдоту / Н. П. Карпчук // Мова і культура. Серія : Філологія. – Вип. 7, Т. IV/1 : Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – К. : видавн. дім Петра Бурого. – 2004. – С. 116–121.

Кассирер 2002: Кассирер Э. Философия символических форм: в 3-х т. / Эрнст Кассирер; [пер. с нем.]. – М.; СПб. : Университетская книга. – Т. 2. (Мифологическое мышление). – 2002. – 280 с.

Кашкин 2001: Кашкин В. Б. Универсальные грамматические концепты / В. Б. Кашкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та. – 2001. – С. 45–51.

Кёнгэс-Маранда 1978: Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадки / Э. Кёнгэс-Маранда // Паремииологический сборник. Пословица. Загадка (Структура, смысл, тип). – М. : Гл. ред. восточной литературы. – 1978. – С. 249–283.

Кербелите 1980: Кербелите Б. Методика описания структур и смысла сказок и некоторые ее возможности / Б. Кербелите // Типология и взаимосвязи фольклора народов СССР. Поэтика и стилистика / ред. В. М. Гацак. – М.: Наука. – 1980. – С. 48–100.

Кербелите 2001: Кербелите Б. Типы народных сказок : структурно-семантическая классификация литовских народных сказок : в 2 ч. / Бронислава Кербелите; [пер. с лит. Б. Кербелите]. – М. : Изд-во РГГУ, 2001. – Ч. 1. – 431 с.

Кербелите 2005: Кербелите Б. Типы народных сказок : структурно-семантическая классификация литовских народных сказок : в 2 ч. / Бронислава Кербелите; [пер. с лит. Б. Кербелите]. – М. : Изд-во РГГУ, 2005. – Ч. 2. – 724 с.

Кербелите, Валужис 1980: Кербелите Б. Один разрушенный вариант сказки и его связи с древней традицией (Заметки о методе описания структуры текста) / Б. Кербелите, А. Валужис // Балто-славянские этноязыковые контакты. – М. : Наука. – 1980. – С. 255–270.

Кереньи 1999: Кереньи К. Трикстер и древнегреческая мифология / К. Кереньи // Трикстер. Исследование мифов североамериканских индейцев с комментариями К. Г. Юнга и К. К. Кереньи / П. Радин; [пер. с англ. В. В. Кирющенко]. – СПб. : Евразия, 1999. – С. 241–264.

Кириллова 2005: Кириллова О. Ю. Языковые особенности современной немецкой литературной сказки (проблема дискурса) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Кириллова Ольга Юрьевна;

Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н. А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2005. – 23 с.

Кирилюк 2005: Кирилюк О. С. Універсалії культури і семіотика дискурсу. Казка та обряд : [монографія] / О. С. Кирилюк; НАН України. Центр гуманіт. освіти. Одес. філія. – 2-ге вид., доповн. та виправл. – Одеса : ЦГО НАН України : Автограф, 2005. – 372 с.

Киченко 1998: Киченко А. С. Введение в теорию фольклора : [учеб. пособие по спецкурсу] / Александр Семенович Киченко. – Черкассы : вид-во Черкаського нац. ун-ту, 1998. – 176 с.

Киченко 2004: Киченко О. С. Міфопоетична інтерпретація літературного і фольклорного твору : тенденції в історії російської літератури ХІХ століття : автореф. дис. ... док. філол. наук : 10.01.02; 10.01.07 / Киченко Олександр Семенович; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН. – К., 2004. – 36 с.

Клименюк 2009: Клименюк А. В. Модели концептосферы и механизмов когнитивного мышления индивида / А.В. Клименюк // Наукові записки. – Вип. 81 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2009. – С. 88–104.

Клименюк 2010: Клименюк А. В. Знание, познание, когниция : [монография] / Александр Валерианович Клименюк. – Тернополь : Підручники і посібники, 2010. – 304 с.

Клименюк 1998: Клименюк О. В. Системний підхід до інтенсифікації технологічних процесів : [монография] / Олександр Валеріанович Клименюк. – Тернопіль : Лілея, 1998. – 264 с.

Клименюк 2006: Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження : [авторський підручник] / Олександр Валеріанович Клименюк. – К. – Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2006. – 308 с.

Клименюк, Калита 2004: Клименюк А. В. Функционально-энергетический подход: механизм актуализации эмоционально-прагматического потенциала высказывания / А. В. Клименюк, А. А. Калита // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа. – 2004. – № 635. – С. 70–74.

Кобякова 2002: Кобякова І. К. Відображення гендерних відносин в англійських текстах малого жанру / І. К. Кобякова // Проблеми зіставної семантики. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2002. – С. 393–399.

Ковылин 1999: Ковылин А. В. Баллада как поэтический жанр (к вопросу о родовых чертах в балладе) / А. В. Ковылин // Проблемы истории литературы. – 1999. – Вып. 7. – С. 23–28.

Козуб 2004: Козуб Л. С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Козуб Любов Степанівна; Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2004. – 19 с.

Колесник 2011: Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури : [монографія] / Олександр Сергійович Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2011. – 312 с.

Колодій 2000: Колодій О. І. Притча і притчевість в українській прозі 70-80-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Колодій Ольга Іванівна; Національна академія наук України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2000. – 18 с.

Кольцова 2000: Кольцова И. Н. Социокультурные функции сказки : автореф. дис. ... канд. культуролог. наук : 24.00.01 / И. Н. Кольцова; Нижегород. гос. архитектур.-строит. ун-т. – Нижний Новгород, 2000. – 29 с.

Корень 2000: Корень О. В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Корень Олена Валеріївна; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 20 с.

Корольова 2010: Корольова А. В. Діахронний вектор дослідження структур свідомості й мислення / А. В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. – 2010. – Т. 14, № 1. – С. 66–74.

Костюхин 1987: Костюхин Е. А. Типы и формы животного эпоса / Евгений Алексеевич Костюхин. – М. : Наука, 1987. – 270 с.

Красных 2002: Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология : курс лекций / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.

Крейдлин 2002: Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика : Язык тела и естественный язык / Крейдлин Григорий Ефимович. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.

Кубрякова 1999: Кубрякова Е. С. Семантика в когнитивной лингвистике / Е. С. Кубрякова // Известия РАН. – Серия литература и язык. – Т. 58. – 1999. – № 5–6. – С. 3–12.

Кубрякова 2003: Кубрякова Е. С. Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа мира в сознании человека / Е. С. Кубрякова // Вестник Чувашского государственного педагогического университета имени И. Я. Яковлева. – 2003. – № 4 (38). – С. 2–12.

Кулинич 1999: Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора (на материале английского языка) : [монография] / Марина Александровна Кулинич. – Самара : изд-во СамГПУ, 1999. – 181 с.

Курбанов 2008: Курбанов М. М. К вопросу о специфике и классификации жанров несказочной прозы фольклора / М. М. Курбанов // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки. – 2008. – № 2. – С. 111–116.

Курганов 1997: Курганов Е. Анекдот как жанр / Ефим Курганов. – СПб. : Академический проект, 1997. – 123 с.

Куриная 2004: Куриная С. Д. Коммуникативно-композиционное членение текста притчи (на материале немецкоязычной литературной притчи) / С. Д. Куриная // Культура народов Причерноморья. – 2004. – Том 49 (I). – С. 94–96.

Кушнарєва 2002: Кушнарєва Л. И. Эволюция притчи / Л. И. Кушнарєва // Сфера языка и прагматика речевого общения : межвуз. сб. науч. тр. : в 3 кн. / под ред. А. Г. Баранова. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т. – 2002. – Кн. 1. – С. 175–178.

Кушнарєва 2003: Кушнарєва Л. И. Притча как жанр / Л. И. Кушнарєва // Язык. Этнос. сознание : материалы Международной научной конференции (24–25 апреля 2003 г.). – Майкоп : Адыгейский гос. ун-т. – 2003. – Т. 2. – С. 204–207.

Кушнарєва 2008: Кушнарєва Л. И. Канонические и авторские притчи / Л.И. Кушнарєва // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2008. – № 66. – С. 54–60.

Лазутин 1976: Лазутин С. Г. Метафора в загадках / С. Г. Лазутин // Вопросы поэтики литературы и фольклора. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1976. – С. 34–49.

Лазутин 1981: Лазутин С. Поэтика русского фольклора : [учеб. пособие для филол. фак. ун-тов] / Сергей Георгиевич Лазутин. – М. : Высшая школа, 1981. – 223 с.

Ланчуковська 2005: Ланчуковська Н. Роль інтонації в актуалізації прагматики звучачої чарівної казки / Н. Ланчуковська // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ. – 2005. – Вип. 1. – С. 25–30.

Ларионова 2010: Ларионова О. Н. Когнитивная составляющая русских загадок / О.Н. Ларионова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. – С. 264–269.

Лебедев 1989: Лебедев А. Н. Моделирование в научно-технических исследованиях / Андрей Николаевич Лебедев. – М. : Радио и связь, 1989. – 224 с.

Лебедева 2008: Лебедева И. Г. Перцептивная база французского языка у белорусов в статике и динамике / И. Г. Лебедева // Язык и дискурс в статике и динамике : тезисы докладов Международной научной конференции (14-15 ноября 2008) / ред. колл. З. А. Харитончик (отв. ред.), А. М. Горлатов. – Мн. : МГЛУ. – 2008. – С. 101–102.

Левин 1973: Левин Ю. И. Семантическая структура русской загадки / Ю. И. Левин // Труды по знаковым системам : сб. науч. статей в честь Михаила Михайловича Бахтина (к 75-летию со дня рождения). – Тарту : Тартуский государственный университет. – 1973. – Вып. VI. – С. 166–190.

Левин 1978: Левин Ю. И. Семантическая структура загадки / Ю. И. Левин // Паремнологический сборник : Пословица. Загадка (структура, смысл, текст). – М. : Наука. – 1978. – С. 283–313.

Левин 1998: Левин Ю. И. Избранные труды. Поэтика. Семиотика / Юрий Иосифович Левин. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 824 с.

Левинтон 1988: Левинтон Г. А. К вопросу о «малых» фольклорных жанрах : их функции, их связь с ритуалом / Г. А. Левинтон // Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора : тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. – М. : Институт славяноведения и балканистики АН СССР. – 1988. – С. 148–152.

Левинтон 1992: Левинтон Г. А. Легенды и мифы / Г. А. Левинтон // Мифы народов мира : энциклопедия в 2-х т. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – С. 45.

Леви-Брюль 1937: Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении / Л. Леви-Брюль; [пер. с франц.]. – М. : ОГИЗ, 1937. – 518 с.

Леви-Строс 1985: Леви-Строс К. Структурная антропология / Клод Леви-Строс; [пер. с фр.; под ред. Вяч. Вс. Иванова]. – М. : Наука, 1985. – 536 с.

Леви-Строс 1994: Леви-Строс К. Первобытное мышление / Клод Леви-Строс; [пер., вступ. ст. и прим. А. Б. Островского]. – М. : Республика, 1994. – 384 с.

Леви-Строс 1999: Леви-Строс К. Мифологии : в 4-х т / Клод Леви-Строс. – М., СПб. : Университетская книга. – Т. 1 : Сырое и приготовленное. – 1999. – 406 с.

Леви-Строс 2000: Леви-Строс К. Путь масок / Клод Леви-Строс; [пер. с фр., сост., вступ. ст. и примеч. А. Б. Островского]. – М. : Республика, 2000. – 399 с.

Легенда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : salveblues.ru/papers/genres.htm

Ленц 2000: Ленц Ф. Образный язык народных сказок / Фридель Ленц; [пер. с нем. Т. М. Большакова, Л. В. Кунина]. – 2-е изд. – М. : Evidentis, 2000. – 328 с.

Леонтьева 2002: Леонтьева Е. А. Лингвистические и экстра-лингвистические различия эквивалентных русских и английских пословиц как устойчивых словесных комплексов коммуникативного типа / Е. А. Леонтьева // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 27. – С. 96–104.

Лещенко 1996: Лещенко О. І. Особливості реалізації антропоцентричності в англomовних казках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лещенко Ольга Іллівна; Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1996. – 21 с.

Лингвокультурный 2007: Лингвокультурный концепт : типология и области бытования : [монография] / под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. – Волгоград : ВолГУ, 2007. – 400 с.

Липатова 2008: Липатова А. П. «Чудо» / «история» : характер вариативности предания и легенды / А. П. Липатова // Традиционная культура. – 2008. – № 2. – С. 88–95.

Липатова 2008а: Липатова А. П. Местные легенды : механизмы текстообразования : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.01.09 / Липатова Антонина Петровна; Ульяновский государственный педагогический университет им. И.Н. Ульянова. – Ульяновск, 2008. – 18 с.

Лихачев 1979: Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Дмитрий Сергеевич Лихачев. – 3-е изд. – М. : Наука, 1979. – 360 с.

Лихачев 1933: Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия РАН. Серия : литература и язык. – М. – 1993. – Т. 52, № 1. – С. 3–9.

Ломоносов 1952: Ломоносов М. В. Труды по филологии / Михаил Васильевич Ломоносов. – М., Л. : Изд-во АН СССР. – 1952. – Т. 7. – 993 с.

Лосев 1982: Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф : Труды по языкознанию / Алексей Федорович Лосев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 477 с.

Лосев 1991: Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / Алексей Федорович Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 525 с.

Лосев 1994: Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность / Алексей Федорович Лосев. – М. : Мысль, 1994. – 919 с.

Лотман 1967: Лотман Ю. М. К проблеме типологии культуры / Ю. М. Лотман // Труды по знаковым системам. – Тарту : Тартуский гос. ун-т. – 1967. – Вып. III. – С. 30–38.

Лотман 1992: Лотман Ю. М. Избранные статьи : в 3-х т. / Юрий Михайлович Лотман. – Таллинн : Александра. – Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры. – 1992. – 480 с.

Лотман 1999: Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров / Юрий Михайлович Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 447 с.

Лотман, Минц 1981: Лотман Ю. М. Литература и мифология / Ю. М. Лотман, З. Г. Минц // Семиотика культуры : Труды по знаковым системам. – Т. 13. – 1981. – С. 35–55.

Лотман и др. 1982: Лотман Ю. М. Мифы народов мира / Ю. М. Лотман, З. Г. Минц, Е. М. Мелетинский // Мифологическая энциклопедия : в 2-х т. / [под ред. С. А. Токарева]. – М. : Советская энциклопедия. – Т. II. – 1982. – С. 58–65.

Лукин 2005: Лукин В. А. Художественный текст : Основы лингвистической теории. Аналитический минимум / Владимир Алексеевич Лукин. – 2-е изд., перераб., допол. – М. : Ось-89, 2005. – 560 с.

Лушникова, Потапова 2011: Лушникова Г. И. Языковая игра в английских загадках-шутках / Г. И. Лушникова, Н. В. Потапова // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2011. – № 4 (48). – С. 191–195.

Магировская 2001: Магировская О. В. Вторичная номинация концепта в современном английском языке (на материале пословиц и загадок) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Магировская Оксана Валериевна; Красноярский государственный педагогический университет. – Красноярск, 2001. – 180 с.

Максимов 2003: Максимов А. В. Мифологический мир в малых формах фольклора восточных славян : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.09 / Максимов Андрей Викторович; Смоленский государственный педагогический университет. – Смоленск, 2003. – 182 с.

Малая проза: Малая проза [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Малая проза](http://ru.wikipedia.org/wiki/Малая_проза).

Малиновский 1998: Малиновский Б. Магия, наука и религия / Бронислав Малиновский; [пер. с англ.]. – М. : Рефл-бук, 1998. – 304 с.

Малиновский 2004: Малиновский Б. Избранное : Динамика культуры / Бронислав Малиновский; [пер. с англ.]. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 959 с.

Малзунова 2012: Малзунова Л. Ц. Функции бурятских легенд и преданий / Л. Ц. Малзунова // Учёные записки ЗабГГПУ. – 2012. – С. 150–154.

Мамедова 2005: Мамедова А. И. Структурно-функциональная типология немецкой народной загадки / А. И. Мамедова // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : МЦ “Крым”. – 2005. – № 76. – С. 116–119.

Мамонова 2004: Мамонова Ю. В. Когнитивно-дискурсивные особенности лексики английской бытовой сказки : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Мамонова Юлия Вахтанговна; Московский ордена Дружбы народов государственный лингвистический университет. – М., 2004. – 21 с.

Мамонтов 2002: Мамонтов А. С. Номинативные единицы – афоризмы (половицы, поговорки) в аспекте сопоставительного лингвострановедения / А. С. Мамонтов // Вестник МГУ. Серия 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 2. – С. 88–96.

Маслова 1997: Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию / Маслова Валентина Авраамовна. – М. : Наследие, 1997. – 208 с.

Маслова 2001: Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Маслова Валентина Авраамовна. – М. : Издат. центр «Академия», 2001. – 208 с.

Маслова 2008: Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учеб. пособие] / Маслова Валентина Авраамовна. – 3-е изд., перераб и доп. – Минск : Системс, 2008. – 272 с.

Маслова 2008а: Маслова В. А. Феномен «молчание» как концепт культуры / В. А. Маслова // Труды по когнитивной лингвистике : сб. науч. статей / отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : Кем ГУ. – 2008а. – С. 77–83.

Мастилко 2005: Мастилко Н. В. Іспанська народна казка : жанрово-композиційний та лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Мастилко Наталія Володимирівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

Мелетинский 1963: Мелетинский Е. М. Происхождение героического эпоса (Ранние формы и архаические памятники) / Е. М. Мелетинский. – М. : Изд-во вост. лит., 1963. – 462 с.

Мелетинский 1988: Мелетинский Е. М. О структуре малых повествовательных жанров / Е. М. Мелетинский // Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора : тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. – М. : Институт славяноведения и балканистики АН СССР, 1988. – С. 10–13.

Мелетинский 1994: Мелетинский Е. М. О литературных архетипах / Елеазар Моисеевич Мелетинский. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 1994. – 136 с.

Мелетинский 1998: Мелетинский Е. М. Мифологические теории 20 в. на Западе / Е. М. Мелетинский // Культурология. XX век : энциклопедия : в 2-х т. / [гл. ред., сост. и авт. проекта С. Я. Левит; отв. ред. Л. Т. Мильская]. – СПб. : Университетская книга; Алетейя. – Т. 2 : М–Я. – 1998. – С. 54–59.

Мелетинский 2000: Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – 3-е изд., репринтное. – М. : Издат. фирма «Восточная литература» РАН, 2000. – 407 с.

Мелетинский 2001: Мелетинский Е. М. От мифа к литературе / Елеазар Моисеевич Мелетинский. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – 169 с.

Мелетинский 2005: Мелетинский Е. М. Герой волшебной сказки. Происхождение образа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. – М. – СПб. : Академия Исследований Культуры, Традиция, 2005. – 240 с.

Мелетинский и др. 1969: Мелетинский Е. М. Проблемы структурного описания волшебной сказки / Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов, Е. С. Новик, Д. М. Сегал // Труды по знаковым системам : учен. зап. Тарт. ун-та. – 1969. – Вып. 4. – С. 86–135.

Мелетинский и др. 1971: Мелетинский Е. М. Еще раз к проблеме структурного описания волшебной сказки / Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов, Е. С. Новик, Д. М. Сегал // Труды по знаковым системам : учен. зап. Тарт. ун-та. – 1971. – Вып. 5. – С. 63–91.

Митрофанова 1966: Митрофанова В. В. Специфика русских народных загадок и их связь с другими жанрами фольклора / В. В. Митрофанова // Русский фольклор : материалы и исследования / АН СССР; Ин-т русской лит-ры (Пушкинский Дом) : многотомное издание. – М., Л. : Академия наук СССР. – Т. 10 : Специфика фольклорных жанров. – 1966. – С. 79–102.

Миф: Миф [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%84>.

Молошная 1994: Молошная Т. Н. Заметки по синтаксису простого предложения в загадках (сопоставительный русско-болгарский анализ) / Т. Н. Молошная // Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст 1. – М. : Индрик, 1994. – С. 226–247.

Москальская 1978: Москальская О. И. Композиционная структура микротекста / О. И. Москальская // Вопросы романо-германской филологии : сб. науч. тр. – М : МГПИИЯ им. М. Тореца. – 1978. – Вып. 125. – С. 46–50.

Мюллер 1863: Мюллер М. Сравнительная мифология / М. Мюллер // Летописи русской литературы и древности / [пер. с англ. И. М. Живаго]. – М. : Типография Грачева и комп. – Т. 5. – 1863. – С. 3–122.

Муль 2000: Муль И. Л. Механизмы языковой игры в малых фольклорных жанрах (на материале скороговорки и частушки) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Муль Ирина Леонидовна; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2000. – 22 с.

Мухелишвили, Шрейдер 1989: Мухелишвили Н. Л. Притча как средство инициации живого знания / Н. Л. Мухелишвили, Ю. А. Шрейдер // Философские науки. – 1989. – № 9. – С. 101–104.

Наговицын, Пономарева 2011: Наговицын А. Е. Атлас сказочного мира / А. Е. Наговицын, В. И. Пономарева. – М. : Генезис, 2011. – 320 с.

Найдыш 2010: Найдыш В. М. Мифология : [учеб. пособие] / Вячеслав Михайлович Найдыш. – М. : КНОРУС, 2010. – 432 с.

Неклюдов 2000: Неклюдов С. Ю. Структура и функция мифа / С. Ю. Неклюдов // Мифы и мифология в современной России / под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюкова. – М. : АИРО-XX, 2000. – С. 17–38.

Неклюдов 2001: Неклюдов С. Ю. Проблемы структурно-семантического указателя фольклорных сюжетов и мотивов [Электронный ресурс] / С. Ю. Неклюдов: тезисы для обсуждения на семинаре 6–8 апреля 2001 в институте высших гуманитарных исследований Российского государственного гуманитарного университета, 2001. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/semindex.htm>.

Немченко 1982: Немченко Н. Ф. К проблеме ритмических единиц текста (на материале англоязычной сказки) / Н. Ф. Немченко // Ритмическая и интонационная организация текста : сб. науч. тр. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца. – 1982. – Вып. 196. – С. 49–66.

Неуймин 1984: Неуймин Я. Г. Модели в науке и технике : история, теория, практика / Ярослав Григорьевич Неуймин. – Л. : Наука, 1984. – 187 с.

Нефьодова 2001: Нефьодова О. Д. Особливості лінгвостилістичної організації тексту британської літературної казки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Нефьодова Олена Дмитрівна; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2001. – 18 с.

Никитина 1991: Никитина С. Е. О концептуальном анализе в народной культуре / С.Е. Никитина // Логический анализ языка. Культурные концепты / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука. – 1991. – С. 117–123.

Никитина 1993: Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание / Серафима Евгеньевна Никитина. – М. : Наука, 1993. – 187 с.

Никифоров 1937: Никифоров А. И. Сказка / А. И. Никифоров // Литературная энциклопедия терминов и понятий : в 11 т. / [гл. ред. Луначарский А. В.]. – М. : Худож. лит. – Т. 10. – 1937. – С. 768–783.

Никифоров 2008: Никифоров А. И. Сказка и сказочник / Александр Исаакович Никифоров; [сост., вступ. ст. Е. А. Костюхина]. – М. : ОГИ, 2008. – 376 с.

Николаева 1994: Николаева Т. М. Загадка и пословица : социальные функции и грамматика / Т. М. Николаева // Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст I. – М. : Индрик, 1994. – С. 143–177.

Новик 1994: Новик Е. С. Архаические верования в свете межличностной коммуникации / Е. С. Новик // Историко-этнографические исследования по фольклору : сб. статей памяти С. А. Токарев / сост. В. Я. Петрухин. – М. : изд. фирма «Восточная литература» РАН., 1994. – С. 110–163.

Новик 2004: Новик Е. С. Обряд и фольклор в сибирском шаманизме : Опыт сопоставления структур / Елена Сергеевна Новик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Вост. лит.-ра, 2004. – 304 с.

Норман 2006: Норман Б. Ю. Игра на гранях языка / Борис Юстинович Норман. – М. : Флинта, Наука, 2006. – 344 с.

Олкер 1987: Олкер Х. Р. Волшебные сказки, трагедии и способы изложения мировой истории / Х. Р. Олкер; [пер. с англ. В. Л. Цымбурского] // Язык и

моделирование социального взаимодействия / сост. : В. М. Сергеев, П.Б. Паршин; общ. ред. В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1987. – С. 408–438.

Оптимизация 1990: Оптимизация речевого воздействия : [монография] / отв. ред. Р. Г. Котов. – М. : Наука, 1990. – 239 с.

Ортони и др. 1995: Ортони А. Когнитивная структура эмоций / А. Ортони, Д. Клоур, А. Коллинз // Язык и интеллект. – М. : Издат. группа «Прогресс», 1995. – С. 314–384.

Падучева 1977: Падучева Е. В. О семантических связях между басней и моралью (на материале басен Эзопа) / Е. В. Падучева // Труды по знаковым системам. – Тарту : Тартуский гос. ун-т. – 1977. – С. 27–54.

Пазяк 1989: Пазяк М. М. Перлини народної мудрості / М. М. Пазяк // Прислів'я та приказки : Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; упоряд. М. М. Пазяк. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 9–44.

Панасенко 2009: Панасенко Т. Кроскультурні зв'язки загадок різних народів / Т. Панасенко // Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка. Серія : Філологічні науки (Мовознавство). – Кіровоград : КДПУ. – 2009. – Вип. 81 (3). – С. 381–385.

Панченко, Смирнов 1971: Панченко А. М. Метафорические архетипы в русской средневековой словесности и поэзии начала XX века / А. М. Панченко, И. П. Смирнов // Труды Отдела древнерусской литературы / отв. ред. Д. С. Лихачев. – Л. : Наука, Ленинградское отделение. – Т. 26 : Древнерусская литература и русская культура XVIII–XX вв. – 1971. – С. 33–49.

Пекелис 1984: Пекелис В. Д. Твои возможности, человек! / Виктор Давыдович Пекелис. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Знание, 1984. – 272 с.

Пермяков 1970: Пермяков Г. Л. От поговорки до сказки / Григорий Львович Пермяков. – М. : Наука. – 1970. – 240 с.

Пермяков 1975: Пермяков Г. Л. К вопросу о структуре паремиологического фонда / Г. Л. Пермяков // Типологические исследования по фольклору : сб. статей памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895–1970) / составители Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов. – М. : Наука, 1975. – С. 247–274.

Пермяков 1988: Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии / Григорий Львович Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 235 с.

Петрова 2005: Петрова Н. В. Интертекстуальность как общий механизм текстообразования (на материале англо-американских коротких рассказов) : дис. ... док. филол. наук : 10.02.19 / Петрова Наталья Васильевна; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Волгоградский государственный педагогический университет». – Волгоград, 2005. – 395 с.

Печёркина, Ибниаминова 2008: Печёркина М. П. О некоторых особенностях сказки в немецкой и английской культурах / М. П. Печёркина, Д. Т. Ибниаминова // Иноязычное образование в XXI веке : сб. статей по материалам международной науч.-практ. Интернет-конференции. – Тобольск : ТГПИ им. Д. И. Менделеева, 2008. – С. 127–131.

Пименов 2008: Пименов Е. А. Концепт сердце и некоторые народные представления о сердце / Е. А. Пименов // Труды по когнитивной лингвистике : сб. науч. статей / отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : КемГУ, – 2008. – С. 83–92.

Пименова 2004: Пименова М. В. Душа и дух : особенности концептуализации : [монография] / Марина Владимировна Пименова. – Кемерово : ИПК «Графика», 2004. – 386 с.

Пименова 2007: Пименова М. В. Концепт сердце : образ, понятие, символ : [монография] / Марина Владимировна Пименова. – Кемерово : КемГУ, 2007. – 500 с.

Пименова 2011: Пименова М. В. Языковая картина мира : [учеб. пособие] / Марина Владимировна Пименова. – Серия «Славянский мир». – Вып. 7. – 3-е изд. доп. – СПб. : СПбГУ, 2011. – 106 с.

Піхтовнікова 1999: Піхтовнікова Л. С. Еволюція стилю байки з точки зору синергетики / Л.С. Піхтовнікова // Вісник Харківського державного університету. Серія : Романо-германська філологія. – Харків : Константа. – 1999. – № 435. – С. 124–130.

Піхтовнікова 1999а: Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки : німецька віршована байка 13–20 ст. : [монографія] / Лідія Сергіївна Піхтовнікова. – Харків : Бізнес Інформ, 1999а. – 220 с.

Пихтовникова, Яремчук 2012: Пихтовникова Л. С. Дискурс притчі у синергетичному аспекті / Л. С. Пихтовникова, І. М. Яремчук // Наукові записки. Серія : Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – Острог : Національний університет «Острозька академія». – С. 266–270.

Плахова 2007: Плахова О. А. Английские сказки в этнолингвистическом аспекте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Плахова Ольга Александровна; Нижегородский государственный лингвистический

университет имени Н. А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2007. – 24 с.

Плотникова 2004: Плотникова Л. И. Семантический потенциал текстов малой формы (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Плотникова Лариса Ивановна; Белгородский государственный университет. – Белгород, 2004. – 22 с.

Померанцева 1971: Померанцева Э. В. Сказка / Э. В. Померанцева // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 6 : Присказка – «Советская Россия». – 1971. – С. 880–882.

Померанцева 1975: Померанцева Э. В. Соотношение эстетической и информационной функции в разных жанрах устной прозы / Э. В. Померанцева // Проблемы фольклора : сб. статей / отв. ред. Н. И. Кравцов. – М. : Наука, 1975. – С. 75–81.

Померанцева 1975а: Померанцева Э. В. Мифологические персонажи в русском фольклоре / Эрна Васильевна Померанцева. – М. : Наука, 1975а. – 191 с.

Попова, Стернин 2003: Попова З. Д. Проблема моделирования концептов в лингвокогнитивных исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. // Мир человека и мир языка / отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : Графика. – 2003. – С. 6–17.

Попова, Стернин 2007: Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с.

Попова, Стернин 2007а: Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 3-е изд., перераб. и доп. – Воронеж : Истоки, 2007а. – 61 с.

Потебня 1976: Потебня А. А. Из лекций по теории словесности / Александр Афанасьевич Потебня // Эстетика и поэтика. – М. : Искусство, 1976. – С. 464–560.

Потебня 1990: Потебня А. А. Теоретическая поэтика / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 344 с.

Потебня 2000: Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре / Александр Афанасьевич Потебня; [сост., подг. текстов, ст. и коммент. А. Л. Топоркова]. – М. : Лабиринт, 2000. – 480 с.

Притчи 2012: Притчи человечества [Электронный ресурс] / сост. В. В. Лавский. – М. : Феникс, 2012. – 576 с. – Режим доступа : http://royallib.ru/read/lavskiy_viktor/pritchi_chelovechestva.html#0.

Приходько 2008: Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.

Прокопович 1961: Прокопович Ф. О поэтическом искусстве / Ф. Прокопович // Сочинения / под ред. И. П. Еремина. – М., Л. : Изд-во АН СССР. – 1961. – С. 335–455.

Прокофьев 1988: Прокофьев Н. И. Древнерусские притчи и их место в жанровой системе русского средневековья / Н. И. Прокофьев // Литература Древней Руси : межвуз. сб. науч. трудов / под ред. Н. И. Прокофьева. – М., 1988. – С. 3–16.

Пронин 1999: Пронин В. А. Теория литературных жанров : [учеб. пособие] / Владислав Александрович Пронин. – М. : изд-во МГУП, 1999. – 196 с. – Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/TeorLitGenres/vyhodn.htm>.

Пропп 1976: Пропп В. Я. Фольклор и действительность : избранные статьи / Владимир Яковлевич Пропп. – М. : Наука, 1976. – 325 с.

Пропп 1998: Пропп В. Я. Поэтика фольклора : Собрание трудов В. Я. Проппа / Владимир Яковлевич Пропп; [составл., предисл. и коммент. А. Н. Мартыновой]. – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с.

Пропп 2000: Пропп В. Я. Русская сказка : Собрание трудов В. Я. Проппа / Владимир Яковлевич Пропп; [научная ред., коммент. Ю. С. Рассказова]. – М. : Лабиринт, 2000. – 416 с.

Пропп 2001: Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пропп; [науч. ред. И. В. Пешкова]. – М. : Лабиринт, 2001. – 192 с.

Пропп 2001а: Пропп В. Я. Сказка. Эпос. Песня : собрание трудов / Владимир Яковлевич Пропп. – М. : Лабиринт, 2001а. – 368 с.

Прохоров 2005: Прохоров Ю. Е. К проблеме «концепта» и «концептосферы» / Ю. Е. Прохоров // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2005. – Вып. 30. – С. 74–94.

Прошина 2002: Прошина Е. Г. Идеи Гердера о народной поэзии и их развитие в философии мифа у ранних немецких романтиков / Е. Г. Прошина // Мировая культура XVII-XVIII веков как метатекст : дискурсы, жанры, стили : материалы Международного научного симпозиума «Восьмые Лафонтеновские чтения». Серия “Symposium”. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество. – 2002. – Вып. 26. – С. 198–200.

Путилов 1975: Путилов Б. П. Мотив как сюжетобразующий элемент / Б. П. Путилов // Типологические исследования по фольклору : Сб. статей памяти В. Я. Проппа (1895–1970) / сост. и ред. С. Ю. Неклюдов, Е. М. Мелетинский. – М. : Наука. – 1975. – С. 141–155.

Путилов 1994: Путилов Б. П. Фольклор и народная культура / Борис Николаевич Путилов. – СПб.: Наука, 1994. – 225 с.

Радзівєвська 1997: Радзівєвська Т. В. Концепт шляху в українській мові : поєднання ідей простору і руху / Т. В. Радзівєвська // Мовознавство, 1997. – № 4-5. – С. 17–26.

Радзівєвська 1998: Радзівєвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Тетяна Вадимівна Радзівєвська. – К. : Ін-т укр. мови, 1998. – 194 с.

Рафаєва 1998: Рафаєва А. В. Мотив параллелизма персонажей и его место в сюжете волшебной сказки / А. В. Рафаєва // Мировое древо. Международный журнал по теории и истории мировой культуры. – 1998. – № 6. – С. 19–29.

Рафаєва и др. 2001: Рафаєва А.В. Ещё раз о структурно-семиотическом изучении сказки / А. В. Рафаєва, Э. Г. Рахимова, А. С. Архипова // Структура волшебной сказки. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т. – 2001. – С. 199–233.

Рахилина 2008: Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен : семантика и сочетаемость / Екатерина Владимировна Рахилина. – М. : Русские словари, 2008. – 416 с.

Ревзин 1975: Ревзин И. И. К общесемиотическому истолкованию трех постулатов Проппа : анализ сказки и теория связности текста / И. И. Ревзин // Типологические исследования по фольклору : Сб. статей памяти В. Я. Проппа. – М.: Наука. – 1975. – С. 77–91.

Ревзин 1977: Ревзин И. И. Современная структурная лингвистика. Проблемы и методы / Исаак Иосифович Ревзин. – М. : Наука, 1977. – 263 с.

Ревзина 1973: Ревзина О. Г. IV летняя школа по вторичным моделирующим системам (Тарту, 17–24 августа 1970 г.) / О. Г. Ревзина // Труды по знаковым системам : сб. науч. статей в честь Михаила Михайловича Бахтина (к 75-летию со дня рождения). – Тарту : Тартуский государственный университет. – 1973. – Вып. VI. – С. 553–566.

Роль 1988: Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М. : Наука, 1988. – 216 с.

Романовская 2009: Романовская Е. В. История, память и традиция в культурологии Дж. Вико. Фундаментальные проблемы культурологии : сб. статей по материалам конгресса / отв. ред. Д. Л. Спивак. – М. : Новый хронограф : Эйдос. – Т. 6 : Культурное наследие : От прошлого к будущему. – 2009. – С. 92–104.

Ромодановская 1998: Ромодановская К. Специфика жанра притчи в древнерусской литературе / К. Ромодановская // Проблемы исторической поэтики. – 1998. – № 5. – С. 73–111.

Русская 1985: Русская устная проза : [учеб. пособие] / Э. В. Померанцева; сост. и авт. биогр. очерка В. Г. Смолицкий. – М. : Просвещение, 1985. – 271 с.

Ручина, Горшкова 2003: Ручина Л. И. Изучение концептов в русской народной сказке (лингвистический аспект) / Л. И. Ручина, Т. М. Горшкова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия : Филология. – 2003. – № 1. – С. 124–130.

Рыбникова 1932: Рыбникова М. А. Наш сборник // Загадки / Мария Александровна Рыбникова. – М. – Л. : Академия, 1932. – С. 3–21.

Рыкунова 2012: Рыкунова И. Ю. Эмотивно-прагматический потенциал слова в евангельских притчах / И. Ю. Рыкунова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2012. – Т. 66, № 2. – С. 11–14.

Савельева 1997: Савельева И. М. История и время. В поисках утраченного / И. М. Савельева, А. В. Полетаев. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 800 с.

Саенко 1986: Саенко Т. И. Прагматика английской волшебной сказки и ее интонационная реализация / Т. И. Саенко // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста : сб. науч. тр. – К. : КГПИИЯ. – 1986. – С. 89–96.

Сазанова 1989: Сазанова Н. Л. От басни барокко к басне классицизма / Н. Л. Сазанова // Развитие барокко и становление классицизма в России XVIII в. – М. : Наука. – 1989. – С. 118–148.

Санжеева 2011: Санжеева Л. Ц. Малые фольклорные жанры в составе эпического повествования (аксиологический аспект) / Л. Ц. Санжеева // Вестник Бурятского государственного университета. – 2011. – № 10. – С. 219–222.

Санников 2002: Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / Владимир Зиновьевич Санников. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.

Седакова, Толстая 1999: Седакова И. А. Загадка / И. А. Седакова, С. М. Толстая // Славянские древности : этнолингвистический словарь / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения. – Т. 2. – 1999. – С. 233–237.

Селиванова 2000: Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

Селиванова 2005: Селиванова Е. А. Когнитивные механизмы денотации украинской загадки / Е. А. Селиванова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. Серия : Филология. – Т. 18 (57). – 2005. – № 2. – С. 356–360.

Селиванова 2010: Селиванова Е. А. Загадка как когнитивно-семиотический феномен в парадигмальном пространстве современной лингвистики / Е. А. Селиванова // Язык и ментальность : сб. статей / отв. ред. М. Влад. Пименова. – СПб. : СПбГУ. – 2010. – Вып. 5. Серия : Славянский мир. – С. 93–103.

Селиванова 1999: Селиванова С. В. Народная русская легенда : истоки и трансформации / С. В. Селиванова // Русский Фольклор : материалы и исследования. – 1999. – Т. 30. – С. 164–175.

Семененко 2009: Семененко Н. Н. Прецедентный потенциал паремий как проблема семантического исследования / Н. Н. Семененко // Вестник Волгоградского гос. ун-та : Серия 2, Языкознание. – 2009. – № 2 (10). – С. 17–23.

Семененко 2011: Семененко Н. Н. Проблема описания функционально-категориального статуса загадок как паремического жанра / Н. Н. Семененко // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2011. – Вып. 127. – С. 129–136.

Сендерович 2008: Сендерович С. Я. Морфология загадки / Савелий Яковлевич Сендерович. – М. : Языки славянской культуры, 2008. – 208 с.

Сердюк 2009: Сердюк М. А. Актуальные проблемы изучения фольклорных текстов / М. А. Сердюк // Вестник Тамбовского государственного университета. Серия Гуманитарные науки. – 2009. – Вып. 2 (70). – С. 42–45.

Слышкин 2002: Слышкин Г. Г. Гендерная концептосфера современного русского анекдота [Электронный ресурс] / Г. Г. Слышкин // Гендер как интрига познания (гендерные исследования в лингвистике

и теории коммуникации). – М. : МГЛУ, 2002. – Режим доступа : // <http://www.vspu.ru/~axiology/ggs/ggsart2.htm>.

Смирнов 2007: Смирнов А. В. Языковая картина мира английской народной сказки : [монография] / Алексей Владимирович Смирнов. – СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2007. – 100 с.

Смирнова 2000: Смирнова Л. Г. Мир русского народа в пословицах сборника В.И. Даля / Л. Г. Смирнова // Культура. Филология. Методика : сб. трудов. – Смоленск : СГПУ, 2000. – С. 39–51.

Снегирев 1848: Снегирев И. М. Русские народные пословицы и притчи / Иван Михайлович Снегирев. – М. : Университетская типография, 1848. – 550 с.

Соборная 2004: Соборная И. С. Этнокультурные особенности сказочного дискурса : лингвориторический аспект (на материале русских, польских и немецких сказок) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Соборная Ирина Степановна; Сочинский государственный университет туризма и курортного дела. – Сочи, 2004. – 19 с.

Соколов 2001: Соколов Д. Сказки и сказкотерапия / Дмитрий Соколов. – М. : ЭКМО-Пресс, 2001. – 304 с.

Соколов 1925: Соколов Ю. Легенда / Ю. Соколов // Литературная энциклопедия : Словарь литературных терминов : у 2-х т. / [под ред. Н. Бродского и др.]. – М.; Л. : Изд-во Л. Д. Френкель. – Т. 1 : А–П. – 1925. – Стб. 393–399.

Соловій 2003: Соловій У. В. Оцінно-образна номінація у структурі художнього тексту (на матеріалі української “малої прози” кінця ХІХ початку ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Соловій Уляна Василівна; Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 25 с.

Солошенко 1990: Солошенко А. Д. Коммуникативно-прагматические аспекты рекламного слогана в рамках модели рекламного воздействия (на материале американской бытовой рекламы) : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Солошенко А. Д.; Львовск. гос. ун-т им. И. Франко. – Львів, 1990. – 17 с.

Сотникова 1996: Сотникова С. І. Мовні засоби комічного в німецьких народних казках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Сотникова Світлана Іванівна; Харківський держ. ун-т. – Харків, 1996. – 17 с.

Стеблин-Каменский 1976: Стеблин-Каменский М. И. Миф / Михаил Иванович Стеблин-Каменский. – Л. : Наука, 1976. – 104 с.

Стенник 1980: Стенник Ю. В. О специфике жанровой природы басни / Ю.В. Стенник // Русская литература. – 1980. – №4. – С. 106–119.

Степанов 1956: Степанов Н. Л. Мастерство Крылова-баснописца / Николай Леонидович Степанов. – М. : Советский писатель, 1956. – 289 с.

Степанов 1966: Степанов Н. Л. Русская басня / Николай Леонидович Степанов. – М. : Художественная литература, 1966. – 600 с.

Степанов 2004: Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2004. – 992 с.

Степанов 2007: Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации : Языки славянских культур / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.

Столяров 1925: Столяров М. Миф / М. Столяров // Литературная энциклопедия : Словарь литературных терминов : в 2-х т. / [под ред. Н. Бродского и др.]. – М.; Л. : Изд-во Л. Д. Френкель. – Т. 1 : А–П. – 1925. – С. 452–459.

Структура 2001: Структура волшебной сказки / Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов, Е. С. Новик, Д. М. Сегал; отв. редактор С. Ю. Неклюдов. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – 234 с.

Сырф 2011: Сырф В. Легенда как вид устного народно-поэтического творчества гагаузов / В. Сырф // Фольклор и этнография : К девятилетию со дня рождения К.В. Чистова : сб. науч. статей / отв. ред. А. К. Байбурин, Т. Б. Щепанская. – СПб. : МАЭ РАН. – 2011. – С. 212–217.

Тайлор 1989: Тайлор Э. Первобытная культура / Эдуард Бернетт Тайлор; [пер. с англ.]. – М. : Политиздат, 1989. – 573 с.

Тараненко 2001: Тараненко Л. І. Взаємодія просодичних засобів та фабули в забезпеченні цілісності тексту байки / Л. І. Тараненко // «Наукові записки» Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мовознавство». – 2001. – № 1. – С. 31–43.

Тараненко 2001a: Тараненко Л. І. Лексико-граматична структура байки і просодика / Л. І. Тараненко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2001a. – Вип. 5. – С. 72–75.

Тараненко 2008: Тараненко Л. І. Структурні особливості та ознаки фольклорних текстів малої форми / Л. І. Тараненко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2008. – Вип. 75 (3). – С. 137–143.

Тараненко 2008а: Тараненко Л. І. Просодична зв'язність англійської прозової байки : [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2008а. – 204 с.

Тараненко 2013: Тараненко Л. І. Алгоритмічно-фабульна побудова сюжетів англійських народних казок / Л. І. Тараненко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2013. – Вип. 74, № 1052. – С. 163–171.

Тараненко 2013а: Тараненко Л. І. Сугестивний вплив озвученої казки на дитину / Л. І. Тараненко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2013 а. – Вип. 118. – С. 148–155.

Тараненко, Сокирская 2013: Тараненко Л. И. Когнитивный механизм актуализации высказываний отказа / Л. И. Тараненко, О. С. Сокирская // Иностранные языки : лингвистические и методические аспекты : межвуз. сб. науч. трудов. – Тверь : Твер. гос. ун-т. – 2013. – Вып. 20. – С. 254–262.

Тарасова 2003: Тарасова С. В. Новый взгляд на малую прозу / С. В. Тарасова // Литературоведение. – 2003. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssu.samara.ru/~vestnik/gum/2003web1/litr/200310602.html>.

Тахо-Годи, Лосев 1999: Тахо-Годи А. А. Греческая культура в мифах, символах и терминах / А. А. Тахо-Годи, А. Ф. Лосев / сост. и общ ред. А. А. Тахо-Годи. – СПб. : Алетейя, 1999. – 717 с.

Телия 1988: Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.

Телия 1996: Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.

Тертычный 2003: Тертычный А. Легенда тайною манит... / А. Тертычный // Журналист. – М. – 2003. – № 2. – С. 75–77.

Тимофеев 1971: Тимофеев Л. И. Основы теории литературы : [учеб. пособие] / Леонид Иванович Тимофеев. – М. : Просвещение, 1971. – 464 с.

Титова 2010: Титова Н. Г. Изоморфизм и алломорфизм лингвистического абсурда в русском и английском энигматическом тексте : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Титова Надежда Георгиевна; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования Татарский государственный гуманитарно-педагогический университет. – Казань, 2010. – 22 с.

Ткаченко 2003: Ткаченко А. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства / Анатолій Ткаченко. – 2-е вид., випр. і доповн. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.

Ткаченко: Ткаченко Т. Легенди та повір'я українського народу [Електронний ресурс] / Т. Ткаченко. – Режим доступу : <http://www.abcs-people.com/typework/literature/ukr/u-lit-4.htm>.

Толкование 1887: Толкование Евангелия от Матфея, составленное по древним святоотеческим толкованиям Византийским, XII-го века, ученым монахом Евфимием Зигабеном : в 2-х кн. / [пер. с греч.]. – Кн. 1. – К., 1887. – 227 с.

Толстой 1995: Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Никита Ильич Толстой. – 2-е изд., испр. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.

Томашевский 1999: Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика : [учеб. пособие] / Борис Викторович Томашевский. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 334 с.

Топоров 1967: Топоров В. Н. К реконструкции мифа о мировом яйце / В. Н. Топоров // Труды по знаковым системам: сб. науч. тр. – Тарту : Тартуский гос. ун-т. – 1967. – Вып. III. – С. 81–99.

Топоров 1980: Топоров В. Н. О числовых моделях в архаических текстах / В. Н. Топоров // Структура текста / отв. ред. Т. В. Цивьян. – М. : Наука. – 1980. – С. 3–58.

Топоров 1987: Топоров В. Н. К исследованию анаграмматических структур (анализы) / В. Н. Топоров // Исследования по структуре текста / отв. ред. Т. В. Цивьян. – М. : Наука. – 1987. – С. 193–238.

Топоров 1994: Топоров В. Н. Из наблюдений над загадкой / В. Н. Топоров // Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст 1. – М. : Индрик. – 1994. – С. 10–117.

Топорова 2002: Топорова Т. В. О древнеисландских космологических загадках как феномене языка и культуры : [монография] / Татьяна Владимировна Топорова. – М. : ИМЛИ РАН, 2002. – 236 с.

Тройская 1998: Тройская О. Н. Языковая картина мира немецкой народной сказки : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04 / Тройская О. Н.; РГПУ им. А. И. Герцена. – СПб., 1998. – 34 с.

Тубалова 2007: Тубалова И. В. Текстовые модели народной аксиологии в анекдоте и частушке : к проблеме трансформации смеховой культуры / И. В. Тубалова // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 298. – С. 13–18.

Тудоровская 1965: Тудоровская Е. А. О классификации волшебных сказок / Е. А. Тудоровская // Советская этнография. – 1965. – № 2. – С. 57–66.

Тудоровская 1972: Тудоровская Е. А. О структуре волшебной сказки / Е. А. Тудоровская // Русская народная проза. Русский фольклор. – Л. : Наука. – 1972. – Т. 13. – С. 148–159.

Тумина 2008: Тумина Л. Е. Притча как школа красноречия : [учеб. пособие] / Любовь Егоровна Тумина. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 368 с.

Тэрнер 1983: Тэрнер В. Символ и ритуал / Виктор Тэрнер / Сост. В. А. Бейлис и автор предисл. – М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983. – 277 с. («Исследования по фольклору и мифологии Востока»)

Уфимцева 1988: Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – С. 108–140.

Федоренко, Сокольская 1990: Федоренко П. Т. Афористика / П. Т. Федоренко, Л. И. Сокольская. – М. : Наука, 1990. – 416 с.

Филиппов 2000: Филиппов В. С. Коммуникативная природа загадки : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01; 10.02.19 / Филиппов Вадим Станиславович; Орлов. гос. ун-т. – Орел, 2000. – 18 с.

Филиппов 2003: Филиппов Ю. В. Сказка в процессе социализации детей (сказочные и мифологические персонажи и ситуации в воспитательном процессе и структура его организации) / Ю. В. Филиппов, И. Н. Кольцова // Мир психологии. – 2003. – № 3. – С. 160–174.

Франц 1998: Франц М.-Л. фон. Психология сказки. Толкование волшебных сказок. Психологический смысл мотива искупления в

волшебной сказке / Мария-Луиза фон Франц; [пер. с англ.]. – СПб. : Б. С. К., 1998. – 360 с.

Френденберг 1997: Френденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / подг. текста, справочно-научный аппарат, предварение, послесловие Н. В. Брагинской] / Ольга Михайловна Френденберг. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.

Френденберг 1998: Френденберг О. М. Миф и литература древности / Ольга Михайловна Френденберг. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : издат. фирма «Восточная литература РАН», 1998. – 800 с.

Фролова 2005: Фролова І. Є. Вербалізація конфлікту у дискурсі / І. Є. Фролова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [монографія] / під заг. ред. Шевченко І. С. – Харків : Константа. – 2005. – С. 237–262.

Хизова 2006: Хизова М. А. Дружба / М. А. Хизова // Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма. – 2006. – Т. 3. – С. 216–230.

Хлебда 1994: Хлебда В. Пословицы русского народа. Наброски к будущему анализу / В. Хлебда // Русистика. – 1994. – № 1/2. – С. 74–84.

Христофорова 1998: Христофорова О. Б. Логика толкований : Фольклор и моделирование поведения в архаических культурах : [монография] / Ольга Борисовна Христофорова. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 1998. – 114 с.

Хроленко 1992: Хроленко А. Т. Семантика фольклорного теста / Александр Тимофеевич Хроленко. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1992. – 137 с.

Хроленко 2005: Хроленко А. Т. Сопоставительная и кросскультурная лингвофольклористика / Александр Тимофеевич Хроленко. – Курск: Изд-во КГУ, 2005. – 64 с.

Хроленко 2010: Хроленко А. Т. Введение в лингвофольклористику : [учеб. пособие] / Александр Тимофеевич Хроленко. – М. : Флинта, Наука, 2010. – 192 с.

Цивьян 1973: Цивьян Т. В. К семантике пространственных и временных показателей в фольклоре / Т. В. Цивьян // Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту. – 1973. – С. 13–17.

Цивьян 1975: Цивьян Т. В. К семантике пространственных элементов в волшебной сказке (на материале албанской сказки) / Т. В. Цивьян // Типологические исследования по фольклору : сб. статей памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895–1970) /

составители Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов. – М. : Наука. – 1975. – С. 191–213.

Цивьян 1994: Цивьян Т. В. Отгадка в загадке : разгадка загадки? / Т. В. Цивьян // Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст 1. – М. : Индрик, 1994. – С. 178–194.

Цивьян 2006: Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы / Татьяна Владимировна Цивьян. – 3-е изд., испр. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.

Черепанова 1999: Черепанова И. Дом колдуньи. Язык творческого бессознательного / Ирина Черепанова. – М. : «КСП+», 1999. – 416 с.

Черкасский 1978: Черкасский М. А. Опыт построения функциональной модели одной частной семиотической системы (Пословицы и афоризмы) / М. А. Черкасский // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка (Структура, смысл, текст). – М. : Наука, 1978. – С. 35–52.

Чернец 1982: Чернец Л. В. Литературные жанры (проблемы типологии и поэтики) / Лилия Валентиновна Чернец. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 192 с.

Чистов 1967: Чистов К. В. Легенда / К. В. Чистов // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 4 : Лакшин – Мураново. – 1967. – С. 90–91.

Чистов 1967а: Чистов К. В. Русские народные социально-утопические легенды : XVII–XIX вв. : [монография] / Кирилл Васильевич Чистов. – М. : Наука, 1967а. – 341 с.

Чистов 1974: Чистов К. В. Прозаические жанры в системе фольклора / К. В. Чистов // Прозаические жанры в системе фольклора народов СССР. – Минск, 1974. – 223 с.

Чистов 2005: Чистов К. В. Фольклор. Текст. Традиция / Кирилл Васильевич Чистов. – М. : ОГИ, 2005. – 272 с.

Чичеров 1959: Чичеров В. И. Русское народное творчество / Владимир Иванович Чичеров / под ред. Э. В. Померанцевой. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1959. – 523 с.

Шеваренкова 2002: Шеваренкова Ю. М. Русская устная народная легенда в ее жанровых разновидностях : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.09 / Шеваренкова Юлия Михайловна; Удмуртский институт истории, языка и литературы Урал. отд-ния Рос. акад. наук. – Ижевск, 2002. – 23 с.

Шеваренкова 2003: Шеваренкова Ю. М. Легенды-былички как жанровая разновидность фольклорной легенды / Ю. М. Шеваренкова //

Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия : Филология. – 2003. – № 1. – С. 52–57.

Шевченко 2004: Шевченко И. С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И. С. Шевченко // Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 202–205.

Шеллинг 2013: Шеллинг Ф. В. Философия мифологии : в 2-х т. / Фридрих Вильгельм Йозеф фон Шеллинг / [пер. с нем. В. М. Линейкина; под ред. Т. Г. Сидаша, С. Д. Сапожниковой]. – СПб. : Изд-во С.-Пб. ун-та. – Т. 2 : Монотеизм. Мифология. – 2013. – 544 с.

Шинкаренко 2005: Шинкаренко В. Д. Смысловая структура социокультурного пространства : Миф и сказка / Виктор Дмитриевич Шинкаренко. – М. : КомКнига, 2005. – 208 с.

Шмаков 1994: Шмаков В. А. Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств / Владимир Алексеевич Шмаков. – К. : София Ltd., 1994. – 320 с.

Шмелева, Шмелев 2002: Шмелева Е. Я. Русский анекдот. Текст и речевой жанр / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 250 с.

Шпетный 1980: Шпетный К. И. Лингвостилистические и структурно-композиционные особенности текста короткого рассказа (На материале американской литературы) : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Шпетный Константин Иванович; МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1980. – 24 с.

Щурик 2007: Щурик Н. В. Опыт лингвосемиотического анализа народной волшебной сказки : на материале британских и русских народных волшебных сказок : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Щурик Наталья Викторовна; Иркутский государственный лингвистический университет. – Иркутск, 2007. – 26 с.

Элиаде 2010: Элиаде М. Аспекты мифа / Мирча Элиаде; [пер. с фр. В. П. Большакова]. – 4-е изд. – М. : Академический Проект, 2010. – 251 с.

Эмер 2010: Эмер Ю. А. Фольклорный концепт : жанрово-дискурсивный аспект / Ю. А. Эмер // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 1 (9). – С. 91–99.

Энафф 2010: Энафф М. Клод Леви-Стросс и структурная антропология / Марсель Энафф; [пер. с фр. О. В. Кустовой; под науч. ред. А. М. Положенцева]. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2010. – 560 с.

Эстес 2006: Эстес К. П. бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях / Кларисса Пинкола Эстес; [пер. с англ.]. – М. : издат. дом «София», 2006. – 496 с.

Юкельсон 1957: Юкельсон Ю. О басенном жанре / Ю. Юкельсон // Дальний Восток. – 1957. – № 6. – С. 176–180.

Юнг 1998: Юнг К. Г. Бог и бессознательное / Карл Густав Юнг / сост. П. С. Гуревич. – М. : Олимп, ООО «Изд-во АСТ-ЛТД», 1998. – 480 с.

Юнг 1998a: Юнг К.Г. Избранное / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. Е. Б. Глушак и др.; отв. ред. С. Л. Удовик]. – Мн. : ООО «Попурри», 1998a. – 448 с.

Юсупова 2008: Юсупова Э. Д. Взаимодействие двух картин мира в английских загадках / Э. Д. Юсупова // Вестник Башкирского университета. – 2008. – Т. 13. – № 4. – С. 935–936.

Юсупова 2008a: Юсупова Э. Д. Когнитивные особенности английских загадок-метафор как единиц вторичной номинации / Э. Д. Юсупова // Вестник Башкирского университета. – 2008a. – Т. 13. – № 1. – С. 73–75.

Ягелло 2009: Ягелло М. Алиса в стране языка : Тем, кто хочет понять лингвистику / Марина Ягелло; [пер. с фр.]. – 2-е изд. – М. : Книжный дом «Либриком», 2009. – 192 с.

Aarne 1961: Aarne A. The Types of the Folktale : a Classification and Bibliography / Antti Aarne; [translated and enlarged by S. Thompson]. – 2nd revision. – Helsinki : Academia Scientiarum Fennica, 1961. – 508 p.

Abakumova 2011: Abakumova O. B. Cognition and Communication in the Use of Proverbs / O. B. Abakumova // Когнитивные исследования языка / Гл. ред. серии Е. С. Кубрякова. – Тамбов : Издат. дом ТГУ им. Г. Р. Державина. – 2011. – Вып. VIII. Проблемы языкового сознания : материалы Междунар. науч. конф 15–17 сентября 2011 г. – С. 383–385.

Abrahams 1968: Abrahams R. D. Introductory Remarks to a Rhetorical Theory of Folklore / R. D. Abrahams // The Journal of American Folklore. – 1968. – Vol. 81, No. 320. – 143–158.

Abrahams 1972: Abrahams R. D. The Literary Study of the Riddles / R. D. Abrahams // Texas Studies in Literature and Language. – 1972. – Vol. 14, No. 1. – P. 177–197.

Abrahams 1982: Abrahams R. D. A. Proverbs and Proverbial Expressions / R. D. Abrahams // Folklore and Folklife. An Introduction / ed. by Richard M. Dorson. – Chicago, L. : the University of Chicago Press. – 1982. – P. 117–128.

Abrahams, Babcock 1994: Abrahams R. D. The literary use of proverbs / R. D. Abrahams, B. A. Babcock // *Wise words : Essays on the proverb* / ed. by W. Mieder. – N.Y. : Garland. – 1994. – P. 415–438.

Abrahams, Dundes 1982: Abrahams R. D. Riddles / R. D. Abrahams, A. Dundes // *Folklore and Folklife. An Introduction* / ed. by Richard M. Dorson. – Chicago, L. : the University of Chicago Press. – 1982. – P. 129–143.

Albing 1931: Albing W. Proverbs and Social Control / W. Albing // *Sociologic and Social Research*. – 1931. – No. 15. – P. 527–535.

Almqvist 1991: Almqvist B. Irish Migratory Legends on the Supernatural : Sources, Studies and Problems / B. Almqvist // *Béaloideas*. – Iml. 59: Proceedings of the Symposium on the Supernatural in Irish and Scottish Migratory Legends “The Fairy Hill Is on Fire!” / published by The Folklore of Ireland Society. – 1991. – P. 1–43.

Attardo, Raskin 1991: Attardo S. Script Theory Revis(it)ed : Joke Similarity and Joke Representation Model / S. Attardo, V. Raskin // *Humor*. – 1991. – Vol. 4(3). – P. 293–347.

Barclay 1999: Barclay W. Parables of Jesus / William Barclay. – Louisville, Kentucky : Westminster John Knox Press, 1999. – 222 p.

Bascom 1957: Bascom W. The Myth-Ritual Theory / W. Bascom // *The Journal of American folklore*. – 1957. – Vol. 70, No. 276. – P. 103–114.

Bascom 1965: Bascom W. The Forms of Folklore : Prose Narratives / W. Bascom // *The Journal of American Folklore*. – 1965. – Vol. 78, No. 307. – P. 3–20.

Bascom 1965a: Bascom W. Four Functions of Folklore / W. Bascom // *The Study of Folklore* / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc. – 1965. – P. 279–298.

Bauman 1986: Bauman R. Story, Performance, and Event : Contextual Studies of Oral Narrative / Richard Bauman. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 130 p.

Bausinger 1958: Bausinger H. Strukturen des alltäglichen Erzählen / H. Bausinger // *Fabula*. – 1958. – Vol. 1. – P. 239–254.

Beuchat 1965: Beuchat P. D. Riddles in Bantu / P. D. Beuchat // *The study of Folklore* / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1965. – P. 182–215.

Binsted, Ritchie 1994: Binsted K. An Implemented Model of Punning Riddles / K. Binsted, G. Ritchie // *Proceedings of the 12th National Conference on Artificial Intelligence (USA, July 31–August 4)*. – Seattle : AAAI Press. – 1994. – Vol. 1. – P. 633–638.

Blache 1999: Blache M. The Anecdote as a Symbolic Expression of the Social and Cultural Milieu of Journalists / M. Blache // *Folklore*. – 1999. – Vol. 110. – P. 49–55.

Blomberg 1990: Blomberg C. L. Interpreting the Parables / Craig L. Blomberg. – Downers Grove, Illinois : Inter-Varsity Press, 1990. – 334 p.

Boryslawski 2004: Boryslawski R. The Old English Riddles and the Riddlic Elements of Old English Poetry / Rafal Boryslawski. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Wien : Lang, 2004. – 221 S.

Boucher 1981: Boucher M. The Parables / Boucher Madeleine. – Wilmington : Glazier; Dublin : Veritas, 1981. – 159 p.

Bremont 1977: Bremont C. The Morphology of the French Fairy Tale : Ethical Model Text / C. Bremont // *Patterns in Oral Literature* / eds. H. Jason, D. Segal. – The Hague, Paris : Mouton. – 1977. – P. 49–76.

Bryant 2007: Bryant M. Riddles Ancient and Modern / Mark Bryant. – L. : Hutchinson, 2007. – 205 p.

Carnes 1994: Carnes P. The Fable and the Proverb. Intertexts and Reception / P. Carnes // *Wise Words : Essays on the Proverb* / ed. by W Mieder. – N.Y. : Garland. – 1994. – P. 467–493.

Caro de 1986: Caro de F.A. Riddles and Proverbs / F.A. de Caro // *Folk Groups and Folklore Genres. An introduction* / ed. by Elliot Oring. – Logan : Utah State University Press. – 1986. – P. 175–197.

Cassirer 1946: Cassirer E. The Myth of the State / Ernst Cassirer. – New Haven, CT : Yale University Press, 1946. – 303 p.

Clodd 1891: Clodd E. Myths and Dreams / Edward Clodd. – 2nd ed.– L.: Chatto & Eindus, Piccadilly, 1891. – 260 p.

Dégh 1982: Dégh L. Folk Narrative / L. Dégh // *Folklore and Folklife : An Introduction* / ed. by Richard M. Dorson. – Chicago, L. : The University of Chicago Press, 1982. – P. 53–83.

Dégh 1996: Dégh L. What is a Belief Legend? / L. Dégh // *Folklore*. – 1996. – Vol. 107. – P. 33–46.

Dégh 2001: Dégh L. Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre / Linda Dégh. – Bloomington and Indianapolis : Indiana University Press, 2001. – 498 p.

Deppermann 2000: Deppermann A. Bericht über die AG 9 „Bedeutungskonstitution“ auf der 22. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft (DGfS) in Marburg (1-3 März 2000) [Електронний ресурс] / A. Deppermann // *Gesprächsforschung – Online-Zeitschrift zur*

verbalen Interaktion (ISSN 1617-1837). – 2000. – Ausgabe 1. – S. 62–66. – Режим доступу : <http://www.gespraechsforschung-ozs.de/fileadmin/dateien/heft2000/tb-dgfs2000-ag9.pdf>.

Dimock 1955: Dimock G. E., Jr. Robert Graves and Greek Mythology / G. E. Dimock, Jr. // The Hudson Review. – 1955. – Vol. 8, No. 3. – P. 449–455.

Dorson 1965: Dorson R. M. The Eclipse of Solar Mythology / R. M. Dorson // The Study of Folklore / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc. – 1965. – P. 57–83.

Dorson 1978: Dorson R. M. Folklore in the Modern World / R. M. Dorson // Folklore in the Mordern World / ed. by. Richard M. Dorson. – The Hague: Mouton. – 1978. – P. 11–52.

Dorson 1982: Dorson R. M. Concepts of Folklore and Folklife Studies / R. M. Dorson // Folklore and Folklife : An Introduction / ed. by Richard M. Dorson. – Chicago, L. : The University of Chicago Press. – 1982. – P. 1–50.

Dundes 1962: Dundes A. Earth-Diver : Creation of the Mythopoeic Male / A. Dundes // American Anthropologist. – 1962. – Vol. 64, No. 5. – P. 1032–1050.

Dundes 1965: Dundes A. What is Folklore? / A. Dundes // The Study of Folklore / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc. – 1965. – P. 1–3.

Dundes 1965a: Dundes A. Structural Typology in North American Indian Folkrtales / A. Dundes // The Study of Folklore / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc. – 1965. – P. 206–215.

Dundes 1975: Dundes A. On the Structure of the Proverb / Alan Dundes // Analytic essays in folklore. – The Hague : Mouton, 1975. – 265 p.

Dundes 1986: Dundes A. Structural Typology in North American Indian Folktales / A. Dundes // Journal of Anthropological Research. – 1986. – Vol. 42, No. 3: Approaches to Culture and Society. – P. 417–426.

Ellis, Beattie 1986: Ellis A. The Psychology of Language and Communication / A. Ellis, G. Beattie. – L. : Weidenfeld and Nicolson, 1986. – 374 p.

Eugenio 1982: Eugenio D. L. Philippine Folk Literature : an Anthology. Philippine Folk Literature Series / Damiana L. Eugenio. – Vol. I. – Diliman, Quezon City : Folklore Studies Program, College of Arts & Sciences, University of the Philippines, The U.P. Folklorists, Inc., 1982. – xv+486 p.

Fontenrose 1966: Fontenrose J.E. The Ritual Theory of Myth / Joseph Eddy Fontenrose. – Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1966 (Folklore Studies, Vol. 18). – 77 p.

Forster 2008: Forster M. Johann Gottfried von Herder [Электронный ресурс] / M. Forster // The Stanford Encyclopedia of Philosophy / ed. by Edward N. Zalta, 2008. – Режим доступа : <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/herder/>.

Franz 1999: Franz M.-L. von. Archetypal Dimensions of the Psyche / Marie-Louise von Franz. – Boston, L. : Shambhala, 1999. – 405 p.

Frazer 1981: Frazer J. G. The Golden Bough : The Roots of Religion and Folklore / James G. Frazer. – N.Y. : Avenel Books, 1981. – 407 p.

Freud 1958: Freud S. Dreams in Folklore / S. Freud, D. E. Oppenheim. – N.Y. : International Universities Press, 1958. – 111 p.

Geijer, Afzelius 1814: Geijer E. G., Afzelius A. A. Svenska Folk-Visor / Er. Gust. Geijer, Arv. Aug. Afzelius. – Första delen. – Stockholm : Strinnholm och Häggström, 1814. – LXVIII, 249 s.

Georges, Dundes 1963: Georges R. Toward a Structural Definition of the Riddle / R. Georges, A. Dundes // The Journal of American Folklore. – 1963. – Vol. 76, No. 300. – P. 111–118.

Giddens 1986: Giddens A. The Constitution of Society : Outline of the Theory of Structuration / Anthony Giddens. – Cambridge : Polity Press, 1986. – 402 p.

Gildersleeve 1909: Gildersleeve V. C. Brynhild in Legend and Literature / V. C. Gildersleeve // Modern Philology. – 1909. – Vol. 6, No. 3. – P. 343–374.

Gimbutas 2004: Gimbutas Z. The Riddle in the Poem / Živilė Gimbutas. – Lanham, Maryland: University Press of America, 2004. – 213 p.

Goldberg 1984: Goldberg Ch. The Historic-Geographic Method: Past and Future / Ch. Goldberg // Journal of Folklore Research. – 1984. – Vol. 21, No. 1. – P. 1–18.

Gomme 2012: Gomme G. L. Folklore as a Historical Science / George Laurence Gomme. – L. : Forgotten Books, 2012. – 371 p.

Green, Pepicello 1979: Green T. A. The Folk Riddle : A Redefinition of Terms / T. A. Green, W. J. Pepicello // Western Folklore. – 1979. – Vol. 38. – № 1. – P. 3–20.

Green, Pepicello 1980: Green T. A. Sight and Spelling Riddles / T. A. Green, W.J. Pepicello // Journal of American Folklore. – 1980. – Vol. 93, No. 367. – P. 23–34.

Green, Pepicello 2000: Green T. A. The Proverb and Riddle as Folk Enthymemes [Електронний ресурс] / T. A. Green, W. J. Pepicello. – 2000. – Vol. 6, No. 2. – Режим доступу : <http://www.deproverbio.com/display.php?a=4&f=DPjournal&r=DP,6,2,00/PROVERBRIDDLE.html>.

Grimm 1905: Grimm J. Deutsche Sagen / Jacob Ludwig Karl Grimm. – 4th ed. – Berlin: Nicolaische Verlags-Buchhaldung, 1905. – 530 p.

Hanauer, Waksman 2000: Hanauer D. I. The Role of Explicit Moral Points in Fable Reading / D. I. Hanauer, Sh. Waksman // Discourse Processes. – 2000. – Vol. 30 (2). – P. 107–132.

Hand 1965: Hand W. D. Status of European and American Legend Study / W. D. Hand // Current Anthropology. – 1965. – Vol. 6, No. 4. – P. 439–446.

Hart 1964: Hart D.V. Riddles in Filipino Folklore : An Anthropological Analysis / Donn V. Hart. – Syracuse, N.Y. : Syracuse University Press, 1964. – 318 p.

Hartland 1891: Hartland E. S. The Science of Fairy Tales : An Inquiry into Fairy Mythology / Edwin Sidney Hartland. – L. : Walter Scott, 1891. – 372 p.

Hasan 1997: Hasan M. El-Shamy. Psychologically-Based Criteria for Classification by Motif and Tale Type / M. El-Shamy Hasan // Journal of Folklore Research. – 1997. – Vol. 34, No. 3. – P. 233–243.

Honeck 1997: Honeck R. P. A Proverb in Mind : The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom / Richard P. Honeck. – Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – 308 p.

Huelin 2006: Huelin S. Interpreting the Parables' Recent Interpreters / S. Huelin // Parables. Cristian Reflection : A Series in Faith and Ethics. – 2006. – Waco : Baylor University. – P. 88–93.

Jason 1997: Jason H. Texture, Text, and Context of the Folklore Text vs. Indexing / H. Jason // Journal of Folklore Research. – 1997. – Vol. 34, No. 3. – P. 221–225.

Jordan-Smith 2004: Jordan-Smith P. Riddles : Perspectives on the Use, Function, and Change in a Folklore Genre (review) / P. Jordan-Smith // Journal of American Folklore. – 2004. – Vol. 117, No. 464. – P. 204–205.

Jülicher 1899: Jülicher A. Die Gleichnisreden Jesu : 2 vols / Adolf Jülicher. – Vol. 1. – Freiburg : J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1899. – 296 p.

Jung 1916: Jung C. G. Psychology of the Unconscious / Carl Gustav Jung; [translation and Introduction by B.M. Hinkle]. – N.Y. : Moffat, Yard and Company, 1916. – 566 p.

Kaivola-Bregenhøj, du Bois 2001: Kaivola-Bregenhøj A. Riddles : Perspectives on the Use, Function and Change in a Folklore Genre / A. Kaivola-Bregenhøj, Th. du Bois. – Helsinki : Finnish Literature Society, 2001. – 186 p.

Kalyta, Taranenko 2012: Kalyta A. Speech Energetic Theory : Synergetics of Phonoconcept Generation and Actualization / A. Kalyta, L. Taranenko // Наукові студії (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка / Гол ред. Р. В. Болдирєв. – К. : Міленіум. – 2012. – Вип. 1, А. – С. 288–299.

Kalyta 2013: Kalyta A. Energetic approach to phonetic studies / A. Kalyta // Book of Abstracts of the International Linguistics Conference Linguistics Beyond and Within (14–15 November 2013; John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). – 2013. – P. 54–56.

Kapfhammer 1984: Kapfhammer G. Sage und Geschichte – Neue Überlegungen zur Erzählforschung am Beispiel der Hamelner Rattenfängersage / G. Kapfhammer // Geschichten und Geschichte : Erzählforschertagung in Hameln / Ed. Norbert Humburg. – 1984. – Hildesheim : Lax. – S. 13–18.

Cluckhohn 1965: Cluckhohn C. Recurrent Themes in Myths and Mythmaking / C. Cluckhohn // The Study of Folklore / ed. by A. Dundes. – Berkeley : Prentice-Hall. – 1965. – P. 158–168.

Köngäs-Maranda 1963: Köngäs-Maranda E. The Concept of Folklore / E. Köngäs-Maranda // Midwest Folklore. – 1963. – Vol. 13, No. 2. – P. 69–88.

Köngäs-Maranda 1971: Köngäs-Maranda E. A Tree Grows : Transformations of a Riddle Metaphor / E. Köngäs-Maranda // Structural Models in Folklore and Transformational Essays / eds. E. Köngäs-Maranda and P. Maranda. – The Hague : Mouton. – 1971. – P. 116–139.

Köngäs-Maranda 1971a: Köngäs-Maranda E. The Logic of Riddles / E. Köngäs-Maranda // Structural Analysis of Oral Tradition. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press. – 1971a. – P. 189–232.

Köngäs-Maranda 1971b: Köngäs-Maranda E. Theory and Practice of Riddle Analysis / E. Köngäs-Maranda // The Journal of American Folklore. – 1971b. – Vol. 84, No. 331. – P. 51–61.

Lang 1887: Lang A. Myth, Ritual, and Religion / Andrew Lang. – L. : Longmans, Green and Co. – Vol. 1. – 1887. – 340 p.

Lau 2004: Lau K. J. What Goes Around Comes Around : The Circulation of Proverbs in Contemporary Life / K. J. Lau // What Goes Around Comes Around : The Circulation of Proverbs in Contemporary Life : Essays in honor

of Wolfgang Mieder / K. J. Lau, P. Tokofsky, S. D. Winick. – Logan : Utah State University Press. – 2004. – P. 1–19.

Leventhal 1988: Leventhal R. S. The Parable as Performance : Interpretation, Cultural Transmission and Political Strategy in Lessing's Nathan der Weise / R. S. Leventhal // The German Quarterly. – 1988. – Vol. 61, No. 4. – P. 502–527.

Lévi-Strauss 1955: Lévi-Strauss C. The Structural Study of Myth / C. Lévi-Strauss // The Journal of American Folklore. – 1955. – Vol. 68, No. 270. – P. 428–444.

Lithgow 1914: Lithgow R. M. The Parabolic Gospel, or Christ's Parables, a Sequence and a Synthesis / R. M. Lithgow. – Edinburgh : T.&T. Clark, N.Y. : Scribner, 1914. – xv+196 p.

Loomis 1943: Loomis C. G. Legend and Folklore / C. G. Loomis // California Folklore Quarterly. – 1943. – Vol. 2, No. 4. – P. 279–297.

Luthi 1960: Luthi M. Das europäische Volksmärchen / Max Luthi. – 2nd rev. ed. – Bern, München : Francke, 1960. – 132 s.

Luthi 1976: Luthi M. Once Upon a Time : On the Nature of Fairy Tales / Max Luthi / Translated by Lee Chadeayne. – Indiana : Indiana University Press, 1976. – 188 p.

Luyster 1966: Luyster R. The Study of Myth: Two Approaches / R. Luyster // Journal of Bible and Religion. – 1966. – Vol. 34, No. 3. – P. 235–243.

MacCormac 1985: MacCormac E.R. A Cognitive Theory of Metaphor / Earl R. MacCormac. – Cambridge, Mass., L. : The MIT Press, 1985. – 254 p.

Maslow 1987: Maslow A. H. Motivation and Personality / Abraham Harold Maslow. – 3^d ed. – N.Y.: Longman, 1987. – 293 p.

McFague TeSelle 1974: McFague TeSelle S. Parable, Metaphor and Theology / S. McFague TeSelle // Journal of the American Academy of Religion. – 1974. – Vol. 42, No. 4. – P. 630–645.

McKay 2000: McKay J. Generation of Idiom-based Witticisms to Aid Second Language Learning / J. McKay. – Edinburgh : University of Edinburgh, 2000. – 116 p.

Mieder, Mieder 1981: Mieder B. Tradition and innovation : Proverbs in advertising / B. Mieder, W. Mieder // The Wisdom of many : Essays on the proverb / ed. by W. Mieder, A. Dundes. – N.Y. : Garland Publishing, Inc. – 1981. – P. 309–322.

Mehrabian 2007: Mehrabian A. Nonverbal Communication / Albert Mehrabian. – 2^d ed. – New Brunswick, NJ : Aldine Transaction, 2007. – 235 p.

Mehrabian, Ferris 1976: Mehrabian A. Inference of Attitudes from Nonverbal Communication in Two Channels / A. Mehrabian, S.R. Ferris // Journal of Consulting Psychology. – 1967. – No. 31. – P. 248–252.

Mullen 1972: Mullen P. B. Modern Legend and Rumor Theory / P. B. Mullen // Journal of the Folklore Institute. – 1972. – Vol. 9, No. 2/3. – P. 95–109.

Nolue Emenanjo 1984: Nolue Emenanjo E. The Anecdote as an Oral Genre : The Case in Igbo / E. Nolue Emenanjo // Folklore. – 1984. – Vol. 95, No. 2. – P. 171–176.

Obelkevich 1994: Obelkevich J. Proverbs and Social History / J. Obelkevich // Wise Words : Essays on the Proverb / ed. by W Mieder. – N.Y. : Garland. – 1994. – P. 211–252.

Olrik 1965: Olrik A. Epic Laws of Folk Narrative / A. Olrik // The Study of Folklore / ed. by Alan Dundes. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc., 1965. – P. 129–141.

Oring 1986: Oring E. Folk Narratives / E. Oring // Folk Groups and Folklore Genres. An Introduction / ed. by E. Oring. – Logan : Utah State University Press. – 1986. – P. 121–145.

Oring 1986a: Oring E. On the Concept of Folklore / E. Oring // Folk Groups and Folklore Genres. An Introduction / ed. by Elliot Oring. – Logan : Utah State University Press. – 1986a. – P. 1–22.

Oring 2008: Oring E. Legendry and the Rhetoric of Truth // The Journal of American Folklore. – 2008. – Vol. 121, No. 480 – P. 127–166.

Petsch 1899: Petsch R. Neue Beiträge zur Kenntnis des Volksrätsels / Robert Petsch. – Berlin : Meyer und Müller, 1899. – 152 p.

Ranke 1925: Ranke F. Grundfragen der Volkssagenforschung / F. Ranke // Niederdeutsche Zeitschrift für Volkskunde. – 1925. – Vol. 3. – P. 12–23.

Raskin 1985: Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor / Victor Raskin. – Dordrecht : Reidel, 1985. – 284 p.

Scott 1969: Scott Ch. T. On Defining the Riddle : The Problem of Structural Unit / Ch.T. Scott // Genre. – 1969. –Vol. 2, No. 2. – P. 129–142.

Segal 2004: Segal R. A. Myth. A Very Short Introduction / Robert A. Segal. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 163 p.

Simonsen 1985: Simonsen M. Do Fairy Tales Make Sense? / M. Simonsen // Journal of Folklore Research. – 1985. – Vol. 22, No. 1. – P. 29–36.

Simpson 1987: Simpson J. European Mythology / Jacqueline Simpson. – N.Y. : Peter Bedrick Books, 1987. – 144 p.

Stefanova: Stefanova A. Riddles as a Community Psychological Phenomenon in Folklore : Myths, Fairy-Tales, Personal Literature Art / A. Stefanova // Folklore. – Vol. 35. – P. 131–142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol35/stefanova.pdf>.

Sydow 1965: Sydow C. W. von. Folktale Studies and Philology : Some Points of View / C. W. von Sydow // Mythmaking : The Study of Folklore / ed. by A. Dundes. – Berkeley : Prentice-Hall. – 1965. – P. 219–242.

Tangherlini 1990: Tangherlini T.R. “It Happened Not Too Far from Here...” : A Survey of Legend Theory and Characterization Author(s) / Timothy R. Tangherlini // Western Folklore. – 1990. – Vol. 49, No. 4. – P. 371–390.

Taylor 1943: Taylor A. The Riddle / A. Taylor // California Folklore Quarterly. – 1943. – Vol. 2, No. 2. – P. 129–147.

Taylor 1975: Taylor A. Selected writings on proverbs / Archer Taylor. – Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1975. – 203 p.

Taylor 1996: Taylor A. The Wisdom of Many and the Wit of One [Електронний ресурс] / A. Taylor // DE PROVERBIO : an Electronic Journal of International Proverb Studies. – Tasmania : University of Tasmania, 1996. – Vol. 2, No. 1. – Режим доступу : <http://www.deproverbio.com/display.php?a=3&r=28>.

Tupper 1910: Tupper F., Jr. Introduction / F. Tupper, Jr. // The Riddles of the Exeter Book / ed. by Frederick Tupper, Jr. – Boston : Ginn & Co. – 1910.

Thiele 1823: Thiele J.M. Danske Fokesagn / Just Mathias Thiele. – Kjobenhavn. – 1823. – Vol. IV. – 193 p.

Thompson 1955–1958: Thompson S. Motif Index of Folk-literature : a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends : Vol. 1–6 / Stith Thompson. – Rev. and enl. ed. – Bloomington, IN : Indiana University Press, 1955–1958.

Tucker 2011: Tucker B. Reading Riddles : Rhetorics of Obscurity from Romanticism to Freud / Brian Tucker. – Lewisburg, Pa : Bucknell University Press, 2011. – 198 p.

Uranza 1969: Uranza A. G. Bicol Riddles from Sorsogon / A. G. Uranza // Far Eastern University Journal. – 1969. – Vol. XIII, No. 3. – P. 274–277.

Uther 2004: Uther H.-J. The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography : in 3 Parts / Hans-Jörg Uther. – Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). – Part I, 2004. – 619 p.

Uther 2004a: Uther H.-J. The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography : in 3 Parts / Hans-Jörg Uther. – Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). – Part II, 2004 a. – 536 p.

Uther 2004b: Uther H.-J. The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography : in 3 Parts / Hans-Jörg Uther. – Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). – Part III, 2004b. – 285 p.

Vehvilainen 1970: Vehvilainen P. V. The Structure of the Folk-tale : a Linguistic Approach / P. V. Vehvilainen // X Congres International des Linguistes, Actes 3. – Bucharest. – 1970. – P. 427–431.

Wennerstrom 2001: Wennerstrom A. The Music of Everyday Speech. Prosody and Discourse Analysis / Ann Wennerstrom. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 317 p.

Yankah 1994: Yankah K. Do proverbs contradict? / K. Yankah // Wise words : Essays on the proverb / ed. by W. Mieder. – N.Y. : Garland. – 1994. – P. 127–142.

Yusuf 1997: Yusuf Y. K. The Sexist Correlation of Women with the Non-Human in English and Yoruba Proverbs [Електронний ресурс] / Y. K. Yusuf // DEPROVERBIO : An Electronic Journal of International Proverb Studies. – Tasmania : University of Tasmania, 1997. – Vol. 3, No. 1. – 11 p. – Режим доступу : <http://www.deproverbio.com/display.php?a=3&r=55>.

Zipes 2006: Zipes J. Fairy Tales and the Art of Subversion : The Classical Genre for Children and the Process of Civilization / J. Zipes. – 2nd ed. – N.Y., L. : Routledge, 2006. – 254 p.

ДОВІДКОВІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

БЭ 2006: Библейская энциклопедия / Архимандрит Никифор. – М. : Локид-Пресс, 2006. – 763 с.

КСКТ 1997: Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.

Квятковский 1966: Квятковский А. П. Поэтический словарь / Александр Павлович Квятковский / [науч. ред. И. Роднянская]. – М. : Советская Энциклопедия, 1966. – 376 с.

Культурология 1998: Культурология. XX век : энциклопедия : в 2-х т. / [гл. ред., сост. и авт. проекта С. Я. Левит; отв. ред. Л. Т. Мильская]. – СПб. : Университетская книга; Алетейя. – Т. 2 : М–Я. – 1998. – 446 с.

ЛиЯ 2006: Литература и язык. Современная иллюстрированная энциклопедия [Электронный ресурс]; под ред. А. П. Горкина. – М. : Росмэн-Пресс, 2006. – 584 с. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/.

ЛСД 2007: Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – 2-ге вид., випр., доповн. – К. : Видавничий центр «Академія», 2007. – 752 с.

ЛЭ 1925: Литературная энциклопедия : словарь литературных терминов : в 2-х т. / [под ред. Н. Бродского и др.]. – М.; СПб. : Изд-во Л. Д. Френкель. – Т. 2 : П–Я. – 1925. – 621 с.

ЛЭ 1930: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [отв. ред. В. М. Фриче]. – М. : Изд-во Ком. Академии. – Т.1. – 1930. – 768 стб.

ЛЭ 1930a: Литературная энциклопедия: в 11 т. / [отв. ред. А. В. Луначарский]. – М. : Изд-во Ком. Академии. – Т. 3. – 1930a. – 634 стб.

ЛЭ 1930b: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : Изд-во Ком. Акад. – Т. 4. – 1930b. – 716 стб.

ЛЭ 1932: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : ОГИЗ РСФСР, Советская энциклопедия. – Т. 6. – 1932. – 920 стб.

ЛЭ 1934: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : ОГИЗ РСФСР, Советская энциклопедия. – Т. 7. – 1934. – 888 стб.

ЛЭ 1935: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : ОГИЗ РСФСР, Советская энциклопедия. – Т. 9. – 1935. – 832 стб.

ЛЭ 1939: Литературная энциклопедия : в 11 т. / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : Худож. лит. – Т. 11. – 1939. – 824 стб.

ЛЭС 1987: Литературный энциклопедический словарь / [под ред. В. М. Кожевникова, П.А. Николаева]. – М., 1987. – 752 с.

ЛЭП 2001: Литературная энциклопедия терминов и понятий / [под ред. А. Н. Николюкина; Институт науч. информации по общественным наукам РАН]. – М. : НПК «Интелвак», 2001. – 1600 стб.

МС 1990: Мифологический словарь / [гл. ред. Е. М. Мелетинский]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 672 с.

НБС 2001: Новый библейский словарь : в 2-х ч. – Ч. 2 : Библейские реалии / [пер. с англ.; гл. ред. Ороховатская Р. 3.]. – СПб. : Мир, 2001. – 1014 с. (Энцикл. христианства).

НИЭС 1999: Новый иллюстрированный энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1999. – 909 с.

Ожегов 1986: Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Русский язык. 1986. – 797 с.

РГЭС 2002: Российский гуманитарный энциклопедический словарь : в 3 т. / [гл. ред. П. А. Клубков; рук. проекта С. И. Богданов]. – М., СПб. : ВЛАДОС : изд-во филол. фак. С.-Петербур. гос. ун-та. – Т. 3 : П–Я. – 2002. – 704 с.

Селіванова 2010: Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

СЭС 1987: Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – 4-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 1599 с.

ФЭС 1983: Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция : Л. Ф. Ильичев и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Языкознание 1998: Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

AGLT 2009: A Glossary of Literary Terms / [ed. by M. H. Abrams, G. G. Harpham]. – 9th ed. – Boston : Wadsworth, Cengage Learning, 2009. – 393 p.

CDL 2010: A Comprehensive Dictionary of Literature / [Chief Editor & Compiler: Julien D. Bonn]. – Delhi : Abhishek Publications, 2010. – 192 p.

Crystal 2009: Crystal D. The English Language / David Crystal. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 499 p.

Folklore 1997: Folklore : an Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art / [ed. by Thomas A. Green]. – Santa Barbara, Denver, Oxford : ABC-CLIO, 1997. – 892 p.

Haase 2008: Haase D. The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales, Vol. 1–3 / Donald Haase. – Westport, Connecticut, L. : Greenwood Press, 2008. – 1160 p.

Parable: Parable // Catholic Encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.newadvent.org/cathen/11460a.htm>.

Simpson 2000: Simpson J. A Dictionary of English Folklore / J. Simpson, S. Roud. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 411 p.

TWBE 1994: The World Book Encyclopedia : in 21 vol. – L. : World Book Inc. – Vol. 12. – 1994. – 430 p.

TWBE 1994a: The World Book Encyclopedia : in 21 vol. – L.: World Book Inc. – Vol. 15. – 1994a. – 878 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Английские 1997: Английские народные баллады : сборник. – СПб. : Лань, 1997. – 265 с.

Дубенко 2004: Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : [посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів] / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.

Лк.: Євангеліє від Луки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbible.com/index.php?option=com_content&view=category&id=43:2009-05-11-02-17-56&Itemid=44&layout=default.

Мв.: Євангеліє від Матвія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbible.com/index.php?option=com_content&view=category&id=41:2009-05-11-02-17-19&Itemid=44&layout=default.

Мк.: Євангеліє від Марка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbible.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1063:-04-&catid=42:2009-05-11-02-17-48&Itemid=44.

СУАП 1990: Словарь употребительных английских пословиц / [Буковская М. В., Вяльцева С. И., Дубянская З. И. и др.]. – 3-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1990. – 240 с.

Такова 2006: Такова жизнь : сборник юмора на английском языке / Сост. Э. Н. Муратов. – М. : Астрель : АСТ, 2006. – 186 с.

Baker 2008: Baker A. Pronunciation Pairs : an Introduction to the Sounds of English / Ann Baker. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – 192 p.

Bryant 2007: Bryant M. Riddles Ancient and Modern / Mark Bryant. – L. : Hutchinson, 2007. – 205 p.

Dickens 1973: Dickens Ch. A Christmas Carol / Charles Dickens. – L. : Odhams Press Ltd, 1973. – 92 p. – Audio Cassette 1 (68 min.), 2 (72 min.).

English 1890: English Fairy Tales / collected by Joseph Jacobs. – L. : David Nutt, 1890. – 158 p.

From: From our Own Correspondent [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.podcast-directory.co.uk/episodes/fooc-oct-27-2011-16268295.html>.

Graves 1993: Graves R. The Greek Myths / Robert Graves. – L.: Penguin Books, 1993. – 784 p.

Greek Mythology 1997: Greek Mythology / ed. by Servi K. – Athens : Ekdotike Athenon S.A., 1997. – 183 p.

Handford 1964: Handford S. A. Fables of Aesop / S. A. Handford. – L. : Penguin Books, 1964. – 229 p.

Kerven 2008: Kerven R. English Fairy Tales and Legends / Rosalind Kerven. – L. : National Trust Books. – 197 p.

Kerven 2011: Kerven R. Arthurian Legends / Rosalind Kerven. – L. : National Trust Books. – 224 p.

Mortimer 1975: Mortimer C. Sound Right! Selected Sounds in Conversations / Collin Mortimer. – L. : Longman, 1975. – Audio Cassette (60 min.).

Taylor 1951: Taylor A. English Riddles from Oral Tradition / Archer Taylor. – Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1951. – 959 p.

TWDP 1955: The Wordsworth Dictionary of Proverbs / ed. by G. L. Apperson. – L. : Wordsworth Reference, 1995. – 721 p.

Weekly: Weekly Political Review [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://downloads.bbc.co.uk/podcasts/radio4/wpr/wpr_20111022-1130a.mp3.

Wells 2006: Wells J.C. English Intonation. An Introduction / John Wells. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 276 p. – 1 Audio CD.

Wilde 1996: Wilde O. The Canterville Ghost / Oscar Wilde. – N.Y., L. : A Michael Neugebauer Book, North-South Books, 1996. – 34 p.

Wilde 1997: Wilde O. An Ideal Husband / Oscar Wilde. – L.A. : Theatre works. Produced in association with KCRW, 1997. – 2 Audio CDs (102 min).

Wilde 1997a: Wilde O. The Importance of Being Earnest / Oscar Wilde. – L. : Penguin Books Ltd., 1997a. – 2 Audio Cassettes (2 hrs).

Wilde 2000: Wilde O. An Ideal Husband / Oscar Wilde. – L: Dover Thrift Editions, 2000. – 96 p.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Лариса Іванівна ТАРАНЕНКО

**АКТУАЛІЗАЦІЯ
АНГЛІЙСЬКИХ ПРОЗОВИХ
ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ
МАЛОЇ ФОРМИ**

Монографія

За науковою редакцією А. А. Калити

Головний редактор Наталія Перинська
Випусковий редактор Світлана Головченко

Підписано до друку 17.03.2014.

Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Авт. арк. 17,02.

Ум.-друк. арк. 12,09. Наклад 300 прим.

Видавництво «Кафедра»

04136, м. Київ, вул. Маршала Гречка 13, оф. 117

e-mail: kafedra.druk@gmail.com

тел./факс: (044) 501-18-30

(067) 442-98-78

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4175 від 20.10.2011 р.

Друкарня «Гордон»

03179, м. Київ, вул. Котельникова, 95

Тел./факс (044) 501-35-69

Свідоцтво про державну реєстрацію

ДК № 1422 від 08.07.2003